

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**ENDÜSTRİ MİRASI KAPSAMINDA YER ALAN YAPILARDA İŞLEV
DEĞİŞİKLİĞİNİN MEKAN VE KİMLİK ALGISI ÜZERİNE
ETKİLERİ HAKKINDA BİR ARAŞTIRMA İSTANBUL ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Serhat Arman ÇIKRIKÇI

Mimarlık Ana Bilim Dalı
Mimarlık Programı

HAZİRAN, 2023

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**ENDÜSTRİ MİRASI KAPSAMINDA YER ALAN YAPILARDA İŞLEV
DEĞİŞİKLİĞİNİN MEKAN VE KİMLİK ALGISI ÜZERİNE
ETKİLERİ HAKKINDA BİR ARAŞTIRMA İSTANBUL ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Serhat Arman ÇIKRIKÇI
(Y2113.050006)

Mimarlık Ana Bilim Dalı
Mimarlık Programı

Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Fatma SEDES

HAZİRAN, 2023

ONAY FORMU

ONUR SÖZÜ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum ‘Endüstri Mirası Kapsamında Yer Alan Yapılarda İşlev Değişikliğinin Mekân Kimlik Ve Algısı Üzerine Etkileri Hakkında Bir Araştırma İstanbul Örneği’ adlı çalışmanın, tezin sonuçlandırılmasına kadarki bütün süreçte bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yızıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim. (...../...../2023)

Serhat Arman ÇIKRIKÇI

ÖNSÖZ

Endüstri Mirası Kapsamında Yer Alan Yapılarda İşlev Değişikliğinin Mekân Kimlik ve Algısı Üzerine Etkilerinin Araştırılmasını konu alan tez çalışmamda, konunun belirlenmesi, gelişimi ve sonuçlandırmasında değerli bilgilerini, deneyim ve önerilerini esirgemeyen tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Fatma SEDES hocam başta olmak üzere, hayatımın her alanında bana desteğini esirgemeyen eşim, annem, babam ve ablama teşekkürlerimi borç bilirim.

Tezimi, en değerli varlığım canım oğlum Mert ÇIKRIKÇI' ya adamak istiyorum. Başarılı, mutlu ve özgür bir hayat geçirmesi dileğiyle.

Mayıs, 2023

Serhat Arman ÇIKRIKÇI

ENDÜSTRİ MİRASI KAPSAMINDA YER ALAN YAPILARDA İŞLEV DEĞİŞİKLİĞİNİN MEKAN VE KİMLİK ALGISI ÜZERİNE ETKİLERİ HAKKINDA BİR ARAŞTIRMA İSTANBUL ÖRNEĞİ

ÖZET

Endüstri yapıları, toplumsal gelişimin ve teknolojik ilerleyişin tarihsel dışavurumunda, sadece mimari düzen ve fiziksel mekân kurgusu bakımından değil aynı zamanda kentsel entegrasyonu ile birlikte oluşan bölgesel yapılaşmaya ve sosyo-kültürel yapıya olan etkileri bakımından da korunması gerekli varlıklardır. Sanayi devrimi ile kent içerisinde veya çeperlerinde üretilen endüstri yapıları 1950’li yıllardan itibaren gelişen teknolojiye adapte olamama, üretimlerinin zaman içerisinde tercih değerini kaybetmesi veya kamu idaresi politikaları sebebiyle ekonomik avantajlarını yitirmesi gibi sebeplerle terk edilmiş, işlevlerini sürdürememişlerdir. Bu alanlar endüstrileşmenin ve toplumsal ilerleyişin şahitleri olarak endüstri mirası kapsamında koruma altına alınmıştır.

Endüstriyel yapıların toplumsal sanayi hareketini ifade eden mekanlar olmasının yanı sıra toplumsal hafızanın da önemli bir unsuru olduğu unutulmamalıdır. Kültürel değerlerin aktarılmasında fiziksel çevrenin rolü kadar sosyal değerlerin etkisi de önemlidir. Bu bakımdan endüstri mirası yapılarının gelecek kuşaklara aktarılmasında, belirlenen yeni işlevin özgün kimlik unsur ve değerlerini yok etmeden varlık bulması önem taşımaktadır.

Çalışma alanının ve analiz örneklerinin İstanbul İli kapsamında yürütülmesinde; İstanbul’un ülkenin endüstriyel gelişiminde önemli bir ağırlık noktası olması ve bu sebeple endüstri yapılaşmasının da diğer kentlere kıyasla daha yoğun ve daha çevre etkileşimli olması öncelikli sebeplerdir.

Ayrıca, endüstri mirası kapsamında toplumsal bellek unsuru olarak yer bulan bu yapı ve alanlar, günümüzde işlevsel değerini koruyamamaları da büyüyen kent içerisinde konum olarak ekonomik değerlerini korudukları görülmektedir. Bu bağlamda örnek seçilen yapılara kazandırılan yeni işlevin toplumsal belleğin sürdürülmesi ve günümüz yaşantısında yeni kimlikleri ile edindikleri sosyal ve

ekonomik değerin kullanıcının mekân ve kimlik algısı değerlendirmesi ile analizi amaçlanmıştır.

Tez çalışması; endüstri mirası kapsamında bulunan, kent içerisinde yüksek yapılaşmanın ve nüfus yoğunluğunun bulunduğu bölgelerde yer alan, toplumsal hafızada önemli bir yere sahip ve yeni işlevleri ile yaşamında devam eden örnekler belirlenerek, yeni işlev kullanıcılarının yapıların tarihsel kimliğini mekân algısı üzerinden ölçerek analiz etmektedir. Bu kapsamda yeniden işlevlendirilen endüstri mirasının mekan ve kimlik algısı değerlendirilmesinde bütüncül bir yaklaşımla ele alınabilmesi amacıyla okuma, literatür ve mevzuat araştırması, örnek incelemesi ve ölçek çalışması ile değerlendirme yöntemi sunulmuştur. Ölçek çalışmasında Bomonti Bira Fabrikası (Bomontiada), Zeytinburnu Fabrika-i Hümayun Fişek Fabrikası (Fişekhane) ve Hasanpaşa Gazhanesi çalışma alanı olarak seçilmiştir.

Tez çalışması kapsamında hazırlanmış ölçek soruları teze özel olarak hazırlanmış olup farklı anket ve yayınlardan edinilmemiştir. 172 kişi üzerinden yapılan ölçek çalışmasında IBM SPSS Statistics 23 versiyonu kullanılmıştır. Ölçekte yer alan sorular için ayrıca Multinomial Lojistik Regresyon Analizi yapılmış ve bunun sonucunda araştırmada kullanılan ölçeğin istatistiksel olarak anlamlı bir model olduğu ortaya konmuştur. Veriler toplamda 21 soru üzerinden üç farklı yapı özelinde değerlendirilerek, kullanıcı verileri ile örnekler arasında ve örnek özelinde analiz modeli oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Endüstri Mirası, Yeniden İşlevlendirme, Mekân algısı, Kültürel Bellek, Kimlik Algısı,

AN INVESTIGATION ON THE IMPACT OF FUNCTIONAL CHANGES ON THE PERCEPTION OF SPACE AND IDENTITY IN STRUCTURES WITHIN THE CONTEXT OF INDUSTRIAL HERITAGE: A CASE STUDY OF ISTANBUL

ABSTRACT

Industrial buildings are protection needed structures not only for architectural form and regulation or physical site organization but also their effect on urban development and socio-cultural fabric, with public integration, as historical reflections of social and technological improvements. Industrial buildings constructed inside or on the outside of the settlement during the Industrial Revolution abandoned and not able to keep their identities and functions according to causes such as failing to adapt to new technology since the 1950s, loss of value and usage over time, or the loss of their economical benefits due to government policies. These areas witnesses to the process of industrialization and social cultural advancement.

It should be emphasised that industrial heritage, along with being areas performing the social and cultural improvement, are also an significant part of memory. The impact of cultural and social values is as uniq as the part of the physical environment in carrying the memory from past to future. Hence, it is essential for industrial buildings to have original caharacteristic structure in transferring to next terms, protecting the special values and functions.

The reason to perform the study in the scope of Istanbul is initially due to Istanbul's uniq lead in the country's industrial development and therefore more powerful and connected industrial fabric compared to others cities and settlements.

In addition to this, eventhough these old buildings and sites, which are known as parts of social and cultural memory in the definition of industrial heritage, are not preserving their functions today, they maintain their economic values in the developing urban consept. In this context, the purpose of analyzing

the recent economic and social situations of the chosen buildings through the spatial and identity perception of user's is to maintain social memory and classify their new identities in modern life.

This study analyzes buildings which are located in areas with high density urbanization within the city, which are part of industrial heritage, have unique importance in social memory, and preserve their existence with new functions, by examining the historical identity of the buildings through the perception of place. In this context, an extensive approach is presented for the evaluation of the spatial and identity perception of reused industrial heritage through reading, literature and legislation research, example examination, and scale study. The Bomonti Beer Factory (Bomontiada), Zeytinburnu Imperial Ammunition Factory (Fişekhane), and Hasanpaşa Gasworks were selected as the study areas.

The scale questions formed for the study are especially created for this thesis and are not taken from other publications and surveys. IBM SPSS Statistics 23 version was used for the study with 172 individuals. Furthermore, a multinomial logistic regression analysis was used for the questions in the scale, and as a result, it was determined that the scale used in the research is statistically significant. The data were evaluated in three different structures through a total of 21 questions, and an analysis model was created between user data and examples as well as for each example.

Keywords: Industrial Heritage, Refunctioning, Perception of Space, Cultural Memory, Identity Perception.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ONUR SÖZÜ	i
ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	ix
ÇİZELGELER LİSTESİ.....	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xv
I. GİRİŞ	1
A. Çalışmanın Konusu.....	2
B. Çalışmanın Amacı	2
C. Çalışmanın Kapsamı.....	3
D. Çalışmanın Yöntemi	4
II. DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE ENDÜSTRİ DEVRİMİ VE	
SANAYİLEŞME SÜRECİ	7
A. Kent ve Endüstri Tanımı.....	7
B. Kentlerin Oluşumunda Endüstriyel Gelişmelerin Etkisi ve İstanbul.....	9
C. İstanbul’da Endüstri Yapılaşması ve Envanter İncelemesi	18
III. TARİHİ YAPILARIN KORUNMASI HAKKINDA MEVZUATIN TARİHİ	
KİMLİK VE MEKÂN ALGISI ÜZERİNE DEĞERLENDİRİLMESİ.....	21
A. ICOMOS (International Council on Monuments and Sites):	23
1. 1972 Unesco Dünya Kültür ve Doğal Mirasını Koruma Sözleşmesi:	25
2. Burra Tüzüğü (1979).....	25

3. 1999 ICOMOS Geleneksel Mimari Miras Tuzugu:.....	26
B. TICCIH (The International Committee for the Conservation of Industrial Heritage).....	26
1. 2003 The Nizhny Tagil Tuzugu:	26
C. Türkiye’de Koruma Yaklaşımlarına ve Sorunlarına Genel Bakış	28
D. Anıt Eserlerin Korunmasında Etkin Ulusal ve Uluslararası Kurum ve Kuruluşlar.....	29
IV. KORUMA KAVRAMI YÖNTEM VE İLKELERİ.....	31
A. Koruma Yöntemleri	34
1. Bakım	38
2. Onarım	40
a. Sağlamlaştırma	41
b. Güçlendirme	42
c. Bütünleme.....	43
d. Yenileme.....	45
3. İyileştirme	47
4. Restorasyon	48
5. Yeniden Yapım	50
6. Taşıma.....	52
7. Modern Ek.....	53
8. Yeniden Kullanım ve İşlev Değişikliği.....	54
V. KENTSEL BELLEK VE ALGI KRİTERLERİ, KENTSEL AİDİYET	59
A. Kentsel Aidiyet ve Endüstri Alanları.....	61
1. Kentsel Bellek ve Mekân İlişkisi	63
B. Algı, Mekân Algısı ve Bellek İlişkisi	65
VI. ENDÜSTRİ MİRASINA YAPILARINDA KULLANIM ÖMRÜ VE YENİDEN İŞLEVLENDİRME	71

A. Endüstri Mirası Tanımı ve Kapsamı.....	71
B. Endüstri Yapılarının Varoluşları ve Gereksinimleri.....	74
C. Endüstriyel Yapılarda Kullanım Ömrü Kısıtları ve Nedenleri	78
D. Koruma İlkeleri Bağlamında Endüstri Mirasının Yeniden İşlevlendirilmesi... 81	
1. Endüstriyel Yapılarda Yeniden İşlevlendirme Nedenleri	84
2. İşlev Değişikliğinde Ölçek Yaklaşımları	86
a. Kent Ölçeğinde Yeniden İşlevlendirme	87
b. Yapı Ölçeğinde Yeniden İşlevlendirme	92
E. Yapılarda Uygun İşlev Seçimini Etkileyen Faktörler.....	93
1. Kentsel-Bölgesel Konum	93
2. Form ve Fonksiyon İlişkisi	94
3. Miras Değerinin Okunabilirliği.....	96
F. Endüstri Mirasında Yeni İşlevin Süreklilik Kazanımları	97
G. İşlevini Kaybetmiş Sanayi Alanlarında Seçilen İşlev Sonrası Mekânsal Müdahale Yöntemleri.....	99
1. Hacimsel Bölümlendirme ile Mekân Düzenlemesi	101
2. Hacimsel Birleştirilme ile Mekânsal Düzenleme	102
3. Sirkülasyon Elemanları ile Mekânsal Düzenleme	102
4. Yeni İşlevin Taşıyıcı Sisteme Olan Etkileri Müdahaleler	104
5. Yeni İşlevin Taşıyıcı Sisteme Olan Etkileri Müdahaleler	105
6. Peyzaj ve Çevre Müdahaleleri	106
H. Endüstri Mirasının Korunmasına Yönelik Uygulama Problemleri	106
1. Yapısal Bozulma Kaynaklı Nedenler.....	107
2. Ekonomik Nedenler	108
3. Yasal Mevzuat Kapsamında Oluşan Nedenler	109
4. Yapısal Özgünlük ve Kimlik Kaybı Kaynaklı Nedenler	111

a. Çağdaş Eklerin Uygulanmasında Yapının Özgünlük ve Kimlik Unsurlarına Etkileri.....	111
VII.ENDÜSTRİ MİRASI YAPILARINDA İŞLEV DEĞİŞİKLİĞİ	
UYGULAMALARININ, TEZ ÖLÇEK KRİTERLERİ KAPSAMINDA YURT DIŞI ÖRNEKLERİ ÜZERİNDEN İNCELENMESİ.....	121
VIII. ENDÜSTRİ MİRASI YAPILARINDA İŞLEV DEĞİŞİKLİĞİ	
UYGULAMALARININ, TEZ ÖLÇEĞİ KRİTERLERİ İLE TEZ KAPSAMINDA ÇALIŞMA ODAĞI BELİRLENMİŞ ÖRNEKLERİN İNCELENMESİ	133
A. Hasanpaşa Gazhanesi.....	133
B. Zeytinburnu Fabrika-i Hümayun Fişek Fabrikası (Fişekhane).....	143
C. Bomonti Bira Fabrikası (Bomonti Ada)	161
IX. ÖLÇEK ÇALIŞMASI VE ANALİZ SONUCU.....	171
A. Araştırma Yöntemi	171
B. Veri Toplama Araçları	171
C. Araştırmanın Sonuçları	172
D. Katılımcıların Demografik Özellikleri.....	172
E. Güvenirlilik Analizi (Cronbach-Alfa Katsayısı).....	191
F. Faktör Analizi	191
G. Normallik Analizi	192
H. Ki-Kare Bağımsızlık Testi	193
İ. Mann-Whitney U Testi	193
J. Spearman Korelasyon Analizi	195
K. Multinomial Lojistik Regresyon Analizi	198
L. Ölçek Sonucu	200
X. KAYNAKLAR.....	205
EKLER.....	221
ÖZGEÇMİŞ.....	227

ÇİZELGELER LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 1.	1914-1927 yılları arasında İstanbul Nüfus Sayım Verileri	13
Çizelge 2.	İstanbul'un 20. Yüzyıl başlarında sanayi faaliyet alanlarına göre işletme sayıları.....	19
Çizelge 3.	Icomos Tüzükleri	24
Çizelge 4.	Uluslararası Koruma Kuruluşları.....	30
Çizelge 5.	Ulusal Koruma Kuruluşları.....	30
Çizelge 6.	Koruma Gruplarına Dair İlke Kararlar	36
Çizelge 7.	660 sayılı KVKYK ilke kararı ile belirlenen koruma grupları (1999) .	37
Çizelge 8.	Rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerinin hazırlanmasına ilişkin ilke kararları.	38
Çizelge 9.	Tarihi Eser Sınıf ve Dereceleri	109
Çizelge 10.	Mimarlık Ve Mühendislik Hizmet Bedellerinin Hesabında Kullanılacak 2023 Yılı Yapı Yaklaşık Birim Maliyetleri Hakkında Tebliğ	110
Çizelge 11.	Hasanpaşa Gazhane yapı envanteri.....	137
Çizelge 12.	Ölçekte Kullanılan Soruların Güvenirlilik Analizi	191
Çizelge 13.	Geçerlilik Analizi.....	191
Çizelge 14.	Ölçekteki Maddelerden Açıklanan Toplam Varyans.....	191
Çizelge 15.	:Bışleşen Matrisi	192
Çizelge 16.	:Normallik Testi.....	192
Çizelge 17.	Değerlendirilmekte Olan Yapının Yaş ile Arasındaki İlişkinin Analizi	193
Çizelge 18.	Değerlendirilmekte Olan Yapı İle Sorular Arasındaki İlişki	194
Çizelge 19.	Ölçekteki Soruların Kendi Aralarında Oluşturduğu Korelasyonlar ...	195

Çizelge 20. Korelasyon Analizi	196
Çizelge 21. Model Uygunluğu	198
Çizelge 22. ''Yapının ilk işlevi hakkında bilginiz var mı?'' sorusunun Değerlendirilen Yapılar Üzerinde Yüzdelik Etkisi	198
Çizelge 23. Parametre Değerlerinin Tahmini.....	199
Çizelge 24. Hipotez analizi	201

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.	İstanbul'un İlk Yerleşim Bölgeleri (Döker, 2012)	10
Şekil 2.	Byzantion' un İlk Kuruluş Yeri (JANIN, 1964)	10
Şekil 3.	Yenikapı Theodosius Limanı (arkeofili.com, 2020)	11
Şekil 4.	19. Yüzyıl'da İstanbul (Döker, 2012)	12
Şekil 5.	: İstanbul Makroformu'nun Tarihi Gelişim Süreci	13
Şekil 6.	İstanbul Makroformu'nun Tarihi Gelişim Süreci	14
Şekil 7.	İstanbul'un Tarihsel Gelişimi (İBB)	15
Şekil 8.	İstanbul İçinde Sanayi Desantralizasyonu.....	15
Şekil 9.	Otoyol ve Boğaz Geçişlerinin Makroformun Şekillenmesinde Etkileri .	16
Şekil 10.	Sanayi-Ticaret Alanları ve Ulaşım İlişkisi	16
Şekil 11.	2023 Yılı tahmini Kentsel Yapılaşma Haritası	17
Şekil 12.	İstanbul Harita ve Uydu Görüntüleri (İbb).....	17
Şekil 13.	Edirnekapı Surları	40
Şekil 14.	Fener Rum Patrikhanesi Katolik Kilisesi (E Blok) Dikiş Kenet Uygulaması.....	42
Şekil 15.	Eglisia Notre Dame Du Rosarie Katolik Kilisesi Mikro Enjeksiyon Uygulaması.....	42
Şekil 16.	Eglisia Notre Dame Du Rosarie Katolik Kilisesi)	43
Şekil 17.	Fener Rum Patrikhanesi (E Blok)	43
Şekil 18.	Eglisia Notre Dame Du Rosarie Kilisesi Arman Çıkırıkçı Arşivi (2015)	44
Şekil 19.	Perge Antik Kenti Batı Cadde Bütünleme Uygulamaları	44

Şekil 20.	Anastilosis (Cádiz Kalesi Mart 2016)	45
Şekil 21.	Şile Kalesi Restorasyon Öncesi ve Sonrası Yenileme Örneği	46
Şekil 22.	Büyükyalı Projesi Fişekhane İşlev değişikliği olan yapıda İyileştirme Müdahalesi Havalandırma Tesisatı	47
Şekil 23.	Madrid İspanyaTarihi yapılarda Yangın Güvenliği – İyileştirme Örneği	48
Şekil 24.	Dresden Frauenkirche (Church of Our Lady) (Berlin).....	50
Şekil 25.	Dresden Frauenkirche (Church of Our Lady) (Berlin).....	51
Şekil 26.	Hasankeyf Taşınmaz Kültür Varlıklarını Koruma ve Kurtarma Projesi .	52
Şekil 27.	Hasankeyf Taşınmaz Kültür Varlıklarını Koruma ve Kurtarma Projesi .	53
Şekil 28.	Santral İstanbul Çağdaş Sanat Müzesi	54
Şekil 29.	Pasiv İşlev Değişikliği; Seka Kağıt Müzesi	56
Şekil 30.	Aktif İşlev Değişikliği; Bomonti Ada	57
Şekil 31.	Türk Günü Kutlamaları Feray Suda New Jersey ABD	61
Şekil 32.	Algısal Süreç Şeması.....	66
Şekil 33.	Eskişehir Şeker Fabrikası	75
Şekil 34.	Yerleşke Alpullu Şeker Fabrikası Arşivi.....	76
Şekil 35.	Küçükçekmece Kibrit Fabrikası.....	79
Şekil 36.	Küçükçekmece Kibrithane	80
Şekil 37.	Yapı Kullanım Süreci	85
Şekil 38.	İşlev Değişikliği Nedenleri.....	85
Şekil 39.	1950’li Yıllarda High Line Trenyolu	88
Şekil 40.	Iwan Baan.....	88
Şekil 41.	Gooderham & Worts 1896	90
Şekil 42.	Distillery Districk Google Maps.....	90
Şekil 43.	Distillery Districk Yapı Fonksiyon Planı (distilleryheritage.com, 2008)	91
Şekil 44.	Distillery District	92

Şekil 45.	Bracken House, London EC4.....	113
Şekil 46.	Royal Central School of Speech and Drama.....	113
Şekil 47.	Brown Shipley By Fitzroy Robinson and Partners	114
Şekil 48.	Haliç, Lonca, Küçükmustafapaşa, Zeyrek ve Kiremiz Caddesi Cephe rehabilitasyon çalışmaları.....	115
Şekil 49.	3 Abbots cottages (Edinburgh İngiltere)	116
Şekil 50.	Fransız Geçici Restorasyon Öncesi Dönemden Bir Fotoğraf	117
Şekil 51.	Fransız Geçici Restorasyon Sonrası Çağdaş Ek.....	117
Şekil 52.	Maxim Schulz	118
Şekil 53.	Iwan Baan.....	118
Şekil 54.	Ghent Bira Fabrikası	121
Şekil 55.	Kingway Bira Fabrikası Kaynak : (architizer.com, 2022)	122
Şekil 56.	Kingway Bira Fabrikası Yeniden İşlevlendirme Projesi.....	123
Şekil 57.	Oberhausen G. 1929	124
Şekil 58.	Oberhausen G. 2021	124
Şekil 59.	Viyana Gazometresi	125
Şekil 60.	Viyana Gazometresi	126
Şekil 61.	Gasholder Park No8, Londra, İngiltere	126
Şekil 62.	Gasholder Park No8, Londra, İngiltere	127
Şekil 63.	King's Cross Gazometresi.....	127
Şekil 64.	King's Cross Gazometresi.....	128
Şekil 65.	Arsenal Contemporary Art.....	128
Şekil 66.	Arsenal Contemporary Art.....	128
Şekil 67.	Zollverein, Almanya.....	129
Şekil 68.	Zollverein Sematik Yerlesim Planı, Almanya.....	130
Şekil 69.	Zollverein, 1934.	130

Şekil 70.	Zollverein	131
Şekil 71.	Hasanpaşa Gazhanesi (2014) (https://muzegazhane.istanbul , 2014) ..	134
Şekil 72.	Hasanpaşa Gazhanesi(2015).....	134
Şekil 73.	Hasanpaşa Gazhane 2023 (muzegazhane.istanbul, 2023).....	135
Şekil 74.	Hasanpaşa Gazhane Restorasyon Projesi Öncesi	135
Şekil 75.	Müze Gazhane Restorasyon Projesi Yerleşim Şeması.....	136
Şekil 76.	Hasanpaşa Gazhanesi Yapı Alanı.....	138
Şekil 77.	Hasanpaşa Gazhanesi Hava Fotoğrafları (1993 – 2021)	138
Şekil 78.	Müze Gazhane	139
Şekil 79.	Müze Gazhane	139
Şekil 80.	Sürelî Sergi Alanı (P)	139
Şekil 81.	Bilim Merkezi&Atölyeler	140
Şekil 82.	Sürelî Sergi Alanı	140
Şekil 83.	Kafe Kat Planı	140
Şekil 84.	Afife Batur Kütüphanesi Zemin Kat Planı & Birinci Kat Planı.....	140
Şekil 85.	Hasanpaşa Gazhane Fotoğraf Albümü	141
Şekil 86.	Müze Gazhane Fotoğraf Albümü	143
Şekil 87.	Alan üzerinde Tescilli Yapılar (Proje Öncesi)	144
Şekil 88.	Ağır Bakım Tamir Fabrikası Konuş Planı.....	145
Şekil 89.	Genel Vaziyet Planı.....	146
Şekil 90.	Uzun Bina (Fişekhane) (Batı Cephe)	147
Şekil 91.	Uzun Bina (Atölye ve Depolar) (Kesit)	147
Şekil 92.	Uzun Bina (Atölye ve Depolar) (Kesit)	147
Şekil 93.	Uzun Bina (Atölye ve Depolar)(Zemin Kat Planı)	147
Şekil 94.	Uzun Bina (Atölye ve Depolar)(Asma Kat Planı).....	148
Şekil 95.	Uzun Bina (Atölye ve Depolar)(Bodrum Kat Planı).....	148

Şekil 96.	Hamam Yapısı Kat Planı.....	148
Şekil 97.	Hamam Yapısı (Cephe Görünüş)	149
Şekil 98.	Hamam Yapısı (Kesit).....	149
Şekil 99.	Hamam Yapısı Kat Planı.....	149
Şekil 100.	Orta Bina (Dökümhane)	150
Şekil 101.	Büyükalyalı Proje alanı 2016	150
Şekil 102.	Büyükalyalı Proje alanı 2016	150
Şekil 103.	Orta Bina Dökümhane (3. Bodrum Kat Planı).....	151
Şekil 104.	Orta Bina Dökümhane (2. Bodrum Kat Planı).....	151
Şekil 105.	Orta Bina Dökümhane (1. Bodrum Kat Planı).....	152
Şekil 106.	Orta Bina Dökümhane (Zemin Kat Planı).....	152
Şekil 107.	Orta Bina Dökümhane (Asma Kat Planı).....	153
Şekil 108.	Orta Bina (Dökümhane) (Kesit).....	153
Şekil 109.	Orta Bina (Dökümhane) (Kesit).....	154
Şekil 110.	Orta Bina (Dökümhane) (Kesit).....	154
Şekil 111.	Orta Bina Dökümhane (Cephe Görünüş)	155
Şekil 112.	Komutanlık Binası Zemin Kat Planı	156
Şekil 113.	Komutanlık Binası Zemin Kat Planı	156
Şekil 114.	Komutanlık Binası (Kesit)	157
Şekil 115.	Büyükalyalı Su Kulesi Yapısı	158
Şekil 116.	Büyükalyalı Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi.....	159
Şekil 117.	Büyükalyalı Fişekhane Fotoğraf Albümü	159
Şekil 118.	Büyükalyalı Fişekhane Alan Fotoğrafları Kaynak : (Çıkırcı S. A., Kişisel Arşiv, 2023).....	161
Şekil 119.	BA: Bomonti Bira Fabrikası Kartpostalı.....	163
Şekil 120.	Bomonti Bira Fabrikası Bira Bahçesi.....	163

Şekil 121. Bomonti Bira Fabrikası	164
Şekil 122. Bomonti Bira Fabrikası Alanı (Jacques Pervititch Haritaları)(1924)....	165
Şekil 123. Bomonti Bira Fabrikası Plan ve görünüş	165
Şekil 124. Bomonti Bira Fabrikası Gül Köksal Arşivi 2003	166
Şekil 125. Bomonti Bira Fabrikası Zaman Çizelgesi	166
Şekil 126. Alan Yapı Lejantı	167
Şekil 127. Alan Fotoğrafları Vaziyet Planı Gösterimi	167
Şekil 128. Bomonti Bira Fabrikası Alan Fotoğrafları	168
Şekil 129. Yıkımı Gerçekleştirilen Ek Yapılar.....	169
Şekil 130. Bomonti Ada İç Mekan Fotoğrafları	170
Şekil 131. Bomonti Ada İç Mekan Fotoğrafları	170
Şekil 132. Bomontiada Kesiti	170
Şekil 133. Araştırmanın Şematik Gösterimi.....	172
Şekil 134. Araştırmaya Katılanların Cinsiyete Göre Dağılımı.....	172
Şekil 135. Araştırmaya Katılanların Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı.....	173
Şekil 136. Araştırmaya Katılanların Yaşa Göre Dağılımı	173
Şekil 137. Araştırmaya Katılanların Aylık Gelirlerine Göre Dağılımı	174
Şekil 138. Araştırmaya Katılanların Değerlendirmekte Oldukları Üç Farklı Yapıya Göre Dağılımları.....	174
Şekil 139. Katılımcıların Değerlendirmekte Oldukları Yapıya Ait Ziyaret Sıklığının Dağılımı.....	175
Şekil 140. Katılımcıların Değerlendirmekte Oldukları Yapıya Ait Ziyaret Sebebinin Dağılımı.....	176
Şekil 141. Katılımcıların Değerlendirmekte Oldukları Yapının İlk İşlevi Hakkındaki Bilgilerinin Dağılımı	177
Şekil 142. Grafik 8: Katılımcıların Değerlendirmekte Oldukları Yapının Yeni İşlevinin Mekânsal Olarak Eski İşlevini Hissettirip Hissettirmedigine Dair Bilgilerinin Dağılımı	178

Şekil 143.	Katılımcıların Değerlendirmekte Oldukları Yapının Yeni İşlevinin Kendilerine Hitap Edip Etmediklerine Dair Bilgilerinin Dağılımı	179
Şekil 144.	Katılımcıların Değerlendirmekte Oldukları Yapının Yeni İşlevini Başarılı Bulup Bulmadıklarına Dair Bilgilerinin Dağılımı	180
Şekil 145.	Katılımcıların Değerlendirmekte Oldukları Yapının Yeni İşlevinin Uzun Yıllar Başarılı Olacağına Dair Bilgilerinin Dağılımı	181
Şekil 146.	Katılımcıların Değerlendirmekte Oldukları Yapının KonumununYaşadıkları Bölgeye Olan Mesafesine Dair Bilgilerinin Dağılımı.....	182
Şekil 147.	Katılımcıların Değerlendirmekte Oldukları Yapının Yeni İşlevinin Bulunduğu Bölge İçin Uygun Olduğuna Dair Bilgilerinin Dağılımı	183
Şekil 148.	Katılımcıların Değerlendirmekte Oldukları Yapının Bulunduğu Bölgeye Özel Bir Değer Katıp Katmadığına Dair Bilgilerinin Dağılımı	184
Şekil 149.	Katılımcıların Değerlendirmekte Oldukları Yapıda Geçirdikleri Zamanın Kalitesine Dair Bilgilerinin Dağılımı	185
Şekil 150.	Katılımcıların Değerlendirmekte Oldukları Yapının Mekânsal Düzeninin Yeni İşleve Uygun Olup Olmadığına Dair Bilgilerinin Dağılımı	186
Şekil 151.	Katılımcıların Değerlendirmekte Oldukları Yapının Fiziksel Özelliklerinin Yeni İşleve Uygun Olup Olmadığına Dair Bilgilerinin Dağılımı.....	187
Şekil 152.	Katılımcıların Değerlendirmekte Oldukları Yapının Tarihi Kimliği Düşünüldüğünde Sonradan Yapılan Fiziki Değişikliklerin Eski Yapıya Saygılı Bulunup Bulunmadığına Dair Bilgilerinin Dağılımı	188
Şekil 153.	Katılımcıların Değerlendirmekte Oldukları Yapının Tarihi Kimliği Düşünüldüğünde Yeni İşlevini Ne Ölçüde Başarılı Bulup Bulmadıklarına Dair Bilgilerinin Dağılımı	189
Şekil 154.	Katılımcıların Değerlendirmekte Oldukları Yapıda Vakit Geçirirken Yapının Tarihi Kimliğini Ne Ölçüde Hissettiklerine Dair Bilgilerinin Dağılımı.....	190

I. GİRİŞ

İnsanoğlu sosyal ve değişken bir varlıktır. Varlığını hissetmek ve bir kimliğe kavuşmak, beraberinde bu tasavvuru oluşturacak donatıların arayışını zorunlu kılmıştır. Zaman içerisinde oluşan ve şekillenen bu düşünce ile ihtiyaçları karşılamak, sürecin güçlükleri aşabilmek için insan; sosyal etkileşim yollarını keşfetmiştir. Farklı ihtiyaçların kolektif kurgu ile temin edilebilmesinin getirdiğı kolaylık ile kentler meydana gelmiştir. Bu bağlamda değişen ihtiyaç ve farklı arayışlar insanı ve kentleri etkileşimli bir şekillenmeye sürüklemiştir.

İnsanlık tarihindeki en büyük kırılma noktalarından birisi ise şüphesiz ki tarım devrimi ile göçebe hayattan yerleşik kültüre geçilmesi olmuştur. Bu geçişte doğal ortam insanoğlu eliyle şekillenmeye başlamış, ihtiyaçların karşılanmasında fiziksel çevrenin mekânlara evrilmesi gerçekleşerek toplumsal katmanların bir arada bulunduğu yerleşkeleri meydana getirmiştir.

Küreselleşmenin getirdiğı imkânlar beraberinde farklı fonksiyonlarda yapılanmalara yol açmış olup gerek insan doğasında gerekse kentlerde hızlı bir şekillenme meydana getirmiştir. Bu hareketin ivmesine bakıldığında kentlerde meydana gelen bu donatı artışının nüfus artışı ile paralel gitmesi doğal bir dengedir. Artan nüfusun gerek bölgesel gerekse küresel ihtiyaçları temin etmesi ise endüstri devrimi ile karşımıza çıkmaktadır. Bu süreçle birlikte tarım dışı üretimin arttığı, sanayi alanında gösterilen üretimin ağırlık kazandığını, çalışanların sektörel dağılımlarının hizmet sektöründe ağırlık kazandığı, endüstri sektörünün giderek büyüdüğü ve bu büyümenin kentleşmede odak noktalar oluşturduğu gözlemlenmiştir.

Batı toplumlarında kentin mekânsal yapılarının basitten karmaşığa doğru evrilmesi ve kavramsal içeriğın oluşumu çok eski tarihlere kadar gitmektedir. Aristo, kenti tanımlarken insanların daha iyi bir yaşam sürmesini sağlayan, toplandıkları yerler olarak ifade etmektedir. Robert E. Park kenti sosyal bir olgu olarak yorumlamış ve bu çerçevede kentin bir bir durumu, gelenek ve görenekler toplamından edinilen mirasın duygular ve tutumlara yansımaları şeklinde

betimlemiştir. (Park, 1925) Adam Smith; kentin gelişen sosyo-ekonomik unsurlarına bağlı olarak kentin algılanmasında özellikle zanaat fonksiyonlarına dikkat çekmiştir.

İbn Haldun kentlerin oluşum nedenlerinin temeli olarak endüstri merkezi vasıfları üzerinde durmuş; kentleşmeyi göçebe hayatın son aşaması olarak ifade etmiştir. (Karaman, 1998) Henri Pirenne; uygarlıkların kentsel gelişiminde ve kent yaşantısında sanayi ve ticaret faaliyetlerinin baskın yönlendirici etkisinden bahsetmiştir. (Pirenne, 1994)

Kentlerdeki bu gelişimin amacına hizmet edecek, etkin ve verimli çözümler sunabilmesi birtakım planlama gereksinimleri beraberinde getirmiştir. Her ne kadar planlama farklı senaryoları öngörerek kurgulansa da farklı birçok unsurun sebep olduğu kaçınılmaz devinim; kentlerdeki çözüm ve aksiyon yapılanmalarının zaman içerisinde amacını koruyamamasına sebep olmaktadır.

A. Çalışmanın Konusu

Kentlerdeki değişimin, ekonomik ve sosyal dinamizmini değerlendirdiğimizde şüphesiz ki nirengi noktası olarak endüstriyel yapı ve tesisler karşımıza çıkacaktır.

Bu doğrultuda tezin konusu; kentleşmenin en yoğun olduğu ilimiz olan İstanbul içerisinde bulunan endüstri mirasının yeniden işlevlendirilmesinde mekânın değişen kimliğinin kullanıcı üzerindeki algısının değerlendirilmesidir.

Geçmişten günümüze kent kavramı içerisinde yaşantıyı şekillendiren, toplumsal hafıza ve kimlik değeri taşıyan baskın donatı unsuru olarak endüstriyel yapı ve tesislerin, kültürel miras kapsamında geçmişten günümüze varlık değişimini İstanbul İlinde ele alınarak değerlendirme yapmaktır.

B. Çalışmanın Amacı

İnsan, yaşadığı fiziksel ortamı hisseden, hissettikleri ile yaşayan bir varlıktır. Her türden kültürel ve sosyal sınıftan, farklı etkin kökenlerden, yaşadıkları farklı tarihsel süreçlerden geçerek gelen insanların birlikte yaşadığı kentler; gerek kullanıcılarına sahip olduğu tarihsel gelişiminden izler bırakmakta gerekse kullanıcıların kimliklerini kent ortamına yansıtarak şekillendirmesiyle

biçimsel ve algısal değişim göstermektedir. Kentler de kullanıcılar da varlığını sürdürebilmek ve ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına zaman içerisinde bu mutualist döngüde üstlenmesi gereken rolü sergileyeceklerdir.

Birey, kentin ona sunduğu imkanların yanı sıra, yaşadığı çevrenin algısında yarattığı etkileri hafızasına naksettiği ve hissettirdiği ölçüde sosyo-kültürel yaşantısında aktaracaktır. Bu anlamda toplumun yapılanması, bireyler ve toplum arasındaki ilişkinin fiziksel çevre tarafından desteklendiği bir düzen olgusu yaratmaktadır. Günümüzde kontrolsüz gelişen metropollerin varoluşlarındaki kültürel kimliği koruyamadıkları ve bu bağlamda kullanıcılarında toplumsal hafıza olgusunun giderek azaldığı gözlemlenmektedir. Bu durum aynı zamanda kent toplumunda yaşamak için ideal bir ortam sunulmasına, yapılar ve dış mekanlardan oluşan kurguların fiziksel özelliklerinin, kenti yaşayan kullanıcıların beklentilerine cevap veremediği ve katkı sunamadığı bir durum meydana getirmektedir. Kentin algısında oluşan bu kayıp, zaman içerisinde birbirinden kopuk bölgesel yapılanmalar ile organize edilememesine ve farklı sosyal grupların belirgin sınırlarla birbirinden ayrılmasına sebep olmaktadır.

Bu çalışmada Türkiye'nin en büyük metropolü olan İstanbul'un kentsel kimlik donatılarından Endüstri mirası analiz edilecek olup, endüstri mirası kapsamında yer alan yapıların işlev değişikliği ile gerek kent kimliğindeki güncel yerinin değerlendirilmesi gerekse toplumsal algı ile oluşturduğu etkileşimin sürdürülebilirliği araştırılacaktır.

C. Çalışmanın Kapsamı

Çalışma; İstanbul ili içerisinde kentsel dokunun oluşmasında gerek bölgesel gerekse kültürel bir unsur olan endüstri mirasının işlev değişikliği ile karma kullanım oluşturan örneklerinin incelenmesi ile yapı kimliğinin işlev değişikliği öncesi ve sonrasında toplumsal hafızadaki yerinin algı yönünden değerlendirmesini kapsamaktadır.

Yapılan yeniden işlevlendirme ile kullanıma açık olan yapıların;

i) Yapılan müdahaleler yapıların özgün doku ve kimliğine uygun mu?

ii) Yapılan müdahalelerin yapının sürdürülebilirliğine ve yaşanabilirliğine etkisi oldu mu?

- iii) Yapılar yeni işlevine erişebilmiş mi?
- iv) Yapıların kazandığı yeni işlev yapı kimliğine dokunabiliyor mu?
- v) İşlev değişikliğinin yapının tarihsel kimlik algısı ile güncel karakteri kullanıcı tarafından ne kadar hissedilebiliyor?

Sorularını sorarak tez kapsamında örnek olarak seçilen yapılarda tespit ve değerlendirilme yapılarak, kullanıcı görüşleri ile sonuca varılacaktır.

Çalışma, tespit edilen örneklerin tarihsel kimlik ve fonksiyon analizleri ile işlev değişikliği sonrası kullanıcıların algısında yarattığı kimlik değerlemesinin yapılması ile sonuçlanacak, örneklerin işbu değerlendirme ile tez kapsamında karşılaştırması yapılacaktır.

D. Çalışmanın Yöntemi

Tez araştırması, kavramsal tanımlamalar ve literatür taraması, alan araştırması sonrasında elde edilen bulguların değerlendirilmesi olarak üç temel aşamayı içermektedir.

Bu doğrultuda birinci aşamada endüstri mirası kapsamında bulunan yapıların kent yaşantısına dair etkilerini araştıran, bu etkileri meydana getiren kavram ve alt kavramları mevzuat yönünden ele alan bir literatür taraması ile bilgilendirme yapılacaktır.

İkinci aşama, literatür taramasının oluşturduğu bulgular ışığında tez çalışması kapsamında örnek olarak belirlenen öğeler üzerinden ilerleyecektir. İşlev değişikliğinin endüstri mirası kapsamında kamusal kimlik kazandırılarak sürdürülebilirliği hedeflenen yapı ve alanların güncel durum tespiti bu bölümde yapılacaktır. İşbu aşamada yapı ve alanların tarihsel kimlik ve miras kapsamındaki değerleri kullanıcı görüşlerine başvurularak değerlendirilecektir. Bir veya birden fazla cevaplı ve açık uçlu toplam 20 sorudan oluşan anket çalışması yapılarak elde edilen veriler doğrultusunda katılımcılar üzerinde yapının tarihsel kimlik algısı değerlendirilecektir.

Üçüncü ve son aşamada ise tez kapsamında işlev değişikliği uygulaması ile yeni kamusal kimliğine kavuşan endüstri mirası yapılarından, uygun nitelikler taşıyan 3 farklı proje belirlenmiştir. Bu projelerin kullanıcıyı mekan algısını

ölçümlemek adına hazırlanmış 20 soruya vermiş oldukları yanıtları IBM SPSS Statistics 23 versiyonu kullanılarak analiz ederek, elde edilen bulguların sonuç değerlendirmesinin yapılmasıyla tamamlanacaktır.

Ölçek çalışması aşağıda belirtilmiş olan bölümlendirme ve kriterler doğrultusunda gerçekleştirilmiştir.

Ölçek çalışması iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcıların yaşı, mesleki ve eğitim durumu, cinsiyet bilgilerini içeren demografik analizini gerçekleştirmeye yönelik sorular yer almaktadır.

İkinci bölümde ise İstanbul ili içerisinde endüstri mirası kapsamında yer alan, özgün kullanım amacından farklı yapı türüne yeniden işlevlendirilmiş üç farklı yapı inceleme örneği olarak belirlenmiştir.

Örneklerin tespitinde aşağıdaki kriterler dikkate alınmıştır.

- Yapıların Taşınmaz Kültür Varlıkları İlke Kararları doğrultusunda 2.Grup eser statüsünde yer alması

- Yapıda gerçekleştirilen işlev değişikliğinin çevre düzenlemesi ile birlikte gerçekleştirilmiş olması

- İşlev değişikliğinin öncelikli hedefi bölge nüfusunun yapıya talebini arttırmaya yönelik olması

- İşlev değişikliğinin ticari amaçlar doğrultusunda şekillendirilmesi

- İşlev değişikliğinin bölgede landmark değeri taşıyor olması

- Çok amaçlı kullanıma evrilmesi

Belirlenmiş olan örneklerin yeniden işlevlendirme sonrasında yapının kimliğinin kullanıcılar nezdinde mekânsal algı analizinin yapılmasına yönelik hazırlanmış sorular her örnek için kullanıcısına ayrı olarak sorulmuştur. Katılımcılara evet-hayır cevaplı, açık uçlu, likert tipi ölçekteki ve çoktan seçmeli çeşitlerinde hazırlanmış sorulara yanıt vermeleri istenmiştir. Soruların hazırlanmasında anlaşılması kolay, kişisel deneyimlerini ölçme hedefinde yönlendirmeden uzak sorular kullanılmasına özen gösterilmiştir.

Anket çalışması kapsamında günümüzdeki işlevi çok amaçlı kullanımlı üç farklı örnek seçilmiştir. Her yapının kendi katılımcılarına ölçek sorularına yanıt

vermesini istemeden önce soruları dikkatlice okuyup yanıt vermesi istenmiştir. Anket içeriğinde belirlenen sorular her yapının kendi kullanıcısına ayrı ayrı sorulmuştur. Anket yapı sahasında gerçek zamanlı yapılmıştır. Anket öncesi katılımcılara yapının ilk işlevine ait bilgilendirme yapılmamıştır. Anketin ilk sorusunda kullanıcıdan hangi yapıya yönelik değerlendirmede bulunduğu sorusu sorulmuştur. 2. ve 7. sorular arasında katılımcının demografik yapısının tespitine dair sorular bulunmaktadır. 8. Ve 20. Sorular arasında yapının işlev değişikliğinin yapının kullanıcı üzerinde mekân ve kimlik algısını ölçmeyi hedefleyen sorular bulunmaktadır. Anket soruları Ek.01’de verilmiştir.

Belirlenen Araştırma Örnekleri

- 1.Hasanpaşa Gazhanesi (Kadıköy Hasanpaşa)(İstanbul)
- 2.Bomonti Ada (Şişli)(İstanbul)
- 3.Fişekhane (Zeytinburnu)(İstanbul)

II. DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE ENDÜSTRİ DEVRİMİ VE SANAYİLEŞME SÜRECİ

Bu bölümde, endüstriyel miras kavramının kentsel belleğin ve mekân algısının araştırılmasında açıklayıcı olabilmesi için Endüstri Devrimi ve dünyada bu devrime dair yaşanan süreç incelenmektedir. Endüstriyel devrimin dünyada ve Osmanlı'nın başkenti olan İstanbul'da, devamında yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomik lokomotif özelliğini sürdüren İstanbul üzerindeki etkilerini, kentin şekillenmesindeki ağırlığı üzerinde durulmaktadır. Bu sayede endüstrileşmenin kentsel formu ve toplumsal algıyı nasıl etkilediğinin açıklaması yapılmaktadır.

A. Kent ve Endüstri Tanımı

Geniş bir perspektifte kent; farklı aktivitelerin bir arada bulunduğu, yoğunluğu yüksek, farklı merkezi odaklar barındıran, kamusal, çoğulcu ve eklemlî, farklılıkların tutarlı bir sistematığe ulaştığı, yapısal ve çevresel mimarinin insanın ruhuna ve karakterine şekil verdiği yapılı çevre olarak ifade edilebilir. Doğal ortamın insan eliyle şekillendirildiği bu çevrede kent merkezleri potansiyel bir ortak yaşam sinerjisine sahip olmalıdır, ortak kimlik ve ruhu temsil etmelidir. Farklı yaş ve kültürden, farklı ırklardan ve coğrafi bölgelerden gelen insanların sahip oldukları yaşam tarzları kente, kent ise barındırdığı insanlara etki etmektedir. Bu etki altında şekillenen kent toplumu kentin katmanlarını oluşturacak ve kent bölgelerine birtakım nitelikler kazandırır. Ancak bu doku değişimleri bütüncül bir organik hareket sergileyerek entegre olmakta, bir bütünün parçası haline gelmektedir.

Kent dokusu incelendiğinde; bölgesel farklılıkların görülmesi, farklı işlevlerin ve yapılanmaların kent içerisinde nasıl bir dağılım gösterdiği, nasıl bir etkileşim içerisinde olduğu kentsel dokuyu oluşturmaktadır. Dokunun yorumlanmasında fonksiyon bölgelerinin ölçülmesinden yararlanılabilir. Benzer

işlevlere sahip oluşumların bir araya gelerek kümeler oluşturmada geniş bir bölgesel bir dağılım sergilemişse bu duruma ince taneli doku denebilir. Ancak aynı veya birbirini besleyen işlevlerin bir araya gelerek diğer fonksiyon öğelerinin seyredildiği durumlarda kent dokusu iri tanelidir diyebiliriz. (Lynch, 1981)

Kentsel doku ve mekanların fonksiyonlarının seçiminde ve işlevselleştirilmesinde belirleyici etmenler; işlevsel niteliklerinin sürdürülebilir devamlılığa sahip olması, altyapı olanakları, sosyal donatı alanlarının kent içerisinde dağılımı, ulaşım imkanları, sosyal yapıya uygunluğu, sahip oldukları ekolojik ve çevresel özellikleri, kültür ve tabiat varlıklarının algılanabilir ve koruma altında oluşu gibi başlıkları kapsamaktadır. (Lync, 2015)

Tarihsel gelişimlerine bakıldığında kentler durmaksızın değişim gösteren dinamik bir yapıya sahiptir. Bu sebeple dünyada literatür, yasal düzenlemeler ve uygulamalar kapsamında aynı anlamı taşıyacak mutlak ve kesin bir kent tanımı yapılamamaktadır. (Karaman, 1998) Kent kavramının tarihsel süreç içerisinde gösterdiği gelişimin uygarlık kavramı etkisinde olduğu görülmektedir. (Ertürk, 1997)

Kentler, tarım dışı üretim faaliyetlerinin ağırlıkta olduğu, sanayiye dayalı üretimin ve hizmet alanlarının yoğunluk gösterdiği toplumsal örgütlenmenin, denetim ve sektörel farkındalığın yüksek seviyelere ulaştığı kalabalık nüfus odaklarıdır. (Onat, 1993)

Türk Dil kurumu sözlüğünde kent; nüfusun ağırlıklı olarak ticaret üzerine çalıştığı, sanayi, hizmet veya yönetsel faaliyetlerle uğraşan, genellikle tarımsal etkinliklerin olmadığı yerleşim alanı olarak tanımlanmıştır. (www.tdk.gov.tr)

Türk Dil Kurumu Kent Bilimleri Sözlüğünde ise kent tanımının; komşuluk birimlerinden oluşan, toplumsal gelişime açık, yerleşik düzenin bulunduğu, çalışma, barınma ve ulaşım fonksiyonlarına sahip, kırsal kesimlere kıyasla tarımsal üretimin düşük fakat insan yoğunluğunun fazla olduğu yerleşim alanları olarak ifade edilmiştir.

Kent; toplumsal gelişimin süreklilik gösterdiği, içinde bulunulan toplumun yerleşme, barınma, gidiş-geliş, çalışma, dinlenme, sosyal aktivite ve iletişim gibi gereksinimlerin karşılanabildiği, nüfusun çok azının tarım faaliyetler kapsamında

uğraş gösterdiği, köylere kıyasla popülasyonun çok daha yoğun görüldüğü küçük komşuluk birimlerinden oluşan yerleşim birimidir. (Keleş & Hamamcı, Çevrebilim, 1998)

Literatüre bakıldığında Kent sözcüğünü ifade eden birçok farklı tanım yapıldığı görülmektedir. Bu farklılık kentlerin tarihsel sürecinde insan perspektifi ile değiştiğini göstermektedir. Bu bağlamda net bir tanım oluşturmak mümkün olmayacaktır.

Sanayi; Türk Dil Kurumu tarafından ‘Ham maddeleri işlemek, enerji kaynaklarını yaratmak için kullanılan yöntemlerin ve araçların bütünü, işleyim, uran, endüstri.’ olarak açıklanmaktadır. (www.tdk.gov.tr) Sanayi sözcüğü Latince ‘industria’ olup Fransızca ’ya ‘industrie’ olarak geçmiştir. Türkçe ’de de sıklıkla ‘Endüstri’ olarak kullanım göstermektedir. Ekonomik olarak ise sanayi; farklı kaynakların girdisi ile enerji kaynakları ile işlenmesi neticesinde ürün çıktısı oluşturmayı hedefleyen faaliyetlerin tümü olarak özetlenebilir.

Hançerlioğlu; kenti ekonomik anlamda yorumlarken Sanayi unsurlarına dikkat çekerek mevcut varlık girdilerinin sermaye ve emek ile işlenmesiyle arttırılmasını amaç edinen faaliyetlerin tamamı olarak ifade etmiştir. (Hançerlioğlu, 1972)

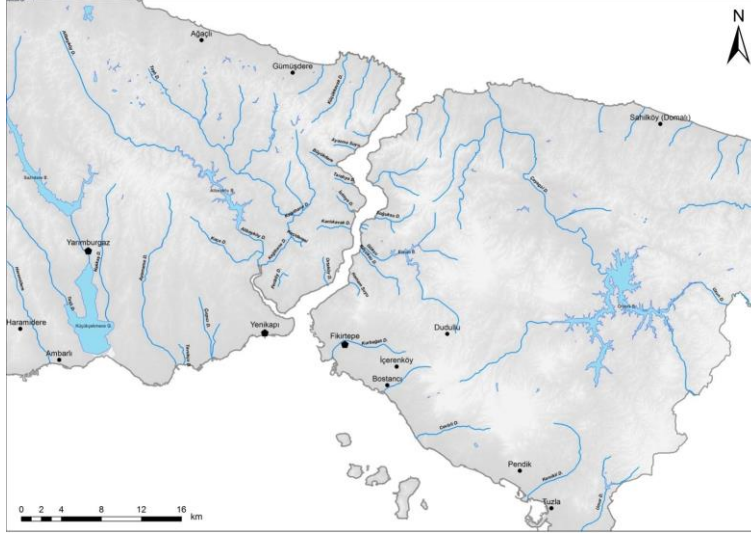
Endüstri; hammaddenin ve ara üretim mamullerinin teknolojik imkânlardan yararlanılarak bilgi beceri ve iş gücü desteği ile fabrika ve üretim tesislerinde işlenerek mal ve hizmet şekline dönüştürülmesidir. (Seyidoğlu, 2002)

B. Kentlerin Oluşumunda Endüstriyel Gelişmelerin Etkisi ve İstanbul

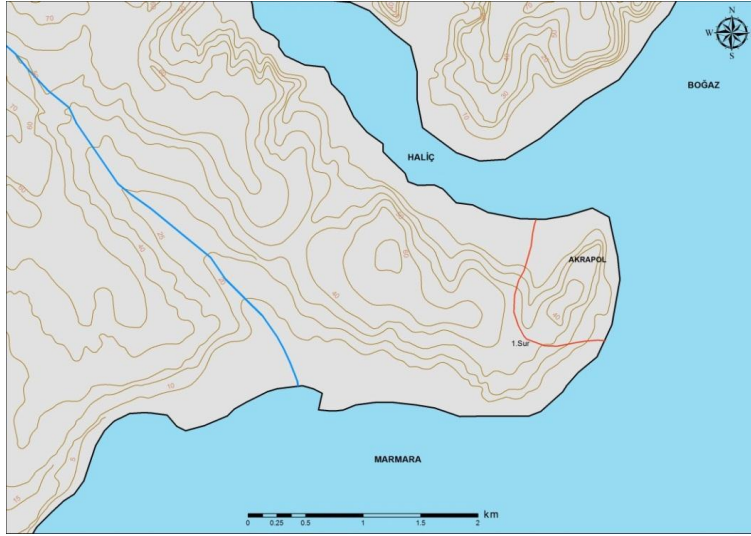
Kentler, oluşumu ve gelişimi bakımından, toplumsal ihtiyaçların karşılanması bağlamında sahip olduğu zenginlik ve süreklilik arz eden iş imkânı yaratması bakımından da kullanıcılarına cazip bir seçenek olmuştur. Artan ve değişen ihtiyaçların karşılanabilmesi için farklı birçok donatı kent kurgusuna eklemlenerek bir ilişkiler ağı oluşturmuştur. Bu eklemlenmeler kendi içinde zenginleşerek kentin büyümesinde ve global yaşama entegrasyonunda olumlu veya olumsuz etkileri ile kullanıcılarına yansımıştır.

Kentlerin oluşumlarını incelediğimizde, endüstriyel gelişmelerin etkisinin gerek nüfus oranına gerekse kentin organik formuna etkilerini değerlendirmek

mümkün. İstanbul'un tarihsel oluşumu incelendiğinde coğrafi özellikleri sebebiyle ticaret faaliyetlerine uygunluğu önemli bir etken olmuştur.

Şekil 1. İstanbul'un İlk Yerleşim Bölgeleri (Döker, 2012)

Şekil 2. Byzantion' un İlk Kuruluş Yeri (JANIN, 1964)

Yapılan kazılarda bu ticari faaliyetlerin izleri ile karşılaşılmakta, bu denli büyük bir şehrin geçmişinde ticaret 'in önemini elde edilen bulgularla görmekteyiz. Son dönemde şehrin ulaşım ağını genişletmek adına yürütülen projelerde kazı sırasında bulunan örnekler bize şehrin ticaret ağına geçmişte de şimdi olduğu gibi artan ihtiyaçların karşılanmasındaki taşıyıcı temellerinden birisi olduğuna işaret etmektedir.

Yenikapı Marmaray projesi kazıları ile birlikte ortaya çıkan Theodosius limanı, erken Bizans döneminin en büyük limanı olduğu anlaşılmıştır. Bu liman, 4. Yüzyılda (M.S. 379-395) Roma İmparatorluğu'nun büyüyen ve gelişen

başkentinin artan ihtiyaçlarını karşılamak üzere Marmara denizi kıyısında, Bayrampaşa deresi ağzında bir dalgakıran yapılması ile inşa edilmiştir.

Şekil 3. Yenikapı Theodosius Limanı (arkeofili.com, 2020)

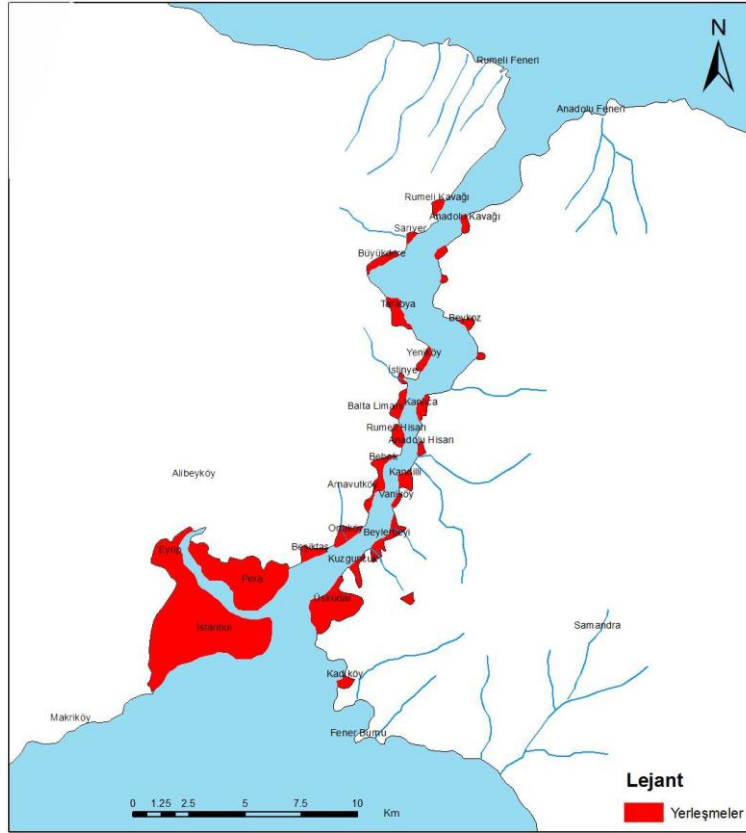
Konstantinopolis'in 1453 Fatih Sultan Mehmet tarafından fethi ile kent tarihi açısından üçüncü dönemine girilmiştir. Kentin sosyo ekonomik yapısının 19. Yüzyıl başlarına kadar değişkenlik göstermemesi nedeniyle yapısal ve mekânsal sürekliliğin de korunduğu görülmektedir. Bu dönemle İstanbul'un mekânsal yapısı sanayi devrimi öncesi ve sonrası olarak ele alınmalıdır.

Endüstri devrimi öncesinde kent kurgusuna bakıldığında yönetim bölgesinin Konstantinopolis dönemin merkezi özelliklerini sürdürdüğü görülmektedir. Fetihten sonra yönetim merkezi olarak farklı lokasyonlarda saraylar yapılsa da güvenlik nedeniyle yer değiştirmesi ile Topkapı Sarayının yapılmasıyla son bulmuştur. Fethin ardından kentin ticaretinin geliştirilmesi amacıyla liman bölgeleri, çarşılar, dini tesisler kurularak sosyo-ekonomik odak noktaları oluşturulmaya çalışılmıştır.

Endüstri devrimine kadar olan süreçte kentin mekânsal kurgusunda büyük değişiklikler yaşanmamıştır. 18. Yüzyıl itibariyle kentte nüfusun artması ve başkent 'in ekonomik ve ticari hareketliliği paralelinde mekânsal hareketlilik başlamıştır. Bu dönemde mekânsal yapıdaki temel değişimler gecekondulaşma, banliyölerin doğuşu, kent içi ulaşımın modernleşmesi ile birlikte kente entegre olmayan semtlerin merkezle bütünleşmesidir. (Ortaylı, 1977)

18. Yüzyıl ortalarına gelindiğinde Osmanlı İmparatorluğu reform hareketlerine başlaması ve yeniden örgütlenmelerin olduğu bir döneme girildiği görülmektedir. Bu dönemden itibaren ve 19. Yüzyıl Endüstri Devrimi ile birlikte

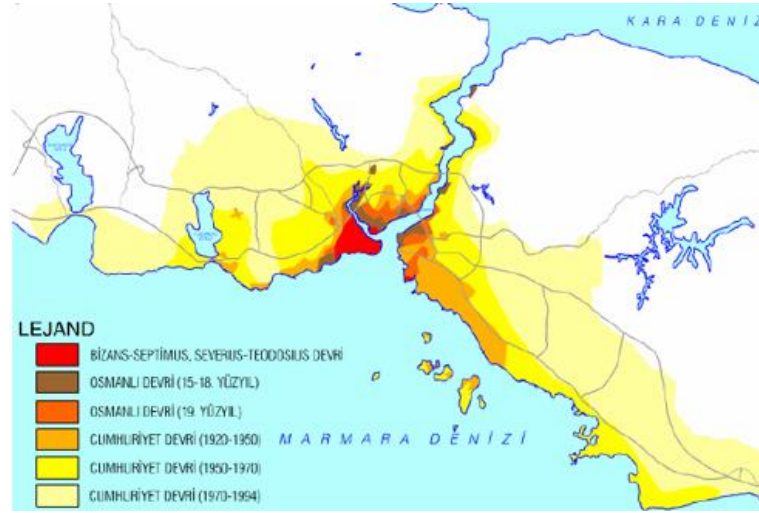
Osmanlı İmparatorluğu'nda hemen her faaliyet kolunda sanayi tesisi kurulmuştur. Bu hareketin ağırlıklı odak noktası İstanbul ve çevresine inşa edilen alanlar olup kentin kıyı bölgelerinde yerleşimin henüz başlamadığı yerlere konumlandırıldığı görülmektedir. 20. Yüzyıl başlarında imparatorluk topraklarına bulunan sanayi işletmelerinin yarısı başkent İstanbul'da yer almaktaydı. İmparatorluğun ve Bölgenin sanayi devrimi ile süregelen gelişimini izlemek için en iyi kent olarak İstanbul'u araştırmak, bu süreç hakkında doğru bir veri haritası oluşturmayı sağlayacaktır.

Şekil 4. 19. Yüzyıl'da İstanbul (Döker, 2012)

Kentin gelişiminde yıllar içerisinde alınan kararlar ve yürütülen projeler ile nasıl değiştiğini üst ölçekte harita bazında incelediğimizde; artan nüfus artışının durdurulamaması, plansız bir gelişme modeli ile kentin süregelen doğu-batı aksında lineer gelişiminin kuzey yönüne de kaydığını görmekteyiz. Artan sanayi faaliyetleri ile birlikte Anadolu'dan ve Rumeli'den gelen göçlerin arttığı ve buna bağlı olarak İstanbul'un konut nüfusunun da şehrin temel yaşam sınırları dışına çıktığı gözlemlenmektedir.

1923'te Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte izlenen çeşitli politikalarla kentin gelişimi farklı bir yolda evrilmiştir. 1950'li yıllara kadar devam eden idari güdümlü sanayileşme süreci 60'lara gelindiğinde karma ekonomik yapı benimseyerek günümüze kadar devam etmiştir.

Şekil 5. : İstanbul Makroformu'nun Tarihi Gelişim Süreci

Kaynak: 1/100.000 Ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı Raporu (2009)

Cumhuriyetin ilk yıllarında kentleşme ve sanayileşme süreci kalkınma planları doğrultusunda ilerlemiştir. İzlenilen devletçi kalkınma planı ile Anadolu'nun kalkınmasına öncelik verilmesi kentin büyümesini yavaşlatmıştır. Bu dönemde sanayi yapılanmasında Anadolu'nun tercih edilmesi ve kent içerisinde bulunan sanayi alanlarının kentin dışına kaydırılması o dönemde kent nüfusunda gerileme yaratmıştır. 1914 yılında 1.213.000 olan nüfus, 1927'de 690.000'e gerilemiştir.

Çizelge 1. 1914-1927 yılları arasında İstanbul Nüfus Sayım Verileri

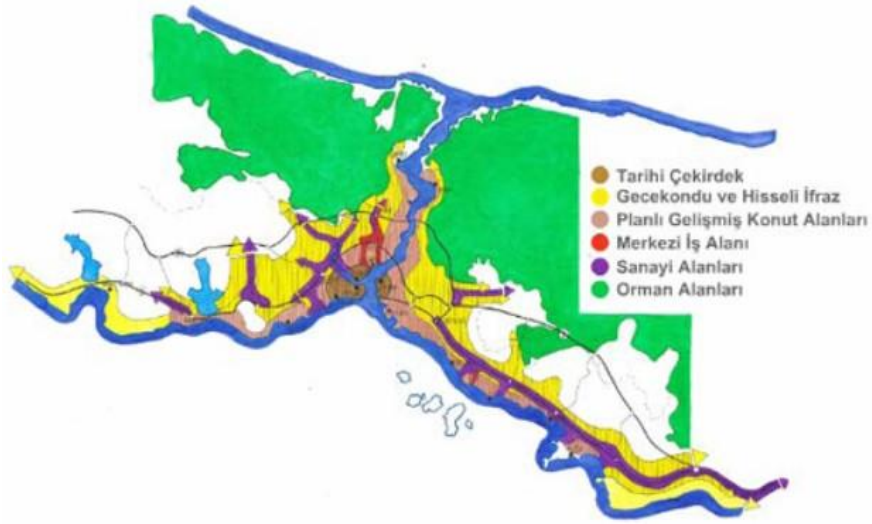
YIL	NÜFUS
1914	909.978
1922	1.129.655
1925	1.011.165
1926	1.048.971
1927	699,607

Kaynak : Devlet İstatistik Enstitüsü 1996: 78 (Bayartan, 2003)

1950 ile 1980 yılları arasında İstanbul'un gelişiminde sanayi alanları en önemli unsur olarak karışımıza çıkmaktadır. 1950 yıllarında şehir nüfusu 983.041 iken 1960 yılında 1.466.535'e ulaşmıştır.

Kentbilim uzmanı Profesör Martin Wagner, İstanbul'a dair hazırladığı raporda sanayileşmenin kent dışında kurgulanması İstanbul planlanmasında uygulanmadığını vurgulamıştır. Henri Prost'un Nazım İmar Planı kapsamında Haliç bölgesinde kurulan sanayi faaliyetlerini takiben bu bölgede endüstriyel alanlar gelişimine devam etmiştir. (Uluskan, 2016)

Sanayi devrimi ile kentleşmenin İstanbul'da şekillendiği önemli bir dönem olarak 1946-1962 yılları önem arz eder. Bu yıllarda önemli bir gelişme unsuru olarak tarımda makineleşmenin ilerlemesi ve artan ulaşım ağının kentte sanayi, ticaret ve artan nüfusu şekillendirmesi olduğunu görüyoruz. Sanayi alanı Anadolu yakasında D100 karayolu (E5) aksında gelişerek Gebze'ye kadar uzanırken Avrupa yakasında ise Zeytinburnu ve kuzeyinde yer alan E80 (TEM) karayoluna doğru gelişim göstermiştir.

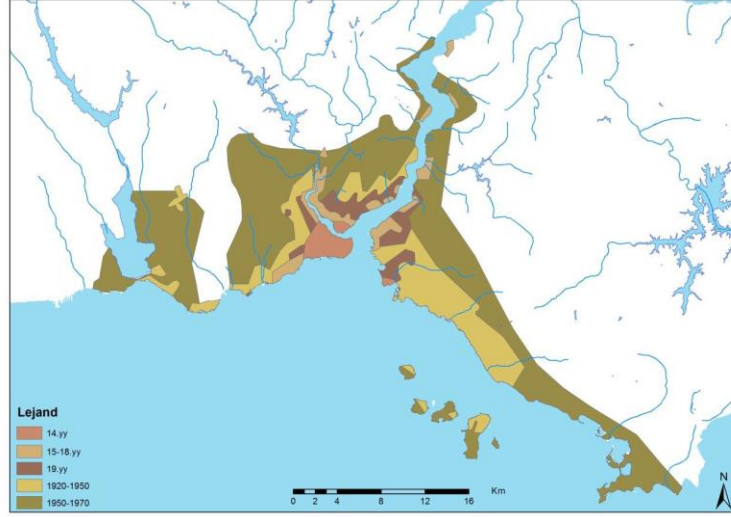

Şekil 6. İstanbul Makroformu'nun Tarihi Gelişim Süreci

Kaynak: 1/100.000 Ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı Raporu (2009)

Yapılaşmanın artması, 70'lerde kıtaların Boğaziçi köprüsü ile bağlanması sonrasında olmuştur. Görüldüğü üzere sanayileşmenin etkileri yalnızca toplumsal ve ekonomik anlamda değil, aynı zamanda kentlerin fiziksel gelişiminde de önemli etkileri olmuştur. Kent arterlerinin ve omurgasının oluşumunda sanayileşme hareketinin sonuçları büyüktür. Kentin taşımacılık işlevini

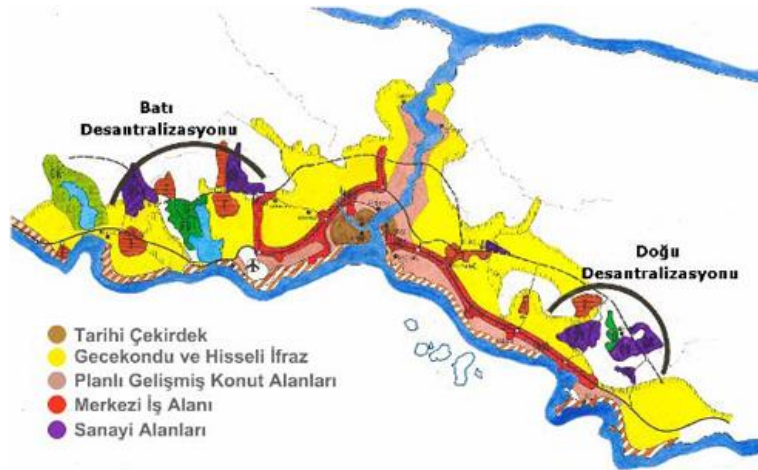
güçlendiren köprü yapımı ile çevre yolları hızla büyümüş ve ulaşım ağının omurgası oluşmaya başlamıştır. 80’lerde ise kent sınırları batıda Tekirdağ il ve doğuda Hereke ilçe sınırlarına ulaşmıştır.

Şekil 7. İstanbul’un Tarihsel Gelişimi (İBB)

Kaynak: (Döker, 2012)

1980’lerin sonrasında çeşitli imar kararları ile sanayi tesisleri İstanbul’un Anadolu ve Avrupa Yakalarında planlanan Organize Sanayi Bölgelerinde toplanmaya çalışılmıştır.

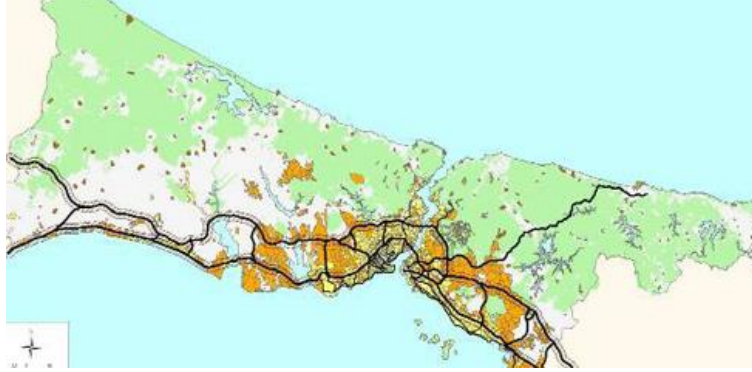

Şekil 8. İstanbul İçinde Sanayi Desantralizasyonu

Kaynak: 1/100.000 Ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı Raporu (2009)

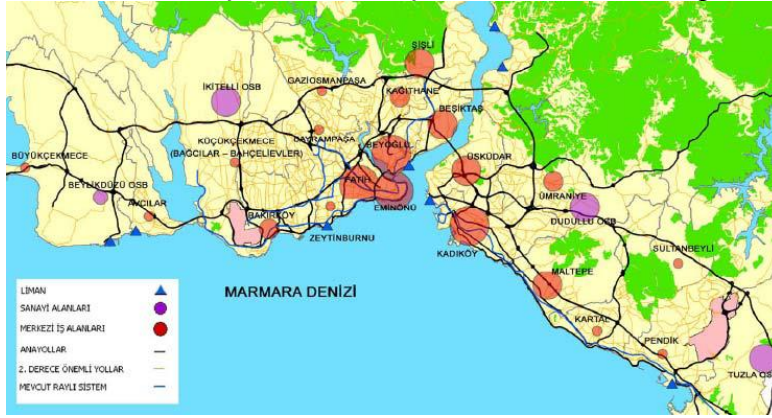
1990’larda şehrin yaşadığı göç ve nüfus artışı kentin formunu belirleyen ana etken olmuştur. Yerleşim alanlarının yayılması bu dönemde ulaşım ağının şekillenmesinde yönlendirici olmuştur. 2000’li yıllara gelindiğinde bu yayılım

hareketinin devam ettiğini, gelişimin su havzalarına, ormanlık alanlara yöneldiğini gözlemlemekteyiz. Bu hareket kentin temel ihtiyaç rezervlerini tehdit etmeye başlayan bir eğilim olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 9. Otoyol ve Boğaz Geçişlerinin Makroformun Şekillenmesinde Etkileri

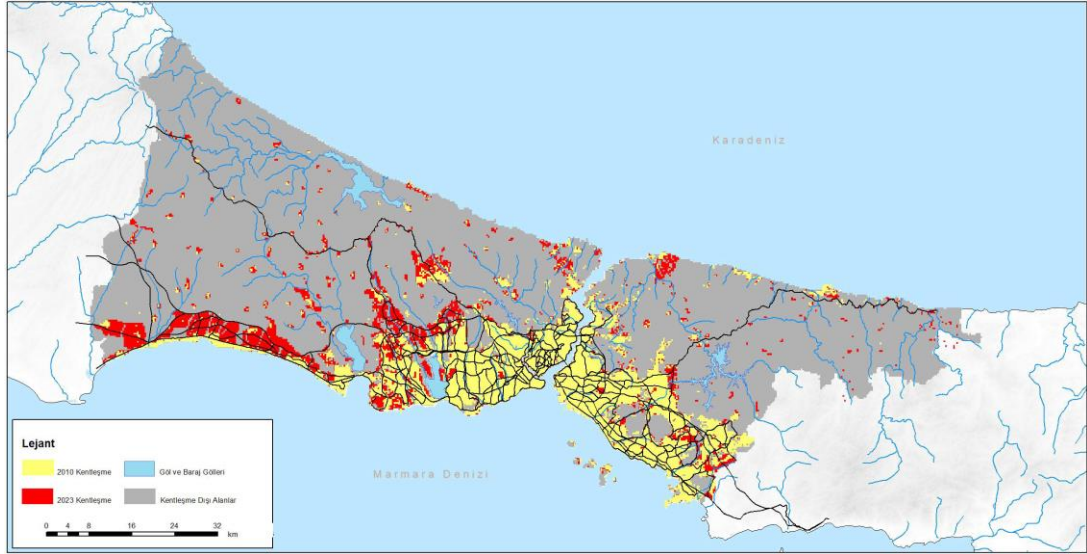
Kaynak: 1/100.000 Ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı Raporu (2009)

Şekil 10. Sanayi-Ticaret Alanları ve Ulaşım İlişkisi

Kaynak: 1/100.000 Ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı Raporu (2009)

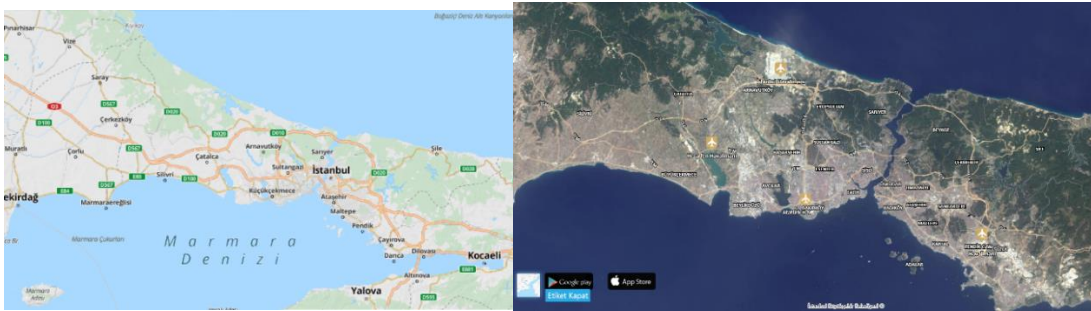
Kent sınırlarının şekillenmesinde en önemli etkenlerden ulaşım yönünden alınan imar kararları olmuştur. Kıtalar arası ulaşım ağının karayolu ağırlıklı olarak genişlemesi, yeni sanayi ve ticari alanlar oluşturulmuş ve bu alanları besleyen konut bölgeleri giderek genişlemiştir.

Şekil 11. 2023 Yılı tahmini Kentsel Yapılaşma Haritası

Kaynak: (Döker, 2012)

Döker'in 2012 yılında yayınlamış olduğu 2023 yılı tahmini yapılaşma haritasına karşın değişen imar planlarına bağlı olarak 2023 yılına gelindiğinde yapılaşmanın yayılan leke modelinde genişlediği, tahmini ivmenin üzerinde seyrettiği uydu kayıtları ile görülmektedir. Seyreden genişleme ivmesinde ekonomik yatırımların İstanbul odağında artış göstermesiyle birlikte artan göç alımı, kent içi yapı stoğunun yenilenmesinde yeni imar alanlarının açılışı, kamu idaresinin geliştirdiği ulaşım politikaları gibi nedenler etkili olmuştur.

Şekil 12. İstanbul Harita ve Uydu Görüntüleri (İbb)

Türkiye Ulusal İstatistik Kurumu verilerine göre, 2022 yılı İstanbul İli toplam nüfusu 15 907 951 kişi olarak belirtilmektedir. İstanbul Belediyesinin kente ait paylaşmış olduğu nüfus verileri incelendiğinde Çizelge 01 de belirtilmiş olan 1927 yılında 699,607 olan kent nüfusu 1927'den 2000 yılına kadar olan süre zarfında 11.280.200 kişiye ulaşmış olduğu görülmektedir. (İBB, 2001). T.C İstanbul Valiliği verilerine göre 2007 yılında 12.573,836 olan nüfus 2022 yılında

15.907.951 rakamına ulaşmıştır. Ancak, 2021 yılı TÜİK verileri dikkate alındığında, İstanbul'un iç göç alım ve iç göç verme oranı incelendiğinde net göç hızının-1.44% olarak görmekteyiz.

C. İstanbul'da Endüstri Yapılaşması ve Envanter İncelemesi

İstanbul'da bulunan endüstri mirasını incelemek için öncelikle günümüze ulaşmayan ve ulaşan yapıları analiz etmek ve bunun için kronolojik yaklaşımla konuyu değerlendirmeye almak gerekir. Yapılanma süreci; 19. Yüzyıl başlarına kadar ihtiyaç duyulan hammadde üretimi küçük ölçekli işletmelerce sağlanmaktaydı. Bu işletmelerin çoğu el ile yada basit el aletleri ile üretim sağlamaktaydılar. Tabakhaneler gibi işletmeler bir arada olacak şekilde kent dışında, bazıları ise kent içinde dağınık bir yerleşim sergilemekteydi. Endüstri hareketi ile birlikte seri üretime geçiş, sanayi tesislerinin kurulumunu sağlamıştır. 20. Yüzyılın başlarında Osmanlı İmparatorluk topraklarında yer alan sanayi alanlarının %55'i başkent İstanbul'da yer almaktaydı. Çoğunlukla kentin kıyı şeridinde ve yerleşimin henüz olmadığı yerlerde üretimin türüne göre biçimlendirilmiş sanayi yapıları ve sanayiye destekleyen üretim sisteminin parçası olan yapılaşmalar olarak atölyeler, depolar, ambarlar, konut yapıları olarak kurgulandı.

Sanayi istatistikleri ve Sanayi Odası'nın önerileri doğrultusunda, İstanbul'da 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın başlarında varlığını sürdüren sanayi yapısı/tesisleri, işkollarına göre sekiz ana başlık altında gruplandırılmıştır. "Enerji, gıda, giyim ve dokuma, deri ve kimya üretimi ile maden, toprak ve ağaç işleyen fabrikalar" başlıkları altında gruplandırılan fabrikalar, ait oldukları grup içinde kronolojik bir düzenle sıralanmıştır. Sanayi tesisleri ana üretim kollarına göre sınıflandırılmıştır. (Köksal, 2005)

Çizelge 2. İstanbul'un 20. Yüzyıl başlarında sanayi faaliyet alanlarına göre işletme sayıları

İŞ KOLU	FABRİKA SAYISI
ENERJİ ÜRETİMİ	7 ADET
GIDA ÜRETİMİ	72 ADET
GIYİM VE DOKUMA ÜRETİMİ	27 ADET
DERİ ÜRETİMİ	19 ADET
KİMYASAL MADDE ÜRETİMİ	16 ADET
MADEN İŞLEME	44 ADET
TOPRAK İŞLEME	35 ADET
AĞAÇ İŞLEME	36 ADET
TOPLAM TESİS SAYISI	256 ADET

Kaynak: (Köksal, 2005)

III. TARİHİ YAPILARIN KORUNMASI HAKKINDA MEVZUATIN TARİHİ KİMLİK VE MEKÂN ALGISI ÜZERİNE DEĞERLENDİRİLMESİ

Koruma yaklaşımı, geçmişe ait tarihsel karakterin geleceğe aktarılmasında kilit rol oynamaktadır. Bu yaklaşımın gelişmesinde mekân ve kimlik algısı temel teşkil etmektedir. Bir yapının özgün kimliğine ait izlerin gelecek kuşaklara aktarılabilmesi için tarihsel mekânın doğru anlaşılması, kimlik özelliklerinin özümzenmesi ve sahip olduğu değerin ortaya konulması gereklidir. Bu gereklilik, koruma yaklaşımının gelişmesinde temel unsuru oluşturur. Bir mekânın tarihsel kimlik değerin okunamadığı durumda o mekânda koruma anlayışının gelişmesi öngörülemez. Özünde kimlik ve mekân algısı üzerine kurulu olan koruma yasalarının kapsamaları da geçmişten günümüze bu gerçeklik ekseninde şekillenmiştir.

Tarihi yapı ve çevrenin korunmasına yönelik karar ve kanunların gelişimine bakıldığında, tüm aşamalarda yapıların özgün kimliğinin öneminin vurgulandığı, özgün kimliğe ait bilgilerin gelecek kuşaklara aktarılmasının temel öğelerden olduğu görülebilmektedir. Dönemsel olarak kısmen değışkenlik göstermiş olan kimlik algısının korunma şekli, yapılan uygulamalar üzerinden de okunabilmektedir. Yapının olduğu haliyle korunması ya da belirli müdahale düzeyleri çerçevesinde değışiklik yapılabilmesi, yine yapının tarihsel kimlik algısı üzerinden ilerlemiştir. Geçmişten günümüze alınan tüm karar ve uygulamalar incelendiğinde, mekânsal algının ve kimliğin devamlılığının on plana çıkmakta olduğu, özgün kimliğe atıfta bulunmanın en önemli unsur olduğu okunabilmektedir.

Ulusal ve uluslararası ölçeklerde değerdendirilebilecek olan koruma yaklaşımları, geçmişte kimlik algısının tamimiyle korunmasına yönelik ilerlemiş iken, günümüzde yapıların yeniden işlevlendirilerek yasatılması yaklaşımıyla farklı bir açı kazanmıştır. Yapıların olduğu gibi korunmasında, tarihsel karakterin

baskınlığı kadar yapının fiziki şartlarının günümüze ulaşabilme durumu da etkilidir. Özgün işlevini ve karakterini, fiziksel olarak da sürdürmekte güçlük çeken yapılar için yeni işlevlendirme çalışmaları gündeme gelmekte, bu yenilikler içerisinde özgün karakterin korunmasının önemini sürdürdüğü görülebilmektedir.

1846 yılında Stilistik rekompozisyon yaklaşımıyla vurgulanan ‘yapıların özgün hallerine dönüştürülmesi’ fikri, 1849 yılında romantik yaklaşımın anti restorasyon anlayışıyla, müdahale edilmeden korunması yönünde evrilmiştir. Bu bakış açısında müdahale karşıtlığının , yapının özgün kimliğine ait algının kaybedilmesi endişe ile doğrudan bağlantılı olduğu söylenebilir. 19. yüzyıl, çağdaş görüşlerin birbirleri üzerinde etkin olduğu, gelişimin başladığı bir dönemdir. Bu dönemde farklı akımlar birbirlerini değiştirerek ilerlemiş ve koruma yaklaşımının temelleri hızlı bir ivme ile gelişim göstermiştir. Bu ivme içerisinde ise koruma algısının temelini kimlik kaygısı oluşturmuştur.

1877 SPAB bildirisi kapsamında kimlik kaygısının somutlaşmış olduğu net olarak okunabilmektedir. Hatalı olan düzenleme ve müdahalelerin yapıların özgünlüğünü kaybetmesine neden olacağı endişesi vurgulanmış, tamir etmek yerine güçlendirmek ve rekonstrüksiyon yerine restorasyon ve onarım yapılması yönünde ilerleyiş öngörülmüştür. (Ersen A. R., 2015) Bu sav, Adolphe Napoléon Didron tarafından desteklenmiş ve orijinaline uygun restorasyon kavramı gündeme getirilmiştir. Diğer yönden, 1870’li yıllarda İtalya’da gelişen çağdaş restorasyon anlayışı ise aslına uygun onarımın, yeterli bilgi ve belge bulunması halinde uzman mimarlar tarafından yapılabileceğini önermiştir. Bu öneride müdahale anlayışının, yapıların yasatılmasına yönelik gelişim gösterdiği görülmekte, ancak surecin aslına uygun bilgi ve belgeler ışığında gerçekleştirilmesi gerektiği, özgün kimliğe bağlılığı vurgulamakta, mekân algısının ve tarihi kimlik bilincinin korunması gerekliliğini desteklemektedir.

1900’lu yıllara gelindiğinde tarihi yapılara müdahalenin minimum düzeyde aslına uygun olması görüşünün geçerliliğini koruduğu görülmekte, 1904 Madrid Mimarlık Konferansı kararlarında ve 1933 Atina Şartı’nda bu ilkenin önemi vurgulanmaktadır. Bu içeriği destekleyici nitelikte olan Atina Şartı’nda, onarım ve restorasyon çalışmalarının yapının özgün kimliğine saygılı yapılması gerektiği, mevcut yapı güncelde devamlılığını koruyamıyor ise yeni tekniklerin uygulanabileceği, bütünleme yapılması halinde müdahalelerin ayırt edilebilir

olması gerektiği belirtilmektedir. Bu dönemden sonra koruma kavramının yapı ölçeğinden çevre ölçeğine genişlediği görülmekte, mekân ve kimlik algısı yapı özelinden çevresel kimlik ve tarihi çevre bilincine evrilmektedir.

Kimlik ve mekân algısının zarar gördüğü en önemli unsurlardan biri savaş dönemleridir. Savaşların tahribatının boyutları düşünüldüğünde, insanları kimliklerine bağlayan unsurların ortadan kalktığı donuşu zor olan bir yıkım süreci gözler önüne gelmektedir. Zarar gören yapıların da özgün kimliklerini korumaları mümkün olamamakta, yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan bir kültürel ve tarihi bellek ile karşılaşmaktadır. Bu konu, yapıların koruma çalışmalarında da gündeme gelmekte, 1954 yılı Lahey Sözleşmesinde savaşların yıkıcı etillerine vurgu yapılmaktadır. Yapıların kimliklerinin fiziksel ve algısal olarak savaşların yıkıcı etkilerinden korunması gerekliliği belirtilmektedir. Toplumdan bağımsız değerlendirilemeyen miras yapılarının varlıklarına saygı duyulması önem teşkil etmektedir. 1960'li yıllara kadar tarihi yapıların bakım ve onarım teknikleri üzerinde ağırlıkla durulurken, 1960'li yıllar ve sonrasında yapıların çevreleriyle birlikte bütüncül olarak korunması yaklaşımı öncelik kazanmıştır.

1964 Venedik Tüzüğü:

Venedik tüzüğü ile koruma ve restorasyon çalışmalarının uluslararası boyutta ele alınması ve bütüncül bir anlayış benimsenmesi gündeme gelmiştir. Tahribata uğramış ve yıpranan eserlerin korunması ve yaşatılmasına yönelik uygulama yöntem ve teknikleri için ilkeler belirlenmiştir. Yapı özelinde koruma anlayışından ziyade tarihsel niteliği olan yerleşim alanlarının da korunması gerekliliği vurgulanarak kapsam derinleştirilmiştir. Bu genişletilen kapsam içerisine basit eserler de alınarak detay ölçeğinden başlatılan koruma ve kimlik bilinci, daha geniş ölçeğe doğru genişletilmiştir. Sivil mimarlık örnekleri de kapsam içerisine dahil edilerek özgünlük önemi vurgulanmıştır. (Ahunbay, Tarihi Çevrede Koruma ve Restorasyon, 2009)

A. ICOMOS (International Council on Monuments and Sites):

1965 yılında dünya kültürel ve doğal mirasının korunması için kurulmuş olan uluslararası bir kuruluştur. Görevleri ve öncelikli hedefleri korumanın filozofisinin, terminolojisinin, metodolojisinin ve tekniklerinin oluşturulması ve

geliştirilmesidir. Bu kapsamda mimarlar, mühendisler, şehir plancıları, arkeologlar, jeologlar, tarihçiler, antropolojistler ve bilim adamlarından oluşan geniş bir yelpazede katılımcıya sahiptir. Uluslararası toplantıları ve kararları ile bağlayıcı gücü ve önemi bulunmaktadır.

Icomos'un öncülüğünde oluşturulan tüzük çalışmaları aşağıdaki çizelgede özetlenmiştir:

Çizelge 3. Icomos Tüzükleri

1982	Tarihi Bahçeler (Floransa Tüzüğü)	2008	ICOMOS Kültürel Rotalar Tüzüğü
1982	Declaration of Dresden on the Reconstruction of Monuments Destroyed by War	2008	Kültürel Miras Alanların Algılanması ve Sunumu Tüzüğü
1987	Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü	2010	Lima Declaration for Disaster Risk Management of Cultural Heritage
1990	Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü	2011	The Paris Declaration on heritage as a driver of development
1993	Guidelines on Education and Training in the Conservation of Monuments, Ensembles and Sites	2011	Endüstri Mirası Sitleri, Yapıları, Alanları ve Peyzajlarının Korunması İçin ICOMOS-TICCIH Ortak İlkeleri
1994	Nara Özgünlük Belgesi	2011	Tarihi Kent ve Kentsel Alanların Korunması ve Yönetimi için Valetta İlkeleri
1996	Principles for the Recording of Monuments, Groups of Buildings and Sites	2014	İnsani Değer Olarak Miras ve Peyzaj Hakkında Floransa Bildirgesi
1999	Ahşap Tarihi Yapıların Korunması için İlkeler	2017	Delhi Declaration on Heritage and Democracy
1999	Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü	2017	Document on Historic Urban Public Parks
1999	Uluslararası Kültürel Turizm Tüzüğü: Kültürel Miras Değerine Sahip Alanlarda Turizmin Yönetimi	2017	Ahşap Mimari Mirasın Korunması için İlkeler
2003	Mimari Mirasın Analizi, Korunması ve Strüktürel Restorasyonu için İlkeler	2017	Salalah Guidelines for the Management of Public Archaeological Sites
2003	Duvar Resimlerinin (Fresk) Korunması ve Konservasyonu için İlkeler	2017	ICOMOS-IFLA Principles Concerning Rural Landscapes as Heritage
2005	Xi'an Declaration on the Conservation of the Setting of Heritage Structures, Sites and Areas		
2008	The Quebec Declaration on the Preservation of the Spirit of the Place		

Kaynak: (icomos.org.tr)

1. 1972 Unesco Dünya Kültür ve Doğal Mirasını Koruma Sözleşmesi:

Dünya Kültür ve Doğal Mirasını koruma sözleşmesi, koruma çalışmalarını evrensel boyuta taşımış ve her ülkeyi tarihsel ve kültürel miraslarını tanımlamaları, kayıt altına almaları ve değerlerini koruyarak yaşatmaları hususunda sorumluluk almaya davet etmiştir. Bu sorumluluk, küresel nitelikte bir kimlik ve mekan algısı koruma anlayışıdır. Kültürel ve tarihsel değerlerin, mimari yapıların ve doğal çevrenin tüm insanlığa ait birer adım taşı olduğunu ifade eder. Bütüncül bir yaklaşımla, herkesin sahip olduğu tüm değerler evrensel bir aidiyetliğı oluşturur. Bu aidiyetliğin korunması ve yaşatılması geçmişe ve geleceğe olan saygıyı ifade etmektedir. Bu yaklaşım, korumayı fiziki kapsamdan bir üst seviyeye taşıyarak sosyal korumayı da içerecek şekilde güncellemiştir. Devam eden süreçte 1975 yılı Avrupa Mimarlık Tüzüğü, bu anlayışı destekleyecek şekilde yapıların tüm dönemlere ait kimliklerini ve sürekliliklerini sağlayabilecekleri, tüm insanlığa ait bir koruma anlayışı oluşturmuştur.

2. Burra Tüzüğü (1979)

Avustralya ICOMOS tarafından 1979 yılında Burra'da düzenlenen toplantıda kültürel yerlerin korunması amacıyla bir tüzük yayınlanmıştır. Bu tüzük, Venedik tüzüğü koruma yaklaşımlarını içermekte ve kültürel miras içerisine 'yer' kavramını da dahil etmektedir. Bu yaklaşım, kültürel önemin bölgeye ve yöreye bağlı değerleri de içerdiği bir tanımlama oluşturmaktadır. Burra tüzüğü maddeleri arasında yer alan kültürel değer ve önemi, geçmiş dönemlere ait, bugünü yansıtan da gelecek için referans oluşturan tarihi, sosyal, ekonomik, bilimsel ve estetik değerlere bağlı olmakta birlikte bölgesel ve yerel topografyayı, yapıları ve yerel yapı gruplarını da kapsamaktadır. Bununla birlikte kimliğin kapsamı, kültürel değeri ve önemi olan tüm çalışmaları da içermektedir. Arkeolojik kalıntılar ve strüktürel yapılar da tanımlara dahil edilmiştir. Burra tüzüğünde, yer ve lokal değerleri vurgulanırken, hazırlanan son versiyonlarda kimlik ve mekan algısında ruhani değer ilişkisi de gündeme getirilmiş, 'yer' kavramının toprak, peyzaj, ağaç, bahçeler, parklar, kasabalar, arkeolojik, dini ve ruhani alanlar olarak genişletilebileceği belirtilmiştir. (Kandemir, 2013) .Bu genişletme, benlik ve kimlik öğelerinin çok katmanlı ve derin bir konu olduğunu ortaya koymakta, mekan bilincinin çok acili bir kavram olduğunu göstermektedir.

3. 1999 ICOMOS Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü:

Geleneksel yapıların önemini ve korunması gerekliliğini vurgulayan tüzükte yapıların korunma ilkeleri üzerinde durulmaktadır. Koruma ilkeleri belirlenirken, yapının geleneksel yapı olma şartları ifade edilerek, bir topluma ait ortak karakteri ve kimlik bilincini taşımaları ve yansımaları önem teşkil etmektedir. Bu doğrultuda geleneksel yapılara olan müdahalelerde de bu özgün kimliğe saygı gösterilmesi gerekliliği vurgulanmaktadır. Geleneksel bir yapıda yeniden işlevlendirilme söz konusu olduğunda, yapılar belirli bir standarta getirilirken; bütünlüğüne, özgün karakterine ve orijinal biçimine uygun davranılması önemle ifade edilmektedir. Yapılan restorasyonlarda yapının tüm parçaları özenle dönemsel olarak değerlendirilmeli, tek bir dönem baz alınarak düzenlemeye gidilmemelidir. Bu da restorasyonda tarihsel katmanlama ve kimliğin ne derece önemli olduğunu, detaylı bir inceleme ve çalışma gerektirdiğini ortaya koyar niteliktedir. Kimliksel katmanlaşma yapısal katmanlaşma ile yansıtılmakta, her katmanın ayrı bir değeri olduğu vurgulanmaktadır.

B. TICCIH (The International Committee for the Conservation of Industrial Heritage)

TICCIH, endüstri mirasının korunmasına yönelik uluslararası komitedir. Endüstri mirasının tanınması ve korunması gerekliliği üzerinde durulan komite çalışmalarında endüstriyel yapıların tarihsel ve karakteristik değerlerine atıfta bulunularak koruma anlayışının geliştirilmesi hedeflenmektedir. Küresel boyutta endüstri mirasının değerini ortaya koymak, korumak ve yasatmak amacıyla ortak çözüm önerileri geliştirilebilmesini mümkün kılacak konferansların düzenlenmesi, bildiri ve tüzüklerin yayınlanmasında öncülük etmektedir.

1. 2003 The Nizhny Tagil Tüzüğü:

Endüstri mirası, sadece bulunduğu bölgeye bağlı olmayan, coğrafyaları birbirine bağlayan ve şekillendiren uluslar ötesi bir değere sahiptir. Endüstrinin gelişim süreci tüm dünyayı etkilemiş ve etkilemeye devam etmektedir. Bu doğrultuda böyle bir mirasın tüm bileşenleri ile korunması önem teşkil etmektedir. 2003 The Nizhny Tagil Tüzüğü, 2003 yılında Venedik koruma ilkelerinin de gözetildiği, endüstri mirası öğelerinin korunmasına yoğunlaşmış ve

bu konuyu küresel platformda birleştirmiş bir tüzüktür. Tüzükte geçen maddelerde temel amaç, endüstriyel mirası ve tüm öğelerini özgün kimliklerini ve üstlendikleri hafızayı korumak ve gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamak, tarihi niteliğe ve orijinal karaktere saygılı yeniden kullanım ve yasatma önerileri geliştirmektir.

Tüzüğün temelinde endüstri mirasının tarihsel ve sosyal kimliğinin ve değerinin tespit edilmesi ve bu tespit doğrultusunda uygun koruma yaklaşımlarının belirlenmesi yer almaktadır. Tarihsel değer ve kimliğin belirlenmesinde belirli asamalar on görülmüştür. Bu asamalar,

1. Endüstri mirası, geçmişten süregelen tarihsel gelişimin ve o gelişime ait tüm kalıntıların birleşimi olarak değerlidir. Endüstri mirasını koruma bilinci, mirasın evrensel değerine yönelik olarak gelişmektedir.

2. Endüstri mirası, normal yaşantının ve sosyal yapının yansıtıcı bir ögesidir. Bu sosyal içerik, endüstri mirasına aidiyetlik ve kimlik bilgisi getirmekte, ekonomik ve sosyal bir varlık olarak insan faktörünü içermektedir. Bu durum, miras değerini ve gelecek kuşaklara iletilmesi gereken karakterini güçlendirmektedir. Aynı zamanda teknolojik ve bilimsel gelişmeleri de yansıtan endüstri mirası, dönemsel ve dönemler ustası bir kimlik yansıması sağlamaktadır.

3. Endüstri mirası değerleri ve karakterinin kapsamı, teknolojik ve bilimsel tüm gelişim metotlarının yansıması, fiziksel ve mimari tüm öğeleri, endüstriyel peyzaj, üretime ait kullanılan tüm ekipmanları, sosyal yaşantıyı, kültürel birikimleri, insan hafızasını içermektedir.

4. Bölge tipolojileri ve peyzajdaki özgünlük ve enderlik, koruma bilincinde detaylı ve dikkatli çözüm önerileri getirmeyi gerektirir. Erken dönem örnekleri özel değere sahiptir. (TICCIH, 2003)

Tarihsel değerin ortaya koyulmasıyla kimlik tespiti çalışmalarına önem verilmekte ve bu doğrultuda tarihi bilgi ve belgelerden yararlanma, bölgesel analizler ve incelemeler önerilmektedir. Elde edilen her bilginin kayıt altına alınması gerekliliği vurgulanmaktadır. Mekân algısında tarihsel değerin ve karakterin ortaya koyulması kadar, bu durumun tespit edilme yöntemleri de önemlidir. Kimlik tespiti ve tanımlama metotları koruma bilincinde baskın

araçlardır ve bu araçların doğru kullanılması, korumanın başarılı olabilmesi ve özgünlüğün aktarılabilmesi için kritiktir.

Türkiye’de Tarihi Çevre Korumaya İlişkin Mevzuatın Mekân ve Kimlik algısı açısından değerlendirmesi yapıldığında, koruma kanun ve kurallarının uluslararası ölçekte alınan kararlar ile paralel olduğu ancak uygulamada bazı sorunlar yaşandığı söylenebilir. Uygulama sorunlarında, yapılan uygulamaların aslına uygun koruma anlayışından zaman zaman saptığı gözlenebilmektedir. Bu durumun sebepleri arasında yasal mevzuat açıkların halen mevcut olması, yapıya ait özgün kimliğin günümüze ulaşmada yaşadığı fiziki problemler ve bürokratik işlemlerdeki zaman problemi yer almaktadır. Hızlı kentleşme ve beraberinde getirdiği sorunlar tarihi yapılar ve çevre üzerinde baskın olarak görülmektedir. Bu bağlamda Türkiye’de koruma ve kimlik algısının yeterince oluşamaması da sorunların çözümü için engel teşkil etmekte, korumada katılımın artırılması gerekliliği gün geçtikçe daha fazla gündeme gelmektedir. Tarihi çevre korumada iki temel problem on plana çıkmaktadır. Bu problemlerden ilki kentsel alanlarda yer secimi sorunları, diğeri ise koruma kuralları ile mülk sahipleri arasındaki çatışmalardır. (Sökmen, 1992). Ülkemizde sürdürülebilir koruma kavramının gelişme süreci devam etmektedir. Bu süreç içerisinde bireysel ve toplumsal kimlik algısı ve özgünlüğe verilen önemin geliştirilmesi temel teşkil edecektir.

C. Türkiye’de Koruma Yaklaşımlarına ve Sorunlarına Genel Bakış

Türkiye’de Cumhuriyet donemi öncesinde gelişen parçacıl koruma anlayışı, cumhuriyet sonrasında daha bütüncül, kanun ve yönetmelikleri esas alan bir yapıda ilerlemiştir. Bu ilerleme sürecinde uluslararası koruma bilincinin hızla yayılması da etkin olmuştur.

1961 anayasasının 50. maddesi ile devlete kültür ve tarihi önemi olan varlıklarının korunması yetkisi ve sorumluluğu verilmiştir. Bu sorumluluk kapsamında tarihi yapı ve çevre bilincinin ülkesel boyutta ortak bir değer olduğu vurgulanmış olmaktadır. Bu süreci 1972 tarihli kanun değişikliği ile Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu sorumluluklarının yetkili diğer bakanlıklarca paylaşılması kararlaştırılmıştır. 1973 yılı 1710 sayılı eski eserler yasası ile korunacak öğelerin tanımları genişletilmiş ve detaylandırılmış, tek yapı mekânsal koruma algısından alan ölçeğinde koruma anlayışına geçilmiştir. Bu

kapsamda tarihsel ve kültürel değerin çevresiyle birlikte bir bütün olduğu algısı yerleşmektedir.

Bugün de geçerliliğini korumakta olan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını koruma kanunu, zaman içerisinde yapılan düzenleme ve geliştirmeler ile son şeklini almıştır. Bu süreç içerisinde eski eser kavramının değiştiği, yerine kültür ve tabiat varlıkları kavramlarının geldiği görülmekte, korumaya yönelik en önemli faktörlerden olan ‘planlama’ çalışmalarının öneminin vurgulandığı okunabilmektedir. (Zeren, 1984). Bu kanun ile koruma bilinci yerel ölçekte genişletilmiş ve kurumsal düzenlemelerin yapılmasıyla tek merkezli koruma anlayışından çoklu bir denetim sistemine geçilmiştir. Kapsamı genişlemiş olan koruma yaklaşımının, mekânsal kimlik bilincini artırıcı etkisinin olduğu söylenebilir. Ancak koruma sorunlarının toplumsal, ekonomik, eğitimsel ve bilinçsel olarak devam ediyor olması dinamik bir koruma sürecinin varlığını zorunlu kılmakta, kanunların da dinamik ve kapsamlı olma gerekliliğini gündeme getirmektedir. (Öztürk, 2007).

D. Anıt Eserlerin Korunmasında Etkin Ulusal ve Uluslararası Kurum ve Kuruluşlar

Anıt eserlerin korunmasında görev üstlenmiş olan kurum ve kuruluşlar, korumanın önemini vurguladığı kadar yöntem ve tekniklerin geliştirilmesi, koruma bilincinin artırılması ve gerekli eğitimlerin verilmesi için de efektif olarak çalışmaktadır. Bu kapsamda resmi boyut kazanmış bazı ulusal ve uluslararası kuruluşlar aşağıdaki çizelgede özetlenmiştir:

Çizelge 4. Uluslararası Koruma Kuruluşları

UNESCO (The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu
ICOMOS(International Council on Monuments and Sites)	Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi
TICCIH (The International Committee for the Conservation of Industrial Heritage)	Endüstri Mirasını Koruma Uluslararası Komitesi
DOCOMOMO (Documentation and Conservation of the Modern Movement)	Modern Hareket Bina ve Çevrelerinin Korunması ve Belgelenmesi
ERIH (The European Route of Industrial Heritage)	Endüstri Mirası Avrupa Rotası
E-FAITH (European Federation of Associations of Industrial and Technical Heritage)	Endüstriyel ve Teknik Miras Avrupa Konseyi Kuruluşları
ICCROM (International Centre For The Study of The Preservation and Restoration of Cultural Property)	Kültür Varlıklarının Korunması ve Onarımı Çalışmaları Uluslararası Merkezi
ECCO (European Confederation of Conservator -Restorer Organisations)	Avrupa Konservator ve Restorator Örgütleri Birliği
ENCORE (European Network for Conservation-Restoration Education)	Avrupa Restorasyon ve Konservasyon Eğitim Ağı
GCI (Getty Conservation Institute)	Getty Koruma Enstitüsü

Kaynak: (Çetin, 2005)

Çizelge 5. Ulusal Koruma Kuruluşları

Cevre ve Sehircilik Bakanligi
Kultur ve Turizm Bakanligi
Kultur ve Tabiat Varliklarini Koruma Yuksek Kurulu
Kultur ve Tabiat Varliklarini Koruma Bolge Kurullari
Vakiflar Genel Mudurlugu
KUDEB (KORUMA Uygulama Denetleme Birimi)
Turkiye Buyuk Millet Meclisi Milli Saraylar Daire Baskanligi
Yerel Yonetimlerin Tarihi Cevre Koruma ve Restorasyon Birimleri
Mimarlar ve Sehir Plancilari Odalari
Sivil Toplum Kuruluslari : Tarihi Kentler Birligi, Cevre ve Kultur Degerlerini Koruma Vakfi (CEKUL), Arkeoloji ve Arkeologlar Dernegi, Turizm Anit ve Cevre Degerlerini Koruma Vakfi, Koruma ve Restorasyon Uzmanlari Dernegi

Kaynak: (Öztürk, 2007)

IV. KORUMA KAVRAMI YÖNTEM VE İLKELERİ

Günümüzün toplumsal yapısını, kültürel ilerleyişini ve biçimlenişini belirleyen faktörlerin başında şüphesiz ki geçmişten günümüze ulaşan miras öğelerinin büyük bir payı vardır. Geçmişin kazanımları ile geleceğin şekillendirilmesi, bu birikimin korunması ile sürdürülebilir bellek edinimi ile mümkündür.

Kendi dönemine ait toplumsal ve kültürel yapıyı, mimarisini, malzeme üslup ve tekniklerini barındıran tarihi çevreler, günümüz arayışlarına yol göstermektedirler. Tarihsel sürekliliğin sağlanmasında, toplumsal belleğin oluşması ve korunmasında, bireylerin sosyo kültürel bilinç kazanımında ve sağlıklı bir sosyal yapıya ulaşmasında tarihi çevrenin günün yaşamına aktarılması önem taşır. (Tekeli, 1991)

Günümüzde bu amaç doğrultusunda gerek akademik gerekse teknolojik çalışmalar eşliğinde farklı metotlar geliştirilmiş, çeşitli perspektiflerle geçmişin günümüzde aktif dahiliyeti sağlanmak istenmiştir. Tezin bu bölümünde korumanın kavramsal tanımı ve koruma yöntemleri, endüstri mirası kapsamında yer alan yapıların kazandırılan yeni işlevle yaşam döngüsünde yer almasında kullanılan teknik ve müdahale yöntemleri araştırılmıştır.

4.1. Koruma Kavramı ve Tanımı

TDK Büyük sözlüğünde koruma; ‘Himaye, sakınma ve kentlerin belli kesimlerinde yer alan çağbilimsel ve yapı tasarımcılık değerleri yüksek yapılarla, anıtların ve doğa güzelliklerin kentte bugün yaşayanlar gibi gelecek kuşakların da yararlanması için her türlü yıkıcı, saldırgan ve dokuncalı eylemler karşısında güvence altına alınması’ olarak tanımlamıştır.

Mimar ve Akademisyen Doğan Hasol’ un yazdığı Mimarlık Sözlüğünde koruma kavramı ‘tarih veya sanatsal değer taşıyan yapıların, doğal değerlerin ya da kent parçalarının varlıklarını sürdürebilmeleri için koruma altına alınması,

bakım ve onarımlarına ilişkin önlemlerin alınması' olarak tarif edilmiştir. (Hasol, Mimarlık ve Yapı Sözlüğü, 2003)

Mimar ve Akademisyen Doğan Kuban ise koruma kavramını 'Anıt eserlerin korunurken tarihsel değerini, eserin yaratıcılık değerini, üreticinin emeğini korumak 'olarak tanımlamıştır. (Kuban, 1986)

Korumanın temelinde yatan soruların başında neyi ve neden korumalıyız? Sorusu gelmektedir. Korunması gerekenin ne olduğunun karar verilmesi şüphesiz ki nasıl koruyacağımız sorusunu doğurmaktadır. Koruma fiziki olarak varlığını sürdürmek mi olmalıdır? Yoksa fiziksel varlığının yanında sosyal ve kültürel etkilerini mi korumalıyız. Veya tüm bu olguları koruyacak formüller mi oluşturmalıyız? 1964 yılında, Venedik Tüzüğü'nde koruma kavramının süreklilik sağlaması gerekliliği öne sürülmüştür. (4. Madde) Bir eserin tanıklık ettiği tarihsel sürecin ve bulunduğu ortamın ayrılmaz bir parçası olduğu belirtilerek koruma kapsamında fiziksel bütünlüğün sadece yapısal değil çevresel ölçek dahilinde ele alınarak benimsenmesi gerekliliği ifade edilmiştir. (Eyüpgiller & Zakar, 2015)

1976'da UNESCO'nun yayınladığı 'Tarihi Alanların Korunması ve Çağdaş Rollerini Konusunda Tavsiyeler' başlıklı raporunda koruma kavramını; geleneksel ve tarihi alanların çevresel bütünlüğünün oluşturularak, bakım, onarım, yenileme ve canlandırma çalışmalarının sağlanması olarak betimlemiştir. Çalışma kapsamında yapının bağlı bulunduğu çevreden ayrı düşünülmemesini ve bağlamı ile birlikte yaşatılması gerekliliğinin altını çizmiştir.

2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kanunu'nun 3. Maddesinin 4. Fıkrasında Koruma ve Korunma tanımını 'taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, fonksiyon değiştirme işlemleri; taşınır kültür varlıklarında ise muhafaza, bakım, onarım ve restorasyon işleridir.' olarak açıklanmaktadır. Korumanın temel amacı fiziksel ve kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılmasıdır. Sorumluluğumuzda olan tüm kültür mirası yapı ve alanlar sadece ulusal miras olarak değil insanlık mirası olarak görülmelidir.

Burden'in (2004) koruma ile ilgili yapmış olduğu tanımlamaya göre, koruma; yapının zaman içerisinde bakımsız kalmasının, bozulmasının,

yıkılmasının veya kötüye kullanımının önüne geçebilmek üzere yapılan tüm müdahalelerdir. (Burden, 2004) Burden'in tanımlamasında düzenli bakımın koruma üzerindeki etkisi ön plana çıkmaktadır.

Koruma, kültürel değere sahip bir varlığın, biçimsel varoluşunu, geçmişinden gelen kimliksel değerlerini anlamakla başlar ve özgün değerlerinde kayıp oluşturmada yapılacak tüm müdahaleler ile devam eder. Kültürel varlığın korunması, bilimsel metotlar ile incelemek, kayıt altına almak, fiziksel ve çevresel bütünlüğünü sürdürecekt müdahaleleri yaparak sürdürülebilirliğini sağlamakla gerçekleşir. (Eyüpgiller & Zakar, 2015)

Onbaşı'nın tanımı ile koruma kavramı; anlama, sağlama alma, gerekli görülen bakımları uygun teknik ve yöntemleri kullanarak gerçekleştirme, restore etme ve kültürel değerlerini kaybetmeyecek şekilde uyarlama olarak betimlenmiştir. Bu betimlemede dikkat edilmesi gereken bir diğer konu ise değişimin mimari bir zorunluluk olmasından ziyade sosyal ve ekonomik olarak da sürdürülebilir olması gerekmektedir. (Orbaşlı, 2008). Koruma kavramı sadece yapıların geçmişi ve bugünü değil geleceğinin şekillenmesi anlamını da taşımaktadır. Bu bağlamda alınan kararların yapının geleceğini de etkileyecek adımlar olacağı unutulmamalıdır.

Görüşler incelendiğinde koruma kavramı kültürel varlığın gelecek için sağlama alınmasını hedefleyen tüm girişimler olduğu anlaşılmaktadır. Alınan kararlar ve yapılan müdahaleler kültür varlığının gelecekteki işlevine ve varlığını sürdürebilmesine etki edecektir.

Koruma; bir kültür varlığının gelecek için sağlama alınmasını hedefler. (Earl, 2003) Earl'e göre koruma hareketleri kültür varlığının fiziksel ve özgün değerlerinin incelenmesi, kayıt altına alınması ve muhafaza edilmesi için gerekli görülen azami müdahale ile restore edilmesidir.

Tarihi yapıların tanımlanması, tespiti ve koruma önerilerine dair Cherry ise yaklaşımını saptanma ve tanımlama, bilgi ve belgelerin toplanması, yapısal analiz, koruma seçimi, seçimin kararlaştırılması ve oylanması, tartışmaya açma karar verme, koruma kararı olarak sıralamıştır. (Karıptaş, 2010)

Tarihi yapılarda koruma tanımları uluslararası terimlerde incelendiğinde; conservation ve preservation terimleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Çeviri olarak

koruma; protection ise yasal tanımların karşılığı olarak kullanıldığı görülmektedir. Günümüzde ülkemizde de koruma yasal bir terim olarak karşımıza çıkmaktadır. Alınan koruma kararları yasal bağlayıcı niteliği ile yapısal ve çevresel müdahalelerde belirleyici etki değerini oluşturmaktadır. (Orbaşlı, 2008) Koruma kavramını açıklarken; yasal, eser varlığın aldığı hasara karşın sağlam durabilmesini sağlayan önlemlerin alınmasında yasal, fiziksel ve kültürel değerlerin öngörülmesi gerekliliğini vurgulamıştır.

Kültürel miras sözlüğünde conservation terimi; bir kültür varlığının fiziksel dokusunun bozulmasını önlemek için gerçekleştirilen müdahaleler olarak tanımlanmıştır. (Yıldırım & Öz, 2021)

Orbaşlı; preservation kavramını, yapının mevcut durumunu koruyabilmesi sağlamak adına ihtiyaç duyulduğunda minimum müdahalelerle onarım ve iyileştirme sürekliliğinin sağlanması anlayışı olarak tanımlamaktadır. (Orbaşlı, 2008)

A. Koruma Yöntemleri

Koruma yaşatmaktır, dondurmak değil! Geçmiş, var olanı dondurmak, saklamak, çağın insanı için yaşanmaz duruma getirmek koruma değildir. (Bektaş C. , 2001)

Korumayı temelinde amaçlayan tüm karar ve eylemler her ne kadar kişisel kararlara bırakılmadan yasal çerçevede düzenlenmiş olsa da karar mekanizmasına etki eden faktörler de yasal düzenlemeler gibi insan doğasının ürünüdür. Bu bağlamda kişilerin veya toplumların bakış açısına, anlayış ve altısına bağlı olarak neyin nasıl korunacağı belirlenmektedir.

Toplumsal tarihimizde koruma yaklaşımları her dönem birçok zorlukla mücadele etmiş, alanında ehil kişiler tarafından alınan ortak kararlar yol gösterici olmuştur. Bu hususta örgütlenme ve ehil kişilerin konunun idaresine getirilmesi birçok eserin kurtarılmasında etkili olmakta, geri dönüşü olmayan zararların önüne geçilmesini sağlamaktadır.

Mimar Sinan'ın Ayasofya'nın koruma ve onarımları ile ilgili görevlendirmesinde paylaştığı yazılar incelendiğinde; görüyoruz ki

günümüzdeki olaylar ile tarihin farklı dönemlerinde kazanılan tecrübeler, koruma bilincinin topluma kazandırılmaması nedeniyle tekerrür etmektedir.

Sinan'ın İstanbul Kadısına ve Ayasofya Mütevellisine iletildiği yazılarında; Ayasofya'nın koruma ve onarımına istinaden bakış açısında sadece yapısal olarak değil yapıyı çevresi ile birlikte ele aldığı görülmektedir. Bu konuda yapının mevcut durumunun tespiti ile birlikte, yapıya hasar veren çevresel faktörlerin de ortadan kaldırılması, oluşturulan zararın sorumlularca tanzim edilmesi ile ilgili müteveliye ve Şeyhülislam'a danıştığına şahitlik etmekteyiz. (Başbakanlık Osmanlı Arşivi – Muhimme Tasnifi, Defter 22, s.82 No171, Tarih 21 Sefer 981 (Haziran 1573) (Bektaş C. , 2001). Ayrıca Sinan'ın Ayasofya'nın onarımında II. Theodosius çağından kalma bir duvarı koruma yoluna gittiği, tarihsel izin silinmemesine özen gösterdiği koruma bilinci yaklaşımına tarihimizden güzel bir örnektir.

Ülkemizde binlerce yıllık tarihi geçmiş ve beraberinde gelen farklı dönemlere ait çok sayıda yapı ve yapı grubu bulunmaktadır. Korunması gereken farklı yüzyıllara ait bu yapılar gerek malzeme gerekse yapım sistemi farklılıkları ile inşa edilmiştir ve miras olarak bırakılmıştır. Bu miras içerisinde yığma sistemle yapılmış büyük ölçekli yapılardan geçici ve hafif malzemeler kullanılarak inşa edilen sivil örnekler kadar çok sayıda farklı koruma problemi içeren yapı tipi bulunmaktadır.

Yapılara özgün fakat tümünde aynı titizlikle uygulanacak koruma yaklaşımları; yapıların sürdürülebilirliği ve gelecek nesillere özgünlüğünün bozulmadan aktarılması adına düğüm noktasıdır. Tam karar ve uygulama süreçlerinde yapının özgün değerlerinin belgelenmesi ve düşünceye dahil edilmesi esastır. Tarihi yapıların korunması – müdahale edilmesi ve buna dair yöntemler gerek proje öncesinde gerek proje süresince gerekse sonrasında değerlendirme ve incelemeye tabi olması bakış açısının genişlemesine değer katacaktır.

Tarihi yapıların korunmasındaki temel; amaç yapısal bütünlüğünün korunarak gelecek nesillere aktarılması, sahip olduğu değerlerin korunmasıdır. Bu amacın gerçekleştirilmesinde insani kararların; kentleşme, imar hareketleri vb.

etkisi olduğu kadar ÷lkemiz coğrafiyasının getirdiğı deprem vb. doğal afetler de olumsuz etkenler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ulusal mevzuatın oluşturulmasında yapıların gruplandırılması ve müdahale kararlarının belirtilmesi 1970 yılında İstanbul silüetinin korunması amacıyla yerleşimin düzenlenmesini amaçlayarak başlamıştır. Sonrasında ÷lke genelinde uygulanması ile genişletilmiş, müdahale biçim ve ölçeğı detaylandırılmıştır. 10200 sayılı kararda 1. Grup Eser Yapıların sadece bakım ve onarımı kapsayan koruma uygulamaları ile sınırlı bir çerçeve sunulmuştur. 1988 tarihli ve 14 sayılı ilke kararda dört gruba ayrılan yapı grupları 1995 tarihli 378 sayılı ilke kararı ile iki gruba indirgenmiştir. İşbu karar metni ile rölöve ve restorasyon projelerinin hazırlanmasına dair açıklamalar literatüre ilk defa girmiştir. 1988 yılı 634 sayılı ilke kararlar günümüzde geçerliliğini korumakta olup 1999 yılı 660 sayılı ilke kararın zeminini oluşturmuştur.

Çizelge 6. Koruma Gruplarına Dair İlke Kararlar

Kurum Adı	Tarih	Sayı	Gruplandırma	
GEEAYK	11.9.1970	5505	Boğaziçi'ndeki yalıları kapsamaktadır. Üç Grupta tanımlanmıştır.	
GEEAYK	14.1.1978	10200	I. grup	I.A, I.B, I.C
			II. grup	II.A-1, I.A-2, I.A-3, II.A-4, II.B-1, II.B-2, II.B-3
			III. grup	III.A, III.B
TKTVYK	6.1.1984	61	I. grup	I.A, I.B, I.C
			II. grup	II.A-1, I.A-2, I.A-3, II.A-4, II.B-1, II.B-2, II.B-3
			III. grup	III.A, III.B
KTVYK	14.3.1988	14	Taşınmaz Kültür Varlıkları 4 Gruba ayrılmıştır.	
KTVYK	28.2.1995	378	Taşınmaz Kültür Varlıkları 2 Gruba ayrılmıştır.	
KTVYK	19.4.1996	424	Taşınmaz Kültür Varlıkları 2 Gruba ayrılmıştır.	
KTVYK	14.7.1998	598	Taşınmaz Kültür Varlıkları 2 Gruba ayrılmıştır.	
KTVYK	5.11.1999	660	Taşınmaz Kültür Varlıkları 2 Gruba ayrılmıştır.	

Kaynak: (UÇARKUŞ, 2017)

Tarihi yapıların korunmasında ulusal mevzuat kapsamında 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu; madde 1'de kanunun amacını; korunması gerekli olan menkul ve gayrimenkul kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili

tanım ve kararları belirleyerek işlem ve faaliyetleri düzenlemek, ilgili kararları alacak teşkilatın kuruluşunu ve görevlerini tespit etmek olarak belirtilmiştir.

Bu kapsamda oluşturulan koruma kurulları, tarihi değer taşıdığı tespit edilen yapılarda oluşturulacak bakım onarım ve koruma kararlarını değerlendirmektedir. Belirtilen yapılar iki grupta sınıflandırılmaktadır. Birinci grup ve ikinci grup yapılar; Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları ile Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik'in 4. Maddesinde; 1. Grup yapıların toplumun dini, sosyal, ekonomik ve kültürel olarak ortak gereksinimlerini kapsayan, yapıldıkları dönemin mimari ve sanat anlayışı değerlerini barındıran, simge ve anı değeri taşıyan, anıtsal, izlenim gibi değerleriyle korunması gereken yapılar olarak belirtir. 2. Grup yapılarda ise belirleyici etken olarak Kent ve Çevre kimliğine katkıda bulunan, bölgesel yaşam biçimini yansıtan korunması gerekli yapılar olarak tanımlanmaktadır.

“I. Grup Yapılar1” tanımına giren büyük ölçekli kamusal yapıları titizlikle korumaya çalışırken, özellikle çoğu özel mülkiyette olan “II. Grup Yapılar” içindeki yapısal hasarlı sivil mimari örneklerini yasal altyapıdaki eksiklikler nedeniyle yeterince koruyama-maktadır” (Örmecioğlu, 2010)

Çizelge 7. 660 sayılı KVKKYK ilke kararı ile belirlenen koruma grupları (1999)

Grup Yapılar	Toplumun maddi tarihini oluşturan kültür verileri içinde tarihi, simgesel, anı ve estetik nitelikleriyle korunması zorunlu yapılar
Grup Yapılar	Kent ve çevre kimliğine katkıda bulunan, kültür varlığı niteliğindeki yöresel yaşam biçimini yansıtan yapılar

Kaynak: (UÇARKUŞ, 2017)

Çizelge 8. Rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerinin hazırlanmasına ilişkin ilke kararları.

Kurum Adı	Karar Tarihi	Karar No	İçerik / Açıklama
KTVYK	28.02.1995	378	–
KTVYK	19.04.1996	424	Proje ve ruhsat gerektiren esaslı onarım ilkeleri belirlenmiştir.
KTVYK	14.07.1998	598	14.7.1998-598 sayılı ilke kararı eki olarak belirlenmiştir.
KTVYK	5.11.1999	660	–

Kaynak: (UÇARKUŞ, 2017)

Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları ile Eğitim Birimlerinin Kurulu, İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik'in 4. Maddesi'nde onarım tanımını tadilat ve tamirat başlığı altında yapıların yaşamını sürdürmeyi amaçlayan, sanatsal değer taşımayan malzeme ve ögeler ile, ilgili bölgesel imar kararlarını etkilemeyecek, taşıyıcı unsurları etkilemeyecek müdahaleler olarak tanımlanmaktadır. Esaslı onarım için ise bu tanım dışında kalan, bilimsel esaslara bağlı olarak düzenlenmiş rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerine bağlı uygulamalar olarak ifade etmiştir.

Koruma yaklaşımlarını alt başlıklara ayıran temel üç yol olduğunu söyleyebiliriz. Bunlardan birincisi yapıyı dondurarak olduğu şekliyle muhafaza etmektir. İkincisi, özgün fonksiyonunu koruyarak gerekli uygulama kararlarının alınmasıyla yapı sürekliliğinin sağlanmasıdır. Üçüncüsü ise yapının özgün işlevinde değişiklik yoluna gidilerek varlığının kullanım sürekliliği ile planlanması olacaktır. Bu kapsamda alınacak kararlar yapının özgün değerlerinin analiz edilmesi ve yapının fiziki kondisyonunun sürekliliğe olan etkisi çerçevesinde şekillenecektir.

1. Bakım

Şüphesiz ki koruma yaklaşımlarının temelinde uygun esas ve yöntemlere dayalı bakım programı yer almaktadır. Tarihi yapıların fiziksel bütünlüğünün korunması, süreklilik halindeki bir bakım ile mümkün olacaktır. Uygun yöntemler ve esaslarda gerçekleştirilecek bakım çalışmaları, yapının ömrünü uzatacak,

özgün değerlerinin korunmasını sağlayacak, strüktürel hasarın önüne geçecek ve kullanım standartlarında süreklilik oluşturacak en önemli etkindir.

Tarihi yapılarda zaman içerisinde meydana gelebilecek hasarın önüne geçilerek, mevcut haliyle korunmasını sağlayabilmek için yapının periyodik bakımlarının zamanında ve titizlikle yapılması gerekmektedir. Bu etken, tarihi yapılarda gerçekleştirilecek tüm uygulama kararlarının etkisinin korunabilmesi adına bakım programının oluşturulması geçerli tek yoldur. Bakım; yapısal bütünlükte ve dokuda uygulanan sürekli koruyucu tutum olarak ifade edilmiştir. (Earl, 2003)

Bu durumda bakım temelde bir yapının veya alanın kontrolünün sağlanmasını, doğabilecek hasar ve bozulmaların önüne geçerek zamanında müdahale edilebilme imkanını kültür yapısının sağlıklı bir şekilde varlığını sürdürebilmesi sağlayan koruyucu tutumdur.

Bu tutum önleyici koruma tanımı ile açıklanmakta olup Orbaşlı önleyici korumayı; bozulmanın azaltılması veya yavaşlatılması olarak açıklamaktadır. Önleyici koruma yaklaşımında restorasyon müdahaleleri getirilmez. (Orbaşlı, 2008)

Proaktif koruma, koruma uzmanının öncelikli yaklaşım metodu olmalıdır. Önleyici koruma ‘her zaman kültür varlığına müdahale etmeden önce uygulanması gerekir. Koruma uzmanı kültür varlığının uygun şartlarda sürekliliğini sağlamaya gayret göstermeli ve diğer sorumluların bunları doğru şekilde yapmaları için yol gösterici sorumluluk üstlenmelidir. (Kanada Etik Yasaları 2000)

Sürekli bakım; eserin negatif etkenlerin yarattığı etkilerin takibi, bozulmayı ve hasarı hafifletmek için yapılabilecek her türlü müdahaleyi kapsamaktadır. Önleyici koruma yaklaşımı aydınlatmadan çevresel durumların düzenlenmesine, zararlılarla mücadeleden yangın güvenliğine tüm konularda çözümler içerir ve yasal düzenlemeler ile korunur. (Earl, 2003)

İstanbul İli içerisinde tarihi yapı kullanıcılarını bakım ve onarım konularında bilinçlendirmek gerekse yanlışların tespit edilerek giderilebilmesi adına araştırma ve önerilerde bulunan, bilimsel araştırmalar gerçekleştirmek ve

yayınlar üretmek, eğitim ve seminerler düzenlemek vb. faaliyetlerde bulunan kamu kurum ve kuruluşları, vakıf ve diğer yapılanmalar bulunmaktadır.

Bu amaç doğrultusunda il içerisinde çalışmalarını toplumsal birliktelik çerçevesinde sürdüren başlıca kurum İstanbul Büyükşehir Belediyesi bünyesinde 17.03.2006 tarihinde Koruma Uygulama ve Denetim Müdürlüğü kurulmuştur. Kurumun kuruluş ilkesi ‘11.06.2005 tarih ve 25842 sayılı Resmi Gazete ’de yayımlanan “Koruma Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları ile Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik” hükümleri kapsamında çalışmalarını yürütmektedir’ olarak belirtilmektedir.

Şekil 13. Edirnekapı Surları

Kaynak: Arman Çıkrıkçı Arşivi 2012

2. Onarım

Koruma düşüncesinde en büyük ve önemli bir yere sahip olan onarım, restorasyonun temellerinden birini oluşturur.

Koruma düşüncesinin temelinde beklide en büyük yere ve öneme sahip olan onarım uygulamalarıdır. Tarihi yapıların koruma ve onarım çalışmalarında temel aşamalar; araştırma, belgeleme, tespit, uygulama ve bakım olarak ifade edilebilir. Onarım gerektiren durumlarda eserin sorunlarının tespit ve teşhis edilmesi onarım ve müdahale kararlarının zemine ışık tutacaktır. Teşhise bağlı kararların yol

haritasını ise eserin fiziki ve kültürel değerlerinin analizi oluşturacaktır. Kültür mirası üzerinde gerekli malzeme ve problem araştırılması yapılmadan gerçekleştirilecek koruma ve onarım çalışmaları telafisi mümkün olmayan hasarlara yol açabilmekte, kültürel niteliklerini kaybederek kimlik algısı değişebilmektedir. Eserin korunmasında sağlamlaştırma, güçlendirme, bütünleme ve yenileme gibi müdahaleleri içeren onarım çalışmaları eserin özgünlüğünün korunmasında ve sürekliliğinin sağlanmasında kritik önem taşır.

Kültür varlıklarında onarım çalışmaları başlatılmadan önce tüm araştırmalar yapılmalı ve incelemeler titizlikle belgelenmelidir. Tüm bu işlemlerin ardından yapının ayrıntılı olarak tanımlaması yapılmalı ve meydana gelen bozulmalara sebep kaynaklar araştırılmalıdır. Bu sebeplerin oluşumunu engelleyecek yöntemleri belirleme çalışmaları belge ve bulgular doğrultusunda gerçekleştirilmelidir. (Ahunbay, 2019)

Yapıyı veya yapıyı oluşturan dokuyu iyileştirmek adına öngörülen tüm müdahaleler onarım olarak tanımlanır. (Orbaşlı, 2008)

Özetle; yapıya ait bölümlerin veya dokunun onarımı, almış olduğu zararı yada içinde olduğu bozunma durumunu gidermeye yönelik yapılan her türlü müdahale olarak ifade edilebilir. Onarım, müdahale başlığı olarak olarak ele alındığında sağlamlaştırma, güçlendirme, yenileme ve bütünleme gibi farklı uygulamaları alt başlık olarak bir arada barındırabilir.

a. Sağlamlaştırma

Bozulmuş bir yapı elemanının, tasarlandığı ilk duruma ulaştırmak amacıyla gerçekleştirilen, özgün yapım detayın kullanıldığı onarım biçimidir. (Eyüpgiller & Zakar, 2015) Sağlamlaştırma uygulamaları bozunma sonucu özgün taşıma kapasitesini kaybeden veya kompozisyon değerinde kayıp oluşturmuş yapı bileşenleri, elemanları veya sistemi sağlamlaştırma sonucu özgün olan ilk tasarım kapasitesine ulaştırmayı amaçlar.

Şekil 14. Fener Rum Patrikhanesi Katolik Kilisesi (E Blok) Dikiş Kenet Uygulaması

Kaynak: Arman Çıkrıkçı Arşivi (2015)

Şekil 15. Eglisia Notre Dame Du Rosarie Katolik Kilisesi Mikro Enjeksiyon Uygulaması

Kaynak: Arman Çıkrıkçı Arşivi (2015)

b. Güçlendirme

Güçlendirme, sağlamlaştırmadan farklı olarak özgün durum ve kapasitenin ilk tasarımdan daha yüksek bir değere ulaştırılmasını hedefler. Bu bağlamda yapılan çalışmalar özellikle işlev değişikliği ile özgün tasarım değerlerinin yapının güncel kullanım hedefleri doğrultusunda yetersiz kaldığı durumlarda karşımıza çıkmaktadır. Yapının imalinde öngörülen sabit ve hareketli yüklerin gerek günümüz teknolojisinin getirmiş olduğu yük ve hacim yeniliklerini

karşılayamıyor olması gerekse kullanım değişikliğinin yapıya getireceği ilave ve lokal yük dağılımlarının öngörülmesi ile ilk durumundan daha güçlü bir hale getirilmesi söz konusu olmaktadır. Güçlendirme uygulamalarında özgün bileşen, yapı elemanı ve sistem düzenlemesinin ilave ek malzeme ve elemanlar kullanılarak özgün taşıyıcılık değerini arttırıcı müdahaleler ile gerçekleştirilir.

Şekil 16. Eglisia Notre Dame Du Rosarie Katolik Kilisesi)

Kaynak: Arman Çıkrıkçı Arşivi (2015)
Döşeme Güçlendirme

Şekil 17. Fener Rum Patrikhanesi (E Blok)

Kaynak: Arman Çıkrıkçı Arşivi (2015)
Güçlendirme – Duvar Kesit Arttırımı

c. Bütünleme

Bir bölümü hasar görmüş veya kayba uğramış yapı öğelerinin ilk tasarımındaki bütünlüğüne ulaştırmak amacıyla geleneksel veya çağdaş malzemelerle tamamlama işlemidir. (Ahunbay, 2009)

Formun bütünlüğüne kavuşması amacıyla gerçekleştirilen bütünleme çalışması yapı elemanı, yapı sistemi veya bir bölümü için geçerli olabilir. Çoğunlukla kültürel yapının onarımında zorunlu görülen bir karar olmasına karşın uygulamanın gerçekleştirilmesi kapsamlı bir araştırma ile olası en yakın başarılı sonuca ulaşacaktır. Yapının strüktürel olarak sağlıklı bir şekilde ayakta durabilmesi toplumsal hafıza ve algı üzerindeki etkisi gibi faktörler dikkate alınarak sürdürülmesi gereken bir konudur. Bütünlemenin yapılabilmesi için eserin ilk tasarımına ait sağlıklı veri ve güvenilir belgelere ihtiyaç duyulur. (Ahunbay, 2009)

Şekil 18. Eglısıa Notre Dame Du Rosarie Kilisesi
Arman Çıkrıkçı Arşivi (2015)

Kaynak: Bütünleme – Taç Başlık

Şekil 19. Perge Antik Kenti Batı Cadde Bütünleme Uygulamaları

Kaynak: (Duran, 2020)

Varsayım metotlarıyla bütünleme yapılması mümkün olmayacağı gibi yapılan müdahalenin özgün dokudan belirgin olarak ayırt edilebilir olması gerekliliği Venedik Tüzüğünde ortaya konmaktadır. (12. Madde) Doğan Kurban’a göre bütünlemenin karşıt veya farklı bir malzeme ile gerçekleştirilmesi ile yapılan uygulamada bir tarihi belge niteliği kazandırabilmektedir. (Kuban, 2000) Farklı bir malzeme kullanımının dışında aynı malzeme ile yapılan bütünleme uygulamalarında da farklı doku oluşturulması, ritim değişiklikleri, renk farklılıkları gibi çeşitlemelerle bu etkiyi yaratmak mümkündür.

Arkeolojik alanlarda yapı elemanının bölümlenerek parçalandığı durumlarda ise yine venedik tüzüğü anastilosis gerçekleştirilebilmesini öngörmektedir. Anastilosis zaman içerisinde parçalanarak kaybolan mimari yapı ve elemanların mevcut parçalarının kullanılarak birleştirilmesi suretiyle bütüne kavuşması anlamını taşımaktadır. Yine bu uygulama kapsamında Venedik Tüzüğü parçaların birleştirilmesinde kullanılan malzeme ve yöntemlerin ayırd edilebilir nitelikte kompoze edilmesini ve mümkün olduğunca az miktarda tercih edilmesini önermektedir.

Şekil 20. Anastilosis (Cádiz Kalesi Mart 2016)

Kaynak: (ArchDaily, 2016)

d. Yenileme

Yenilenme; yıpranmış, özelliğini kaybetmiş bir dokunun yeni malzeme ve teknikler aracılığı ile onararak yenilenmesi halidir. Mevcut bir yapıyı özgün durumuna geri getirme olarak tanımlanmaktadır. (Burden, 2004) Bu müdahale,

yapının sisteminde veya bir elemanında kısmen veya tamamen gerçekleştirilebilmektedir. Çoğunlukla ilgili eleman veya bölümlerin fiziki sebeplerden sağlamlaştırma yapılmasının mümkün olmadığı durumlarda başvurulur.

Yenileme ile yeniden yapım karıştırılmamalıdır. Yeniden yapım için mevcudun kayba uğramış bölüm ve parçalarında müdahale esastır. Bu müdahaleler özgün malzeme ve dokuya uyumlu olarak gerçekleştirilmesi hedeflenir. Sistemin içerisinde belli kısım çıkarılıp yerinin yeni malzeme kullanılarak tamamlanması şeklinde düşünülebilir. Özgün malzemenin korunması söz konusu değildir. Usul ve esaslara sadık kalınarak yapılması gereken yenileme çalışmalarında özgün dokudan da kayıp olması durumu söz konusu olabileceğinden hassasiyetle yapılması gerekir. İlaveten özgün doku ile kompoze edilecek yeni malzemelerin uyum içinde çalışması ve özgün dokuya hasar vermeyecek olması, birlikte çalışması gerekmektedir. Bu bakımdan kullanılacak malzemeler özgün dokunun laboratuvar incelemeleri ile elde edilen bulguları ile karşılaştırarak zaman içerisinde meydana gelebilecek olumsuz etkileri dikkate alınmalıdır. Ayrıca bu durum yapının kimliği ve kültürel niteliklerine de olumsuz etki kazandırabilecektir. Yeniden yapım ise güvenilir bilgi ve belgelere ihtiyaç duyarak ilerlerken özgün bir malzemenin bulunmasını şart koşturmamaktadır.

Şekil 21. Şile Kalesi Restorasyon Öncesi ve Sonrası Yenileme Örneği

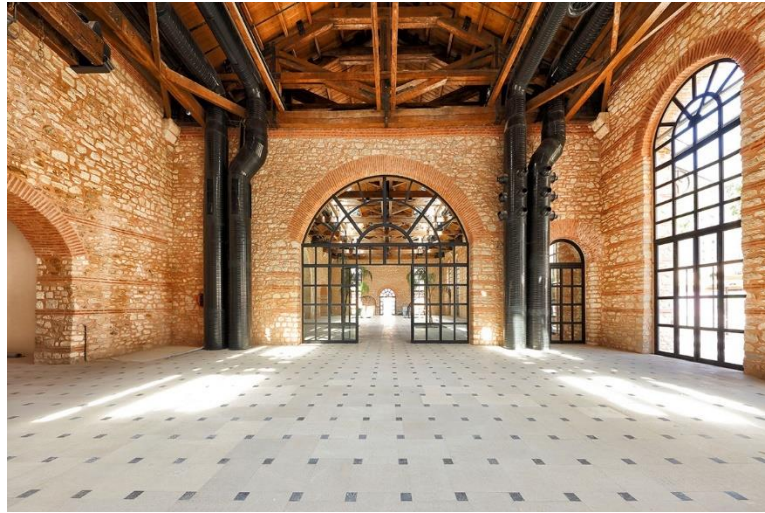
Kaynak: (Ertuğrul, 2015)

3. İyileştirme

Onarım başlığı altında gerçekleştirilen tüm uygulama ve müdahaleler iyileştirme kapsamında değerlendirilebilir. Bir kültür varlığının, alanın veya yapının kazandığı olumsuzlukları azaltmak amacıyla yapılan tüm çalışmalar bu tanım altında yer alır. Kültürel ve tarihi değerin korunarak onarımların gerçekleştirilmesi, günün ihtiyacına uyarlama, kullanışlı hale getirme, yaşanabilir kılma, terih oluşturma yaklaşımlarının tamamı iyileştirme çalışmaları olarak adlandırılabilir.

Yapıda yenileme kararlarının alınmasında; yapının sunduğu imkanların gelişen teknolojiye kısıt getirmesi veya karşılayamaması, çevresel etkenler, yapı mevzuatının zaman içerisinde değişerek yasal düzenlemelerin yapılardaki gereksinimlerinin değişmesi, çoğu zaman yapılarda iyileştirmeye gerekçe oluşturan temel unsurlardır.

Mevcut kullanımında yetersiz kalan, yapı veya yapı grupları için söz konusu olan bir müdahale türüdür. Değiştirme ve uyarlama ile kullanışlı hale getirme (Burden, 2004)

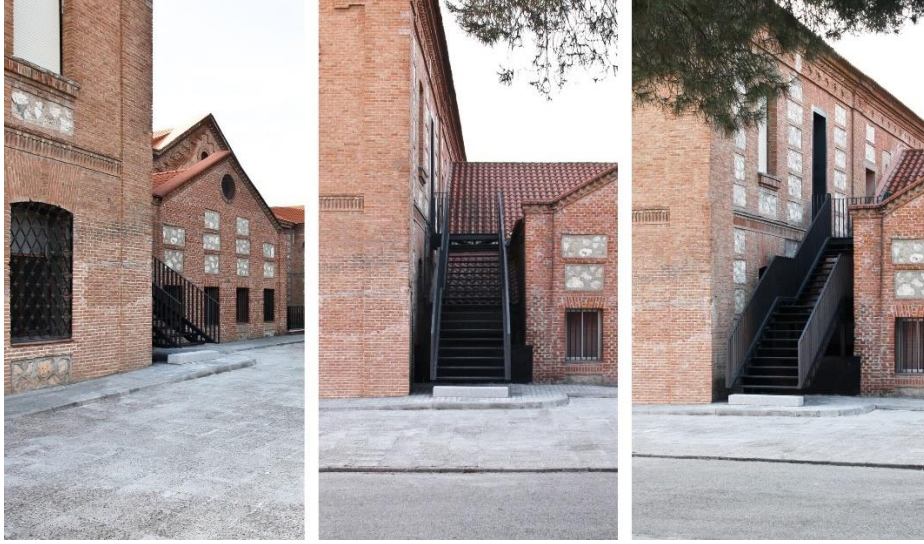
Şekil 22. Büyükyalı Projesi Fişekhane İşlev değişikliği olan yapıda İyileştirme Müdahalesi Havalandırma Tesisatı

Kaynak: (Brandlife, 2020)

Yapılar da diğer her şey gibi zamanla eskiyor ve tercih edilebilirliği azalıyor. Bir yapının kullanım ömrü eskimeyle birlikte azalır. (Langston, 2008)

Bir yapının ekonomik ömrü; genellikle fiziki kondisyonundan ayrı değerlendirilir. Yapıya ait sistem ve bileşenlerin zaman içerisinde işlevini yitirmesi, devre dışı kalması yapıyı işe yaramaz hale gelir. (Iselin, 1993)

2004 Yılı Amerika Birleşik Devletleri İçişleri Bakanlığı Standartlarına göre iyileştirme kararları alınırken; kültür varlığına tarihi, mimari, kültürel değerleri kazandıran nitelikleri muhafaza edilerek korunur. Gerçekleştirilen iyileştirme ve onarım, günün ihtiyaçlarını karşılayacak donanımı kazandırılarak kullanışlı hale getirilmesidir.

Şekil 23. Madrid İspanya Tarihi yapılarda Yangın Güvenliği – İyileştirme Örneği

Kaynak: (<https://divisare.com>, 2017)

İyileştirme; yapının mevcut mekân organizasyonunun işleve yönelik tekrar kurgulanmasının yanı sıra, yapı elemanlarının tesisat ve diğer bölümlerinin düzenlenmesi ile aynı zamanda modernize edilmesini hedefleyen bir süreçtir. Bu kapsamda yapının işlevsel kapasitesinin ve veriminin arttırılması kapsamlı bir yaklaşımla gerçekleştirilmelidir.

4. Restorasyon

Restorasyon; koruma yaklaşımlarının en geniş kapsamlı ifadelerinden biridir. Orbaşlı'nın yaptığı tanıma göre; bir yapı veya yapı bölümlerini geçmişte sahip olduğu esas şekline geri döndürmektir. Restorasyon kuramının tarihsel gelişim sürecine inerek iki aşamalı evrilme ile günümüze ulaştığını görmek mümkündür. Bu düşüncelerden ilki tarihi restorasyon kuramı adı altında; yapının geçmişini yansıtan fotoğraf, gravür, tablo, pul vb. ulaşılabilen tüm belgelerden

faydalanılarak restorasyon projesinin hazırlanmasıdır. Her ne kadar bu yol haritası ile hazırlanan projelerde somut dayanaklar aransa da hazırlanan projelerde veri eksikliğinin kaçınılmaz olması restorasyon projesinin hazırlığında varsayım ve yorumları beraberinde getirmektedir. Çağdaş restorasyon kuramında ise birtakım ilkeler öne sürülerek restorasyon kararları sağlam temeller üzerine kurgulanmıştır. Restorasyon kararlarının alınmasında önceliklerin bakım ve onarım gerekliliği ile başladığının altı çizilerek yapının tarihi bir belge niteliğinde ve hassasiyetle korunmasına değinilmiştir. Yapının strüktürel müdahaleler ve eklere ihtiyaç duyması durumunda özgünlüğüne saygı duyulması ve farklı malzemeler ve üsluplar kullanılarak bu müdahalelerin gerçekleştirilmesi gerekliliği maddelenmiştir. Alınan tüm kararların ve müdahalelerin yapının tarihsel kimliğinin bir bileşeni olduğu vurgusu yapılarak bu kararların yapının geçmiş izlerini kapatmaması veya bozmaması ilke maddelerinde vurgulanmıştır. Çağdaş restorasyon kuramının temel ilkelerinde yer alan, yapının mevcut durumunu ve gerçekleştirilen tüm müdahalelerin titizlikle belgelenmesi, korunma yaklaşımında yapıyı etki çevresi ile birlikte değerlendirme ilkesi ise tarihsel gelişimin sürekliliği açısından son derece önemlidir.

Restorasyon; yapının fiziki kondisyonu, sahip olduğu detayları veya var olduğu çevresini, yapıya sonradan ilave edilen eklerin kaldırılması ve geçmiş dönemdeki özgünlüğüne göre eksiklerinin tamamlanması ile kurtarmaktır. (Burden, 2004). Benzer bir betimleme ile Burra Kartasında (1999) restorasyon, yapılan eklerin kaldırılarak ve yeni malzeme kullanmaksızın var olan elemanları tekrar bir araya getirerek yapıyı, yeri veya dokuyu bilinen eski haline döndürmektir. Kanada Etik Yasası'na (2000) göre restorasyon; kültür varlığının korunması ve temsil ettiği dönemi yansıtmaları için mevcut malzemesine ve fiziki yapısına gerçekleştirilen her türlü müdahale olarak ifade edilmektedir. İlgili yasa, restorasyonun amacının özgün malzemeye sadık kalınarak güvenilir kanıt ve belgeler ışığında kültür varlığının değer gören niteliklerinin ön plana çıkartılmasını amaçlamaktadır.

Restorasyon; kültür varlığının veya insanlık tarihinin önemli dönüm noktalarına tanıklık eden bir nesneyi korumak ve özgün durumuna getirmek amacıyla, sağlamlaştırmaya ve bozulmasını engellemeye yönelik yapılan tüm çalışmalardır. (HASOL, 2005)

5. Yeniden Yapım

Koruma açısından yeniden yapım ancak mecburi durumlarda başvurulması istenen bir onarım tekniğidir. Kültür varlıkları, yapıldıkları döneme ait ilgili tarihi, teknik ve estetik değerler taşırlar. Bu değerlerin malzemede, strüktürde ve iç mekânda yapının kimliğine etkileri nesilden nesiler boyu aktarılır. Yeniden yapılan binalarda ise bu malzeme ve üslup benzerlik gösterse de bugünün ürünü olarak tarihi değerden yoksundurlar. Bu sebeple koruma açısından öykünme yaratan birer kopyadırlar.

Tarihsel süreçte yapıların insan eliyle veya doğal yollardan kaybolması durumunda dokunun ve silüetin korunması, kentin veya bölgenin kimliğinin kaybolmaması adına yeniden yapım (rekonstrüksiyon) ‘a başvurmak tek çare olarak görülebilir. Mecburen yapılan bu tercihlerde yapının eski durumuna ait bilgi, belge bazen de tanık ifadelerine başvurma ihtiyacı duyulur. Özellikle Avrupa ülkelerinde 2. Dünya savaşı sonrasında tarihi dokunun büyük ölçüde kayba ve zarara uğraması yeniden yapım tekniklerinin kullanımı ve gelişimini sağlamıştır. Yeniden yapılan dokuda her ne kadar bilgi ve belgeler doğrultusunda uygulama kararları alınmış olsa dahi korunan dokuya yaklaşımda farklı üslup ve teknikler kullanılarak asıl dokunun vurgulandığı, öne çıkarıldığı görülmektedir. Bu yaklaşım hem saygıyı hem de modern bakış açısını çeşitlendirmiştir.

Şekil 24. Dresden Frauenkirche (Church of Our Lady) (Berlin)

Kaynak: (Good News Network, 2015)

Yeniden yapım, çok dikkatli ve titiz bir çalışma gerektirir. Bu tekniğin en bilinen örneklerinden biri olan Almanya’nın Berlin şehrinde bulunan 1726 yılında

yapılan Frauenkirche kilisesi, 2. Dünya savaşı sırasında 1946 yılında şehre yapılan bir bombardıman sırasında harap olmuştur. Şehrin simge değeri taşıyan yapılarından olan bu kilise çok sayıda meslek mensubunun bir araya gelmesiyle projelendirilerek 13 yıl süren çalışma sonunda 30 Ekim 2005 yılında tamamlanmıştır. Kilisenin projelendirilmesinde aslına uygun yapılması hususu titizlikle ele alınmış olup yapıya ait olan ve etrafa dağılan taşlar özgün dokudaki yerine taşınmıştır. Almanya bu projenin inancın ve bilimin zaferi olarak ifade etmektedir.

Şekil 25. Dresden Frauenkirche (Church of Our Lady) (Berlin)

Kaynak: (arkitera.com, 2012)

Yeniden yapım örnekleri ile Antik dönemlerden itibaren karşılaşılmaktadır. Roma’da yok olan anıtların yeniden yapımının teşvik edildiği görülmüştür. (Erder, 1975)

Tarihi mekanlar rönesans döneminde Klasik Çağ eserlerine ilginin artması ve bu döneme ait eserlerin restore edilmesi ile başlamıştır. Yeniden yapım, özgün eserin yerinde kopyasının inşa edilmesi ile tekrar var olmasını sağlamaktır. (Orbaşlı, 2008). Orbaşlı; yeniden yapım tekniğini genellikle tamamen veya kısmen yok olan yapıların yeniden oluşturulması olarak açıklamaktadır.

Kanada Etik Yasası (2000), yeniden yapım restorasyon tekniği için ; belge ve bilgilere dayanarak kültürel varlığın kısmen veya tamamen yeniden yaratılması olarak tanımlamaktadır.

Zeynep Ahunbay; yeniden yapım için, anıtın yerini alamayacak, tarihi değer taşımayan kopya olarak betimleyerek, mekanların biçimsel ifadesini barındıran bir canlandırma olarak ifade etmiştir. (Ahunbay, 2009)

Sonuç olarak yeniden yapım tekniğinin koruma kavramları içerisinde toplumsal bellek açısından bir gereklilik oluşturduğu, kaybedilen bir değerin fiziken geri kazanılması olarak değerlendirildiğini söylemek mümkündür.

6. Taşıma

Taşıma; en kısa ifade ile kültür varlığının bulunduğu yerden, özgün konumundan ayrılarak farklı bir çevreye götürülmesi olarak ifade edilebilir. Bir tarihi yapının bulunduğu alandan alınarak farklı bir alana götürülmesi birçok meslek dalının bir arada çalışmasını gerektiren titiz bir çalışmadır. Bu koruma yöntemi ancak başka bir çare bulunamadığında başvurulması gereken bir yöntemdir. Orbaşlı'ya göre yapıların yeni bir alana taşınması bir nevi yeniden yapım olarak görülmelidir. (Orbaşlı, 2008)

Türkiye'de Ilısu Barajı ve Hes projeleri kapsamında Hasankeyf'te alınan taşıma kararları, küresel projeler arasında taşıma mesafesi, yapıların boyut ve ağırlıkları ve proje maliyeti bakımından en büyük ölçekli örneklerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 26. Hasankeyf Taşınmaz Kültür Varlıklarını Koruma ve Kurtarma Projesi

Kaynak: (tokihaber.com.tr, 2020)

Şekil 27. Hasankeyf Taşınmaz Kültür Varlıklarını Koruma ve Kurtarma Projesi

Kaynak: (tokihaber.com.tr, 2020)

7. Modern Ek

Geçmişten günümüze miras kalan kültür envanteri yapıların günümüzde kullanımlarını sürdürmek, beklentiyi karşılayacak kapasiteye ulaşmak veya kullanım amacını korumak adına yasal düzenlemelere adapte olabilmek gibi nedenlerle bazı eklerle birlikte varlıklarının devamı sağlanması sağlanabilir. Böyle durumlarda yapılması istenen eklerin, yapının özgün doku ve kompozisyonuna saygılı, bütünlük oluştururken aynı zamanda mesafeyi de koruyacak bir yaklaşıma sahip olması yapılan müdahalenin başarı ölçüt kriterlerinden birisidir.

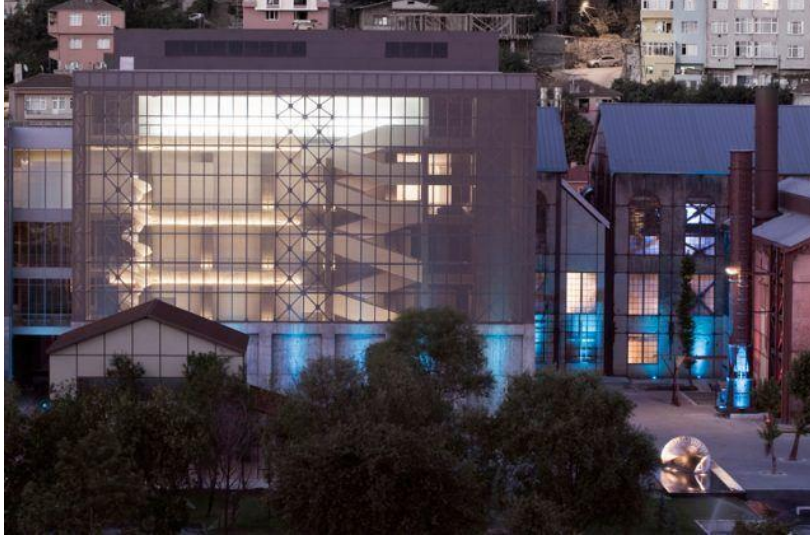
Venedik Tüzüğü Madde 13 ‘te çağdaş ek uygulamalarını; yapının öncü bölümlerine, geleneksel değerlerin dengesini yapı ve çevre bazında bütüncül koruma yaklaşımı sağlayarak uygulandığında izin verilebilir’ şeklinde ifade etmektedir.

Çağdaş ek müdahalelerinde genel bakış, günümüz teknoloji ve malzemelerinden yararlanılarak kabul edilen genel restorasyon ilkeleri doğrultusunda yapılması yönündedir. Günümüz ihtiyaçlarının giderilmesi amacıyla gerçekleştirilen ek uygulamaları mevcut sistemi bozmayacak uyumsuz işleyiş ve etki oluşturmayacak şekilde gerçekleştirilmelidir. Ancak bu müdahaleler çağdaş koruma yaklaşımlarına aykırı olmayacak yol ve yöntemler izlenerek gerçekleştirilmelidir. Gerçekleştirilen müdahalenin, yapının

özgünlüğüne zarar oluşturmayacak, yapıldığı dönemin izlerini taşıyan geri dönüştürülebilir ve azami eklentiler olmalıdır.

Zeren TANAÇ' a göre; yapıların çağdaş koruma yaklaşımları izinde sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla güncel işlevin gerektirdiği ihtiyaçların karşılanması veya yapısal hasarın giderilmesi ekler ile sağlanabilir. (TANAÇ, 2010).

Yapının ihtiyaçlarını karşılamak için kullanılan çağdaş ekler; farklı üslup veya kontrast yakalayarak ayrışan ancak yapı bütününe bir parçası olarak var olan, yeni ve eskiyi bir araya getirerek geçmişin gelecekle bağ kurma görevini üstlenir. (ŞAHİN, 2011)

Şekil 28. Santral İstanbul Çağdaş Sanat Müzesi

Kaynak: (satralistanbul, 2007)

8. Yeniden Kullanım ve İşlev Değişikliği

Yeniden işlevlendirme için Venedik Tüzüğü'nün 5. Maddesi 'Anıtların korunması, her zaman olanları herhangi bir yararlı toplumsal amaç için kullanmakla kolaylaştırılabilir. Bu bağlamda farklı bir işlevin seçimi mümkündür ancak yapının planı veya estetik öğeleri değiştirilmemelidir. Ancak bu kriterler doğrultusunda yeni işlevin talep ettiği düzenlemeler tasarlanabilir.' Denilmektedir. (Ahunbay, 2019)

Kelime anlamı olarak işlev değişikliği; ingilizce karşılığı ‘adaptive reuse’ terimine karşılık gelmektedir. Doğan Hasol tarafından bu terim ‘yeni işlevle kullanım’ olarak dilimize çevrilmiştir. (Hasol, Mimarlık ve Yapı Sözlüğü, 2003)

Yeniden işlevlendirme; yapıda ekonomik, bölgede ise sosyal ve çevresel kazanımlar sağlayabilmektedir. Tarihi yapıların toplumsal hafızada nirengi noktası oluşturması, bulunduğu alana karakter kazandırması ve aidiyet duygusu oluşturması gibi etkileri vardır. Kullanım amacını kaybetmiş, zaman içerisinde yok olmaya mahkûm bırakılmış yapıların sahip olduğu yapısal ve toplumsal değerler zaman içerisinde tıpkı kendileri gibi tahrip olacak ve kayba uğrayacaktır. Başarılı bir yeniden işlevlendirme projesi kentsel ve kültürel olarak büyümeyi sağlayabilir. Bir yapının toplumsal değeri, bulunduğu çevre ve kullanıcılarına bağlıdır. (Lewis, 2013)

Üretim amacını zaman içerisinde karşılayamayan yapılarda işlev değişikliği yöntemine başvurulması tarih boyunca sıklıkla karşılaşılan bir uygulamadır. Ancak bu uygulamanın koruma kavramları altında bir restorasyon biçimi olarak değerlendirilmesi ve ön plana çıkması 19. Yüzyıl sanayi devrimi ile başlamıştır. Kullanımda yapılan bu dönüşümlerin bilimsel çevrede kuramsal olarak ele alınması beraberinde tanımlar ve kılavuzlar üretilmesini sağlamıştır. Çağdaş restorasyon kuramının gelişimine bakıldığında, yapıların kullanımında sürekliliğinin sağlanabilmesi kuramsal temeller arasında yer almakta olup bu bağlamda yapıya en iyi işlevin biçilmesi, yeniden işlevlendirme yaklaşımını içerisinde barındırmaktadır.

Çağdaş yaklaşım öncesi Romantik görüşün hâkim olduğu dönemde; Viollet Le Duc, 1854 tarihli çalışmasında, yapıyı korumanın en iyi yolunun o yapıya en uygun yeni bir işlev bulmak olacaktır’ sözleriyle işlev değişikliğinin koruma yaklaşımları içerisindeki önemine değinerek, çağdaş restorasyon anlayışı öncesi yeniden işlevlendirmeye sıcak bir tavır sergilemiş olup konunun ele alınarak değerlendirilmesine öncü bir tavır sergilemiştir. (DUC, 1854) Violet-Le-Duc, sadece simge değeri taşıyan anıt yapıların değil, önem taşıyan diğer grup yapıların da koruma yaklaşımında tekrar kullanıma girerek yeni işlevler kazandırılmasını önermektedir. Ancak bu yeni işlevin eski işleve yakın olması, bunun yanında yapının günün ihtiyaçlarını karşılayacak ilaveleri barındırıyor olması üzerinde durmuştur. (Ersen A. , 2013)

James Douglas yapı ömrünü evrelere ayırırken beş ana evreye ayırmıştır. Bu evreler; imalat, gelişme, kullanım, yıpranma ve yıkım olarak sınıflandırılmıştır. Bu evrelerde yıkım yapı ömrünün sonu olarak ifade edilse de yeniden işlevlendirilerek yapının yıkımdan kurtarılmasının mümkün olduğu ve kullanım sürecine döndürülebileceği vurgusu yapılmıştır. (Douglas, Building Adaptation, 2006)

Koruma, tarihi yapılarda iyileştirme ve uygun işlev seçimi gibi günün ihtiyaçlarına adapte etmeye yönelik eylemlerin tümüdür. (Uluşahin, 1992)

Yeniden işlevlendirme; kullanım durumunu kaybetmiş eser yapıların, özgün üretim işlevinden koparılıp tasarım amaçlarının dışında yeni bir işlevle kullanımın sürdürüldüğü uygulamaları ifade eder. Yapıların yeniden kullanılması sağlayarak korunması, onlara değer veren toplumlar için ekonomik, çevresel ve fiziksel faydalar kazandırır. Yeniden işlevlendirilen yapı, önemini tekrar kazanabilir, varlığını koruyabilir ve yaşamını sürdürebilir. (Lewis, 2013)

Eser yapıların korunmasında, kullanımda sürekliliğin sağlanabilmesi adına yapılan işlev kazandırma uygulamaları aktif ve pasif işlevlendirme olarak iki başlıkta incelenebilir. Bu bağlamda pasif işlevlendirme, yapının müzeye çevrilerek sergilenmesi ile korunması, aktif işlev kazandırma ise dönemin ihtiyaçlarına yönelik yeni bir kimlik kurgusu ile günlük yaşama dahil edilmesi olarak açıklanabilir.

Şekil 29. Pasiv İşlev Değişikliği; Seka Kağıt Müzesi

Kaynak: (Koçman, 2022)

Şekil 30. Aktif İşlev Değişikliği; Bomonti Ada

Kaynak: (Yılmaz, 2022)

Yeniden işlevlendirme yönteminin gayesi, kazandırılan yeni işlev ile yapının kullanım sürekliliğini oluşturmak ve kullanımla birlikte fiziksel ve mekânsal korumayı sağlamaktır. Kullanıcılarının ihtiyaçlarına çözüm sağlayacak yapı mekânsal ve teknik olarak gelişecek ve değişecektir. Etkin kullanımına tekrar kavuşan yapı, evrildiği yeni işlevini koruyabilmek için korumanın temelinde yer alan bakım ve onarım sürekliliğine kavuşacak ve bu sayede atılıktan kurtularak eskimenin oluşturacağı hasarlardan korunacaktır. (Douglas, Building Adaptation, 2002)

Yeniden işlevlendirme; yapının miras değeri ile kazanmış olduğu yeni işlevin getirdiklerini geleceğe taşıması durumudur. Yeni bir kullanım amacına kavuşan yapı, barındırdığı miras değerini geleceğe taşıyarak zaman içerisinde çürümeye ve yıkıma terk edilmek yerine yeni bir yaşam şansı kazanacaktır. (Turturiello, 2015/2016)

Yapı ve alanlarda mevcut kullanımın dışında farklı bir kullanıma dönüştürülme çalışması; yeniden işlevlendirmedir. (Clark, 2013)

Gerçekleştirilecek dönüşüm, yapının durumu iyi ise daha kolay olacaktır ve yeniden yapıma göre ekonomik bir avantaj sağlayacaktır. Bu bakımdan yıkmak

yerine mevcut olanı değerlendirerek tekrar kullanmak maddi olarak tercih edilebilir bir seçim olacaktır. (Sahraiyan, 2017)

Endüstri mirası kapsamındaki yapı ve alanların yeniden işlevlendirilerek kullanıma imkan sağlanması, bu bölgelerde ekonomik canlılık, sosyal hareketlilik ve kültürel etkileşim değerlerini arttıracaktır. Dolayısıyla sanayi mirası yapı ve alanların yıkılmak yerine iyileştirilip yeniden kullanılabilir hale getirilmesi daha değerli bir seçim olacaktır. (Sahraiyan, 2017)

Zaman içerisinde gerçekleştirilen işlev değişikliği örneklerine bakıldığında, gerçekleştirilen çalışmalar ile kent içerisinde tekrar kullanımı sağlanan tarihi bir yapının toplumsal aidiyet duygusunu arttırdığı ve koruduğu kanısına varılmıştır. Kullanım dışı kalan yapının tek edilmekten çıkarılarak tekrar yaşanır duruma getirilmesinde bulunduğu bölge ve çevresinde olumlu etkiler olduğu gözlemlenmiştir. (Syneder, 2003)

V. KENTSEL BELLEK VE ALGI KRİTERLERİ, KENTSEL AİDİYET

Kentlerin oluşumunda ve insanoğlunun yerleşik hayata geçmesindeki en önemli dönüm noktalarından birisi tarım ve zirai çalışmalara başlanması ile olmuştur. Yerleşik yaşamın kurulabilmesi ile insanlar gıda ve güvenlik gibi en temel ihtiyaçlarını karşılarken bu ihtiyaçların için tüm fiziksel mekanları da oluşturmaya çalışmışlardır.

İnsan, yaşamını sürdürdüğü mekânsal çevreyi kendi kültürel ve sosyal yapısı ile bağdaştıran, biçimlendiren, aynı zamanda çevresel niteliklerin kimliğinden beslenerek değişen bir canlıdır. Bu bağlamda birey, mekânı algılar, deneyimler ve belleğine kaydeder. Mekânın algılanmasındaki duymasal etkenler, fiziksel boyut, doku, renk, ışık vb. değerler ile algılayan kişinin bu değerleri deneyimlemesi, kendi kimlik yorumu altında o mekâna ilişkin olan ve olmayan betimlemelerin harmanlanması ile bireyin mekanla kurduğu ilişki oluşmaktadır.

Kentlerin mimari dokusu, kent hayatını şekillendirerek kentlerde yaşayanların kimlik ve karakter unsurlarını da biçimlendirir. Tarihsel gelişimin izlerini taşıyarak toplumsal belleği oluşturur. Kentler aynı zamanda yaşayanlar ile kültürel bir etkileşim içerisindedir. İyi kurgulanmış bir kentsel mekân, topluma sunduğu imkanlar dahilinde yaşantıyı etkileyerek kültürel düzeylerini olumlu yönde etkileyebilir. Karşıt olarak da yine kültürel yozlaşma, ekonomik etkenler gibi nedenler etkisi altında kent kullanıcıları bulundukları çevrede olumsuz etkiler yaratarak mimari ve kültürel değerlere zarar verebilir, çöküntü alanları meydana getirebilirler.

Kentlerin topluma sadece iyi düzenlenmiş bir çevre sunması yeterli değildir. Aynı zamanda sembolik öğeler barındıran şiirsel bir nitelik de taşınmalıdır. Karmaşık bir toplumsal düzen oluşturan bireylerin gelenekleri ve beklentileri de kent yaşamının girdileri içerisinde yer almalı, kentsel dinamizm içerisinde yerini almalıdır. (Lync, 2015)

Mekânı deneyimleyen kişilerin, mekân ile arasında kurduğu ilk ilişki somut algılar üzerine gelişmektedir. Ancak artan deneyim bu algıya soyut nitelikler katmaktadır. Algının sosyal, kültürel, karakteristik birikim, toplumsal örgütlenme ve yaşam koşulları, toplumsal tarih kaynaklı oluşan bellek mekân bilgisini anlamlandırmaktadır. Bu bakımdan mekân sadece somut fiziksel sınırların betimlediği bir öge olarak nitelendirilmemelidir. (Lefebvre, 1991)

Kent insanların bir arada yaşadığı, ihtiyaçlarını karşılamak için belirli bir yönetim sistemi kurduğu, farklı grup ve örgütlenmeler ile kendi içinde ve dışında organizasyonel ağ oluşturan bir yapı olduğu kadar sosyal bir olgudur aynı zamanda. Robert Ezra PARK kentin sosyal algı çerçevesinde açıklamasını yaparken, ‘Kent, bir ruh durumu, bir gelenekler ve görenekler toplamı ve göreneklerden miras aldığımız, bu geleneklerle aktardığımız örgütlü tutumlar ve duygular toplamıdır’ demiştir. (PARK, 1925)

Kentler, kültürlerin, tarihin, toplumsal geleneklerin ve mimari değerlerin köklerini barındırarak süreç içerisinde şekillenmesiyle devam eden, toplumun değişimler geçirerek içerisinde yeniden doğduğu yerlerdir. (Cravatte, 1977)

İnsanlar yaşadıkları kentlerde, o kentin coğrafi, iklimsel, sosyal, mimari özellikleri ile yetişir, şekillenir ve kent kimliğinin etkisi altında kişisel benliklerini oluştururlar. Farklı sebeplerle kişisel karakterlerini oluşturan, yetiştikleri kentlerden başka kentlere göç eden insanların, benliklerinde yer alan kentsel unsurları da beraberinde götördükleri gözlemlenmiştir. Yabancılaşma hissinin karşısı oluşturabilecek birçok unsuru yeni yaşam alanlarına taşımışlardır. Aidiyet birçok anlamda destek ve motive öğesidir. Bu bağlamda yaşam tarzı öğeleri, gelenek, örf, adet vb. unsurların yanı sıra o coğrafyada yetişen ağaç ve bitkiler, mimari ve mekânsal özellikler gibi unsurları da beraberinde götürmeyi tercih etmişlerdir. Hatta öyle ki aidiyet duygusunu güçlendirmek için kent içerisinde bilgeleşmeler meydana getirerek karakteristik kimliklerini koruma yöntemlerini güçlendirmişlerdir.

Şekil 31. Türk Günü Kutlamaları Feray Suda New Jersey ABD

Kaynak: (Suda, 2016)

Nora'nın ifadesine göre hafıza mekanları sadece anımsanan şeyler olmayıp, hafızanın oluştuğu yerlerdir. Bu yerler anıtlar, tören alanları, mezarlıklar, ulusal marşlar, arşivler, amblemler gibi hafızayı harekete geçiren, canlı tutan her türlü fikir, mekan, ortam, ritüel ve materyaldir. (Nora, 2022)

Doğan Hasol, kentleşme şurası kondisyonunda yayınlamış olduğu bildiride; Birey ve kent arasındaki etkileşimi 'Kentler bizi, biz de kentleri biçimlendiririz' şeklinde açıklayarak bildirisini 'Kötü mekânda iyi insan yetişir mi?' sorusuyla bildirisini bitirmiştir. (Hasol, 2008)

A. Kentsel Aidiyet ve Endüstri Alanları

Şüphesiz ki kentlerin büyümesine ve değişimine etki eden en önemli faktörlerden birisi endüstri alanları ve bu alanlarda yaşanan değişimlerdir. Endüstriyel alanların gelişen teknoloji ve ihtiyaçlara bağlı olarak kuruluş gelişme ve değişim süreçlerinin mekânsal etkilerinin yanında işlevini kaybetmesi ile kullanım dışı-atıl alanlara dönüşmesi durumunda gerek kentsel mekanının gerekse kentsel kimliğin de değişmesinde etkisi baskın bir unsurdur. Ulaşım, altyapı, istihdam kolaylığı gibi nedenlerle endüstriyel sermayenin özellikle 19. Ve 20. Yüzyıl boyunca kentlerde merkezi alanlarda yapılaşmasının ardından kapasite yetersizliği ve işlevsizleşme veya kamusal kararlar nedeniyle kent

merkezinden uzaklaştırılması ile yapı ve tesislerin yerinde büyük boşluklar oluşmaya başlamıştır. Birçok sanayi ülkesi, kent kimliğini oluşturan bu alanlar için akılcı ve etkili çözümler üretmeye projeler geliştirmeye çalışmışlardır. Özellikle 2. Dünya savaşı sonrasında Avrupa kentlerinde bu alanların temizlenmesi ve yenilenmesi için programlar başlatılmış ve yürütülmüştür. Her ne kadar kent içerisindeki endüstri alanlarının rant değeri taşıyor olması sebebiyle çalışmalara ağırlık verilmiş olsa da kentsel yenileme ve kentsel korumaya verilen önemin artmasıyla endüstri mirasının korunması için çeşitli kuruluşlar tarafından çalışmalar yürütülmeye başlanmıştır.

Endüstri mirası, kent ve toplum tarihinin, teknolojik ilerlemenin, sosyal mimari ve bilimsel değerlerin gelecek nesillere aktarıldığı alanlar olarak tanımlanır. Ancak endüstriyel alanların oluşturduğu manzara ve silüet sürekli yenilenmekte, fiziki olarak değişimin süreklilik gösterdiği, yorumlanan ve yeni anlam duygusu içerisinde kent yaşantısına sunulduğundan temelinde post modern bir hayal gücüne dayanmaktadır. (P.F.Xie, 2015)

Endüstri mirası aynı zamanda kentsel hafızanın, toplulukların geçmişi ile ilgili olduğunda yer kimliği ile bağlantısı bulunur. (Gonzalez & Pozo, s. Vol.102 (4),p 446-464)

80'ler sonrasında gelişen hümanist ve postmodernist bakış, mekân algısında modernist bakıştan farklı olarak toplum ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla biçimlendirilen bir alan tanımı yerine, estetik hedefle ve bu ilkelere doğrultusunda şekillendirilebilen bağımsız bir alan olarak görme eğilimini oluşturmuştur. Postmodernizm ile mekân-insan-bellek kavramlarının kent bilimine yeni bir perspektif getirdiğini söylemek mümkündür. (İncedere, 2019)

Son dönemde gelişmiş ülkelerde endüstri mirasının kentsel sürdürülebilirliğe ve kent kimliğine etkisi açısından korunması ve yeniden işlevlendirilerek kent yaşamında yerini tekrar alması önemli bir konu olarak ele alınmaktadır. Son 30 yılda ise bu alanda yürütülen akademik çalışmaların giderek arttığı gözlemlenmektedir. Türkiye'nin eski sanayi alanlarının kapatılmasında ve kent yaşantısından çıkarılmasında teknolojik gelişmeler ve özelleştirmenin büyük etkisi olmuştur. Özellikle 80'lerden sonra Türkiye'de görülen ekonomik olumsuzluklar şirketlerin kapanması ve toplu işten çıkarmalarla endüstri

alanlarından uzaklaşılmasına sebep olmuştur. Ülkenin yaşadığı siyasal belirsizlik ve olumsuzluklar, istikrarsız ve olumsuz ekonomik gelişmeler endüstri mirası alanlarına gereken ilginin gösterilmemesine sebep olmuştur. Kamu idaresinin almış olduğu imar ve plan kararları neticesinde kent çeperlerinde kurulan organize sanayi bölgeleri ve serbest bölgeler kent içerisinde kalan endüstri sahalarının terk edilmesi veya taşınmasına yol açmıştır.

Yaşanan bu süreçte, endüstriyel mirasın korunması adına kent dokusunda meydana gelen fiziki ve sosyal boşlukların giderilebilmesi için kamusal bir politika izlenmemiştir. Büyük endüstri devletlerinde ise bu sürecin endüstriyel miras alanlarının yeniden işlevlendirilmesi yoluyla kazanım fırsatına çevrildiği, kentin sosyal ve ekonomik kazanımları olan bu alanların endüstri mirası olarak ön plana çıkarıldığı gözlemlenmiştir.

Endüstriyel alanların endüstri mirası kapsamında işlevlendirilerek yeniden kent yaşantısına dahil edilmesi 90'lardan bu yana gündemde yer etmeye başlamış ve akademik çalışmalar da yine bu dönemden itibaren artış göstermiştir. (Köksal, 2005)

1. Kentsel Bellek ve Mekân İlişkisi

Bellek kavramı, disiplinler arası kavram olup birçok meslek dalı tarafından bilimsel çalışma alanları dahilinde tanımlanmaya ihtiyacı duymuştur. Tıp alanında sinir sistemi ve fiziksel ilişki kapsamında incelenirken psikolojide hafıza değeri, sosyolojide toplumsal hafıza, nesiller arası aktarım ve etkileşim ile ilgili araştırmalar yapılmış tanımlama yoluna gidilmiştir.

Aristo, Platon gibi düşünce ve diyalektik üzerine çalışan filozoflar belleği tanımlarken hatırlamanın bilinçli yapılması olarak ifade etmişlerdir. Mimari olarak bellek, insanın çevre ile kurduğu ilişkilerin, kazandığı bilgi ve deneyimin yaşantısının devamında hatırlayarak değerlendirmesidir. Bu değerlendirme fiziki olduğu kadar duygusaldır da. Kişilerin belleği yaşadığı ve hissettiğinin kayıt altına alınmasından oluşur. Her birey kendisi için önemli gördüğü zamanı olay mekân döngüsü içerisinde kişisel hafızasında saklar. Bu tanımlamadan yola çıkarak toplumsal bellek, zaman içerisinde meydana gelen olayların çok sayıda insanı etkilemesi ile oluşur.

Kent düşünürleri ve tasarımcılar tarafından da birçok kavram sunulmuştur. Bellek; hafızanın unutma ve hatırlama istekliğiyle geçmişi yücelten bir kavramdır. (Norra, 2006)

Bellek kavramı tez kapsamında kişisel bellek ve toplumsal bellek olarak iki başlık altında incelenebilir. Kişisel bellek, bireyin yaşantısı dahilinde edindiği bilgi ve deneyimin tanık oldukları olayların tekrar hatırlanmak üzere hafızalarında saklanmasıdır. Toplumsal bellek ise olayların çok sayıda kişi tarafından dahil olunmasıyla ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda kentler, toplumsal hafızanın oluşabilmesi için birçok donatıya sahiptir. Her kentin, kent kullanıcılarının belleğine sunduğu bileşenleri bulunmaktadır. Bu bileşenler imgeyi ortaya çıkaran manzara, topografik ve coğrafi özellikler, binalar, anıtlar, caddeler, parklar, meydanlar vb. unsurlar olarak karşımıza çıkmakta ve oluşturduğu ortak geçmişle kentsel bellliği yaratırlar. Toplumsal bellekte hatırlama işlemi çok sayıda kişi tarafından gerçekleşmektedir. Ancak unutulmaması gereken bir konu ise sosyal bir hayat süren insan doğasının yaşadığı toplumdan bağımsız bir bellek kurması düşünülemez. Bireysel ve toplumsal bellek birbirinden beslenen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Mekanların bellek ilişkisinde ise kişilerin veya toplumun gruplar halinde deneyimledikleri ve hafızalarında yer etmiş olayların geçtiği yerlerdir. (Cihangiroğlu, 2019)

Kentler, tarihin kazandırdığı birikimleri ile gelişen, öz belleklerini oluşturan, geçmişin izlerini taşıyan, onlarla birlikte varlığını sürdüren insanın eliyle şekillenen bir organizmadır. Her şehrin kendine ait bir karakteri ve ruhu vardır. (Rossi, 2006)

Kentler, kişisel anıların ve deneyimlerin, yaşayanların ortak geçmişlerini paylaşım mekanlarıdır. (Canvino, 2002)

Geçmiş olmayan bir kent, anılarından yoksun kalmış bir adama benzer. (Graeme Shaukland) Yaşamakta olan; ölmüş ve tekrar doğacak olan kuşaklar arasında bir bağ olmalıdır ve bu bağın devamlılığında kentlerin korunması son derece önemlidir. Miras yapıların yıkıldığı bir kentin belleği de kaybolacaktır. (Shaukland, 1996)

Toplumsal bellek, kuşaklar arasında kurulan bir bağıdır. Bu bağda meydana gelen kopmalar, toplumsal belleğin değişeceği ve dönüşeceği anlamını taşır. (Halbwachs, 2018)

Bellek üzerine yapılan tanımlamalar; belleğin deneyim, duyum, algı gibi kavramlarla, kavrayışları canlı tutabilme yetisi olduğunu; sadece geçmişten ibaret olmadığını, geçmişte depolanan imgelerin, olayların ya da kişilerin, şimdi ve gelecekte depolanacaklar ile ilişkilendirilerek üst üste çakıştırıldığını ifade etmektedir.

B. Algı, Mekân Algısı ve Bellek İlişkisi

Algı, duyumlarla kazanılan verilerin anlamlandırılması olup kişiden kişiye farklılık arz etmektedir. (Asar, 2013) Algı, psikolojide duyu organları ile edinilen faktörlerin anlamlı ve tutarlı bir bütünlük çerçevesinde örgütlenmesi, analiz edilmesi ve yorumlanmasıyla oluşmaktadır. Sanatsal ifadesine bakıldığında ise algı; her türlü gerçekliğin duyu organları vasıtasıyla alınarak zihinde bilgiye eriştirilmesi işlemidir. Tanyeli ve Sözen; bir sanat yapıtının yorumlanabilmesi için önce kişi tarafından algılanabilmesi gerekliliğini ifade etmiştir. (Uğur Tanyeli, 2011) Felsefede ise algı farklı düşünce ve görüşlerde çok çeşitli tanımlamalarla ifade edilmeye çalışılmıştır. Genel olarak algının, mekânsal algı çerçevesinde yapılan tanımlara bakıldığında; fiziksel çevrenin bireyin inanç ve görüşleriyle nasıl ilişkilendirdiği üzerinde durulmaktadır. Algı üzerine birçok farklı alanda tanımlamalar yapılırken bu tanımlamalar içerisinde çeşitli ortak ifadeler yer almaktadır. Bu bağlamda duyumlananın öznel bilgi olarak analiz edilmesi, sezgisel olması, farkındalık yaratması gibi ortak ifadeler görülmektedir.

Mekân algısı; insanın bulunduğu ortamı üç boyutlu olarak kavrayabilmesi, duyu organları vasıtasıyla somut olan çevreyi zihninde tezahür edebilmesi ile başlar. Algı, sadece farkında olunan ile gerçekleşmediği gibi mekânın tanımını da sadece ölçülebilir somut bir çevrenin zihinsel biçimlendirmesi olarak ifade etmek mümkün değildir. İnsan bulunduğu mekânda tüm detaylara dikkatini veremez. Bu noktada seçici davranarak hareket eder. Ancak bu seçiciliğin arkasında zihin birçok farkında olunmayan detayı yaşanan zaman dilimi içerisinde hafızasına kaydeder. Bellekte mekânsal analizin yapılması bu bakılanı görmek ve analiz etmekle devam eder.

gerçekleşmektedir. Bu bakımdan mekânsal algı, insan ve çevre arasındaki bağlamın en önemli unsurudur. (Rapoport, 1981)

Bir mekânın bellekteki ifadesi insanın somut ve soyut kavramları harmanlayarak biçimlendirmesi ile şekillenerek tanımlanabilmektedir. Kişinin mekân içerisinde veya bulunduğu bölgede kazandığı kısa veya uzun süreli deneyimler doğrultusunda mekânı anımsaması mekânsal algının temelini oluşturmaktadır. Aynı mekânın farklı kişiler tarafından tasviri, bu kişilerin o mekândaki deneyimleri, kişisel algı kriterleri ile çeşitlenmektedir. Mekanlar tanımlanırken ve bireysel belleklerde konumlandırılırken, kişisel anlam ve öncelik sıralamasına göre yorumlanmakta, duyular yoluyla kazanılan bilgilerin zihinde anlamlandırılarak fark etme ve ayırt etme süreci kazanmasına bağlı olarak benzerlikler ve farklılıklar göstermektedir.

Mekânın algılanması, duyumsal ve zihinsel olarak iki temel süreçte gerçekleşmektedir. Duyumsal süreç, mekânın kısa süreli deneyimlenmesi ile fiziki özelliklerinin algılanması ile gerçekleşmektedir. Zihinsel süreç ise duyumsal süreçten farklı olarak fiziksel olguların bilinçli ya da bilinçsiz olarak kazanılan çevresel verilerin kişisel perspektife bağlı olarak ortaya çıkardığı beklenti, hissiyat, ihtiyaçlar gibi faktörlere bağlı olarak gelişmesidir. (Görngenli, Mart 2021)

Duyumsal süreç, bireylerin tamamında fiziksel çevreyi biçimlendirme bakımından bir genellemeye giderken, zihinsel süreç; kişisel unsurların etkisi ile ayrılmaktadır. Algı sürecinde kişi ve mekânın ilişkisi özelleşmekte, geçmişin kazanımları ile bireylerin kalıcı mekân belleğinde uzun süreli olarak kaydedilmesi olarak tanımlanabilir. Kişi, duyularını belleğe aktarırken bellekte bulunan bir kısım bilgileri seçerek entegre bir değerlendirme yaparak algıya dönüştürür. Oluşan algıların zihinde ilişkilendirilmesi ile de bir bütün meydana getirerek anlam oluşturur. Algı kuramları; mekânı örgütlenerek organize edilen bir bütün olarak değerlendirmektedir. Ayrı kimlik ve özelliklere sahip parçaların anlamlı bir bütünleme oluşturması üzerine temellenmektedir.

Gestaltizm (Gestalt Psikolojisi) kuramına göre insan zihni gerçekliğin onu oluşturan parçalardan bağımsız bir bütünlüğe sahip olduğu, parçaların toplamından farklı bir anlama sahip olduğu ilkesine dayanmaktadır. Birey, bütünü

yorumlarken parçalarına ayrıştırarak değil tümüyle bir bağlam oluşturarak algılar. (AKKURT, 2019)

Bireyin mekân algısının oluşması, algının tamamlandığı son aşamadır. Bu aşama, bireylerin mekâna ait verileri yorumlayarak anlamlandırması sonrası kalıcı hafızaya kodladığı uzun süreli belleğe aktarması ile tamamlanır. Mekânın kullanıcı tarafından yorumlanması, bireyin yaşamı, eylemleri ve mekân zaman ilişkisi içerisinde devinimi gibi unsurlar uzun süreli bellek tanımlamasını ifade etmektedir. Yapılan araştırmalar mekâna ilişkin görsel ve işitsel öğelerin yarattığı imgelerin yanı sıra izlenim ve deneyimlerin yaşanılan olayların uzun süreli bellekte depolandığını ortaya koymaktadır. (Subaşı, 1999)

Mekânın uzun süreli bellekte konumlanması, mekânın bireyde oluşturacağı anımsama, çağrışım ve bağlam kavramları ile ilişkilenebilir. Kalıcı bellekte olan mekân algısı, o mekânın kullanımı, kullanıldığı süre ve nitelik değerleri mekân kullanıcısının bireysel özellikleri ile birlikte bireysel bellek, mekânsal bellek ilişkilerinin oluşmasını sağlamaktadır. Kişinin ilgi alanı dahilinde bulunduğu mekanlar ile sadece temel ihtiyaçlarını giderdiği mekanların bellekte farklılık göstermekte, kalıcılık değeri de bu ölçüde değişmektedir. (Özak, 2008)

Mekânsal bellek; bireylerin o mekâna ilişkin zihinlerinde tuttıkları duygusal ve anlam taşıyan deneyimleri ile oluşmaktadır. Bir değeri ya da simgeyi ifade eden yapılar ve mekanlar aynı zamanda toplumsal belleğin unsurlarını oluştururlar. Bu bağlamda nesnenin algılanan boyutu fiziki unsurları sağlarken bellek izleri ise anlamsal soyut boyutunu oluşturur. (Kahvecioğlu, 1998) Bu bağlamda toplumsal kimlik unsuru olan yapı ve mekânlarda uzun süreli bellek kodlamasına etki edecek müdahaleler toplumsal kimliğe de aynı zamanda müdahale edilmesi anlamına gelmekte ve olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir.

Mekânsal algıyı yönlendiren faktörler incelendiğinde temel başlıkları bireysel özellikler, fiziki ve sosyokültürel değerler olarak gruplandırmak mümkündür. Bireysel farklılıklarda mekânın algısı kişinin mekânı ne şekilde algıladığı ile ilgili olup görülenin kişisel kimlik unsurları ile sentezlenmesi ile mekânın bellekte şekillenmesi söz konusu olacaktır. Bu bağlamda cinsiyet farklılıklarının da mekânın algısında fark yaratan alt unsurlar olduğu gözlemlenmiştir. Yapılan araştırmalar, kadınların mekân ile kurduğu duygusal

bağın erkeklere göre daha farklı olduğu, bilinçaltı çağrışımlarının daha güçlü olduğu sonucuna varılmıştır. (Davis, 1999) Ayrıca bireylerin fiziksel durumu da mekânsal algıyı şekillendiren bir diğer unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapılan araştırmalar insan beylinde 30 yaşından sonra nöron kaybının büyük ölçüde arttığına dikkat çekilerek öğrenme ve hatırlama kabiliyetinin 25-75 yaş arasında %50 oranında azaldığı tespit edilmiştir. Bu bilgiler ışığında orta yaş ve üzerindeki bireyler geçmiş dönemlerde yaşadıklarını yakın dönemde kazandıkları anılara göre daha ayrıntılı olarak hatırlamaktadırlar. (Rubin, 2000)

Mekanları kişisel olarak özel kılan, farklı kılan, ayırt edici çevresel yapılanması, biçimsel özellikleri veya imal edildikleri malzemelerden ziyade insan-mekân-zaman arasındaki ilişki sebebiyle oluşmaktadır. Bu bağlamda mekânsal algıyı ve belleği güçlendiren unsurlar arasında kişinin o mekânı deneyimlemesi, mekân ile arasında kurduğu bağın ne kadar güçlü ön plana çıkmaktadır. Bunun yanı sıra mekânın fiziksel özellikleri de algı ve bellek ilişkisinde önemlilik arz eden bir diğer unsurdur. Çevrede yer alan tüm fiziksel faktörler mekânsal belleği oluşturan öğeler olup mekânı oluşturan elemanların birey tarafından algılanması ve elde edilen imgeler bireyin zihninde mekânsal imgenin oluşmasını ve somutlaştırmasını gerçekleştirir.

Mekânsal algı bileşenlerinden özellikle kalitatif (malzeme, renk, doku vb.) ve kantitatif (zaman, hacim, yoğunluk vb.) bileşenlere ait algılar, kişisel belleğe daha yoğun depolanmaktadır. (Kahvecioğlu, 1998) Mekânın algılanmasında, kullanıcının kimliği ve karakteri ile mekân arasında kurulacak ilişki; bireyler tarafından detaylara inebilme, fark etme, baktığını görebilme donatıları ile uzun süreli belleğine kaydederek mekânı özelleştirmektedir.

Bir diğer unsur ise mekâna karşı bireylerin sahip olduğu aidiyet hissidir. Bu his özellikle toplumsal belleğin nirengi noktaları olan mekanlar, yapılar, deneyimler vb. değerler olup kişisel deneyimlerin dışında bulunan sosyokültürel unsurların bileşkesi olmaktadır. Dolayısıyla bireyler mekânı algımlarken, toplumsal hafıza unsurlarına belleklerinde yükledikleri anlama göre biçimlendirmektedirler.

Bireylerin mekâna ilişkin kişisel belleklerinde oluşturduğu kavramsallaştırma, kişisel geçmişin çağrışımları ile içinde bulunan toplumsal

değerler etkisinde harmanlanarak şekillenmektedir. Mekanların, bireylerin belleğinde oluşturduğu imgeler, çevreden edinilen bilginin kişisel anlam süzgecinden geçirilmesiyle oluşmaktadır. (Özak, 2008)

İnsanlar yaşam alanlarını ve mekanlarını tercih ederken bağ kurabilme, ilişki oluşturabilme, aidiyet hissi sağlayabilme değerlerini ararlar. Bu değerleri bulabildikleri mekanları hatırlar ve bulunmayı tercih ederler. (Mazumdar, 2007)

Mekânın algılanmasında, bireyin yaşam süresi içerisinde kazanmış olduğu tecrübelerin, zihinsel edinimlerin ve bu bağlamda meydana gelen çağrışımların neden olan uyaranlar, mekânın bellekte bıraktığı izlere karşılık gelmektedir. Kavramlar arasında bağlam kurmaya yönelik tüm öznel ve nesnel göstergeler belleğin hatırlama işlemini gerçekleştirmesinde kolaylık sağlamaktadır. Bu sebeple belleğin çağrışım yaratmasını sağlayan tüm izler çevreden alınan duyumların, bellekte oluşan bilgi, deneyim ve imgelerin sentezi olarak karşımıza çıkmaktadır.

VI. ENDÜSTRİ MİRASI YAPILARINDA KULLANIM ÖMRÜ VE YENİDEN İŞLEVLENDİRME

Tüm yapılar gibi endüstri yapıları da üretim amacına, fonksiyonuna özel yapısal değerler barındırmakta ve amacını ifa edecek özelliklere sahip olarak üretilmiştir. Dönemin gereksinimlerini karşılamayı hedefleyen bu yapılar zaman içerisinde farklı nedenlerden işlevlerini kaybetmiş ve kullanım amacını sürdürememiştir. Bu bağlamda endüstri mirası yapılarının kültürel süreklilik ve toplumsal bellek bağlamında incelenmesinde, işlev değişikliği ile yeniden kimlik bulan bu yapı ve alanların; varoluşlarından itibaren kullanım ömrüne etki eden kriterlerin incelenmesi, koruma yaklaşımı ile yeniden işlevlendirme nedenleri ile işlev seçiminin ve seçilen yeni işlevin sürekliliğe etkisinin değerlendirildiği bu bölümde işlev değişikliği müdahalelerinin getirisi olan problemler de tez kapsamında incelenmiştir.

A. Endüstri Mirası Tanımı ve Kapsamı

İnsanoğlu, varlığını kalıcı hale getirmek ve yaşam izlerini gelecek kuşaklara aktarma arayışında olan bir varlıktır. Bu arayış ki bilimsel ve kültürel sürekliliği mümkün kılmıştır.

Nesillere devredilen mirasın koruma kapsamında değerlendirilmesi çok eskilere dayanmakta olup çalışmaların bilimsel yöntemlerle yapılması özellikle 19. Yüzyılda başlamıştır. Özellikle yaşanan büyük çaplı savaşlar sonrasında kültürel mirasta oluşan kayıplar insanlığı sahip olduğu değerlerin korunmasında farklı yöntem ve arayışlara sürüklemiştir. İlk başlarda toplumların tarihini ve dini akımları temsil eden yapılar için gerçekleştirilen koruma yaklaşımları sonrasında çevresi ile birlikte ele alınmaya başlanmıştır. Zamanla yapı bulunduğu alanı da içine alan bir kavram olarak değerlendirilmiştir. (Ahunbay, 2019) Bu bağlamda bölgesel koruma tanımı, sit alanları gibi kavramlar gelişmiştir.

Endüstrileşme süreci buhar makinesinin James Watt tarafından icad edilmesi ile başlamış İngiltere’de başlayan endüstri devrimi ile devam etmiştir. O günden itibaren işbu süreç hız kazanarak günümüze kadar devam etmiştir. Endüstri mirası kavramı ise bu değerlerin zaman içerisinde kuşaktan kuşağa aktarılması, geçmişten geleceğe ulaştırılması anlamını taşımaktadır. Miras kavramı içerisinde bir yapının tanımlanabilmesi için bir dönemin sembolü haline gelmesi, yapının imali itibarıyla belli bir öznel yaratıcılık değerine sahip olması veya tarihi bir anın tanığı olarak görülmesi gerekmektedir. Bu değerler ile evrensel nitelik taşıyan yapılar kültür mirası kapsamına girer ve korunma gereksinimi barındırırlar.

Endüstri mirasının korunmasına yönelik yaklaşımlar ise 20. Yüzyıl’da karşımıza çıkmaktadır. Ancak Endüstri mirasının bugünkü anlamı ile ortaya çıkışı 1950’li yıllara dayanmaktadır. Endüstri Mirası ‘endüstriyel arkeoloji’ kavramının üzerine kurulmuştur. Bu tanım ilk kez İngiliz tarihçi ve filolog Michael Rix 1955 yılında “Amateur Historian” dergisinde kullanılan, “Endüstri Arkeolojisi” başlıklı bir makalede yer almıştır. (Trinder, 1981)

Gül Köksal’ın Neumann’dan aktardığı bilgiye göre; bazı ülkeler ise endüstri mirası konusunu farklı başlıklarla incelemeyi tercih etmişlerdir. 1970’lerde Almanya’da literatürde “endüstri arkeolojisi” terimi yer almamakla birlikte “teknik kültür anıtı” ve “teknik anıt” gibi terimlere yer verilmektedir. “Endüstri arkeolojisi” teriminin 1978’de İsveç’teki TICCİH (Uluslararası Endüstri Mirasını Koruma Komitesi) Toplantısı’nda bile kullanılmaması, sadece “endüstri anıtları” ve “endüstri mirası” gibi ifadelerin kullanıldığı görülmüştür. (Köksal, 2005)

Endüstri mirası üzerine hazırlanmış olan Nizhny Tagil Tüzüğü bu kavramın başlangıç noktası olarak görülmektedir. Endüstriyel arkeolojiyi üretim amacıyla kurulmuş her türlü yapı ve yapı grubu ile üretim faaliyetlerinde kullanılan her türlü ekipman, makine ve dokümanın bütününe incelenmesi için düzenlenen, pek çok çalışma alanının ortak olduğu bir uygulama yöntemi ifade etmektedir. UNESCO’nun Dünya Kültür Mirası Listesi’nde yer alan yapı ve sit alanlarına bakıldığında, sadece Endüstri Devrimi ve sonrasına ait yapı sit alanları ile ilgili bir sınırlandırmaya gidilmediği görülmektedir. Dönem sınırlaması olmaksızın neolitik dönemden taş ocaklarına, roma dönemi altyapı ve ulaşım yapılarına, 19.

Yüzyılda üretilen barut fabrikasına kadar Dünya Mirası Listesi'nde aynı kategoride yer almaktadır.

Endüstri yapıları zaman içerisinde işletimlerdeki verimliliği teknolojik olarak yetersiz kalmaları, üretimlerdeki talebin gelişen koşullar nedeniyle azalması, üretim yöntemleri ve bulundukları çevrede meydana getirdikleri kirlilik ve istenmeyen atıklar gibi nedenlerle faaliyetlerini sürdürememeleri, işlevlerini yitirmeleri endüstri arkeolojisi kavramını gündeme getirmiştir.

Endüstrileşmenin hızlanması ve giderek büyümesiyle Endüstri Mirası tanımı giderek daha fazla gündeme gelmeye başlamıştır. Bu sayede kavramsal tanım olarak da zenginleşmiştir. Endüstri mirası; bulunduğu dönemin teknolojisini ve üretimini gösteren, içerisinde gösterdiği gelişim evrelerinden izler taşıyan, çevresinin ve kullanıcısının sosyal izlerini günümüze taşıyarak ışık tutan sanayi ve endüstriyel yapı ve tesisleri kapsamakta ve bu varlıkların korunarak gelecek kuşaklara aktarılmasını ifade etmektedir.

Endüstri mirası; toplumunun geçmişine ait değerlerin bütünü olarak ifade edilebilir ve bu alandaki kaynaklar, o toplumun gelişmişliği bağlamında bir başarı göstergesi olarak önem kazanmaktadır. (Feroğlu, 2008)

Endüstri arkeolojisi; disiplinler arası ve çok boyutlu bir çalışma alanıdır. Teknoloji tarihi, mimarlık tarihi, ekonomi, sosyoloji, şehir ve bölge planlama gibi birçok çalışma disiplinini barındırarak endüstri mirasını incelemektedir.

TICCIH tüzüğü; endüstri mirası ve endüstri arkeolojisi terimlerini kolay ve anlaşılabilir biçimde açıklamaktadır. Tüzüğe göre 'Endüstri mirası; endüstri kültürünün tarihi, mimari, sosyal ve kültürel, bilimsel, mimari, toplumsal bellekte iz bırakan değerleri ve bu değerleri taşıyan kalıntılar' olarak tanımlamıştır. Endüstri arkeolojisi ise 'endüstriyel üretim gerçekleştiren yapıları, soyut ve somut tüm belgeleri, yapısal ve yerleşim dokusunu, kentsel peyzajları inceleyen bir alan' olarak ifade eder. (ÖZÜDOĞRU, 2010)

Endüstri mirası, geçmiş dönemlerden günümüze kadar uzanan tüm üretim öğelerini, yapı ve tesisleri ifade etmekte, küçük ölçekli atölyelerden büyük ölçekli fabrikalara kadar tüm yapı, yapı ekleri, alet ve makineleri kapsamaktadır. Endüstri mirası, dönemselsel bir kavramı değil insanlığın varoluşu ile birlikte süregelen bütün süreci ele almaktadır. (Kıraç, 2001)

Her toplum endüstri devrimini kendi içinde farklı zamanlarda farklı adımlarda sergilemiştir. Bu bağlamda Endüstri Mirası toplumdan topluma farklı seyretmiş ve kentleşmedeki etkileri de farklı görülmüştür. Bu adımları izleyen, bünyelerinde farklı dönemleri, tarihi, sosyal ve kültürel değerleri barındıran yapılar bilimsel normlarla belgelenir ve koruma altına alınarak varlıklarının sürdürülmesi amaçlanır. Bu amaca yönelik oluşturulan ilk örgütsel hareket; 4 Haziran 1978 'de TICCİH (Uluslararası Endüstri Mirasını Koruma Komitesi) oluşumu 'dur. (Uçar, 2013)

Endüstri yapılarının incelenerek, tarihsel sürecinin detaylı araştırılması ile yapılan belgeleme işlemi 'Endüstri Arkeolojisi' ve bu yapılara da 'Endüstri Yapıları' adı verilmektedir. Çok sayıda yapının gruplaşması ile oluşan birliktelik ise 'Endüstri Siti' olarak adlandırılmaktadır. Bu kavramların tümüne ise 'Endüstri Mirası' denilmektedir. (Ersine, 2012)

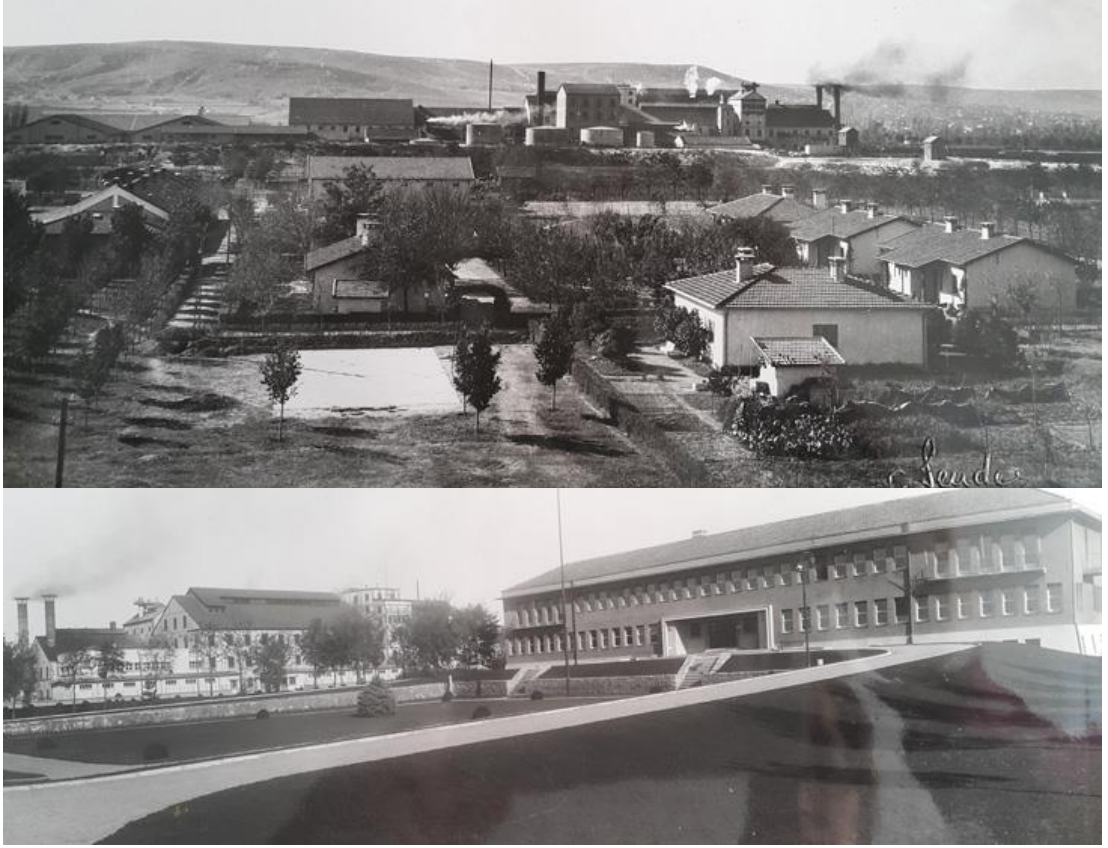
B. Endüstri Yapılarının Varoluşları ve Gereksinimleri

Endüstri devriminin nedenlerine bakıldığında, temel nedenin artan nüfusun gereksinimlerini basit avcı toplayıcı yöntemlerle giderilemeyeceği ve sınırlı kaynakların daha verimli kullanılması zorunluluğudur. (Özdemir, 2015)

Genel olarak hammaddenin teknoloji ve iş gücü ile işlenmesiyle ürün elde edilen yapı ve alanlar kent merkezlerinden dışarıda inşa edilirler. Bu konumlandırmada amaç zaman kaybı ve maliyet giderlerini minimize etmektir. Bu sayede işletme verimi en yüksek düzeye ulaştırılması istenir. Bu düşünce ile oluşturulan endüstriyel alanlara baktığımızda çoğunlukla ulaşımın kolay olduğu, işgücü istihdamının kolay sağlanacağı kent çeperlerinin tercih edildiğini görmekteyiz.

Endüstriyel yapıların mimari yaklaşımlarına bakıldığında, eklemlenebilir ve genişleyebilir mekân modelleri ile kurgulandıklarını görmekteyiz. Bu bağlamda gerek kurulumda gerekse genişleme ve dönüşme aşamalarında teknoloji ve malzemenin endüstriyel yapılarda adım adım ilerlediğini gözlemlemek, farklı fonksiyonlarda üretilen yapılar için kaynak oluşturduklarını söylemek mümkündür. Düşük bütçeli yapılanma, hızlı kurulum ve genişleme arayışı bu mimari yaklaşımda ön planda tutulmuştur. Yapılanma kriterlerine bakıldığında

sadece üretimi karşılayacak mekanlar olarak değil bu mekanlarda çalışanların temel ve sosyal gereksinimlerini karşılayacak türden tasarımlar da yer aldığını söylemek mümkün. Özellikle endüstri devriminin başladığı ve kent çeperlerine kurulan bu tesislerde üretim alanları içerisinde barınma amaçlı yapıların da yer aldığını görmekteyiz.

Şekil 33. Eskişehir Şeker Fabrikası

Kaynak: (Alpullu Şeker Fabrikası Arşivi 2015)

Örneğin; Eskişehir’de kurulan şeker fabrikası, modern mimarinin hâkim olduğu bir ortamda sanayi ve ekonomik gelişmeyi desteklemek amacıyla Eskişehir-Ankara karayolunun yanında, demiryoluna yakın, verimli tarım arazisi üzerine kurulmuştur. Tesiste üretim alanlarının dışında porsuk nehri yanında sosyal donatı alanları, idari ofis yapıları, spor alanları, okul ve hastane binaları kurulmuştur.

Fabrika, yeni teknoloji ürünü malzemelerle fonksiyonel çözümler getirilerek bölge kararlarına uygun kurulmuştur. (Ayhan, 2006) Endüstri devriminin cumhuriyetin ilk yıllarında oluşturduğu örnekler arasında şeker fabrikalarının

önemli bir yeri vardır. Bu kalkınma ve yaşam alanlarında çalışanların sosyal yaşamlarının tesis yapılanması ile desteklendiğini görmekteyiz.

Şekil 34. Yerleşke Alpullu Şeker Fabrikası Arşivi

Kaynak: (Ali Mülayim)

1926 yılında faaliyete geçen Trakya Alpullu Şeker Fabrikası; içerisinde üretim alanlarının yanı sıra spor alanları, balo salonu ve restoran, ulaşım yapıları, ilkokul ve lise, park, cami, dükkanlar hastane gibi donatılarla tesiste çalışanlar için hem iş hem de yaşam odağı oluşturmaktaydı.

Ne var ki zaman içerisinde düşük bütçeli hızlı çözüm arayışları, demir çelik sanayisinde meydana gelen gelişmeler endüstriyel yapıların insani gereksinimleri karşılamaktan ve mimari tasarımdan yoksun yapılara dönüşmesine sebep olmuştur. Corbusier, bu tür sanayi yapıları için mimari değerin en az olduğu yapı türüdür ifadesini kullanmıştır. Sanayi devrimi sonrasında teknolojinin ilerlemesi ile birlikte yeni malzemelerin piyasaya çıkmasıyla farklı üretim modelleri geliştirse de bu yenilikler sanayi yapılarının mimari tasarımlarına aynı süratle etki etmemiştir. Geçmişten süregelen standart form ve tasarımları uzun süre korumuşlardır.

Endüstriyel yapıların mimari yaklaşımlarında malzeme giriş çıkışının kolay sağlanması, makine ve teçhizatın doğru yerleştirilmesi, üretim alanları içerisinde

insanın ve malzemenin rahat ve güvenli sirküle edilmesi en az strüktürel öğelerin doğru yerleştirilmesi kadar önem teşkil etmektedir. Ülkemizde bu yapıların imal esasları çeliğin pahalı erişimi nedeniyle çoğunlukla betonarme sistem tercih edilerek gerçekleştirilmektedir.

Mekânın organizasyonunda sadece ihtiyaçları karşılayacak esnek çözümler içermesi yeterli değildir. Malzemenin uzun ömürlü ve ekonomik olması, pratik ve hızlı üretim imkânı sağlaması, enerji tüketimini minimize edecek yaklaşımlara sahip olması da sanayi yapısında dikkat edilmesi gereken hususlardır. (Özbalta, 2019)

Endüstri devrimi insan el emeği yoğun üretim modelinden makine kullanımıyla hızlı ve seri üretimi getirmiştir. Gelişen teknoloji ile birlikte buharlı makineler yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Gerek buharlı makinaların çeşitlenmesi gerek elektriğin kullanımı gibi teknolojik ilerlemeler endüstriyel yapıların mimarisinde önemi değişikliklere sebep olmuştur. Modern malzeme ve üretim teknikleriyle yapılan sanayi yapıları, özellikle çeliğin katkısıyla daha geniş açıklıklar geçebilme, daha yüksek tavanlı hacimler oluşturabilme imkânı, ekonomik ve hızlı üretim sağlayabilme gibi sahip olduğu avantajlar ile zaman içerisinde eski mimari formlardan uzaklaşarak günün ihtiyaçlarını karşılayabilen yeni çehreler kazanmışlardır. Bu bağlamda gelişen endüstri yapılarına bakıldığında özellikle çok katlı yapılarda çelik, tek katlı yapılarda ise tuğla malzeme kullanımı ile yığma yapılar tercih edildiğini, gün ışığından en yüksek oranda faydalanabilmek için geniş pencere açıklıkları bırakıldığını görüyoruz. Çelik taşıyıcılı yapılarda

Sanayi alanlarının belirlenmesinde planlı bir yaklaşım gerekliliğini günümüz sanayi yapılaşmasını inceleyerek görmek mümkündür. Öncelikle bölgesel seçimde aranması gereken nitelikler olmalıdır. Bu nitelikler; bölgenin tarım sahası alanı olmaması, enerji ve ulaşım imkanlarının bulunması, hâkim rüzgâr yönünün yerleşim alanının aksi yönde olması, çevresel etki değerlerinin dikkate alınarak belirlenmesi gerekmektedir. (Dağlık, 2012)

Üretim sistemi planlama olarak yatay ve düşey yönde büyük açıklıklar ve yükseklik gereksinimindedir. Uygun malzeme ve doğru planlama ile üretilen endüstri yapıları toplumun mühendislik ve mimarlık örneği olarak toplumsal

bellek ve hafızada yer alacaktır. Bu mimari sadece kara üzerinde değil kısmen veya tamamen su üzerinde, yer altında açık veya kapalı farklı fonksiyonlara sahip formlarda üretilmekte olup çalışmayı aksatacak her türlü aksiyona hazırlıklı detaylar içermektedir. Ülkenin ekonomisinde etkisi olan ve çok sayıda çalışanı bulunan bu yapıların, sadece öngörülebilir statik ve dinamik yüklere karşı değil deprem, sel yangın gibi durumları da göz önünde bulunduran hesaplara sahip olması gerekmektedir.

C. Endüstriyel Yapılarda Kullanım Ömrü Kısıtları ve Nedenleri

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (Unesco)' nün araştırmalarına göre 1955 ile 1963 yılları arasında geçen 8 yıllık süreçte insanlık bilgi birikimi iki katına çıkmayı başarmıştır. Bu durum doğrudan ve dolaylı olarak bilimsel gelişmelerin sanayiye geçiş süresini de her geçen gün etkilemekte, gelişmeler ışığında ürüne ulaşan üretim sürecini de biçimlendirmektedir. Bu biçimlendirme üretimin eli olan makineleşmeyi etkilediği gibi gerçekleştiği çalışma alanı olan sanayi yapılarını da kapsamaktadır. Yapıların işlevselliğini ve boyutlarını etkilemekte kapasitesini zorlamaktadır. Enerji kaynaklarının büyük oranda değişim göstermediği enerji üretim tesislerinde olmasa da tüketim ürünleri üreten işletmelerde kritik müdahale gereksinimleri doğmuştur. İşbu sebeple üretim amaçlı oluşturulan yapılar, ani değişimlere olanak sağlayacak esnek planlamaya sahip olmakta, yapım sürecini kısaltan prefabrikasyon yapımlardan yararlanmaktadırlar. (Batur & Batur, 1970)

Kamu bünyesinde yer alan endüstriyel yapılar; devletin ham madde temini desteğinin yetersiz olması, üretim çeşidinin ve miktarının düşük olması, ithal ürünlere karşı yerli üretimin desteklenmemesi gibi sebeplerle kamuya ait endüstri yapıları varlığını sürdürememişlerdir. İstanbul'da üst ölçekte inceleme yapılırsa kentin önemli işletmelerinin birçoğunun 80'lere kadar yüksek kapasiteyle işletildiği ancak 90'larda işlevini kaybetmeleriyle birlikte kısmen veya tamamen faaliyetlerini durdurduğu görülmektedir. Bu işletmelerin bir kısmı atıl durumda beklerken bir kısmı ise yıkılmıştır. (Köksal & Ahunbay, İstanbul'daki Endüstri Mirası için Koruma ve Yeniden Kullanım Önerileri, 2006)

1950'li yıllar sonrasında artan ivme ile kentleşmede plansız yapılaşma meydana gelmiş, kentlerin gelişimini düzenlemem için hazırlanan imar planları

çoğunlukla yapıların kent ile arasındaki ilişkiyi kopartmış, çevrelerine yeni fonksiyonlar getirmiştir. (Yıldırım D. , 1999)

Endüstriyel yapı ve tesislerin kullanım ömürlerinde ulusal ve kent ölçeğinde etkenler bulunmasının yanında yapının kendisi itibariyle veya yakın çevresinin etkisiyle de bu kısıtlar gerçekleşebilmektedir. Örneğin yaşanan gelişmeler doğrultusunda kurulumunda olmasa dahi gelişen kent sınırları içerisinde konut ve yaşam alanlarına teması olan bir tesisin çevresel etki değerleri incelendiğinde faaliyetin sonlandırılması söz konusu olabileceği gibi ulaşım ağında hayata geçirilen yeni kararlar üretimin bulunduğu noktada ekonomik cazipliğini kaybetmesine sebep olabilir.

Örneğin İstanbul Küçükçekmece’de kurulmuş olan kibrit fabrikası, çevresinde gerçekleşen yapılaşma ile zaman içerisinde işlevini kaybetmiş, uzun yıllar âtıl olarak beklemiştir. Günümüzde ise bu tesis Kibritthane adı altında dizi, film ve özel fotoğraf ve video çekimlerinin yapıldığı, etkinliklerin düzenlendiği farklı bir işlev ile varlığını sürdürmektedir.

Şekil 35. Küçükçekmece Kibrit Fabrikası

Kaynak: (Hürriyet.com.tr, 2021)

Şekil 36. Küçükçekmece Kibritthane

Kaynak: (kibritthane.com, 2023)

Çalışan sağlığı ve işyeri güvenliği alanında yapılan araştırmalar neticesinde, ulusal mevzuat kapsamına dahil edilen kriterler ve uluslararası bağlayıcı sözleşmeler kaynaklı olarak yine sanayi tipi yapıların uygun çalışma şartları düzenlemeleri zaman içerisinde değişmekte, gelişmekte ve detaylanmaktadır. Bu bağlamda endüstriyel yapı ve alanlarda uygun havalandırma, aydınlatma, gürültü oranı, acil durumlarda yapının barındırdığı tahliye imkanları gibi unsurlar kontrol edilmekte ve standartlara uygun planlamaların yapılması işletmenin sürekliliği için önem arz etmektedir.

19. ve 20. Yüzyılda yapılan endüstriyel yapılar sanayi devrimi dönemine denk gelseler de geleneksel malzemeler ve geleneksel yöntemlerle yapılmıştır. Yapıldıkları dönemde günün gelişmelerini yeterince takip edememiş ve ilerleyen yıllarda olası gelişmelere açık hesaplar barındıran planlara sahip değillerdi. 20. Yüzyılın getirdiği yeniliklere cevap veremeyen bu yapılar zaman içerisinde ekonomik ve ergonomik değerlerini kaybetmiş ağır ve işlevini kaybetmiş kütlelere dönüşmüşlerdir. Gelişen çağda daha esnek, gelişmelere adapte olabilen, ihtiyaçlara cevap verebilen modüler modern mekanlar geleneksel fabrikaların yerini almıştır. (Özbalta, 2019)

Endüstriyel yapıların kullanım ömürlerini tamamlamasının en başındaki sebeplerden birisi ise teknolojik gelişmelere karşı yetersiz kalması yer almaktadır.

Çağın gerisinde kalan üretim teknolojisi ihtiyaçları karşılayamamakta, ikame ürün çalışmaları için ise tesis niteliklerinin gereksinimleri karşılayamaması çözümsüz bir bekleyiş doğurmaktadır.

D. Koruma İlkeleri Bağlamında Endüstri Mirasının Yeniden İşlevlendirilmesi

Yeryüzünde tüketiminin kontrol edilebilmesi ve kaynakların sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi açısından kullanılmayan veya kullanıma bağlı meydana gelmiş atıkların potansiyelini değerlendirilerek dönüştürülmesi ve yenilenmesi global olarak kabul gören bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım ulusal ve global kaynakların sürekliliğinin sağlanması, ortaya çıkan çevre zararını minimize etmek için tüm nesne ve yapılarda kazanılması gereken bir yaklaşımdır. Yapılar zaman içerisinde değişen şartlar ve gereksinimler kaynaklı olarak biçimsel-mekânsal-organizasyonel değişiklikler göstermekte düzenli bakım ve hatta zaman zaman statik müdahalelere ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle yapıların yasarım ve üretim süreçlerinde kullanım ömründe öngörülen müdahale ve bakımların dikkate alınması gerek ekonomik gerekse kolaylık yönünden kullanıcıların tercih edeceği opsiyonlar düşünülmelidir.

Yeniden işlevlendirme, özgün işlevini kaybetmiş tarihi eserlerin alınan kararlar doğrultusunda belirlenen ilke ve yöntemler ile müdahale edilmesi sonucunda günümüze uygun yeni bir fonksiyon kazandırılmasıdır. (Kocabıyık, Yeniden İşlevlendirme Kavramı ve Bu Kapsamda İTÜ Taşkışla Binasının İncelenmesi, 2014)

Yapıların nesnesel olarak korunmasının en iyi yolu kullanımda tutmaktır. Tarihi ve estetik değerin korunmasının yanı sıra ekonomik sürdürülebilirliğin sağlanması, yapının sunduğu olanakların günümüz standartlarına ulaştırılması için tercih edilen en yaygın yöntem genel olarak yeniden kullanımdır. (Faielden, 2003)

Yapıların uyarlanabilir olması, kullanıcıların veya değişen çevrenin gelişen taleplerine karşılık bulabilmesi için önemli bir değerdir. Uyarlanabilirlik; binaların kullanım ömrü süresince değerini koruyabilmesi bakımından önemli bir ölçüttür. Bünyesinde bu nitelikleri barındıran yapılar yaşam döngüsünde değerini ve verimliliğini sürdürebilir yerler olarak görülmektedir. (Turturiello, 2015/2016)

Yapıların üretiminde yaşanan projelendirme süreci, esasen imalatın tamamlanması ile son bulmamakta olup tasarlanan parametrelerin zaman içerisinde değişiklik gösterebileceği öngörülerek müdahaleye açık yaklaşımlar benimsenmelidir. Bu yaklaşım yapının yaşam döngüsünün uzamasında önemli ölçüde katkı saylayacaktır. Uyarlanabilir tasarım modelleri, yapının sadece mevcut koşul ve taleplere karşılamaasının ötesinde alternatif kullanımlara da imkân sağlayarak yapı ömrünün uzamasına, toplumsal, sosyal ve kültürel değerlerin nesiller arası aktarımına, ekonomik ve sosyal sürekliliğin sağlanması bakımından ihtiyaç duyulan bir tasarım ilkesidir. Bu sayede aslında mevcut olan değerlerin korunarak aktarılmasının yanı sıra uyarlanabilir tasarım kapsamında yapılan müdahaleler de ayrı bir değer olarak geleceğe aktarılmış olacaktır.

Endüstriyel yapıların, ilk tasarımıyla varlığını sürdüremediği durumlarda bu yapı ve alanları dondurarak korumak, içerisinde bulunan obje ve nesneleri bir çatı altında koruma yaklaşımı tercih edilen yöntemlerden değildir. Yeni bir fonksiyonla endüstri mirası yapılarının yaşamını sürdürmesi, yüksek adaptasyon yakalayarak bulunduğu çevreye canlılık kazandırılması terk edilen, atıl kalan endüstri yapı ve alanlarının değerlendirilmesi açısından uygun seçeneklerden birisidir. (Yung & Chan, 2012)

Yeniden işlevlendirme, yapının mevcut işlevinin sonlandırılması ve yeni bir işlev kazandırılması süreci olup bu süreçte eski işlev ile yeni işlevin diyalektik ilişkisine dayanmaktadır. Bu geçiş yapı bazında değişimler, ekler ve organizasyonel düzenlemelerin yanı sıra çevresel entegrasyonu kapsamında yeni işlev kapasitesini arttırıcı öğeleri barındırabilmektedir. Bu bağlamda kullanım dışı kalan yapının yıkımdan ve yok oluştan kurtulabilmesi için mevcut yapının temel unsurları ve dokusu bozulmadan onlara yeni bir yaşam sunmanın alternatif yollarından biri olarak işlev değişikliği seçeneği karşımıza çıkmaktadır.

Bugün mimari araştırmaların ve akademik platformların konu aldığı en temel başlıklardan birisi yeniden işlevlendirme kavramıdır. Avrupa mimari tasarım kuram ve ilkeleri, uygulama görüşleri nezdinde işlev değişikliği çok önemli bir yere sahip olmasına rağmen bu alana olan ilgi 1970’li yıllardan itibaren artış göstermiştir. Kaybolan işleve karşın yeniden kullanım amacıyla tekrar işlevlendirilen bir yapıda fonksiyonun ve değer ne olacağı araştırılarak

stratejik planlama yapılmalıdır. Yeniden işlevlendirilen yapıların kazandığı değer ve korunacak özgün nitelikleri planlanmalıdır (LANZ, 2019)

Koruma yaklaşımı içerisinde her geçen gün yeni ve yaratıcı teknikler gelişmektedir. Bu bağlamda objektif değerlendirmeler içerisinde evrensel boyutta kesinleşmiş ve kabul edilmiş bir yol haritası bulunmamakla birlikte evrensel bir ilke ile ortak bilinç oluşturma ihtiyacı ilerleyen zamanda gerçekleştirilecek araştırmalara güçlü bir zemin ve motivasyon oluşturacaktır. (PENICA M., 2015)

Yeniden işlevlendirme öncelikli yaklaşım kriterleri olarak, müdahale ve düzenlemelerde yapının özgün mimarisine, dokusuna saygılı yaklaşım benimsenmeli, mevcut yapıların çevresel değerleri ile birlikte ele alınması, taklitten kaçınarak eski ve yeni arasındaki farklılıkların belirgin olması sağlanmalıdır. Kullanılacak yeni yapı teknikleri ve malzemeler çağdaş koruma anlayışında ön plana çıkmakla birlikte tarihi dokunun algısında en direkt ve açık yöntemdir. (PENICA M., 2015)

Endüstriyel yapılar, sanayi devrimiyle teknolojik gelişmelerin yaşanması, bu gelişmeleri fiziki varlıklarında yansıtmaları, üretim ve üretim sistemini ifade etmesi, çevresiyle birlikte gelişen toplumsal dinamikleri taşıması bakımından önemli bir miras değeridir. Bu kapsamda koruma yaklaşımları içerisinde gerekliliği ön plana çıkarılmakta, sahip olunan değerlerin korunarak sürdürülebilirlik kazanması noktasında işlev değişikliği ön plana çıkmaktadır. Yeniden işlevlendirmenin endüstri mirasının korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması bakımından koruma yöntemlerinde tercih edilebilir olmasının sebebi çoğunlukla sınıai yapıların günümüzde özgün işlevlerini koruyamaması ve atıl durumda kalmasıdır. Ekonomik ve toplumsal düzenin dışında kalan bu yapıların özgün kimliklerini kaybetmeden yeniden varlık kazanması işlev değişikliğiyle sağlanmaktadır. (Çıkrıkçı S. , TARİHİ TREN GARLARININ YENİDEN İŞLEVLENDİRİLME POTANSİYELİNİN KENT DOKUSUNA EKLENEN YÜKSEK HIZLI TREN GARLARININ ETKİLERİ ELE ALINARAK İNCELENMESİ: ANKARA-ESKİŞEHİR DEMİRYOLU GAR YAPILARI, 2022)

Endüstriyel miras öğelerinde yapılacak yeniden işlevlendirmelerde tercih edilecek müdahale kararları son derece önemlidir. Bu müdahaleler yapının

gelecekteki kullanım şekilleri göz önüne alınarak geri dönülebilir nitelikte olmalıdır. İhtiyaç doğrultusunda hazırlanacak mekânsal organizasyon, yapının özgün kimliğinin algısını bozmamalıdır. Yapının korunmuşluk düzeyi müdahale için bir ölçüt olmalı tahribata uğramış, zarar görmüş yapılarda bu müdahaleler daha büyük ölçekte gerçekleştirilebilir. (Kuban, Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu Kuram ve Uygulama, 2000)

Değerli bir yapının korunması ve yeniden işlevlendirme ile yaşatılması, ekonomik olduğu kadar çevresel ve kültürel bir önem taşır. Yapıların korunması yaklaşımı gelişimin ve kültürel sürekliliğin sağlanması bakımından değer arz eder. Tarihsel gelişimine ait izlerinin korunması ve anlaşılabilmesi geçmiş ile gelecek kuşaklar arasındaki ilişkinin kurulabilmesini mümkün kılar. (Kuban, Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu Kuram ve Uygulama, 2000)

Kentlerimiz için endüstri mirasının korunması ve yeniden işlevlendirilmesi; konum, yüzölçümü, mevcut yapı stoğu, mimari değerleri ve sembol niteliği taşıması bakımından kamuya karşı duyulan sorumluluk duygusu nazarında önem taşımaktadır. (Severcan, 2012)

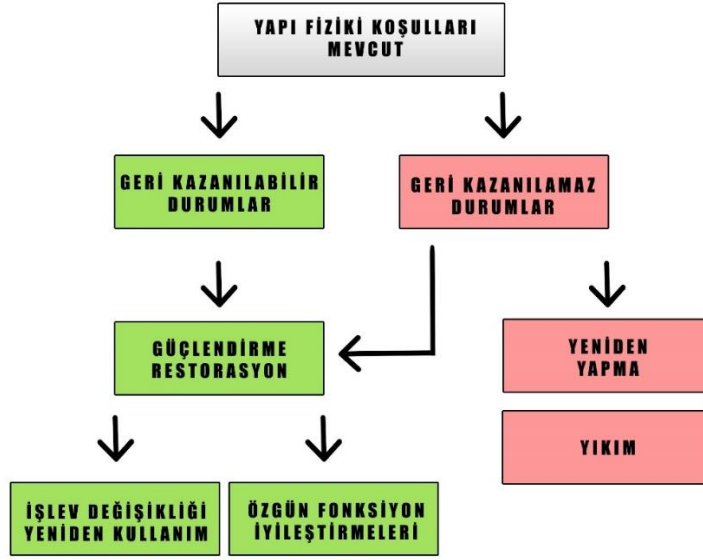
Miras değeri taşıyan yapıların korunması ve gelecek nesillere aktarılması, toplumsal hafızayı koruyarak güven ve kurur kaynağıdır. (Boyacıoğlu, 2018)

1. Endüstriyel Yapılarda Yeniden İşlevlendirme Nedenleri

Tarihi yapılar toplumun tarihi değerlerini koruyabilecek, toplumsal kültür içerisinde önemli bir yere sahip olabilirler. Bu yapıların korunması kültürel mirasın geçmişten günümüze ulaşması adına önemlidir. (Lanston, 2008)

Yapıların kullanım ömürlerinin uzatılması için öncelikli koruma adımı düzenli bakım ve onarımdır. Yapının üretim fonksiyonu zaman içerisinde amacını karşılayamaz hale gelebilir ve kullanım dışına çıkarak bakımsız kalabilir. Bazense yapının fiziki nitelikleri gelişen teknolojinin ihtiyaç duyduğu çalışma mekanlarını karşılayamaz ve yetersiz duruma gelebilir. Bu ve benzeri nedenlerle ile yapıların fiziki kullanım ömürleri malzeme kullanım ömürlerinden daha erken sonlandırılabilir. Değişimin seçenek olarak öne çıktığı bu gibi durumlarda yeniden kullanım için farklı bir yol aranır. Yeni malzeme ve üretim teknolojileri kullanılarak yapılacak olan onarımlar yapının eskimesini azaltabilir. (Lanston, 2008)

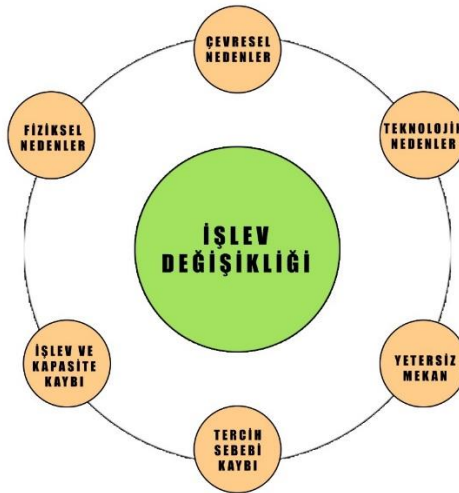
Endüstri Mirasının koruma ve yeniden kullanım kapsamında grafik akış şeması aşağıda şekil 37 ‘de ifade edilmiştir. (Bianchi ve Turturiello 2016 a, 41’den uyarlanmıştır.)

Şekil 37. Yapı Kullanım Süreci

Kaynak : (Turturiello, 2015/2016)

Endüstri Mirasının koruma işlev değişikli sebeplerinin şematik ifadesi aşağıda şekil 38’de ifade edilmiştir. (Bianchi ve Turturiello 2016’dan uyarlanmıştır.)

Şekil 38. İşlev Değişikliği Nedenleri

Kaynak: (Turturiello, 2015/2016)

Zaman içerisinde yapılarda fiziksel ve ekonomik kayıplar, toplumsal talep azalması ile birlikte eskime meydana gelir. Bu bağlamda yapılar özgün işlevini

koruyamaz duruma gelerek atıl kalabilirler. Yapıların fiziksel olarak yıpranması ile birlikte strüktürel ve fonksiyonel kayıpların yaşanması, toplumsal talebin karşılanamaz hale gelmesi ile yapıların yok olmaya başlaması eskime olarak tanımlanabilir.

Kentbilim Terimleri Sözlüğünde; ‘Bir yapının toplumsal, işlevsel ve strüktürel yönden yeni değerini kaybetmesi, barındırdığı avantajların dezavantajlara oranla geride kalmasıyla başlayan ve yok olmaya doğru ilerleyen süreç, yapılarda eskime’ olarak ifade edilmiştir. (Keleş, Kentbilim Terimleri Sözlüğü (2. Baskı), 1998)

Fiziksel, somut bir öge olan tarihi yapıların değişken ve soyut özellikler barındıran toplumsal yapıyla etkileşimi karşısında bulundukları yerleşim alanlarında değişen sosyal kültürel ve ekonomik unsurları karşılayacak duruma gelmesi, günün değişen ve gelişen şartlarına cevap verememesi yapının sürekliliğinde çeşitli zorluklar oluşmaktadır. (Göçer, 2003)

Binaların kullanım ömrünü zaman ile bağdaştırdığımızda eskime bu bileşkede önemli bir rol oynar. Ancak eskimeyi işlev kaybına doğrudan sebep göstermek doğru değildir. Şekil-2 ‘de ifade edildiği üzere işlevini kaybetmiş endüstriyel yapılarda koruma yaklaşımlarının birçok alt neden kaynaklı geliştiğini görmekteyiz. Bu bağlamda genel olarak yapıların yeniden işlevlendirilme nedenlerine bakıldığında çevresel nedenler, toplumsal nedenler, siyasi kararlara bağlı nedenler, teknolojik nedenler, yapıların fiziki kondisyon kaybına uğraması, talebi karşılayacak mekânsal organizasyona sahip olamaması, ekonomik cazipliğini kaybetmesi, mevcut fonksiyonuna duyulan ihtiyacın ortadan kalkması gibi birçok nedenin bileşkesi olarak açıklanabilir.

2. İşlev Değişikliğinde Ölçek Yaklaşımları

Yeniden işlevlendirme, yapı bazında olduğu gibi bölge ve kent ölçeğine kadar uzanan farklı ölçeklerde uygulanmaktadır. Bu kararların alınmasında yapının korunması istenen özgün nitelikleri, kimlik ve karakteri, silüet ve kent dokusundaki nirengi değeri, yapının çevresi ile birlikte korunması anlayışı, kazandırılan işlevin getiri beklentisi gibi farklı unsurlar dikkate alınmaktadır. Yapı bazında alınan kararlar ile alınan bu kararların etkin işlev kazanım değerinde kentsel entegrasyon değerlendirmesi planlamanın ölçeğinde belirleyici

unsurlar arasında yer almaktadır. Bu bağlamda yeniden işlevlendirme tek bir yapıya ait düzenlemeleri öngörebildiği gibi bölgesel bir odak noktası oluşturabilmesi adına daha büyük ölçekte kentsel bir planlamayı da kapsayabilir veya kent planlamasına yön veren bir kriter haline gelebilir.

Yeniden işlevlendirmede uygulama ölçeği amaç doğrultusunda değişiklik gösterse de hiçbir ölçekte yapılan uygulama kent bütününden bağımsız değerlendirilemez. Bu sebeple ölçekler arasında kaçınılmaz bir ilişki olduğu söylenebilir. Yeniden işlevlendirme yapının özgün halini korumakla sınırlandırılmış bir seçenek olarak değil aynı zamanda toplumun tarihi ile ilişkisini sağlaması sebebiyle kamu idaresi kararlarını etkileyen ekonomik bir unsur olması sebebiyle kentsel yenileme unsurlarındandır. (DJEBOUR & BIARA, 2020)

a. Kent Ölçeğinde Yeniden İşlevlendirme

Üst ölçekte gerçekleştirilen kentsel kararlarda yeniden işlev kazandırma planlamaları, bölgesel dokudaki düzenlemeleri, yapılar arası etkileşimi, sosyal donatı alanları ile entegrasyonu, sosyal ve ekonomik unsurların planlama kapsamındaki kurgusu gibi birçok uygulamayı ve şemayı içerisinde barındırır. Geniş ölçekte alınan bu kararlar ile planlan kapsamında bulunan kentsel dokunun; kentle etkileşimini arttırarak, sosyal ve ekonomik unsurlarını güçlendirdiği gibi yeni bir kimlik ile ön plana çıkarılması da söz konusu olabilir.

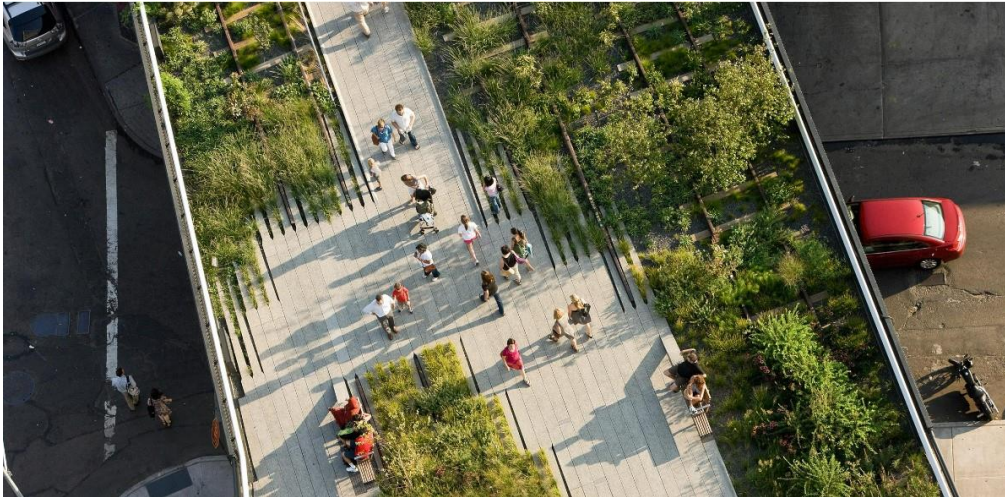
Amerika'nın New York şehrinde, Manhattan bölgesinde 1930'lu yılların başında bölgedeki endüstriyel depolara hizmet vermek için ve tren kazalarının önlenmesi amacıyla yerden yüksekte kurulan tren yolu hattı High Line Projesi oluşturuldu. Ancak zaman içerisinde bölgedeki karayolunun gelişmesi ve yük kapasitesi yüksek tırların üretilmesiyle işlevini yitirdi. 1990'lu yıllarda yerel halkın, şehir ve bölge planlamacılarının ve mimarların bir araya gelmesiyle bu mirasın korunması, tekrar kullanılabilir olması adına projeler geliştirildi. Bu bağlamda 1999 yılında bölgenin yerden yükseltilmiş yeşil bir aks olarak tekrar işlevlendirilmesi amacıyla bir sivil toplum kuruluşu olan 'Friends of The High Line' kuruldu.

Şekil 39. 1950’li Yıllarda High Line Trenyolu

Kaynak: (thehighline.org)

Büyüyen endüstriyi beslemek için oluşturulan High Line projesi, günümüzde kent merkezinde bölge halkının ve turistlerin kullanımına sunulan botanik bir yeşil aks olarak varlığını sürdürüyor. Projede geçmişin izleri görülebildiği gibi aynı zamanda farklı bitki türleri ile oluşturulan peyzaj tasarımıyla fiziksel ve sosyal ihtiyaçları karşılamak için güzel bir alternatif oluşturmaktadır. Bölge halkının bir saatlik öğlen yemeği molasında bile bu yapıyı kullanmak istemeleri, işlev değişikliğinin bu atıl kalan endüstriyel ulaşım yapısında olumlu sonuç ortaya koyduğunu göstermek için yeterlidir.

Şekil 40. Iwan Baan

Kaynak: (thehighline.org, 2023)

Başarılı görülen uygulamaları incelediğimizde, kullanım değerini kaybetmiş, kentten ayrılmış çöküntü bölgeleri haline gelerek işlevini yitirmiş alanların yeniden işlevlendirilmesi kullanım kazanmasından öteye geçerek

kentsel ve hatta global bir çekim merkezi oluşturduğunu görüyoruz. Uygulama örneklerinde ölçeğin büyüklüğü kente etkisi ile doğru orantılı gelişmektedir.

Kent ölçeğinde yeniden işlevlendirme, kentsel dönüşüm kapsamında ele alınması gereken çok önemli bir planlama unsuru olup yeniden canlandırma çalışmalarının ilk basamağını oluşturur. Bu bakımdan işlev değişikliği ulusal ve uluslararası kapsamda değer taşımaktadır.

Kentsel planlama kapsamında işlev değişikliği seçiminde çıkış sebeplerine bakıldığında; fiziksel, fonksiyonel ve ekonomik değerini kaybetmiş çöküntü alanlarını canlandırmak, alanın kendisinde ve çevresinde meydana getirdiği olumsuz etkileri olumluya çevirme amacını görüyoruz. Bunun yanı sıra kamu idaresi tarafından alınan düzenleme ve imar planları sebebiyle de mevcut fonksiyonunu kaybeden alanlarda yeni bir işlev kazandırma arayışı söz konusu olmaktadır.

Toronto, Kannadanın başkenti olan Ontario eyaletinin nüfus yoğunluğu ve ekonomik potansiyeli bakımından en büyük şehridir. Kentin mevcut durumuna bakıldığında sahip olduğu potansiyelin sadece ulusal ve bölgesel olmadığı uluslararası bir odak noktası oluşturduğu görülmektedir. Toronto; 2012 yılında yapılan araştırmalarda en yaşanabilir dördüncü kent seçilmiş olup güvenli olması, temiz bir çevreye sahip olması, düzenli bir yaşam alanı sunması gibi özellikleriyle yeni bir hayat kurmak isteyenlerin de öncelikle tercihleri arasında yer almakta olup yoğun göç alımı göstermektedir.

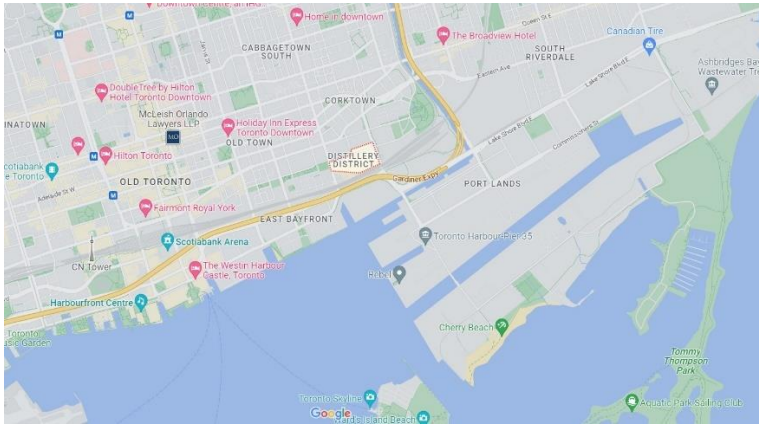
Toronto kentinin doğu kıyısında victorian döneminin eşsiz mimari detaylarına sahip bir endüstri yerleşimi bulunmaktadır. Distillery District (İçki Fabrikası Bölgesi) Toronto'nun kuruluşunda ve gelişiminde önemli bir etkiye sahiptir. Kuruluşuyla birlikte bölgeye sadece bölgesel değil ülke ölçeğinde ekonomik ve sosyal bir unsur olarak varlığını sürdürmüştür. Bu bakımdan şehrin büyümesini ve gelişmesini yönlendiren endüstri mirası örnekleri arasında oldukça değerli bir örnektir. Yerleşke; 1930'da İrlanda'dan bölgeye göç ederek yel değirmeni inşa eden Gooderham ve Worts (G&W Ortaklığı) örgütlenerek endüstriyel büyüme çalışmaları ile başlar. Zaman içerisinde yel değirmeni etrafına kurulan entegre yapılarla bölgesel tüketim ürünü olarak alkollü içki üretimine geçilmiştir. 1846 yılında tesisin su çeperine iskele yapılması üretimin

diğer limanlara ve demiryolu taşımacılığı bağlantısını oluşturmuş ve ticari hizmet alanını genişletmiştir. Bölgedeki endüstri yapıları ticaret ağının genişlemesine paralel olarak büyümüştür. Bölgenin karakteristik mimari unsurları bu dönemde şekillenerek yangın riskine karşı ahşap malzeme yerine yangına dayanıklı kırmızı tuğla ile yapı üretimi gerçekleştirilmiştir.

Şekil 41. Gooderham & Worts 1896

Kaynak: (Gibson, 2015)

Şekil 42. Distillery District Google Maps

Kaynak: (Maps)

İkinci dünya savaşı sırasında yaşanan ekonomik gerileme ve içki tüketim yasakları işletmeyi çöküşe geçirmiştir. Sonrasında ise ürün değişikliği yapan işletme ağırlıklı olarak endüstriyel alkol üretimine geçmiş ancak bu alanda hedeflediği başarıyı yakalayamayarak 1990 yılında faaliyetlerini durdurmuştur.

G&W ortaklığı ile kurulan işletmeye ait endüstriyel yapılar ve bölge Ontario Eyalet yönetimi tarafından 1976 yılında Ontario Kültürel Mirası listesine alınmıştır. 1988 yılında ise bölge Kanada Hükümeti tarafından ulusal tarihi alan olarak kabul edilmiştir. Yıllar içerisinde koruma yaklaşımları benimsenerek bölgenin tarihi ve ekonomik değerini güçlendirecek projeler geliştirilse de çok

Şekil 44. Distillery District

Kaynak: (MORRIS, 2017)

b. Yapı Ölçeğinde Yeniden İşlevlendirme

İşlev değişikliği ile bina özelinde gerçekleştirilen dönüşümler, uygulamayı temel alan yapıyı ve bulunduğu yakın çevresini kapsamaktadır. Yapının fiziksel ve ekonomik varlığını özgün işlevi ile sürdürmeyen durumlarda yeniden işlevlendirme çalışmalarında; niteliksiz eklerin kaldırılması, yapının özgün mimari özellikleri ve kimlik unsurlarının ön plana çıkarılması, yapısal hasarların giderilmesi (sağlamlaştırma ve güçlendirme), yeni işlevin potansiyelini arttıracak mekânsal düzenlemeleri oluşturmak ve işlev değişikliğinde potansiyel talebi gözetmek müdahale yaklaşımlarının temelini oluşturur. Yaklaşımlar, yapıların işlevine konut, ticari veya sanayi amaçlı olmasına bağlı olarak öncelik değişikliği gösterebilir.

Tarihi yapıların korunması yaklaşımlarında yapı ölçeğinde yürütülen yeniden işlevlendirme uygulamalarında en önemli kriterler, yapının özgünlüğüne saygılı müdahale anlayışı, yakın çevre ve bağlamdan koparılmadan değerlendirilmesi, yeni doku ile özgün doku arasında algı farkının oluşturularak tarihsel kimliğin hissedilmesi, yeni malzeme ve tekniklerden yararlanılarak dönüşümün uzun ömürlü olmasıdır. (PENICA M., 2015)

Endüstriyel yapılar, yapı grubundan oluşan alanlar olabileceği gibi tekil yapılar olarak da dönemin değerlerini temsil edebilmektedir. Tekil yapılarda planlanan işlev değişikliği çalışmaları yapının kullanımını kazandırması, çevresi ile etkileşiminin arttırılması hedefini taşıyan dönüşüm yaklaşımını içerir. Bu tür koruma uygulamalarında yapıda gerçekleştirilen işlev değişikliğinin bilinirliğini arttırmak, sahip olduğu kültürel değeri ön plana çıkartmak, uygulama sonrası hedeflerin başarısına önem taşımaktadır. Her ne kadar görünürde dönüşümün yapı ile sınırlı olması durumu söz konusu olsa da zaman içerisinde çevresel şekillendirme oluşturma potansiyeli göz ardı edilmemeli ve kentsel ölçeğinde yönlendirici bir unsur olabileceği planlamalarda dikkate alınmalıdır.

E. Yapılarda Uygun İşlev Seçimini Etkileyen Faktörler

Özgün fonksiyonunu kaybetmiş yapının yeniden işlevlendirilmesinde kimlik karmaşasının önlenmesi, mekansan örgütlenmenin yanı sıra yapının çevresi ve kentle olan ilişkisini bütüncül bir yaklaşımla ele almak önemlidir. Bu bağlamda işlev seçiminde etkin faktörlerin tespit edilmesi ve yapı ömrünü uzatacak olan müdahale kararlarının verimli izdüşümlerini yapıya dikkatlice aktarmak, doğru yöntemleri benimsemek ve yapı için uzun vadeli etkin kararları alabilmek diyalektik bir analiz ile gerçekleşmelidir.

Bu bağlamda yapının yeni işlevine dair kararların alınmasında etkin faktörleri; yapının kentsel-bölgesel konumu, form ve fonksiyon ilişkisi, Miras değeri okunabilirliği olarak üç alt başlıkta incelenebilir.

1. Kentsel-Bölgesel Konum

Tarihi yapının bulunduğu konum, bölgenin tarihsel değeri, ekonomik dinamizmi, sosyo-kültürel durumu, fiziki ve coğrafi özellikleri işlev değişikliğinde yeni işlev seçiminde dikkate alınması gereken faktörlerden birisidir. Yapının sahip olduğu işlevi en yüksek verimle gerçekleştirebilmesinde şüphesiz ki kentsel ve bölgesel konumu önemli bir unsurdur. Yer aldığı konumun işlevi destekleyici fiziksel, sosyal ve ekonomik varlıklardan beslenmesi, ait olduğu bölgenin gelişen ve değişen yapısına ayak uydurabilmesi yapının kullanım ömrünü doğrudan etkilemektedir. Yapının işlevine dair sahip olduğu değerler ne kadar başarılı olursa olsun tercih unsuru yaratmaması, yeni işlevin bölgenin

dinamizminden bağımsız ayrışması, yeniden işlevlendirmede başarılı sonuç alımının önüne geçecektir. Yeniden işlevlendirme kararlarının alınmasında, yapının ait olduğu bölgenin coğrafi, fiziki, kültürel ve ekonomik ihtiyaçları göz önünde bulundurulmalıdır.

Yapıların varlıklarını etkin ve ekonomik olarak sürdürebilmesi, büyük oranda amacını gerçekleştirebilmesi ile sağlanabilmektedir. Bulundukları bölgenin ihtiyaçlarını karşılayan, bölgeyle entegre yapıların işlevlerini koruyabilmesi ve varlıklarını sürdürebilmesi coğrafi ve fiziki aderans değeri ile artmaktadır.

Yeni işlevin karar sürecinde bulunduğu bölgenin tarihsel değerine bakılarak, yapı veya yapı gruplarına uygun işlev verilmesi ve özellikle büyüme ve değişme oranının yüksek olduğu kentlerde kamu idaresi imar ve kalkınma planlarının da işlev kararlarında dikkate alınması ekonomik ömrünün korunmasında bir diğer dikkate alınması gereken konudur. Hızla büyüyen ve gelişen kentlerde üst ölçekte çalışılan şehir bölge planlamaları ve bu doğrultuda alınan imar kararları bölgedeki dengeleri değiştirebilmektedir.

Yapının bulunduğu bölgedeki ekonomik koşullar, bölgenin konut, ticari, sanayi gibi ağırlıklı yapı fonksiyonu, ulaşım kriterleri, ekolojik ve çevresel koşulları kullanıcı profili gibi etkenler işlev seçiminde yapının bölge ile etkileşimini ve geleceğini kurgulayan öğelerdir. Örneğin ticaret yapılaşmasının yoğun olduğu bir alanda kütüphane açılması veya kullanıcı profilinin ekonomik zorluklar yaşadığı bir bölgede yüksek ekonomik sınıfa hitap eden bir işlev seçilmesi yapının kullanımında tercih değişkenliği yaratacağı gibi bölgesel parlatma kültürel çakışma gibi konuları da beraberinde getirecektir.

2. Form ve Fonksiyon İlişkisi

Yeniden işlevlendirme kapsamında ele alınan temel iki kavram yeniden programlama ve mimari revizyondur. Yeniden programlama yapının mevcut mekanlarının yeni işleve göre kullanımlarını mümkün kılan veya verim arttırımını hedefleyen düzenlemeleri işaret etmektedir. Bu kavramda mevcut imkanlar ile işlevin gereksinimleri çakıştırılarak yürütülen süreç ifade edilmektedir. Mimari revizyon ise (Yeniden mimari) yapının inşa tekniğinin ve yapısal özelliklerin

sağladığı olanakların yeni işlevin getirdiği programları uygulanabilir hale getirebilecek müdahaleleri içermektedir. (Cengizkan, 2006)

Günümüzde mimarlığın, sabit bir işleve bağlı olarak düzenlenen planlarından çıkarak değişkenlik gösteren ve yeni fonksiyonlara imkân sağlayan tasarımlara geçiş yapıldığını görmekteyiz. Hareketli mekânsal bölücüler, modüler sistemler gibi zaman mekân bağlamı içerisinde tasarımın ihtiyaç duyduğu organizasyon dönüşümüne imkân veren, kullanım doğrultusunda yenilenebilen, kullanıcının tasarıma müdahalesine imkân sağlayan bir bakış açısı kazanmıştır.

Temel tasarım unsurları arasında tercih önceliği değişiklik göstermekle birlikte form ve fonksiyon arasındaki ilişkinin sağlıklı kurulması yapının verimli kullanımında kaçınılmaz bir öneme sahiptir. Yapının işlevsel kurgusu sahip olduğu mekanlar ve bu mekanları arasında bulunan bağlantılardan oluşmaktadır. Şüphesiz ki yapıya kazandırılacak işlevle birlikte ortaya çıkacak mekânsal kurgu, yeni fonksiyonu destekleyecek ve işleve hizmet edecek organizasyona barındırmalıdır. Bu noktada yapının mimari özellikleri işlevi gerçekleştirmesine elverişli ve uygun olmalıdır.

Yapılara verilecek yeni işlevde; fonksiyonel kurgunun göz önünde bulundurularak mekan ve mekanlar arası ilişkide işitsel ve görsel iletişime dikkat edilerek bağlantıların düşünülmüş olması gerekmektedir. (Selçuk, 2006)

Yapının tiplerinin ortaya çıkmasında oluşan farklılıkların temelinde toplumsal iş bölümü veya işlevsel örgütlenme yer almaktadır. (Kuban, 1980)

Yapıların hizmete esas işlev ayrımı; birincil işlev ve ikincil işlev olarak yapılabilir. Birincil işlev olarak yararlılık ikincil işlev ise simgesel olarak yorumlanabilir. (Eco, 1968)

Yapı; hizmet ettiği amaca yönelik tasarlanmış olup plan şeması, taşıyıcı sistemi ve cephe kurgusu ile bir bütündür. Yapıya kazandırılacak yeni işlevin tüm detayları ile analiz edilmesi, barındırdığı müdahale kararları bakımından sadece mekânsal örgütlenme ile sınırlı kalmayabilir. Ekler, ilaveler, statik müdahaleler gibi diğer kararları da yanında taşıyabilir.

Gelişen teknolojinin getirmiş olduğu inşa teknikleri ve yeni malzemeler yapının yeniden işlevlendirilmesinde kolaylıklar sağlayabilmekte fakat mevcut kimliğe zarar veren müdahale kararlarını beraberinde getirebilmektedir. Bu

müdahaleler kapsamında yapısal özellikler gereği oluşturulamayan mekanlar olabileceği, yeni taşıyıcı elemanlara ihtiyaç duyulacağı veya mevcut elemanlarda boyutsal değişikliklere gidilebileceği, mevcut duvarların kaldırılmasına veya yeni duvarlar oluşturulmasına, fonksiyonel ihtiyaç programı gereği havalandırma ve aydınlatma organizasyonunun pencere ve cephe kurgusunda değişikliğe sebep olabileceği, asma katlar veya yeni döşemeler ile hacimlerin bölünmesine, yapı fonksiyonunu destekleyici veya güvenlik standartlarını sağlaması adına yapısal ekler gibi gereklilikler oluşturabileceği dikkate alınmalı, etraflıca düşünülmesi ve farklı mesleki disiplinlerin birlikte hareket etmesini gerektirmektedir.

Bu bağlamda yeni işlevin seçiminde mevcut işlevsel kurgu ile yeni işlevin benzerlik taşıması, hacimsel ve mekânsal ilişkilerin revizyonunda önemli değişikliklere gidilmesinin önüne geçecektir. Form ve fonksiyon ilişkisini, mekânsal ve hacimsel düzenlemeleri ve bunun yanında yapıya getirdiği diğer etkileri de dikkate alarak öngörülen organizasyonun değişen ve gelişen unsurları dikkate alarak kurgulanması, yapının işlevinde ileriye dönük tasarımsal zafiyetlerin önüne geçilmesi adına önem taşımaktadır. Mevcut yapının dönüşüm öncesinde çevresine karşı gösterdiği davranışın işlevlendirmeye uyumu veya yeni işlevin bu davranışa uygunluğu bakımından değerlendirilmelidir. Eldeki mekânsal kurgu ile yeni işlevin getirdiği mekânsal gereksinimlerin çakıştırılması var olan mekanların yeniden düzenlenmesinde gözden geçirilmesi gereken bir süreçtir. Özellikle tescilli yapılarda mimari dilin ve kültürel değerlerin korunmasında bu konuların dikkate alınması gerekliliği ön plana çıkmaktadır.

3. Miras Değerinin Okunabilirliği

Tarihi yapıların sahip olduğu miras değerlerinin toplumun geçmişiyle ve kimliğiyle olan bağını tez kapsamında önceki bölümlerde yer verilmiştir. Toplumsal belleğin öğeleri olan bu yapıların zaman içerisinde yaşanan bazı sosyal, kültürel, çevresel nedenlerle ihtiyaca cevap veremez hale gelmesi veya mevcut fonksiyona duyulan talebin ortadan kalkması sebebiyle işlevlerini sürdüremez hale gelmektedirler. Kültürel miras öğelerinin kentsel yaşama ve kültürel sürekliliğe katkı sağlayabilmesi için geliştirilen koruma yaklaşımlarından olan işlev değişikliği ile yeni bir fonksiyon kazandırılan yapılarda kültürel sürekliliğin sağlanabilmesi yapının kimliğinin yeni işlevde okunabilmesi ve

algılanabilmesi ile mümkün olacaktır. İşlev seçiminde aranacak öncelikli kriterlerden birisi yapının korunma derecesidir. (Yaldız, 2003) Yapıların yeniden işlevlendirilmesinde, yapının kimliğinden koparılarak bambaşka bir algı sunması, sahip olduğu fiziksel değerlerin korunması dışında kültürel sürekliliğin bu yaklaşım sapmasına sebep olacaktır. Yeni işleve ait alınan müdahale kararları, tarihi yapının belge ve estetik bütünlüğünün korunması çizgisinde düşünülmelidir.

T.C. Kültür Bakanlığı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 'Taşınmaz kültür varlıklarının gruplandırması, bakım ve onarımları' ile ilgili aldıkları ilke kararlarında eser yapılar iki gruba ayrılmış olup müdahale kararlarını sınırlayıcı maddeler yer almaktadır. (5.11.1999 gün ve 660 sayılı) Bu kararlar doğrultusunda 1. Grup yapılar için toplumun maddi tarihini oluşturan, tarihsel, imgesel, anı ve estetik nitelikleriyle korunması zorunlu olan yapılar yer almakta olup müdahale kararları 2.Grup yapılara oranla çok daha sınırlıdır. 2. Grup yapılar ise kent ve çevre kimliğine katkıda bulunan, kültür varlığı niteliğinde bölgenin yaşam biçimini yansıtan, bölgesel kimlik unsurlarının öğeleridir. İlgili kurulların kararları ile yapının koruma derecesi ve mensubu olduğu gruba bağlı olarak müdahale sınırları belirlenmektedir.

İşlev seçimlerinde koruma yaklaşımlarına saygılı ve ilkeli yaklaşım modeli benimsemek, yeni işlevin seçiminde yapının kimlik ve işlev birlikteliğinde meydana gelebilecek çelişkileri önleyecektir. Yeniden işlevlendirme kavramının yapının ekonomik yönden tekrar değerlendirilmesinin yanı sıra toplumun geçmişiyile olan interaktif etkileşimini güçlendirerek kamusal belleğin oluşmasında ve korunmasındaki etkisi göz ardı edilmemelidir.

F. Endüstri Mirasında Yeni İşlevin Süreklilik Kazanımları

Endüstriyel yapılar, yapı ve bölge kullanıcıları üzerinde anı değeri olan, kültürel ve ekonomik bir unsur olmanın yanı sıra toplumsal bellek ve kimlik bakımından da önemli bir yere sahiptir. İşlevini yitirmiş endüstri mirası yapı ve alanlarının gelecek kuşaklara aktarılabilmesi, özgün kimlik ve işlevin korunmasının dışında özgün karakterine saygılı yeni bir işlev kazandırılması ile de mümkündür. Yeni işlevin seçimi, yapının fiziksel, mekânsal, görsel ve algısal değerlerine etki edecek bir müdahaledir. Bu nedenle yapılara en uygun işlev

seçimi için, mevcut fiziki durum, tasarım girdileri, bölgenin değişen yapısı, toplumun tercih ve beklentileri gibi faktörler değerlendirilirken yapının tarihsel kimliği de göz önünde bulundurulmalıdır. Yapıların işlevsel sürecinin çoğunlukla fiziksel ve ekonomik ömründen önce tükendiği unutulmamalıdır.

Endüstriyel yapılar, üretim amaçları gereği sade bir ekonomik forma, büyük genişlikler barındıran hacimlere, yalın bir mimariye sahiptirler. Bu bakımdan endüstri yapılarının yeniden işlevlendirilmesi diğer yapı türlerine kıyasla daha fazla seçenek ve imkân barındırmakta, uygulamada pratik ve ekonomik çözümler sunmaktadır.

Bir endüstri mirasını korumak, sadece yapının mimari mirasının korunması olarak görülmemelidir. Kentin kültürel sürekliliğinin sağlanmasında, yaşam kalitesinin yükseltilmesinde önemli bir unsur olarak ele alınmalıdır. (Köksal, 2012)

Yeni işlevin seçiminde yapısal süreklilik sağlanması, bölgenin fiziki bütünlüğünün ve algının bozulmaması, kültürel bellekteki yoksunluğun önüne geçilmesi, sosyal çevrenin ekonomik varlığına olan katkıların sürdürülmesi kadar geçmişi bugüne taşıyan değerlerin de korunması önemlidir.

Eski binaların yeniden kullanımını sağlamak ve iyileştirmek kentsel sürekliliğin temellerinden birisidir. (Bullen, 2007)

Ekonomik ve çevresel sürdürülebilirliğin yanı sıra sosyal-kültürel sürdürülebilirlik açısından da yapının yeniden kazanımında işlev değişikliğinin önemi bulunmaktadır. Miras değerlerin gelecek nesillere aktarılması toplumsal bir görev olduğu kadar global bir sorumluluktur. Geçmişin izlerini barındıran bir çevrede yaşayan kimseler tarihsel birikime sahip olacak, daha bilinçli bir toplumsal yapının oluşmasında yardımcı unsur olacaktır.

Kentlerde kültürel, sosyal ve coğrafi geçmişin somutlaştırarak oluşturulduğu kamusal alanlar toplumsal belleğin süreklilik kazanmasıyla sağlanmaktadır ve bu kazanım öğelerinin temelinde mimarlık ve mimari algı yer almaktadır. Tarihsel süreçteki varlığı ile farklı dönemlere tanıklık eden yapılar işlevlerini kaybederek farklı fonksiyonlar kazansalar da kent ile entegrasyonundaki başarı oranında yaşamını sürdürebilirler. Günümüzde işlevini kaybeden endüstriyel yapı ve alanların korunmasında işlev değişikliği

kararlarının eserin özgün nitelikleri ve toplumsal hafızada yer alan değerlerini koruyarak, kimliğinin günümüz bakış açısıyla yeniden yorumlanması ile mümkündür. (Soğancı, 2001)

Endüstriyel yapıları formal nitelikleri bakımından işlev değişikliğine oldukça elverişlidir. Kütsel özellikleri, farklı plan çözümlerine uygun iç hacimleri, donanımı, ulaşım ve sistemi etkin bir hizmet potansiyeli barındırır. Yapılara işlev önerisi getirilmeden önce tüm tarihi yapılarda olduğu gibi endüstri mirası yapılarında da aynı bilimsel araştırma yöntemleri izlenmelidir. Farklı meslek erbabı kişiler tarafından araştırmalar yapılmalı, uygulama aşamaları takip edilmeli ve hatalara zamanında müdahale edilmelidir. Yeniden işlevlendirilen endüstri mirası yapılarında en büyük risk tasarım ve oluşumlarında doğal olarak var olan pratik müdahale imkanıdır. (Föhl, 1995)

Korumanın uzun vadeli projelerle süreklilik kazandırılması için işlev önerilerinin titizlikle incelenmeleri gerekmektedir. Bu bağlamda endüstri mirasının tespiti ve işlev değişimlerinin belirlenmesi için oluşturulacak yol haritası adına ilk görüş 1993 yılında Fransa Endüstri mirasının korunması tartışmalarında Cartier'den (1993) gelmiştir. (Karıptaş, 2010) Karıptaş'ın Cartierden aktarmış olduğu yol haritasına göre işlev değişikliği önerisi getirilmeden önce İşletmenin adı, bulunduğu bölge, enerji erişimi, mevcut makineler, niteliksiz ekler, yapının geçmiş dönem kayıtları, sahip olduğu mimari üslup gibi soruların cevapları aranmalıdır. (Karıptaş, 2010)

G. İşlevini Kaybetmiş Sanayi Alanlarında Seçilen İşlev Sonrası Mekânsal Müdahale Yöntemleri

Endüstriyel yapı ve alanlarda miras yapıların mevcut değerleri ile birlikte, bütüncül olarak analiz edilerek ve ilgili koruma kurulu ilkeleri doğrultusunda korunması, geleceğe aktarılmasında devamlılığın sağlanması yapının yok olmasının önüne geçen yöntemlerden birisidir. (Uzar, 2013)

Mevcut yapıya yüklenecek yeni işlev ya yeni mekân oluşumlarına yöneltecek ya da var olan mekanların işlevi destekleyici unsurlarda düzenlenmesi ve organize edilmesini kapsayacaktır. Tez kapsamında bu mekânsal müdahaleler mekansan kurgu üzerinden ifade edilmektedir. Mekânsal düzenlemenin formal

veya yapısal olarak gerçekleştirilmesi müdahale ölçeğini ifadeleri arasında yer almaktadır. Bu ölçek yapının taşıdığı değerlerin korunması yaklaşımı ile biçimlendirilmelidir.

Endüstri mirası kapsamında tarihsel öneme sahip yapılar, yine koruma ilkeleri kapsamında diğer kültürel miras kapsamında yer alan farklı fonksiyonda yapılarda da olduğu bağlamsal çerçevede çevresiyle birlikte ele alınmalıdır. Gerçekleştirilen müdahaleler kapsamında, yapının tarihsel kimliğini koruyucu yaklaşım ilkeleri doğrultusunda alınacak kararların çevresel etkenler tarafından şekillendirmesi ile birlikte gelişmektedir. Bu bağlamda bölgenin dokusunun korunması, kullanıcı belleğinin zarar görmemesi gibi diğer faktörlerin karar mekanizmasına dahil olması, müdahale ölçeğinde kütleli formun, cephe düzeninin ve silüet değerinin korunması, yeni işleve dair müdahale kararlarının ağırlıklı olarak mekânsal kurgu üzerinden gelişmesine yönlendirmektedir. Bu yönlendirmenin yapının bulunduğu bölgede doluluk boşluk ve ilişki düzeninin korunması ve diğer yapı ve alanların sürdürülebilirliğini sağladığını da söyleyebiliriz. Bu cümleden yola çıkarak yeniden işlevlendirmede gerçekleştirilecek mekânsal düzenlemelerin yapının mevcut cephe ve formuna uygun gerçekleştirilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Mekânsal düzenin yeni işlevi destekleyici organizasyona sahip olmasında miras yapılarında en büyük değer kaybı iç mekânda olmakla birlikte endüstriyel yapılar bu alanda diğer yapı kullanımlarına kıyasla mekânsal özellikleri gereği daha şanslılardır.

Mevcut yapının yeniden işlevlendirilmesi için birtakım fiziksel güncellemeler yapılmalıdır. Yeni işlevin güncel gereksinimleri karşılaması, iç mekanların organize edilmesinde boyutsal değişikliklerin gerçekleştirilmesi, ilaveler veya eksiltmelerle şekillendirilmesi gereklidir. (Uzar, 2013). İç mekânda yapılan müdahaleler yapının tarihsel süreçteki varlığını ve ekonomik ömrünü uzatırken mevcut değerlerin gelecek nesillere aktarılması hususunda da önem arz eder. Bu noktada yapılacak olan müdahalelerde, yapının somut ve soyut kimliğine, korunması gereken tarihi ve kültürel değerlerine, karakterini oluşturan özgün mekânsal niteliklerine saygılı olunması önemlidir.

İşlev seçimi ile birlikte yapının yeni işlevine dair bir ihtiyaç programı hazırlanmalıdır. Fonksiyonun ihtiyaç duyduğu mevcut ve destekleyici mekânsal öğeler tespit edilmeli, bu mekanların hacimsel nitelikleri, örgütlenmesi ve

iletişimi verim ve performans olarak değerlendirilmelidir. Ayrıca öngörülen mimari planın yapı elemanları kapsamında da bir bütün olarak gözden geçirilmesi işlevin fonksiyonel çalışması adına önemlidir. Yeni işlevin ihtiyaç duyduğu yatay ve dikey sirkülasyon alanları, taşıyıcı eleman gereksinimleri gibi yapısal kararların koruma ilkeleri bağlamında tekrar değerlendirilmesi gerekir. Yapının mevcut niteliklerinin işlev kararı doğrultusunda yeterli olmaması durumunda mekân kurgusunda, sirkülasyon sisteminde, mekanik ve tesisat donanımında, taşıyıcı sistemde majör müdahale kararları gündeme gelebilmektedir.

Endüstri mirası yapılarında işlev değişikliğinin yapısal ve mekânsal düzenlemeleri aşağıda belirtilmiş altı başlıkta incelenmiştir.

1. Hacimsel Bölümlendirme ile Mekân Düzenlemesi

Yapılar, üretim amaçları gereği sahip oldukları fiziki ve mimari düzeni kullanıcılarının değişen algıları doğrultusunda hissettirmektedirler. Örneğin adalet işlevini gören kamusal bir yapıda form ve fonksiyon ilişkisinin işlevselliği destekleyici unsurların yanı sıra kullanıcıların algısını da şekillendirdiği söylenebilir. Büyük kütsel özelliklere sahip bu yapıların mekânsal kurgusuna bakıldığında hacimler arasındaki oran ve proporsiyonun yapı kullanıcılarının algısını şekillendirmeye yönelik düşünüldüğünü, dar koridorlardan geniş açıklıklı yargı salonlarına çıkış yapmasında, mekânsal doluluktan yüksek hacimli galeri boşluklarına geçişlerden görmektediriz.

İşlev değişikliği gerçekleştirilen yapılarda hacimsel bölümlendirme; yeni işlevin gerektirdiği uygun mekân ve hacimlere ulaşılması amacıyla mevcut hacim ve mekanların bölünerek işleve uygun hale getirilmesi şeklinde ifade edilebilir. Hacimlerin bölünmesiyle yeni işlevine uygun mekanlara sahip olan yapılarda, kullanıcıların güncel ihtiyaçlarının karşılanması yanı sıra mirasın özgün kimliğine dair algı unsurlarının korunması sağlanmalıdır.

Endüstri mirası kapsamında yer alan yapıların doğal mimari planlarına bakıldığında imalat amacı doğrultusunda mevcutta var olan geniş açıklıkların sadece somut fiziki bölücülerle değil, soyut hacimsel ayrımlar kullanılarak da gerçekleştirilebileceği unutulmamalıdır. Bu tür uygulamalar müdahalenin geri dönüştürülebilir olması bakımından da faydalıdır.

2. Hacimsel Birleştirilme ile Mekânsal Düzenleme

İşlev değişikliğinde ihtiyaç duyulan mekanların bölümlendirilmesinde sahip olunan yaklaşım hacimlerin birleştirilmesi bağlamında da aynı hassasiyeti sağlamalıdır. Bu bağlamda mekanların ihtiyaç duyduğu hacimlere ulaşamaması durumunda ayırıcı unsurların kaldırılması ile hacimlerin birleştirilerek güncel kullanım ihtiyacını karşılayacak yeni hacimlerin oluşturulması mümkündür.

Endüstriyel yapıların doğal fiziki özellikleri ve mekânsal kurgusu dikkate alındığında kullanım amacı farklı diğer yapılara kıyasla hacimsel birleştirme ile mekânsal düzenleme ihtiyacı daha az görülmektedir. Bu yöntemde mevcut hacimlerin birleştirilerek yeni hacimlere dönüşmesi ile yapının özgün kimlik ve karakter unsurlarının korunmasına dikkat edilmesi gerekmektedir. Birlikte kaldırılan elemanların yapının taşıyıcı sistemine etkisi de kontrol edilmeli, gerekli durumlarda farklı çözüm arayışları veya taşıyıcı sisteme müdahale kararları gündeme getirilmelidir.

3. Sirkülasyon Elemanları ile Mekânsal Düzenleme

İşlev değişikliği sonrasında özgün yapının sahip olduğu yapısal ve mekânsal varlıklar yeni işlevin güncel gereksinimlerini karşılamayabilir. Bu durumlarda yapıda ve yapının sahip olduğu mekanlarda yapısal ilaveler ve ekler işlevin aktif kullanımını sağlayacak düzende organize edilebilir.

Mekânsal organizasyonun başarılı bir kurgu oluşturması, hacimler arasındaki iletişiminin yatay ve düşey sirkülasyon elemanları ile sağlıklı bir düzene kavuşturulması ile mümkündür. Bu düşünceyle yapının mekanlarına ait fonksiyon haritası yapılırken yeni işlevin yapıya getirdiği sabit ve hareketli yükler hesaba katılmalı ve buna ilave olarak yapı kullanıcılarının güvenliği de dikkate alınmalıdır.

İhtiyaç programı çerçevesinde kurgulanmış mekanlar arasında istenilen görsel, işitsel ve fiziksel iletişimin kurulmasında, alan değerlendirmesinin ve kullanım kapasitesinin işleve yönelik en yüksek verimle çalışabilmesi, güncel ihtiyaçlara ve yapının ilerleyen süreçte öngörülebilir rezervlere sahip olması bağlamında sirkülasyon sistemlerinin kapasite ve özelliklerini kurgulamak yeni işlevin ve bu işlevin yapının planlanan ömründeki sürekliliğin sağlanmasında bir gerekliliktir.

Sirkülasyon sistemleri; yapının yatay ve düşey akslar arasında mekanlar arası bağlantısını kurmak ve buralardaki hareketi oluşturmak amacıyla kullanılır. (Özkan, 2002)

Yapı içerisinde kullanıcılar, mekanlar arasında yatay ve düşey ekseninde hareket ederler. Bu hareketlerinde yön bulmaktaki algıları sirkülasyon alanları ile büyük oranda düzlemsel, yatay veya düşey yönde farklılık gösterir. Yatay sirkülasyon; koridorlar, çeşitler, yürüyen yollar vb. elemanlar aracılığı ile sağlanırken düşey sirkülasyon hareketinde asansörler, merdivenler, yürüyen merdivenler, rampalar vb. elemanlar aracılığı ile sağlanmaktadır. Bu elemanlar kullanıcıyı yatay ve düşeyde farklı düzeyler arasında geçiş imkânı sağlayan ulaşım kazanımlarıdır. (Ataoğlu, 2009)

Sağlıklı bir biçimde oluşturulmuş sirkülasyon şeması, kullanıcıların yapı oryantasyonunu ve yön bulma hareketlerini olumlu yönde etkilemektedir. (Arthur & Passini, 1992)

Yapıda sirkülasyon düzeni ile mekanların algılanması insan belleğinde bir arada biçimlendirilen bir olgudur. Bu bağlamda karmaşık fonksiyonlu yapılarda sirkülasyon planının belirlenmesi yapıya ait mekanların konfigürasyonunun da belirlenmesi anlamını taşır. Sirkülasyon alanlarının işlevine uygun biçimlendirilmesi yapının kullanıcı zihninde anlaşılmasını ve şekillenmesini sağlayan önemli bir etkidir.

İşlev değişikliği ile mekânsal organizasyonun sağlanmasında gerekli görülen sirkülasyon ilaveleri yapılabilmektedir. Ancak bu müdahalelerin yapının kimliğine ve mekânsal algısına olan etkisi dikkate alınmalı ve iç mekân çehresine olası soyut etkileri, yapının fiziksel unsurları ve taşıyıcı sisteme getirdiği yükler çerçevesinde bütüncül olarak ele alınmalıdır.

Günümüzde sirkülasyon elemanları sadece fonksiyon bakımından değil estetik değerleri bakımından da öneme sahiptirler. Endüstriyel yapılar gibi geniş açıklıklara sahip yapılarda mekanlar içerisinde özel bir donanım olarak ele alınması bir tasarım ögesi olarak değer kazanması mümkündür.

Tarihi yapılarda asansör gibi düşey sirkülasyon elemanlarının sonradan kazandırılan işlevle birlikte gerekli görülmesi halinde sisteme ek yapılar aracılığı ile kazandırılmaktadır. Ancak yine burada asansör gibi ayrı projelendirilmesi

gereken bir sirkülasyon elemanının yapıya ilave yük getireceği göz önüne bulundurularak konumlandırılmalı, tasarım, malzeme ve doku gibi farklılıkları ile yapıda zaruri diğer ek uygulamaları ile aynı esasları takip etmek suretiyle belirgin ayrımlara sahip olmalıdır. Bu gibi ilaveler mümkünse yapıya ayrıca entegre edilen bir sistemle uygulanması mekânın kimlik unsurlarına saygılı ve yapısal özelliklerini değiştirmeyen geri dönüşümü daha sağlıklı bir seçim olarak değerlendirilmelidir.

4. Yeni İşlevin Taşıyıcı Sisteme Olan Etkileri Müdahaleler

Yapıda taşıyıcı elemanların konumlandırılması, yatay ve düşey yüklere karşı olan mukavemetinin yanı sıra iç mekânın öngörülen şekilde organize edilmesinde de etkilidir. Her yapı üretim öncesi mimarlık ve mühendislik meslek mensubu kişiler arasında aynı proje üzerinde mutabık kalınarak inşa edilir. Mimari proje, statik proje, mekanik ve tesisat projeleri vb. projeler çakıştırılarak birçok sistemin bir arada aktif, verimli ve sağlıklı çalışması amaçlanır. Bu bağlamda yapının form ve fonksiyon ilişkisinde mimari projenin ve statik projenin, yapının istenilen hacimsel organizasyonu yakalayabilmesi adına uyumlu çalışması şarttır.

Kullanım amacı doğrultusunda öngörülen yatay ve düşey yüklerine bağlı olarak gerçekleştirilen statik hesaplar, farklı bir işlev kazandırılan yapılarda tekrar yapılması söz konusu olacaktır. Ve ayrıca yeni işleve bağlı olarak yapının güncel ihtiyaçları karşılayabilecek mekânsal örgütlenme, yatay ve düşey sirkülasyon alanları gibi öğeler doğrultusunda yapının taşıyıcı sistemi yük dağılımı değişkenlik gösterecektir. Her ne kadar bölücü duvarların taşıyıcı yük kapasitesi sınırlı olsa da değişikliğin boyutu oranında etkisi olacağı unutulmamalıdır. Yığma yapılarda ise bu durum duvarların taşıyıcı görev üstlenmesi sebebiyle daha detaylı incelenmesi gereken bir durum oluşturacaktır. Yeni işlev doğrultusunda yapılan hesaplamalar ilave taşıyıcı kolonlar veya taşıyıcı duvarlar oluşturabileceği gibi mevcut taşıyıcıların kesit boyutlarını da değiştirmeyi öngörebilir. İşbu durumda mekân algısı değişikliğe uğrayabilir.

Mevcut taşıyıcı unsurlarda güçlendirme veya sağlamlaştırma uygulamaları, sisteme ilave taşıyıcı elemanlar getirilmesi gibi durumlar planlanırken, yapının yeni işlevini karşılayacak mukavemeti göstermesi amaçlanırken mevcut dokuya

geri dönüşü olmayan müdahalelerden kaçınılmalıdır. Günümüz teknolojisi yapı malzemeleri yelpazesini genişletmiş, verimli ve ekonomik ürünler sunmuştur. Ancak bu malzemelerin miras yapının özgün dokusunda yapısal bozulmalara sebep olmaması titiz bir araştırma sonucunda belirlenmelidir. Mümkünse özgün dokuya ait taşıyıcı sistemler, ilave taşıyıcı eleman ve sistemlerle birlikte çalışma prensibi sağlaması ancak minimum temas ve ankraj noktasıyla kurgulanmalıdır.

Yeni teknolojinin ürünü taşıyıcı elemanlarla mekân oluşumunda amaçlardan birisi yapının değerini göz önünde tutarak değişim sağlamaktır. (Kocabıyık, 2014)

Endüstri yapıları; diğer yapı sınıflarına kıyasla daha geniş açıklıklara ihtiyaç duyması ve daha fazla yük taşıma kapasitesi gerekliliği gibi özellikleriyle işlev değişikliğinin getirilerini karşılamakta avantaj sağlamaktadırlar. Ancak, yeni işlevin yapıya getirdiği sabit ve hareketli yüklerin, mekânsal organizasyonda yapılan değişikliklerin, yeni yapı mevzuatı gereği yapılan düzenlemelerin mevcut sisteme beklenmeyen bir sürpriz oluşturabileceği de göz ardı edilmemelidir. İşlev değişikliği proje sürecinde yeni yapı projelerinde olduğu gibi mimarlık, mühendislik hizmetlerinin işteş çalışması sağlanmasının yanı sıra arkeolog, restoratör, laborant, tarihçi gibi meslek gruplarının da katılımı sağlanarak kültürel sürekliliğin sağlanması için kollektif çalışma ortamı sağlanmalıdır.

5. Yeni İşlevin Taşıyıcı Sisteme Olan Etkileri Müdahaleler

Tarihi yapıların üretildiklerimi dönemin mevcut tesisat sistemleri günümüz ihtiyaçlarını karşılayamamakta veya yeterli gelmemekte, güncel sistemlere uyum sağlayamamaktadır. Sistemin verimli ve uygun hale getirilmesi için farklı müdahale kararları ön plana çıkabilmektedir. Günümüz yapılarında mekanik tesisatın, mimari projeye entegre bağlantı ve geçiş alanları, ait şaft boşlukları, sıva altı, döşeme ve kaplama arası, sıva altı, bölücü elemanların kesit içi gibi planlamalar dahilinde imal edildiği düşünülürse tarihi yapıların günümüz mekanik ve tesisat uygulamalarına uyum sağlaması koruma ilkeleri kapsamında oldukça zor bir süreçtir. Isıtma ve sıhhi tesisat uygulamalarında, aydınlatma, havalandırma gibi termal konfor düzenlemelerinde mümkün mertebe yapının özgün dokusunun bozulmadan, mevcut yüzeyler üzerinden yürütülmelidir. Bu yaklaşımın ayrıca yapıda sonradan gerçekleştirilen ilavelerin özgün dokuya zarar

vermemesi, belirgin bir ayırım yaratması, sonradan geri alınabilir olması bakımından daha tercih edilebilir, koruma ilkelerine daha uygun bir yaklaşım olacaktır.

6. Peyzaj ve Çevre Müdahaleleri

Endüstri yapıları faaliyet alanları bakımından diğer yapı türlerine kıyasla farklı bir forma sahip oldukları gibi, insan yükünü taşıt hareketini kaldırmak, organize ve sirküle etmek adına geniş alanlara ihtiyaç duymaktadırlar. Yapı kütleleri arasında yer alan açıklıklar ve çevresel boşlukları ile endüstri yapıları, peyzaj ve çevre düzenlemesine imkan sağlaması bakımından işlev değişikliğini destekleyici önemli bir girdi unsuru barındırırlar. Destekleyici öge bakımından olduğu gibi endüstri yapılarının çevresel sorunlar yaratması ve buna bağlı olarak yeni işlev kazandırma çalışmalarında bölgenin olumsuz faktörlerden temizlenmesi bakımından da önemlidir. Bu alanların da tıpkı yapılarda olduğu gibi kültürel bellekte yeri olduğu unutulmamalıdır.

Çok sayıda insanın hayatına dokunmuş ve anılarında yer kazanmış bu alanlarda, yeni işlevi destekleyici düzenlemelerin koruma ilkeleri kapsamında gerçekleştirilmesi, yapı bazında yapılan müdahale ölçekleri kadar önem arz eder.

H. Endüstri Mirasının Korunmasına Yönelik Uygulama Problemleri

Ulusal mevzuatımızda yeni yeni yer edinmeye başlayan endüstri mirası kavramı uygulamalarda da somut karşılığını bulmaya başlamıştır. Kültür envanterlerinin sürekliliğinde endüstri mirasının korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması alanında mevzuatımız henüz özelleşmiş bir alana ulaşmamış olsa da genel koruma ilkeleri kapsamında endüstri mirası özelinde uygulamalar ve ilginin arttığı görülmektedir.

Endüstri mirasının gelecek kuşaklara aktarılmasında özel bir yer bulma çabası, yapı ve işletme alanlarının sahip oldukları fiziksel, stratejik ve sosyolojik değerleri sebebiyle bu alandaki çalışmalara olan ilgiyi arttırmaktadır.

Endüstriyel mirasın işlev değişikliği ile kente tekrar kazandırılmasında, yapı ve alanların kamusal mekanlara evrilmesiyle toplumsal bellek içerisindeki yerini sürdürülebilir kılması, yeni işlevin belirlenmesinde tercih edilebilir modeller

arasında öne çıkmaktadır. Toplum ve kent belleği kapsamında kamusal hafızada odak oluşturan endüstri mirası yapı ve alanları bu değişimde alınan müdahale kararları ile özgün doku ve kimliğini korumakla birlikte günümüz ihtiyaçlarına da cevap arayışındadır.

Bu kapsamda endüstriyel mirasın korunmasında, yeniden işlevlendirme uygulamalarının son yıllarda ülkemiz örneklerinde ön plana çıktığı görülmektedir. Ne var ki bu yapıların genellikle özel mülkiyette olması, gerekli bakım ve onarımın zamanında yapılmaması, gereken aksiyonların alınamaması ve planlama zafiyetleri gibi sebeplerle yapıların atıl kalması, zaman içerisinde yıpranması ve niteliklerini yitirme durumları ile karşılaşmaktadır. Geciken müdahaleler, planlamayı daha da zorlaştırmakta, planlama maliyetini de aynı oranda arttırmaktadır.

1. Yapısal Bozulma Kaynaklı Nedenler

Yapılarda zaman içerisinde malzeme yorgunluğu, eskime, bakım ve onarım eksikliği çevresel, bölgesel veya insan kaynaklı vandalizm gibi sebeplerden yıpranmalar ve bozulmalar meydana gelmekte, bu bozulmaların yoğun oldu yapı bölümleri kullanılamaz hale gelebilmektedir.

Döşemelerde, asma katlarda ve özellikle yeterli araştırma yapılmadan alınan kararlar bağlamında yapıya sonradan ilave edilen eklerde meydana gelen bu tür bozulmalar yapının işlevini olumsuz etkilemekle birlikte özgün dokuya da zarar vererek zaman içerisinde hasarın ilerlemesine sebep olmaktadır.

Ticari fonksiyonları gereği endüstri yapılarında, kullanım sürecinde gerçekleştirilen üretim fonksiyonunun aksamması veya durdurulması istenmeyen bir durumdur. Bu bakımdan yapılarda zaman içerisinde ortaya çıkan bakım onarım ihtiyaçları genellikle ertelenmekte ve müdahaleler zamanında gerçekleştirilmemektedir. Problemlerin çözümünde pratik yöntemler tercih edilmekte, bu tercihlerin uzun vadede yapıya getirebileceği yan etkiler düşünülmemektedir. İşlev değişikliği kararı ile birlikte müdahale kararlarının alınmasında mevcut yapıda gelişmiş yapısal bozulmalar ve muhdes ekler dikkatlice araştırılmalıdır. Muhdes eklerin yapıdan arındırılması, özgün dokunun korunmasında önem taşımakta olup yapının korunmuşluk veya özgünlük değerlendirmesi üzerinden yeniden işlevlendirme imkanları değerlendirilmelidir.

Yapının algısal bütünlüğünün sağlanması, yapıda var olan bozulmaların izin verdiği ölçüde müdahale imkanlarının belirlenmesi ile mümkün olabilmektedir.

İşlev değişikliği müdahalelerinden önce yapılacak fiziksel araştırmalarda çalışmaların koruma ilkeleri kapsamında ilerletilmesi, tahribatsız araştırma yöntemleri öncelikli olmak suretiyle mecburi çalışmalarda tahribatlı araştırma yöntemlerine başvurulmalıdır. Elde edilen bulgular; yapının yeni işlevinin belirlenmesinde ve bu işlevin süreklilik sağlamasında belirleyici bir etkisi olacaktır.

2. Ekonomik Nedenler

Koruma uygulamalarının, yeni yapım inşaat sürecine kıyasla; fiziksel, sosyal ve hukuki süreçler bakımından çok daha zorlu aşamalara sahip olması, projelendirmede çok sayıda meslek mensubunun kolektif çalışmasının sağlanabilmesi, izin ve onay seyrinin daha geniş bir zamana ihtiyaç duyması gibi nedenler uygulamaların ekonomik maliyetlerini de arttırmaktadır. Bu bağlamda finansal kaynak yaratmak, uygulama sorunlarında karşılaşılan öncelikli problemlerden birisi olmaktadır. Yeni yapım işlerinde maliyet değişimleri çok daha öngörülebilir olmasına ve tolerans opsiyonları barındırmasına rağmen koruma uygulamalarında yapı ve alanı üzerinde yürütülen araştırmalara bağlı olarak ilerleyecek proje süreci, öngörmesi zor bir mali tablo sunabilmektedir. Proje keşfine ait finansal girdinin varlığını sağlamanın yanı sıra sürpriz gelişmelerin meydana getireceği ilave mali yükleri de öngörerek bu etkiyi tolere edebilecek rezerv bir bütçe gereksinimine sebebiyet vermektedir.

Çoğu zaman ülkemizde koruma uygulamaları ekonomik nedenlerden dolayı bekletilmekte ve bu süreçte yapılara gelen zarar artarak bir ekonomik çıkmaza doğru ilerlemektedir. Kamu aidiyetinde olanların dışında özel girişimlere ait olan endüstri mirası yapılarında ise, yapı ve alanların diğer fonksiyonlarda üretilen yapılara kıyasla daha büyük alanlara sahip olmaları, daha yüksek finansal kaynak gerektiriyor olmaları, proje kapsamında sarf edilen finansal girdinin ürüne dönüşmesi ile ticari kazanç arayışının hedeflenmesi, artan maliyetlere karşın karar mekanizmasını değiştirebilmekte ve süreci şekillendirmektedir. Bu gibi ekonomik unsurlar yapıya getirilecek yeni işlevin tarihsel sürekliliğinin sağlanmasında ve işlevin seçiminde etkili olmaktadır.

3. Yasal Mevzuat Kapsamında Oluşan Nedenler

İşlev değişiminin getirdiği müdahale kararlarının belirlenmesinde, müdahale ölçeğini belirleyen sınırlayıcı etkilerden birisi de ulusal mevzuat kapsamında yasa ve yönetmeliklerce belirlenmiş sınırlayıcı ve yönlendirici kararlardır. Bu bağlamda yapıların yapı sınıflarının belirlenmesi ve işlev değişikliğinin ulaşabileceği müdahale kararlarının çerçevesinin bilinmesi, yeni işlevin başarılı olabilmesi için bir gerekliliktir.

Yapılara kazandırılacak yeni işlevin koruma uygulamaları kapsamında mevzuat değerlendirmesi ile yürütülmesinin yanı sıra yeni işlevinin ruhsat alımı sürecinde de işleve bağlı yapısal yeterliliklere sahip olması gerekmektedir. Bu kurallar aynı zamanda yapının yeniden işlevlendirilmesinde dönüşüm maliyetlerini de doğrudan etkileyen önemli bir faktördür. Burada mevzuat sınırlamasının sadece yapı bazında olmadığı, bulunduğu alanı da içine alan üst ölçek kararların yer alabileceği de dikkate alınmalıdır.

Türkiye’de yasa ve yönetmelikler kapsamında belirlenmiş olan genel yapı sınıfları aşağıdaki çizelgede özetlenmiştir.

Çizelge 9. Tarihi Eser Sınıf ve Dereceleri

Koruma Alanları	
1	Taşınmaz Kültür Varlıkları
2	Sit Alanları
Tarihi Eser Sınıfları	
1. Grup Tarihi Eserler	Çok Sınırlı Müdahale
2. Grup Tarihi Eserler	Denetimli Müdahale
Tarihi Eserlerin Derecelerine Göre Ayrımı	
1. Derece Tarihi Eserler	Mevcut Hakiyle Korunması
2. Derece Tarihi Eserler	Aslına Uygun Müdahale Kararları
3. Derece Tarihi Eserler	Denetimli Müdahale Kararları

Kaynak : (Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması ve Yerel Yönetimler El Kitabı, 2005)

Çizelge 10. Mimarlık Ve Mühendislik Hizmet Bedellerinin Hesabında Kullanılacak 2023 Yılı Yapı Yaklaşık Birim Maliyetleri Hakkında Tebliğ

Sınıf	Grup	Nitelik	Birim Fiyat (TL / m2)
1. Sınıf Yapılar	A Grubu Yapılar	Basit tarım yapıları, Mevcut yapılar arasındaki bağlantılar, geçiş yapıları, Kalıcı kullanım olan yardımcı yapılar, geçici kullanım olan küçük yapılar, Depo amaçlı kayadan oyma yapılar vb. yapılar	₺865,00
1. Sınıf Yapılar	B Grubu Yapılar	Kagir ve Betonarme Su Depoları, İşyeri Depoları, Basit Padok, Büyük ve Küçük Baş Hayvan Ağlıları vb. yapılar	₺1.320,00
2. Sınıf Yapılar	A Grubu Yapılar	Kuleler, Ayaklı Su Depoları, Kayıkhaneye, Palplanj ve Ankrajlı Perde ve İstinat Duvarları, vb. yapılar	₺2.195,00
2. Sınıf Yapılar	B Grubu Yapılar	Tek Katlı Ofisler, Dükkan ve Basit Atölyeler, Mezbahalar, Yat Bakım ve Onarım Atölyeleri, Çekek Yerleri, Tarımsal Endüstri Yapıları (Tek katlı, prefabrik, betonarme veya çelik depo ve atölyeler) Vb. Yapılar	₺3.200,00
2. Sınıf Yapılar	C Grubu Yapılar	Hangar Yapıları, Sanayi Yapıları (Tek katlı, bodrum ve asma katı da olabilen) Vb. Yapılar	₺3.575,00
3. Sınıf Yapılar	A Grubu Yapılar	Okul, Mahalle Spor Tesisleri, Katlı Garajlar, Masımevi ve Matbaalar, Soğuk Hava Depoları, Sanayi Tesisleri (Donanımlı atölyeler, imalathane,dökümhane) Kreş ve Gündüz Bakımevleri, Vb. Yapılar	₺4.600,00
3. Sınıf Yapılar	B Grubu Yapılar	Entegre Tarımsal Endüstri Yapıları, Büyük Çiftlik Yapıları, Gençlik Merkezi, Halkevi, Fuarlar, Sergi Salonları, Misafirhane ve Pansiyonlar, Ticari Amaçlı Yapılar (Hmax 21,50 m'ye kadar), Temel Eğitim Okulları, Vb. Yapılar	₺6.350,00
4. Sınıf Yapılar	A Grubu Yapılar	Özellği Olan Büyük Okul Yapıları (Konferas Salonu, Spor Salonu Vb.) Poliklinikler, İdari Binalar (Hükümet Konağı, Vergi Dairesi Vb., İbadethaneler, Eğlence Amaçlı Yapılar (Çok Amaçlı toplantı, Eğlence Binaları, Banka Binaları, Vb. Yapılar	₺8.100,00
4. Sınıf Yapılar	C Grubu Yapılar	Büyük Kütüphane ve Kültür Yapıları, Bakanlık Binaları, Arşiv Binaları, Yüksek Öğrenim Yurtları, Oteller(3 Yıldızlı), İş Merkezleri (Hmax 21,50 m ile 30,50 m arası 30,50 m dahil), Bakanlık Binaları, Adliye Binaları, Vb. Yapılar	₺8.825,00
5. Sınıf Yapılar	A Grubu Yapılar	Radyo, Televizyon Binaları, Borsa Binaları, Üniversite Kampüsleri, Orduvleri, Alışveriş Kompleksleri, Vb. Yapılar	₺10.650,00
5. Sınıf Yapılar	B Grubu Yapılar	Kongre Merkezleri, Hastaneler, Ar-Ge Binaları, Oteller (4 Yıldızlı) Olimpik Spor Tesisleri, Vb. Yapılar	₺12.950,00
5. Sınıf Yapılar	C Grubu Yapılar	Oteller, Tatil Köyleri, Müze ve Kütüphane Kompleksleri, Vb. Yapılar	₺14.350,00
5. Sınıf Yapılar	D Grubu Yapılar	Opera, Tiyatro, Bale Yapıları, Konser Salonları ve Kompleksleri, Tarihi Eser Niteliğinde Olup Restore Edilerek Veya Yıkılarak Aslına Uygun Yapılan Yapılar, Vb. Yapılar	₺16.950,00

Kaynak: (<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2023/02/20230211-3.htm>, 2023)

4. Yapısal Özgünlük ve Kimlik Kaybı Kaynaklı Nedenler

Tarihi yapıların yeni işlev değişikliğine esas alınan kararlarında, yapısal kimlik unsurlarının zarar görmesi, mekân algısının değişmesiyle toplumsal bellekte sahip oldukları yerin zarar görmesi yeni işlevin sürekliliğinin sağlanmasında önemli bir problem oluşturmaktadır.

Yapının özgünlük değerlerinin yitirilmesi; kimliğinde kayba uğraması, işlevin sürdürülmesini sağlayan yapısal bütünlüğün zarar görmesi, ekonomik faydanın kaybetmesi sonucu özgünlükten uzaklaşması olarak tanımlanabilir. Özgün işlevden uzaklaşma, zaman içerisinde gerçekleştirilen müdahaleler sebebiyle katmanlaşarak artmaktadır. (Çıkrıkçı S. , 2022)

Yapılar zaman içerisinde farklı sebeplerle özgün işlevinden uzaklaşarak farklı işlevler kazanabilirler. Bu bağlamda her işlevin getirdiği müdahale kararları yapı bünyesinde birtakım izler, ilaveler ve çıkartmalar gerçekleştirmektedir. İşlev değişikliğinin bu süreç içerisinde kontrolsüz gelişimi, yapının kimlik değerlerinin algısında bulanıklığa sebep olacak, devşirme algı öğelerinin ve niteliksiz eklerin karmaşası ile yapısal özgünlük unsurlarının zarar görmesi ile sonuçlanacaktır. Bu noktada süreç içerisinde yapının kimliğine olumsuz etki oluşturan unsurlar içerisinde çağdaş eklerin, yapının işlevine ve mekânsal kimliğin korunması noktasında ayrı bir değerlendirme konusu olarak ele alınması gerekmektedir. Yapının işlevini desteklemek veya yasal mevzuat kapsamında yeterliliklerini oluşturmak gibi amaçlarla yeteri kadar planlanamamış çağdaş ek uygulamalarının, yapının özgün kimliğini bozacak, toplumsal bellekteki yerini bambaşka bir noktaya taşıyabilecek potansiyele sahip olması bu hususta ayrı bir başlıkta değerlendirilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.

a. Çağdaş Eklerin Uygulanmasında Yapının Özgünlük ve Kimlik Unsurlarına Etkileri

Çağdaş ek uygulamaları, günümüz imkanlarının kazandırdığı malzeme ve teknolojik yapımların yöntemleri ile geçmişe dokunmak olarak ifade edilebilir. Bu müdahale geçmişe dokunduğu gibi geleceğe dair bir misyon da kazandırır. Yeni olanın; tarihi dokularda meydana gelen kaybı tamamlayıcı entegrasyonu ve yeniden işlevlendirme kapsamında günün ihtiyaçlarını karşılayarak ikinci bir fonksiyon yaratma özelliğini de içerisinde barındırabilir. Bu noktada bahsedilen

ekler yapısal bütünlüğü tamamlayıcı, ona hizmet eden bölümler olabileceği gibi mevcut yapıya bağlantılı yeni işlevi destekleyici, kendine has yapısal ve tasarımsal özellikler barındıran bambaşka yapılar da olabilmektedir.

Yapı ölçeğinde değerlendirildiğinde çağdaş ek uygulamaları; özellikle yapı bölümlerinin modern malzeme ve tekniklerle yenilenmesi, özgün yapıya eklemlenen ilavelerle kapasite genişlemesi olarak ön plana çıkmaktadır. Tarihi nitelikli yapı grubu içerisinde bulunan ve bu yapıların işlevine karşın kompozisyon tamamlanması adına ihtiyaç duyulan güncel ihtiyaçların karşılanması için oluşturulan ek yapılarda ve üst ölçek kararlarında ise tarihi yapı alanlarında boşlukların doldurulması suretiyle infill uygulamaları olarak yeni yapıların mevcut dokuya eklenmesiyle öne çıkan çağdaş ekler, endüstriyel mirasın yeniden işlevlendirilmesinde yeni işlevin getirdiği bağlamı tamamlamaya yönelik planlamalardır. Çağdaş ek yaklaşımları ile gerçekleştirilen müdahalelerde temastaki zıtlık, güncel malzemenin tarihi dokuya öykünerek biçimlendirilmesi gibi uygulamalar kentsel bellek ve mekân algısı perspektifinde farklı problemleri gündeme getirebilmektedir. Bu noktada doluluk boşluk ve olana dahil edilen yeninin kabullenışı gibi kavramlar üzerine düşünmek doğru olacaktır.

- **Uyum ve Benzerlik Yakalama;**

Mevcut dokunun sahip olduğu nitelikleri kaynak alan, dokunun geldiği dönemi temsil eden mimari tasarım ve üslup öğelerini, biçimlerini, oran ve proporsiyon değerinin güncel malzeme ve tekniklerle yorumlanıp benzerlik yakalayarak geçmişi çağrıştıran, geçmişe öykünen bir yaklaşım türüdür. Eklemlendiği dokudaki ritimsel algının korunmasına yönelik cephe, renk, desen, orantılar gibi unsurların süreklilik arz eden tekrarı oluşturacak şekilde kurgulanmasıdır. Bracken House binası 1980’lerde Financial Times gazetesi olarak Londra’da inşa edilmiştir. 2019 yılında yapıya kuzey cephesini oluşturan geç modern Klasizm tarzında modern ek yapı ilavesi ile günümüzdeki görüntüsüne kavuşmuştur. (Allinson, 2006)

Şekil 45. Bracken House, London EC4

Kaynak: (Robertson, 2003)

İngiltere'nin Londra şehrinde tarihi konut dokusu içerisine eklemlenen, kütüphane ve eğitim işlevlerine yönelik planlanan Central School of Speech and Drama binası, dahil edildiği bölgenin kütleli ve cephe kurgusu özelliklerine uyum gösterecek biçimlendirmeye inşa edilmiştir. (<https://www.designcouncil.org.uk/fileadmin/uploads/dc/Documents/building-in-context-new-development-in-historic-areas.pdf>)

Şekil 46. Royal Central School of Speech and Drama

Kaynak : (KilburnNightingaleArchitects, 2023)

Brown Shipley özel bankası İngiltere Londra’da yer alan bir yatırım bankası. Yapının inşasında bulunduğu bölge ve sokak dokusuna tasarımsal yaklaşımlar oluşturulmuş, bunun yanı sıra kullanılan yapı öğeleri ile de (Bronz kapılar, cephe pencere ritmi vb)bu algının güçlendirilmesi hedeflenmiştir.

Şekil 47. Brown Shipley By Fitzroy Robinson and Partners

Kaynak : (Mark, 2015)

<https://www.designcouncil.org.uk/fileadmin/uploads/dc/Documents/building-in-context-new-development-in-historic-areas.pdf>

- **Tekrar Etme & Taklit:**

Bu yaklaşım modeli tarihi bir yapının kaybolmuş veya zarar görmüş kütle veya cephe özelliklerinin yeni yapıda veya ek’ te tasarım girdisi olarak aynen kullanılmasına dayanmaktadır. Bir diğer ifade ile kopyalamaktır.

Toplumsal bellek unsuru olarak dokunun korunması yaklaşımı yeni yapı/ek inşa edilirken, tarihi dokunun kopyalanarak yeni eklemlerde uygulanması bulunduğu çevrenin tarihi ve kültürel sürekliliğinin korunmasını sağlamaktadır. Bu yaklaşımın destekçisi olduğu kadar eleştirel düşünce sahibi uzmanlar da çokça bulunmaktadır.

Şekil 48. Haliç, Lonca, Küçükmustafapaşa, Zeyrek ve Kiremiz Caddesi Cephe rehabilitasyon çalışmaları

Kaynak : (gezelim.com, 2023)

İstanbul içerisinde özellikle Fatih İlçesinde, belediye tarafından yürütülen cephe rehabilitasyon çalışmaları kapsamında tekrar ve taklit etme uygulamalarının bir dönem koruma kurulu kararıyla da yeni yapıların cephe kurgularında veya tadilat ve onarımlarında da gerçekleştirildiğini görmekteyiz.

Cengiz Bektaş (1992) tarihi bir yapıya komşu çağdaş bir yapının varlığının algıyı güçlendireceğini, geçmişin yaşam biçiminin, yapım yönteminin ve malzemesinin daha iyi kavranabileceğini belirtmiştir. Geçmişin taklit edilerek üretildiği yeni yapıların yüzyıllık geri kalmışlığın göstergesi olarak ifade etmiştir. (Bektaş C. , 1992)

Aynı döneme ait mimarinin yer aldığı tarihi çevrede, dokunun, biçimin ve düzenin devamlılığının sağlanması, mimari düzenin korunarak elemanlar değişiklik yapılmadan olduğu gibi kullanılabilir. (Branca, 1949)

İngiltere'nin Edinburg Şehrinde eski şehir bölgesi alanında yapılan restorasyon çalışmaları kapsamında taklit etme yönteminin benimsendiği yeni

yapılar, bölgenin tarihi dokusunun koruma yaklaşımı kapsamında değerlendirilmiştir.

Şekil 49. 3 Abbots cottages (Edinburgh İngiltere)

Kaynak : (Tawab, 2014)

- **Zıtlık Oluşturma:**

Bu yöntemde bilinçli bir zıtlık oluşturma yaklaşımı benimsenmektedir. Bu zıtlık renk, doku, oran, ölçü, doku, malzeme gibi tüm tasarım öğeleri ile gerçekleştirilen kurguyu kapsamaktadır. Bu yöntemdeki amaç tarihi dokuda gerçekleştirilen ilaveleri, ek yapı ve düzenlemeleri zıtlık kavramı içerisinde belirginleştirmek, farklı dönemlere ait varlıkları belirgin ayırım içerisinde kompoze etmektir.

Bu yöntemde gerçekleştirilen uygulamalarda alan analizinin sağlıklı yapılarak uygulama kararlarındaki zıtlık öğelerinin belirlenmesi, bölgenin kullanıcıları ve ziyaretçileri üzerinde oluşacak mekânsal algıyı sağlayabilmek adına önemlidir. Zıtlık kavramının tarihi çevreye saygılı yaklaşımını koruyabilmesi, aykırılıkların zarara dönüşmemesi sağlanmalıdır.

İstanbul Beyoğlu semtine bağlı Karaköy bölgesinde bulunan ve Fransız Geçidi olarak adlandırılan yapı 1860'lı yıllarda yapılmıştır. Yapıda restorasyon

alışmaları 1992 yılı itibariyle başlamış olup mevcut kütleye ilave olarak cam ve elik malzeme kullanılarak 3 katlı ofis yapısı eklenmiştir.

Şekil 50. Fransız Geçici Restorasyon Öncesi Dönemden Bir Fotoğraf

Kaynak : (Genim, 1999)

Şekil 51. Fransız Geçici Restorasyon Sonrası Çağdaş Ek

Kaynak : (Dereli, 2009)

Kaispeicher, Almanya’da Sandtorhafen Liman bölgesinde yığma bir yapı olarak 1875 yılında depo yapısı olarak inşa edilmiş ve uzun yıllar bu amaçla kullanılmıştır. Yapının işlevini kaybetmesi ile yeniden işlevlendirme çalışmaları

kapsamında yapıya zıtlık oluşturacak güncel malzeme ve yapım yöntemleri ile kurgulanacak ek projesi yürütölmüş ve binanın kütlesine düşeyde 108 m yükseklik ile cam ve çelik malzeme kullanılarak konumlandırılmış, kültür merkezi olarak yeniden işlevlendirilmiştir.

Şekil 52. Maxim Schulz

Kaynak : (Bilgiç, 2017)

Şekil 53. Iwan Baan

Kaynak : (arkitektöel, 2017)

- **Konum ve Çevre İlişkisi**

Yeniden işlevlendirme kapsamında yapılara getirilen çağdaş eklerin, yapının yeni işlevin fonksiyonel yürürlüğünü ve sürekliliğini sağlamasının yanı

sıra konum ve çevre ile entegrasyonunu da doğrudan etkilediğini söylemek mümkündür. Yapının kendi içinde ve çevresiyle eti düzeyi; çağdaş ekin bütüncül aderans kabiliyeti ile doğru orantılı gerçekleşebilir. Bu noktada çağdaş ekin özgün doku ile olan teması, mesafesi, özgün yapı üzerindeki baskınlık derecesi, kentsel dokudaki yeri, işlevi ve kütleli değeri belirleyici kriterlerdendir.

Çağdaş ekin yapı ile birlikte bir kurgu oluşturması veya yapıdan bağımsız bir varlık sürdürmesi, algıda baskın unsur haline gelmesi, özgün dokuyu ikinci plana atması gibi durumlar yeni işlevin konum ve çevresi ile olan ilişkisine yön vermektedir. Bu bağlamda yapıların fonksiyonel organizasyonunda veya fiziksel iletişimde baskın unsurları gözden geçirerek özgün yapının çevre ile olan ilişkisini güçlendirmek- dengeyi korumak, yapı kimliğinin toplumsal bellekte sürekliliğinin sağlanmasında faydalı olabilir. Bir başka deyişle çağdaş ekin, yapının kentsel entegrasyonunda ön plana çıkması, daha aktif ve etkin bir rol oynaması özgün yapının çevresel bağlamda etkisinin zayıflamasına sebep olduğu, bu problemin çözümünde çağdaş ek ve özgün yapı arasında kurulan bağın yeni işlev kapsamında etkin fakat dengeli olması sağlanmalıdır.

Yapılaşmış çevrede tarihi dokunun korunmasında ve kentsel bütünlüğün oluşturulmasında çağdaş ekler ve özgün dokuya eklenen modern yapılar önemli bir bütünleyici unsur oluşturur. (Kayan, 2020)

Bu kapsamda çağdaş ek ile özgün yapının birlikteliğinin, yapının bulunduğu çevre ile entegrasyonunda oluşturabileceği problemleri yapılar arasında olan ilişki ve yapıların bütünleşik çalışmasında çevre ile aralarındaki ilişki olarak incelemek mümkündür.

- **Kabuk ve Cephe Problemleri**

İşlev değişikliği planlamasında, mekanların organizasyonel kurgusunun cephe birtakım düzenlemeler oluşturması müdahale kriterleri bağlamında tercih edilmeyen bir durumdur. Bu bağlamda Çağdaş ekin de özgün yapı ile entegrasyonunda cepheler arasındaki dengenin korunması ve doku uyumunun sağlanması eşdeğer oranda çözülmesi gereken bir problemdir. Algının korunmasında özgün doku ve modern ekin uyum ve zıtlık oluşturması, dengeli ve ayırt edici düzenin oluşturulması temel yaklaşım metodu olup, özgün yapının algısını güçlendirmeye yönelik bir arayış olacaktır. Bu dengenin sağlanmasında

özgün ve tarihi dokunun, kullanıcıların algısında geri plana düşmemesi, baskınlığını koruyabilmesi özgün yapının kimlik kaybını engelleyecek, değerini pekiştirecek bir yaklaşımdır. Ayrıca bu yaklaşım kapsamında çağdaş ekin özgün olanla birlikteliği tarihsel süreçte ayrı bir katman oluşturacağı ve bu başarısı ile sürekliliğinin sağlanacağı da unutulmamalıdır.

- **Mekânsal Kurgu ve Kütlesel Problemler**

Bölgenin silüet değeri, cepheler arasındaki baskınlık, algının yönlendirilmesi vb. durumlarda çağdaş ekin, yapı ve komşu yapılar arasındaki kütlesel oranı ve uyumu önem taşır. Bu bağlamda oluşturulacak kompozisyonun başarısında yapılar arasında yarışa, anlam karmaşasına sebep olmayacak biçimlendirmeye sahip olması bu birliktelik hareketinde belirleyici unsurlardan biri olması ve ayrıca çevresel etki değeri için de bir ölçüt oluşturması bakımından önemlidir. Mevcut dokuya ilave edilen yeni bir yapının kentin silüetine, toplumsal belleğe, kütlesel ilişkilere ve doluluk boşluk dengesine, mekânın biçim ve algısı gibi birçok unsura müdahale edeceği unutulmamalıdır.

Çağdaş ek; mevcut yapı ölçeğine yakın, aynı veya bambaşka ve bağımsız olabilir. Bu kurguda önemli olan yapılar arasında oran ve ölçek uyumunun yakalanmasıdır. Ebatları benzerlik gösteren çağdaş ek ve özgün yapının ilişkisinde çağdaş ekin baskın olma durumundan söz edebileceğimiz gibi mesafeli ve saygılı bir birlikteliğin de oluşması mümkündür. Bu bağlamda çağdaş eklerin başarısının ebat ve ölçekten bağımsız olarak özgün doku ile kurduğu ilişki üzerinden değerlendirilmesi doğru olacaktır. (Duralı, 2007)

İşlev değişikliğinin yapıya getirmiş olduğu çağdaş eklerin, algıda yarattığı baskınlık değerinin fonksiyonel bütünlüğün sağlanmasındaki katkısı ile birlikte değerlendirilmesi ve müdahalede bu dengenin korunması müdahale noktasında çözülmesi gereken problemlerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

VII. ENDÜSTRİ MİRASI YAPILARINDA İŞLEV DEĞİŞİKLİĞİ UYGULAMALARININ, TEZ ÖLÇEK KRİTERLERİ KAPSAMINDA YURT DIŞI ÖRNEKLERİ ÜZERİNDEN İNCELENMESİ

- **Ghent Bira Fabrikası**

Belçika'nın Ghent şehir merkezi konut bölgesi içerisinde bulunan, 19. Yüzyıl döneminden kalan Bira Fabrikası 20110 yılında başlayan restorasyon kapsamında işlev değişikliği uygulaması kapsamında konut ve ofis işlevi ile dönüştürülmüştür.

Fabrika 1890 yılında kurularak faaliyete geçmiştir. Dönemi itibariyle buharlı makineler kullanımı ile üretim gerçekleştiren yapı zaman içerisinde işlevini ve ekonomik cazibesini kaybederek kullanım dışı kalmıştır. Âtıl bekleyiş içerisinde geçen yıllarda yapısal bozulma ve hasara uğrayan yapının ayakta kalan üç bölümü 2010 yılında başlayan canlandırma ve yeniden işlevlendirme çalışmaları 2016 yılında tamamlanmıştır.

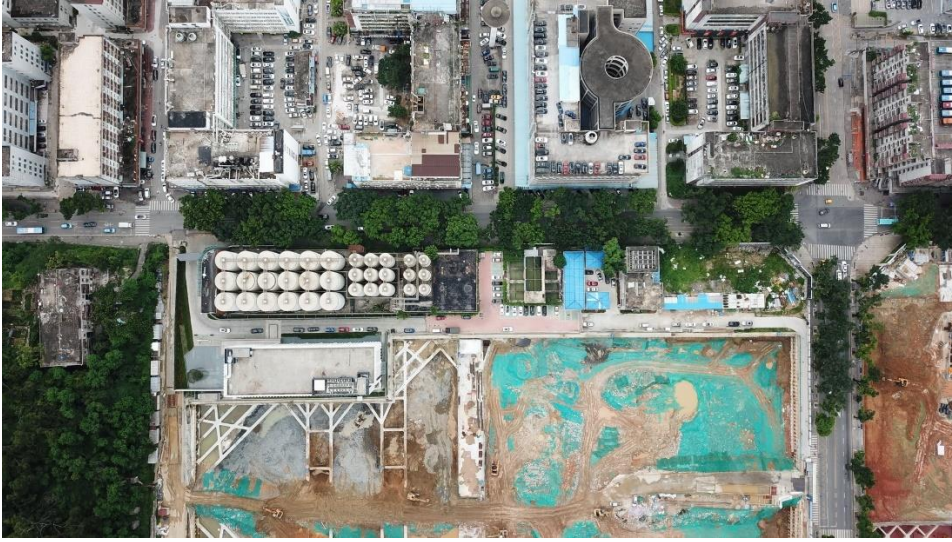

Şekil 54. Ghent Bira Fabrikası

Kaynak : (Pintos, 2018)

- **Kingway Bira Fabrikası**

Kingway Bira Fabrikası; Hong Hong'un Shenzhen özel ekonomik bölgesinin şehir merkezi olan Luohu'da yer almaktadır. Bölge Çin'in reform ve dışa açılımının sembollerinden olup endüstri alanında çalışmak üzere kente gelen birçok göçmenin oluşturduğu kentsel bellek kapsamında değer taşımaktadır. Bu bağlamda yapının endüstri mirası olarak korunması yaklaşımı geliştirilmiş ve işlev değişikliği ile sergi mekânı olarak yaşamını sürdüren yapının restorasyon planlamasının temel kriteri olarak belirlenmiştir.

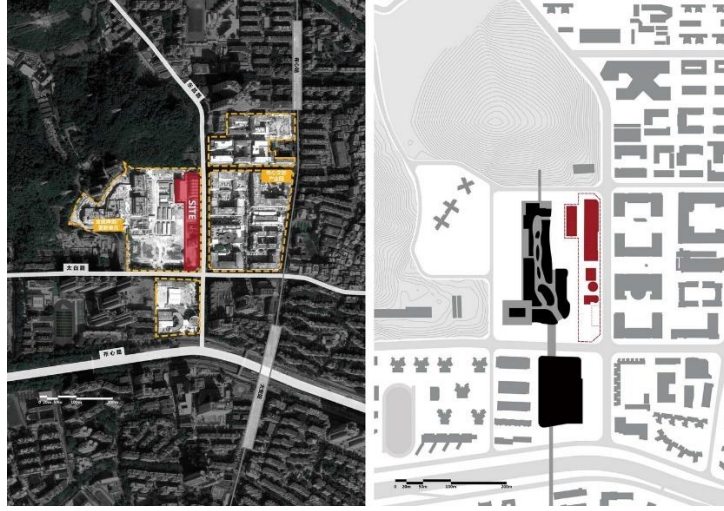

Şekil 55. Kingway Bira Fabrikası Kaynak : (architizer.com, 2022)

Tasarımcının (Yan Meng) ifadesiyle; kurgulanan proje kapsamında önceliğinin kentsel belleğin ve kent ruhunun korunması amacı olduğudur. Bu düşüncelerini 'Post modern çağda yeni bir tüketim ürünü haline getirilmesi değil miras değerinin ve kent hafızasının yeniden keşfedilmesi, vurgulanması ve güçlendirilmesi' olarak belirtmişlerdir.

Geleneksel üretim modelinden teknolojik ve akıllı üretim modeline geçişin yaşanması tesis yapısının işlevini kaybetmesine sebep olmuştur. Bu bağlamda kentin endüstri mirası olarak görülen fabrikanın arazi değerinin ve kentsel belleğin sürekliliğinin sağlanması için 2022 yılında şehrin ruhunun vitrini olarak yenilenmiş, kamusal ve kültürel bir platform oluşturulmuştur. Kingway Bira Fabrikasının bir bölümü zaman içerisinde yıkılmış olsa da vektörel olarak ayakta kalan yapılarıyla 11.600 metrekarelik bir endüstriyel miras aksı oluşturmuştur.

Proje kapsamında Kingway Bira Fabrikasının ayakta kalan yapılarının kendi içerisinde örgütsel bir organizasyon yakalaması, tutarlı bir mekânsal dizi oluşturabilmesi için mevcut yapılara entegre yeni yapılar inşa edilmiştir. Yeni çağdaş ek yapıların inşasında tekrar etme, benzerlik oluşturma stratejileri uygulanmıştır. Bu sayede dağınık olan yapıların, tesis içerisindeki ahenginin yakalanmasının yanı sıra çevresel entegrasyonunun da sağlanması istenmiştir. Sonuç olarak projenin güney ucunda yer alan şehir meydanı ile kuzey ucunda yer alan bir başka kentsel meydan arasında bir aks oluşturduğunu görmekteyiz. Bu kurgunun tasarımcılar tarafından projeye sergi mekân özelliği kattığı ifade edilmektedir.

Şekil 56. Kingway Bira Fabrikası Yeniden İşlevlendirme Projesi

Kaynak : (archdaily.com, 2022)

- **Oberhausen Gazometresi**

Kuzey Almanya’da Ren Vestfalya eyaletinin Ruht Bölgesinde bulunan ve 1929 yılında inşa edilmiş Oberhausen Gazometresi, zaman içerisinde işlevini kaybeden endüstri mirası öğeleri içerisinde işlev değişikliği ile yaşam bulan başarılı bir örnektir. Günümüzde sergi alanı olarak kullanılan bu tesis; kuruluş yıllarında zengin kömür yatakları bulunan Ruhr havzasının demir çelik üretimini destekleyen önemli bir yapıydı. Ancak zaman içerisinde sanayinin bölgede diğer endüstri mirası yapı ve alanlar gibi sürekliliğini koruyamamış, kalkınma hareketindeki gerileme ve ekonomik sebeplerden dolayı tesis 1988 yılında işlevini kaybetmiştir.

Bu bağlamda, bölgede endüstriyel mirası korumak, yapı ve alanların bölgenin ekonomisine katkı sunmasını sağlamak adına miras alanları turizme kazandırılmıştır. Avrupa'nın en uzun gazometresi olan Oberhausen Gazometresi günümüzde özgün dokusu ve mimarisini koruyarak, mevcut imkanlar değerlendirilerek ortaya çıkarılan yeni işleviyle önemli bir kültür yapısı haline gelmiştir. Bu bakımdan Oberhausen Gazhanesi işlev değişikliği bakımından da ilham veren bir örnek oluşturmaktadır.

Şekil 57. Oberhausen G. 1929

Kaynak : (gasometer.de)

Şekil 58. Oberhausen G. 2021

Kaynak : (gasometer.de)

- **Gazometre Viyana, Avusturya**

1896-1899 yılları arasında enerji depolama ihtiyacı kapsamında inşa edilmiştir. Viyana'nın gaz ihtiyacını 1970'li yıllardan itibaren doğalgazdan karşılamaya başlaması sonrası 1984 yılında kullanımı durdurulan gazometre yapıları, uzun bir süre işlevsiz ve atıl kaldıktan sonra karma kullanimli proje işlevi ile dönüştürülmüştür. 90 bin m³'lük geniş hacme sahip yapılarda yeniden işlevlendirme gerekliliği gündeme gelmiştir. 1995 yılında yapıların bulundukları konum da değerlendirilerek konut amaçlı kullanımına karar verilmiş ve Jean Nouvel, Coop Himmelblau, Manfred Wehdorn ve Wilhelm Holzbauer tarafından yeni işlev çalışmaları planlanmıştır. Verilen yeni işlevler içerisinde 620 adet konut uniteleri, ofisler, alışveriş alanları ve sinemalar bulunmaktadır.

Şekil 59. Viyana Gazometresi

Kaynak: <https://littlegreenseed.wordpress.com/2012/04/22/adaptable-nature-adaptable-architecture/>

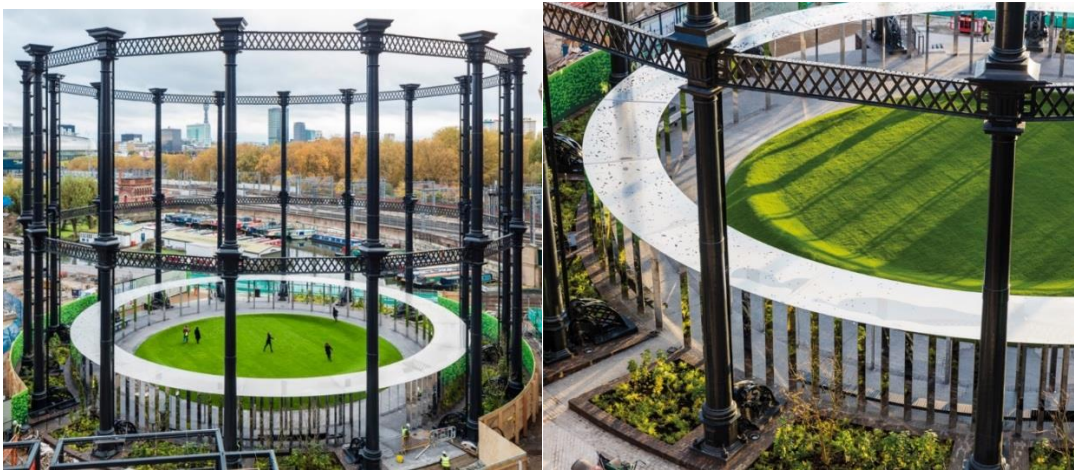

Şekil 60. Viyana Gazometresi

Kaynak: <http://www.gasometer-city.eu/gasometer.htm>

- **Gasholder Park No 8, Londra, İngiltere**

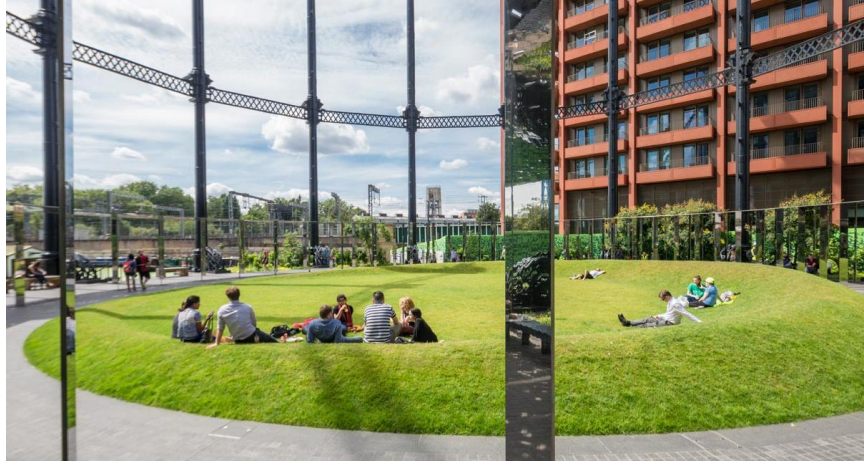
İngiltere'nin en önemli gaz işletmeleri parçası olan 1850'li yıllarda inşa edilmiş olan No:8 strüktürel yapısı, 2000 yılında Pankras Gasworks'un işlevsiz kalmasıyla birlikte dönüşüme uğramıştır. 2009 yılında Kings Cross yeniden işlevlendirme projelerinin bir parçası olarak park alanı işlev dönüşümü gerçekleştirilmiştir. Eski ile yenin bütünlüşmesi olarak düşünülen yeni işlevde, geometriye uygun parlak çelik arkad bolumu inşa edilmiştir.

Şekil 61. Gasholder Park No8, Londra, İngiltere

Kaynak: <https://www.dezeen.com/2015/11/10/bell-phillips-victorian-gas-holder-conversion-kings-cross-park-london/>

Kaynak: <https://www.bellphillips.com/project/gasholder-8-park/#slider-3>

Şekil 62. Gasholder Park No8, Londra, İngiltere

Kaynak: <https://www.bellphillips.com/project/gasholder-8-park/#slider-5>

- **Kings Cross Gasledeyse, Londra, İngiltere**

1860-1867 yılları arasında inşa edilen No: 10.11 ve 12 gazometreleri, Pancras Gasworks şirketinin depolama alanı olarak işlevlendirilmişti. İşlev ve şirket değişiklikleri sonrasında özelliğini yitiren alanda, 2009 yılında açılan yarışma sonucu olarak 145 ünitelerden oluşan 12 katlı konut alanına dönüşümü yapılmıştır. Apartman üniteleri olarak tasarlanan yeni yerleşimin teraslarında seyir alanı oluşturulmuştur. Proje dönüşümü 2007 yılında tamamlanmıştır.

Şekil 63. King's Cross Gazometresi

Kaynak: <https://www.dezeen.com/2018/02/22/wilkinson-eyre-and-jonathan-tuckey-convert-kings-cross-gasholders-into-luxury-flats/>

Şekil 64. King's Cross Gazometresi

Kaynak: <https://jonathantuckey.com/work/gasholders/>

- **Arsenal Contemporary Art Montreal, Canada**

19. yüzyıl Lachine Kanalı üzerinde gemi tershanesi olarak inşa edilmiş olan yapı, 2011 yılında 80.000 m² kapalı alanı olan müze ve sergi alanına dönüştürülmüştür.

Şekil 65. Arsenal Contemporary Art

Kaynak: <https://www.arsenalcontemporary.com/about>

Şekil 66. Arsenal Contemporary Art

Kaynak: https://fr.wikipedia.org/wiki/Arsenal_art_contemporain

Kaynak: <https://www.arsenalcontemporary.com/about>

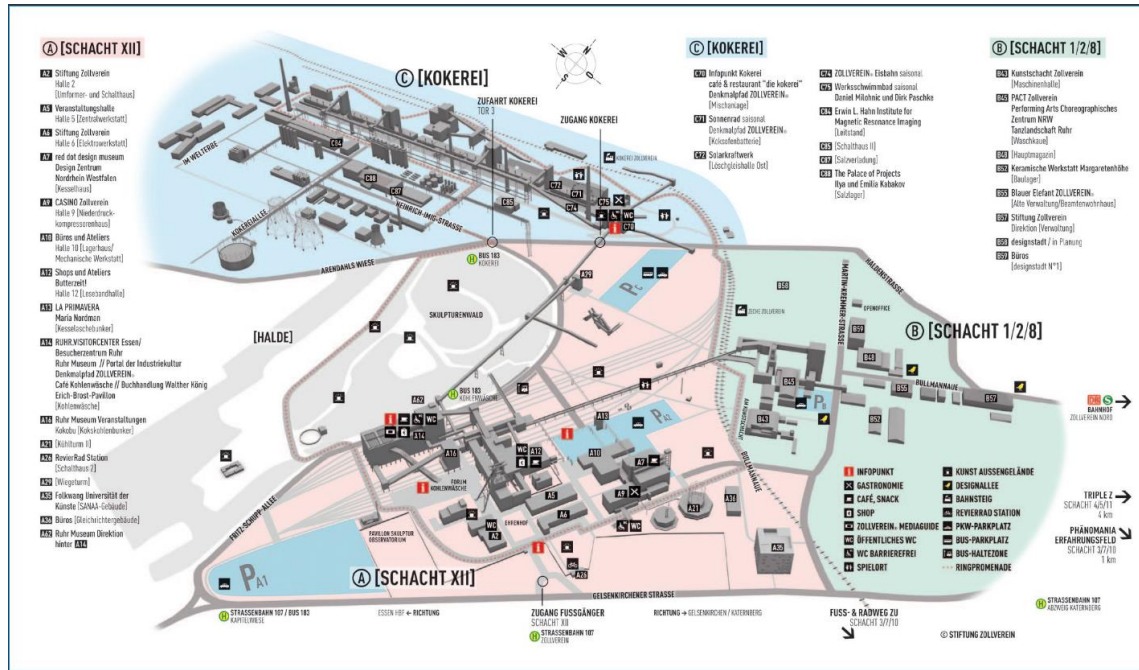
- **Zeche Zollverein Kömür Madenleri Endüstriyel Kompleksi, Almanya.**

19. ve 20. yüzyılda kömür madeni işletmeleri olarak kullanılan alan, teknolojinin gelişimi ve kömür kullanımının yerini doğalgaza bırakması ile 1986 yılı sonrasında atıl kalmıştır. Maden işletmelerinin 2011 yılında dünya kültürel miras listesine alınmasıyla birlikte koruma ve yeniden işlevlendirme için planlama yapılması gündeme gelmiştir. Kültürel ve tarihi miras olarak son 150 yılın en önemli endüstriyel örneklerinden olan bölgenin yeniden işlevlendirme ile canlandırılması planlanmıştır. Bu planlama kapsamında alan müze, park ve sergi alanlarına dönüştürülmüştür. Bu dönüşüm içerisinde önemli bir yere sahip olan Ruhr Müzesi yer almaktadır. Ruhr müzesi, 91x34x37 m ölçüleriyle alanın en büyük yapı birimlerindendir ve müze, sosyal alanlar ve açık peyzaj alanlarıyla aktif bir işlevlendirme örneği sunmaktadır.

Şekil 67. Zollverein, Almanya.

Kaynak: <https://visitworldheritage.com/en/eu/zollverein-coal-mine-industrial-complex-germany/b0b631c5-ea55-4717-9141-dcf745ee052d>

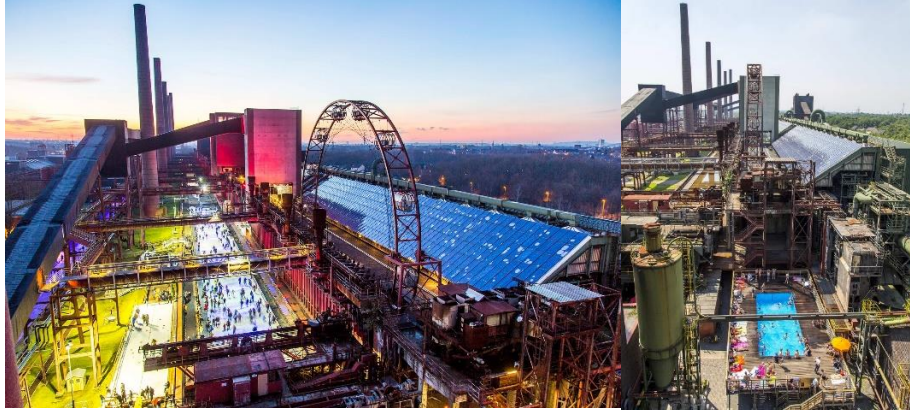
Şekil 68. Zollverein Sematik Yerlesim Planı, Almanya.

Kaynak: <https://www.zollverein.de/app/uploads/2018/02/Deutsch.pdf>

Şekil 69. Zollverein, 1934.

Kaynak: https://de.wikipedia.org/wiki/Zeche_Zollverein_Schacht_4/5/11

Şekil 70. Zollverein

Kaynak: <https://whc.unesco.org/en/list/975/gallery/>

Kaynak: <https://visitworldheritage.com/en/eu/the-works-swimming-pool/63f1a4c1-b9a9-4302-acb8-9fd035d8257f>

VIII. ENDÜSTRİ MİRASI YAPILARINDA İŞLEV DEĞİŞİKLİĞİ UYGULAMALARININ, TEZ ÖLÇEĞİ KRİTERLERİ İLE TEZ KAPSAMINDA ÇALIŞMA ODAĞI BELİRLENMİŞ ÖRNEKLERİN İNCELENMESİ

A. Hasanpaşa Gazhanesi

Hasanpaşa Gazhanesi İstanbul'un Kadıköy İlçesinde, Hasanpaşa semti içerisinde yer almakta olup Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu tarafından endüstri mirası kapsamına alınmış tescilli bir eserdir.

Hasanpaşa Gazhanesi 1892 yılında hizmete girerek uzun yıllar şehrin enerji ihtiyacını karşılamakta önemli bir rol oynamıştır. Osmanlı İmparatorluğunun önemi bir endüstriyel bileşeni olarak inşa edilen gazhane, endüstriyel mirasın erken dönem örneklerinden birisi olup kent belleği bakımından büyük bir değere sahiptir. Zaman içerisinde teknolojinin gerisinde kalan tesis 1993 yılında kentin diğer gazhaneleri ile birlikte faaliyetine son vermiştir. Ulusal Endüstri Mirasımız kapsamında önemli bir yeri olan tesis 2021 yılında tamamlanan restorasyonu ile birlikte kent kullanıcılarının sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için kullanıma tekrar açılmıştır.

Yapının korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasını hedefleyen restorasyon uygulaması sonrası kent kullanıcılarına rekreasyon ve sosyal donatı alanı olarak hizmet vermeye başlayan yapı, sahip olduğu özgün nitelikleri, kentsel bellek ve endüstri tarihi değerini gelecek nesillere aktararak kazanlığı yeni kimlikle kent hayatının bir parçası olmaya devam etmektedir.

Şekil 71. Hasanpaşa Gazhanesi (2014) (<https://muzegazhane.istanbul>, 2014)

Şekil 72. Hasanpaşa Gazhanesi(2015)

Kaynak: (sabah.com.tr, 2015)

Hasanpaşa Gazhanesinin İstanbul’da yer alan diğer havagazı üretim ve depolama tesislerine kıyasla, konum, sahip olduğu ve günümüze kadar gelebilen yapı ve üniteleri, arazi genişliği gibi değerleri ile farklılık göstermektedir. Bu bakımdan tesisin yeniden işlevlendirilerek kent yaşantısına tekrar kazandırılması miras değerlerin korunarak gelecek nesillere aktarılması, alanın tekrar kent kullanıcılarına kazandırılması bakımından son derece önemlidir.

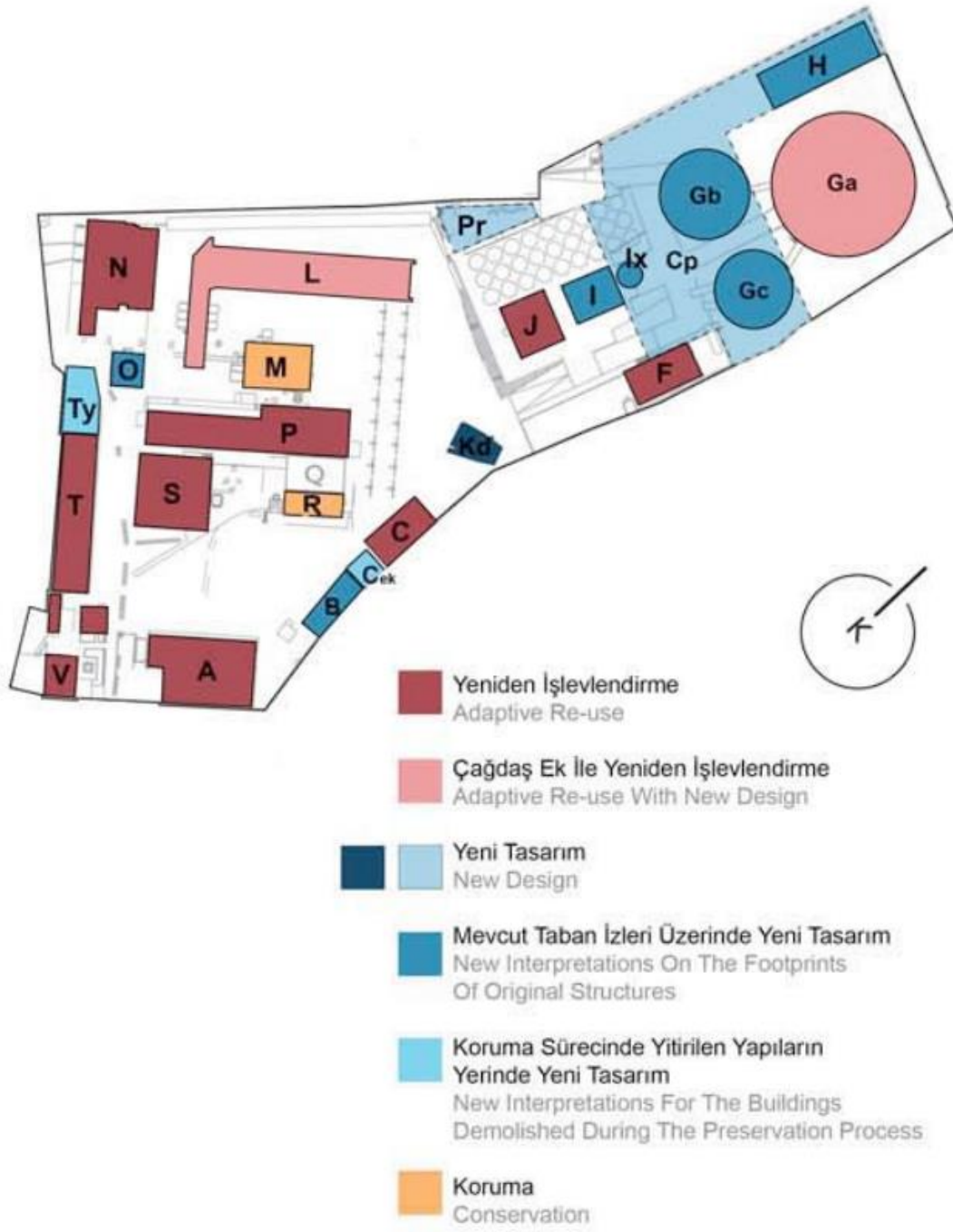
Şekil 73. Hasanpaşa Gazhane 2023 (muzegazhane.istanbul, 2023)

1994 yılında sit alanı ilan edilen Hasanpaşa Gazhanesi, 31.400 metrekare alan üzerinde kurulmuş olup kültür envanterine alınan 20 adet yapıya sahiptir. Kullanım dışı kaldığı yıllar içerisinde âtil halde beklemiştir. Bakımsızlık sebebiyle yapılarda tahribat ilerlemiş ve bu ilerleme restorasyon projesi kapsamında yer alan müdahale boyutunu arttırmıştır.

Şekil 74. Hasanpaşa Gazhane Restorasyon Projesi Öncesi

Kaynak: (Türkay, 2022)

Şekil 75. Müze Gazhane Restorasyon Projesi Yerleşim Şeması

Kaynak : (arkiv.com.tr, 2021)

Çizelge 11. Hasanpaşa Gazhane yapı envanteri

YAPI POZU	ÜRETİM	KULLANIM	PROJELENDİRME KAPSAMI	TARİH	ALAN
A	İdari Yapı	İdari Yapı	Yeniden İşlevlendirme	1981	702,10 m2
V	Ofisler & Trafo	İdari Yapı - Trafo	Yeniden İşlevlendirme	1943-1945	557,24 m2
T	Atölyeler	Bilim Merkezi	Yeniden İşlevlendirme		558,98
S	Temizleme - Arıtma Santrali	Müze - Sergi	Yeniden İşlevlendirme	1955-1956	562,71 m2
C	Gas Sayaç Atölyesi	Sergi Alanı - Atölye	Yeniden İşlevlendirme	1891	237,57 m2
P	Kömür Deposu	Galeri Gazhane	Yeniden İşlevlendirme	1891	1.073,11 m2
N	Temizleme - Arıtma Santrali	Müze - Sergi	Yeniden İşlevlendirme	1962-1964	1.370,38 m2
J	Karbonlanmış Gas Santrali	Kafeterya	Yeniden İşlevlendirme	1952	235,21 m2
F	Kompresör	Kütüphane	Yeniden İşlevlendirme	1958-1961	341,59 m2
TY	*	Kitapevi-Mağaza	Koruma Sürecinde Yitirilen Yapıların Yerinde Yeni Tasarım		
C(EK)	*	Tuvalet - Lavabo	Koruma Sürecinde Yitirilen Yapıların Yerinde Yeni Tasarım		
CP	*	Rekreasyon Alanı	Koruma Sürecinde Yitirilen Yapıların Yerinde Yeni Tasarım		
O	Su Soğutma Kulesi	Kent Mobilyası	Mevcut Taban Üzerinde Yeni Yasarım	1962-1964	89,72 m2
KD	*	Kent Mobilyası	Yeni Tasarım		
B	Depo	Kafeterya	Yeni Yasarım	1956	136,22 m2
I	Karbonlanmış Gazometre	Ortak Çalışma Alanı	Yeni Yasarım	1951-1952	161,57 m2
Ix	Su Gazometresi	Otopark Yaya	Yeni Yasarım		
Pr	*	Otopark	Yeni Yasarım		
Gb	Gazometre	Otopark	Mevcut Taban Üzerinde Yeni Yasarım	1938	869,6
Gc	Gazometre	Küçük Sahne	Mevcut Taban Üzerinde Yeni Yasarım	1891-1892	1.176,99 m2
H	Sundurma	Pazar Yeri	Mevcut Taban Üzerinde Yeni Yasarım	1958	866,31 m2
Ga	Gazometre	Büyük Sahne	Çağdaş Ek ile Yeniden İşlevlendirme	1861	2.704,06 m2
L	Kömür Yükleme İstasyonu	*Ek Yapı	Çağdaş Ek ile Yeniden İşlevlendirme	1962-1964	360,78 m2
R	Kömür Fırın Bataryası	*	Koruma	1656	52,17 m2
M	Kömür Fırın Bataryası	Korunmuş Yapı	Koruma	1962-1964	357,17 m2

Yoğun bir ticaret ve konut yapı alanı içerisinde kalan Hasanpaşa Gazhanesi, Müze Gazhane adı altında çok işlevli bir sosyal donatı alanı olarak kullanılmaktadır. Alana ulaşım, ana ve ara arterlerden sağlanmakta olup toplu taşıma ile ulaşım sağlamak mümkün. Alan rijit sınırlarla çevrilmiş olsa da kamusal alan kimliğini korumaktadır.

Şekil 76. Hasanpaşa Gazhaneşi Yapı Alanı

Kaynak : (arkiv.com.tr, arkiv.com.tr, 2019)

Şekil 77. Hasanpaşa Gazhaneşi Hava Fotoğrafları (1993 – 2021)

Kaynak : (arkiv.com.tr, 2019)

İşlev planlaması yapılırken, mevcut yapıların fabrika sürecindeki işlevleri, yapılar arasındaki kütesel ve fonksiyonel ilişkiden yola çıkılmış olup etkinlik alanlarının ve meydanın kurgulanmasında müze yapıları, açık ve kapalı sergi alanları, bilim merkezi, atölye yapısı, kütüphane, alışveriş ve kafeterya yapılarından oluşan bir akış dinamiği oluşturulmuştur. Plan dahilinde mevcudiyetini koruyan, yapının özgün doku ve donanımından yararlanılarak farklı ölçeklerde kimlik unsurları tasarımda ön plana çıkarılmıştır.

Şekil 78. Müze Gazhane

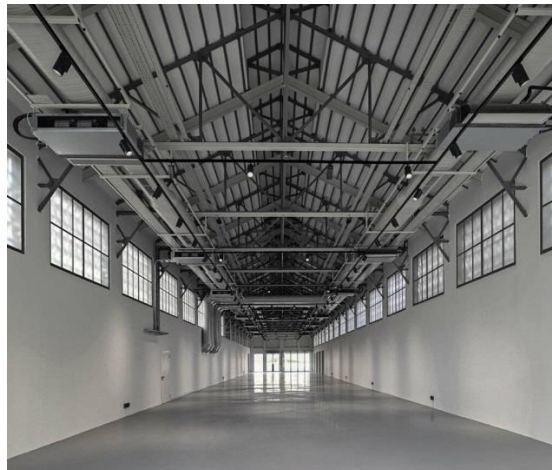
Kaynak: (Çıkırıkcı S. A., Müze Gazhane Fotoğraf Albümü, 2023)

Müze alanı içerisinde bulunan yapılarda özgün işleve ait donatıların korunarak iç mekân tasarımında özgün işlev ve kimliğe çağrışım oluşturan tasarımlara yer verilmiştir.

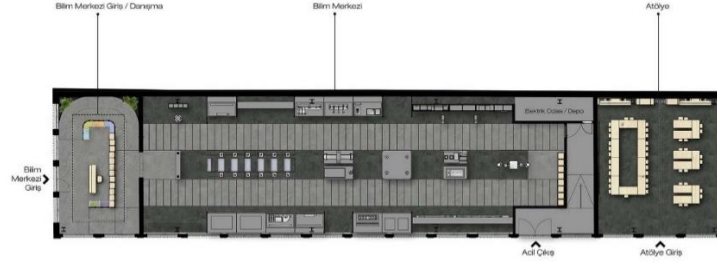
Şekil 79. Müze Gazhane

Kaynak: (Çıkırıkcı S. A., Müze Gazhane Fotoğraf Albümü, 2023)

Şekil 80. Süreli Sergi Alanı (P)

Kaynak : (arkitera.com, 2022)

Şekil 81. Bilim Merkezi & Atölyeler

Kaynak: (İtez, 2022)

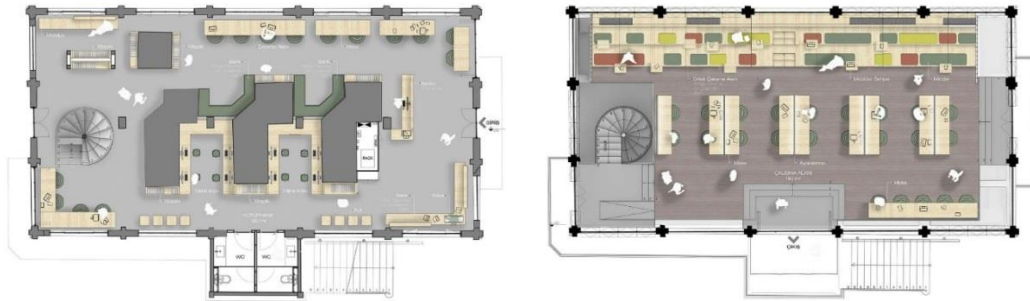
Şekil 82. Süreli Sergi Alanı

Kaynak: (İtez, 2022)

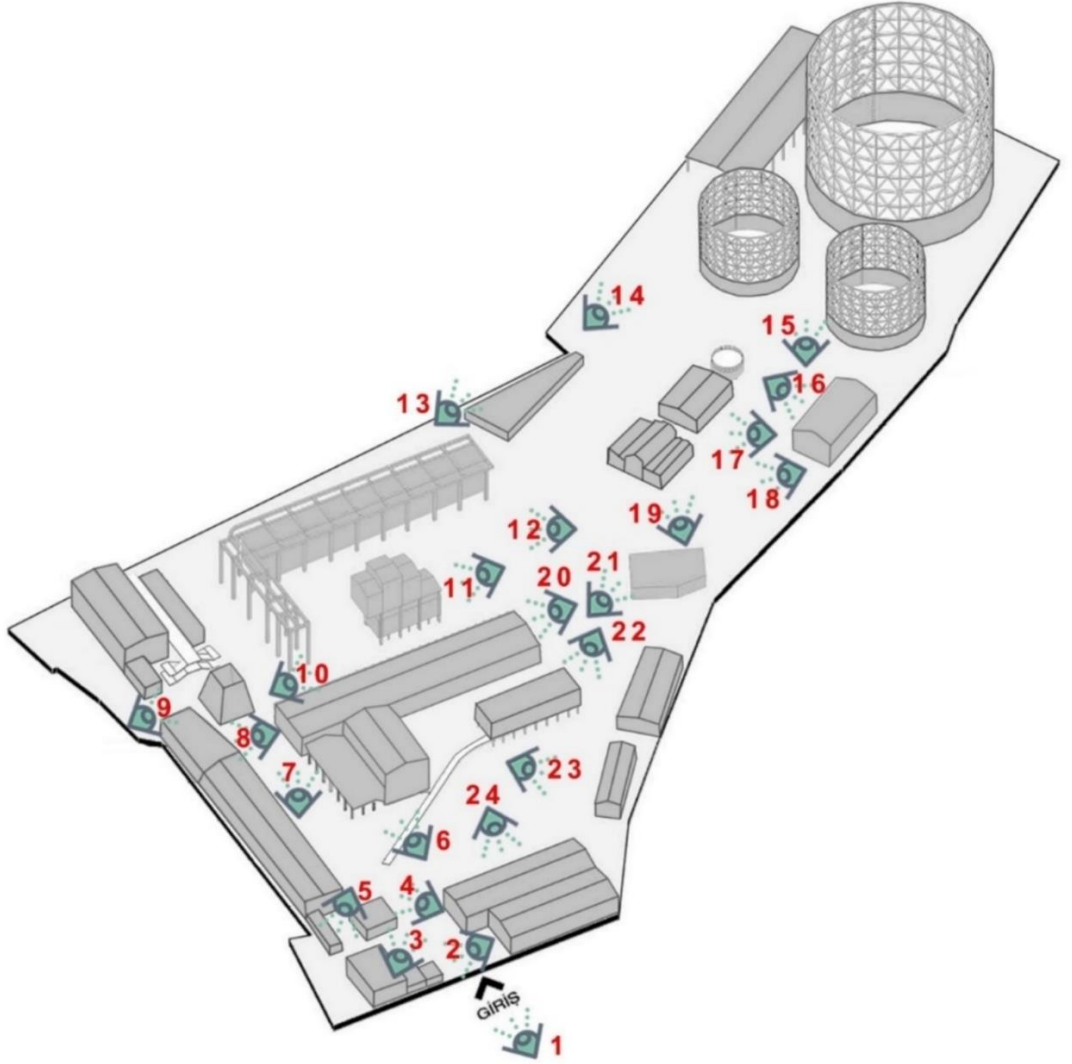
Şekil 83. Kafe Kat Planı

Kaynak: Kaynak: (İtez, 2022)

Şekil 84. Afife Batur Kütüphanesi Zemin Kat Planı & Birinci Kat Planı

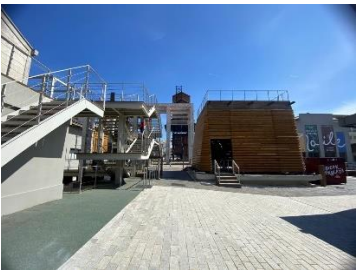
Kaynak: (arkitera.com, 2022)

Şekil 85. Hasanpaşa Gazhane Fotoğraf Albümü

Kanyak : (İtez, 2022)(Kaynak Görsel Tez Kapsamında Düzenlenmiştir.)

MÜZE GAZHANE ALAN FOTOĞRAFLARI

		
1	2	3
		
4	5	6
		
7	8	9
		
10	11	12
		
13	14	15

MÜZE GAZHANE ALAN FOTOĞRAFLARI		
		
16	17	18
		
19	20	21
		
22	23	24

Şekil 86. Müze Gazhane Fotoğraf Albümü

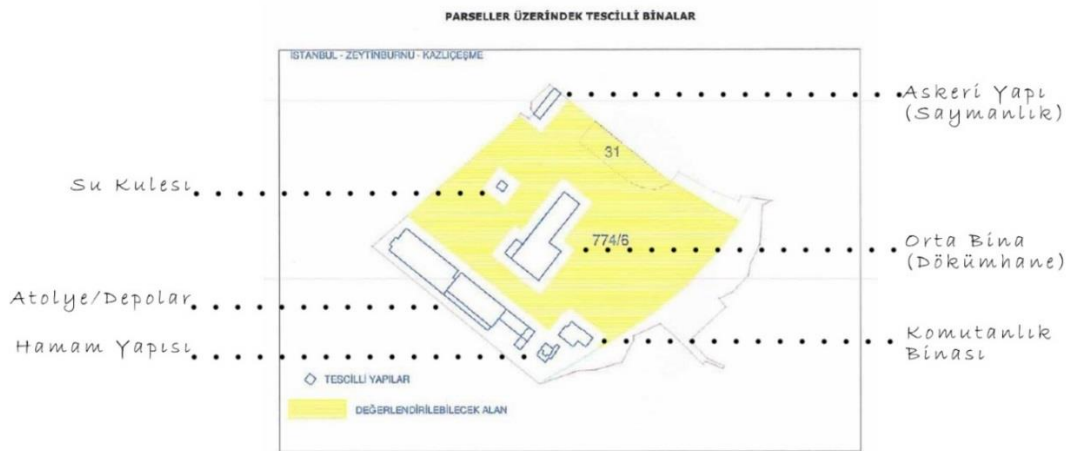
Kaynak : (Çıkrıkçı S. A., Müze Gazhane Fotoğraf Albümü, 2023)

B. Zeytinburnu Fabrika-i Hümayun Fişek Fabrikası (Fişekhane)

Büyükyalı üretilen konut projesi ; içerisinde proje kapsamında restorasyonu yapılan ve tekrar işlevlendirilen endüstri mirası yapılarını barındırmaktadır. Fişekhane adıyla işlevi değiştirilen Zeytinburnu Fabrika-i Hümayun Fişek Fabrikası; İstanbul İli, Zeytinburnu İlçesi, Zeytinburnu Merkez Semt, Demirhane Caddesi ile Kennedy Caddesi arasında yer alan 85/1 pafta, 774 ada, 96 parselde bulunmaktadır.

Proje kapsamında kültür varlığı envanterinde yer alan 1. Ordu Ağır Bakım ve Tamir Fabrikası alanının içerisinde Fişekhane (Uzun Bina), Hamam, Dökümhane (Orta Bina), Komutanlık binaları yer almaktadır.

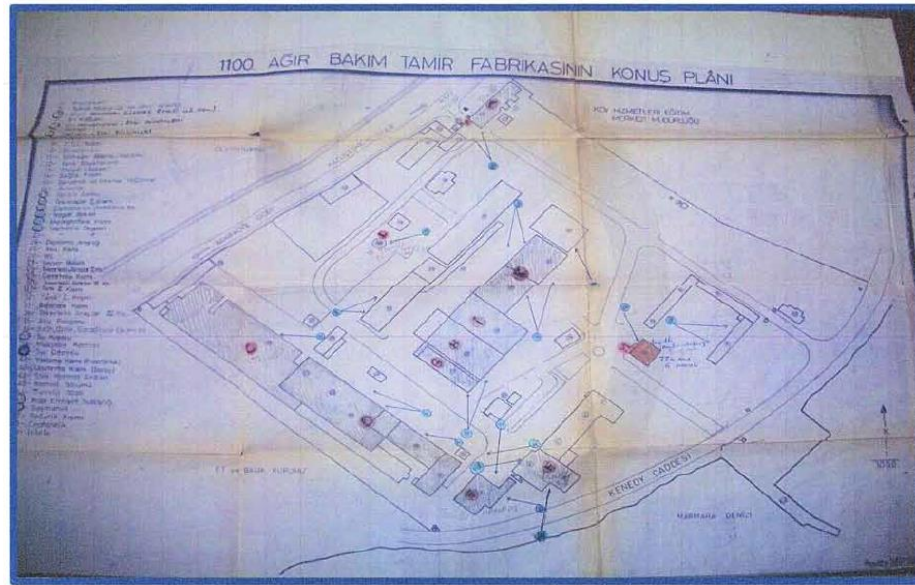
19. Yüzyılda özellikle Sultan II. Abdulhamid döneminde Zeytinburnu ve çevresinde oluşum gösteren dönemin endüstri hareketi ve bu kapsamda inşası gerçekleştirilen endüstri tesisi; Fabrika-i Hümayün adı ile demir tesisi olarak 1843 yılında kurulmaya başlanmıştır. Kompleks içerisinde roketane, baruthane, gülleane, fişekhane, çelikhane, haddehane, bakırhane, demirhane ve eğrhane bulunmaktadır. 19. yy 'ın ikinci yarısında üretimini tamamen silah ve mühimmat üzerinden devam ettiren fabrika 'Zeytinburnu Silah Fabrikası' olarak anılarak Tophane'i Amire adına imalat yapmıştır. 1900'lü yıllarda ise tesis doğrudan orduya bağlanmış ve mühimmat üretimine devam etmiştir. Yıllar içerisinde fabrikanın üretimi çeşitli nedenlerle gerilemiş ve I. Dünya Savaşı ve mütakere döneminde kapatılmıştır. 1936 yılında tesis tekrar açılmış olsa da teknolojik açıdan zamanın gerisinde kalmış olması sebebiyle 1948 yılında donatım sınıfına devredilmiş olup 2015 yılına kadar I. Ordu Bakım Merkez Komutanlığı içinde Zırhlı Birlikler Tank Tamir Merkezi olmuştur.

Şekil 87. Alan üzerinde Tescilli Yapılar (Proje Öncesi)

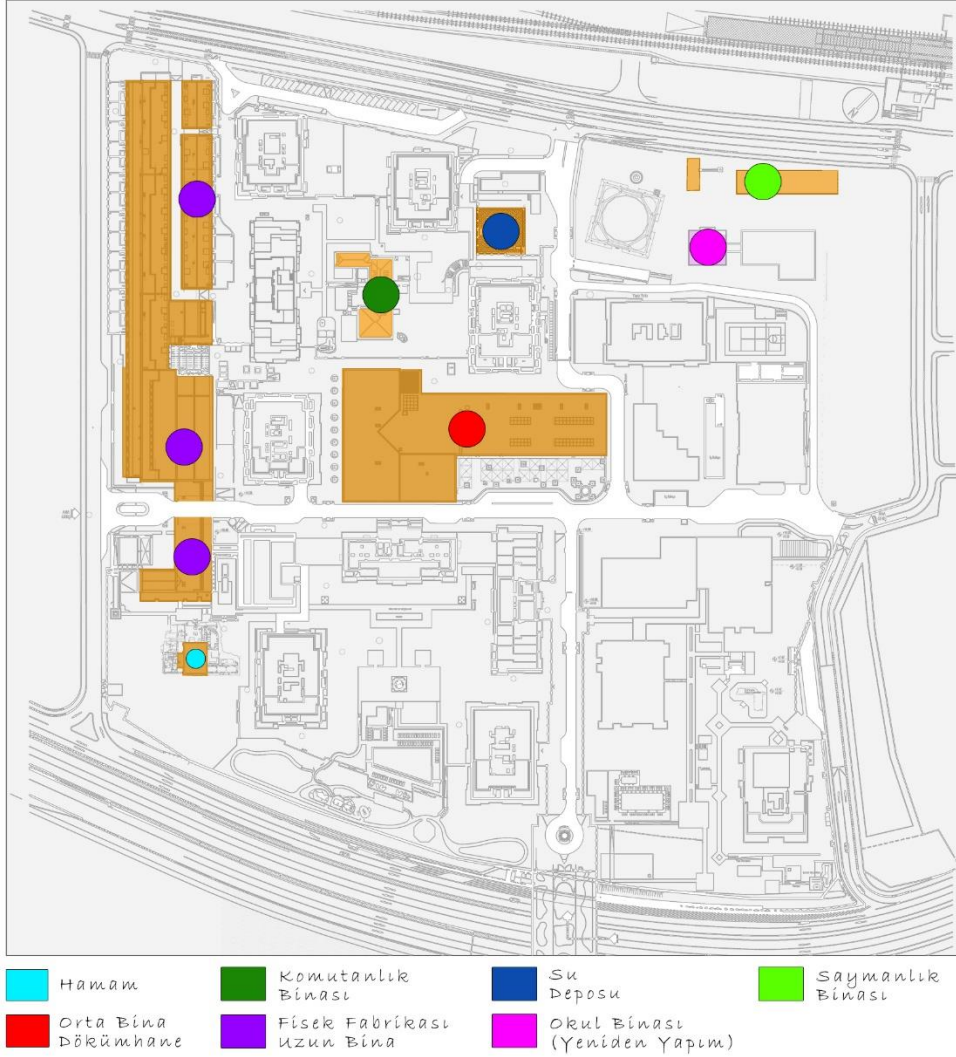
Kaynak: Nova Taşınmaz Değerleme ve Danışmanlık Anonim Şirketi

TD Rapor No : 2013/1204 (2013)

oldukları projeleri sunmuştur. Bu bağlamda projenin çok görüşlü ve geniş perspektifli bir tasarım sürecinin ürünü olduğunu söylemek mümkündür.

TARİHİ YAPI LEJANTI

Şekil 89. Genel Vaziyet Planı

Kaynak : (arkiv.com.tr, 2021) (Çıkrıkçı S. A., Kişisel Arşiv, 2023)

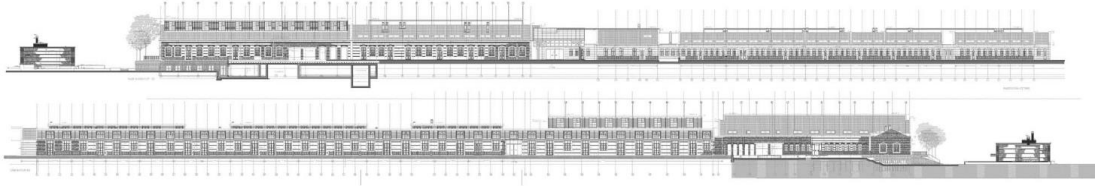
(Kaynak Doküman 'da komutanlık binası yeri hatalı olup revize edilmiştir.)

Uzun bina (Atölye ve Depolar), yaklaşık 280 metre uzunluğunda olup 3 farklı tarihsel dönemde imal edilmiştir. Yapıya proje kapsamında; bir kısmı Loft daire, bir kısmı geçiş aksında Pazar-Çarşı olarak, kalan kısmı ise ofis olarak yeniden işlevlendirilmiştir. Mevcut yapı kütesine yeni işlevini destekleyici bodrum kat ilavesi gerçekleştirilmiştir.

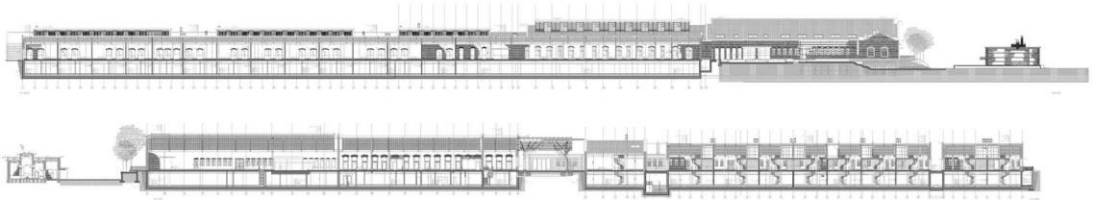
Şekil 90. Uzun Bina (Fişekhane) (Batı Cephe)

Kaynak : (istanbulunsirlari.net, 2020)

Şekil 91. Uzun Bina (Atölye ve Depolar) (Kesit)

Kaynak : (arkiv.com.tr, 2021)

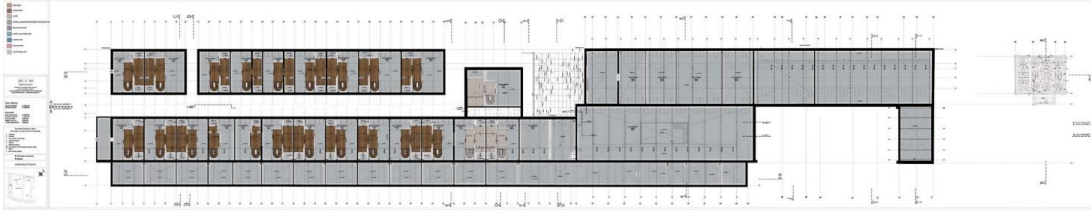
Şekil 92. Uzun Bina (Atölye ve Depolar) (Kesit)

Kaynak : (arkiv.com.tr, 2021)

Şekil 93. Uzun Bina (Atölye ve Depolar)(Zemin Kat Planı)

Kaynak : (arkiv.com.tr, 2021)

Şekil 94. Uzun Bina (Atölye ve Depolar)(Asma Kat Planı)

Kaynak : (arkiv.com.tr, 2021)

Şekil 95. Uzun Bina (Atölye ve Depolar)(Bodrum Kat Planı)

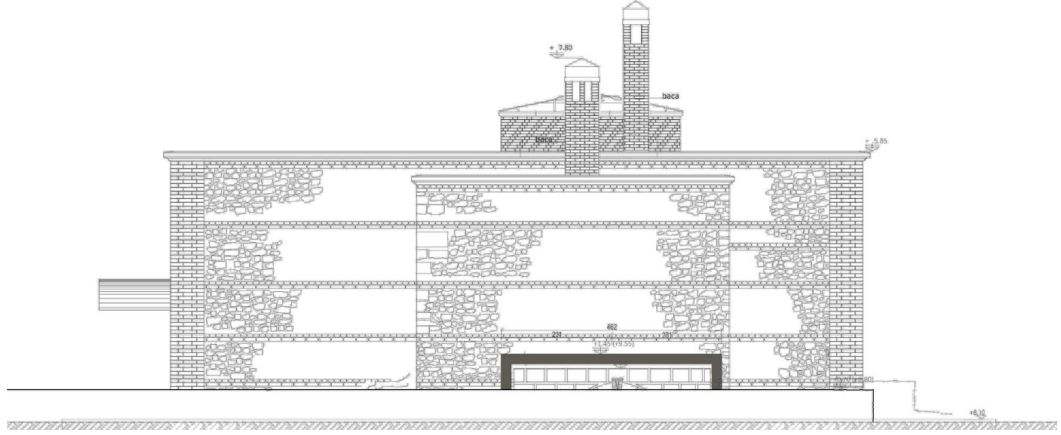
Kaynak : (arkiv.com.tr, 2021)

Hamam yapısı; Uzun Bina'nın (Fişek Fabrikası) denize cephe (Güney) en uç kısmında, aslına uygun şekilde restore edilerek sanat ve sergi alanı olarak yeniden işlevlendirilmiştir. Yapının ayakta kalan kısmının batı cephesine bitişik alanda bulunan temel ve duvar kalıntıları peyzaj alanına dahil edilerek korunmuştur.

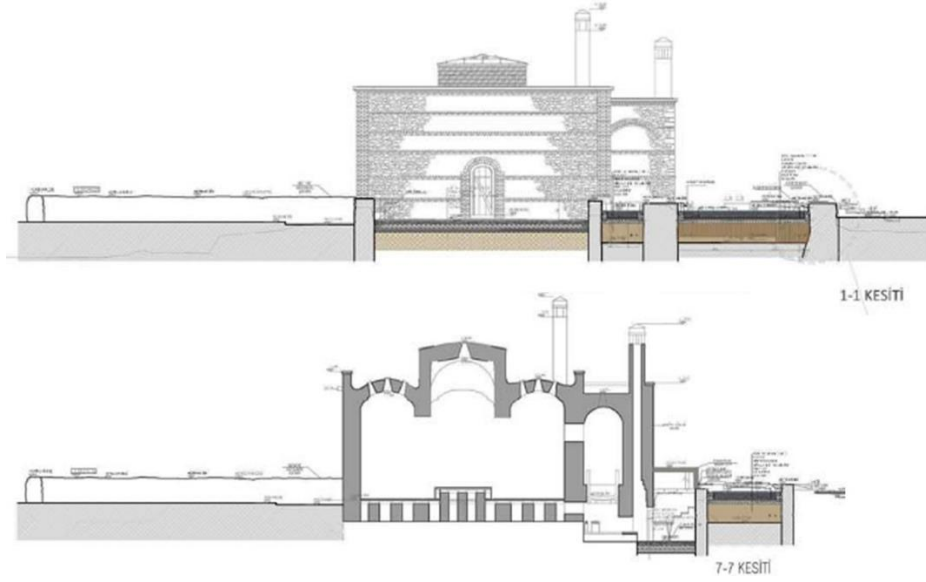
Şekil 96. Hamam Yapısı Kat Planı

Kaynak : (arkiv.com.tr, 2021)

Şekil 97. Hamam Yapısı (Cephe Görünüş)

Kaynak : (arkiv.com.tr, 2021)

Şekil 98. Hamam Yapısı (Kesit)

Kaynak : (arkiv.com.tr, 2021)

Şekil 99. Hamam Yapısı Kat Planı

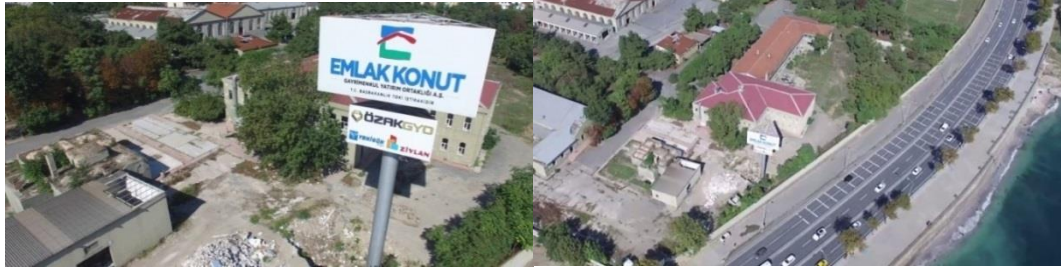
Kaynak : (arkiv.com.tr, 2021)

Orta Bina (Dökümhane) yapı form itibariyle büyük iç mekân hacmine sahip olup yüksek tavanlı ve geniş açıklıklı plan özelliklerine sahiptir. Dökümhane yapısının tarihsel imalatı üç farklı dönemde gerçekleşmiştir. Proje kapsamında Dökümhane yapısı ilave bodrum kat uygulaması ile kültür merkezi olarak yeniden işlevlendirilmiştir. Yapısal mekan kurgusu içeriğinde; sinema, konferans salonları, sergi ve toplanma alanları, fuaye ve restoranlar bulunmaktadır. Proje kapsamında binanın kamusal alanı Taş Meydan olarak isimlendirilmiştir.

Şekil 100. Orta Bina (Dökümhane)

Kaynak : (www.buyukyali.com)

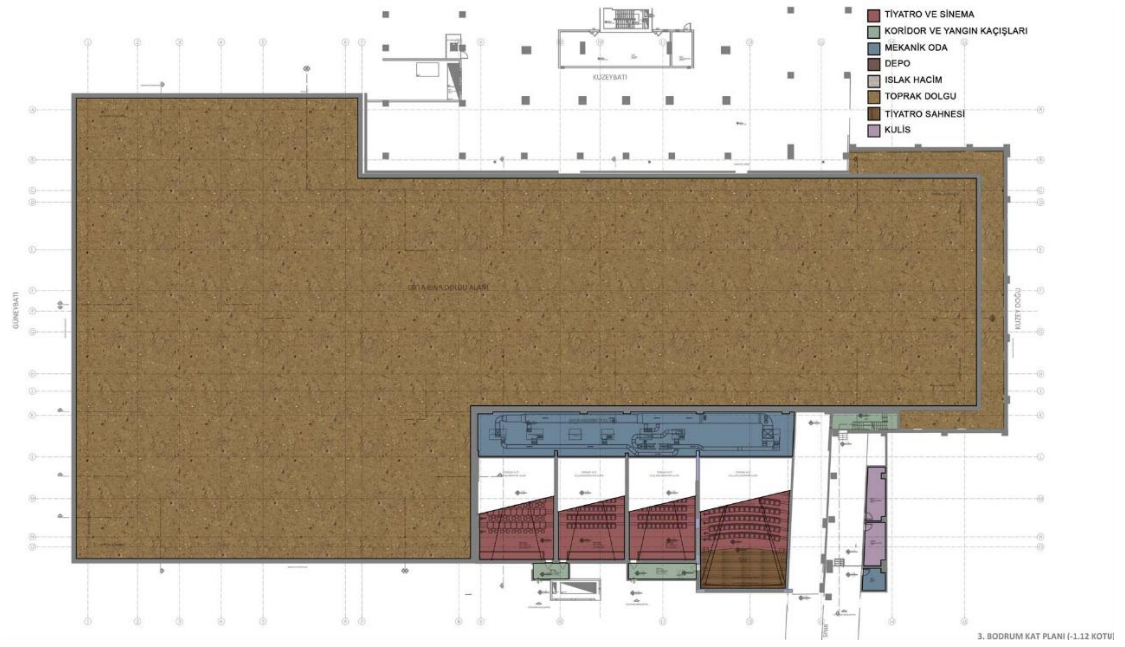
Şekil 101. Büyükyalı Proje alanı 2016

Kaynak: (emlakwebtv, 2016)

Şekil 102. Büyükyalı Proje alanı 2016

Kaynak: (emlakwebtv, 2016)

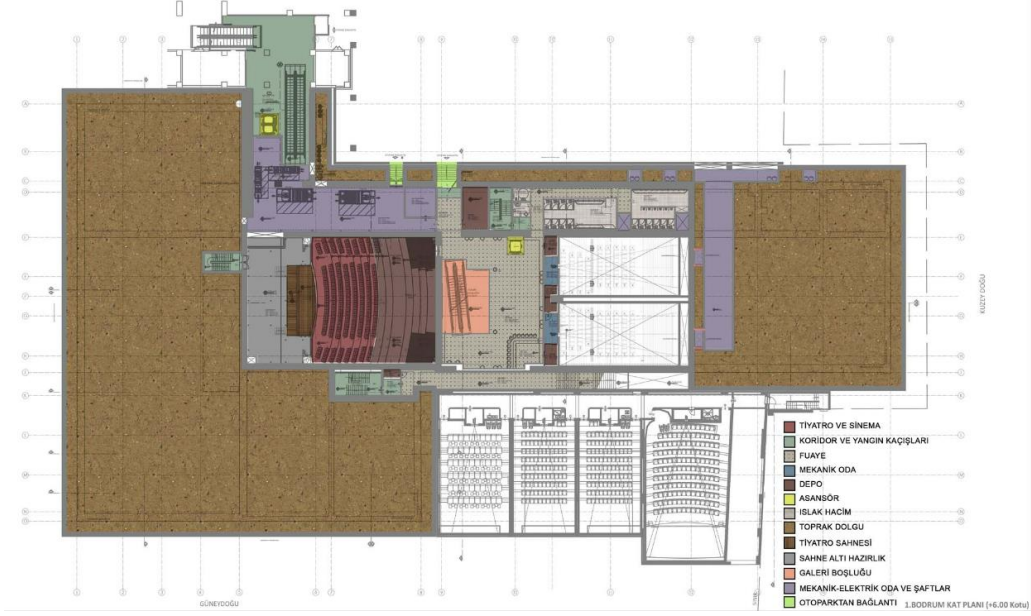
Şekil 103. Orta Bina Dökümhane (3. Bodrum Kat Planı)

Kaynak: (arkiv.com.tr, 2021)

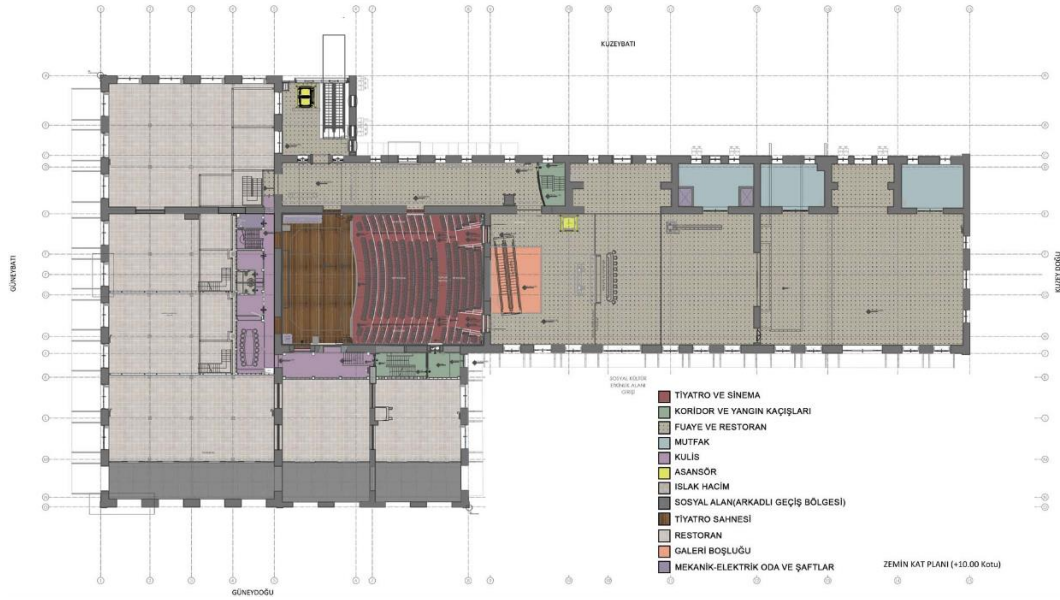
Şekil 104. Orta Bina Dökümhane (2. Bodrum Kat Planı)

Kaynak: (arkiv.com.tr, 2021)

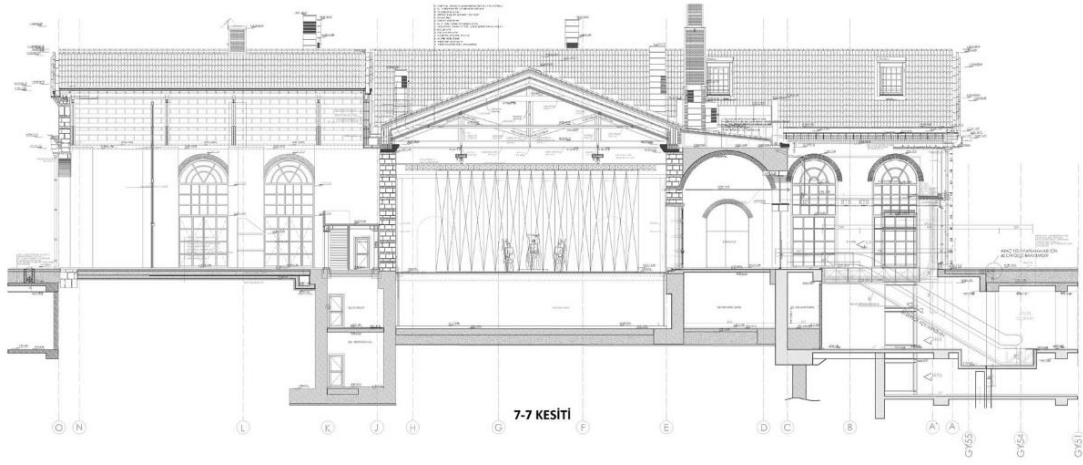
Şekil 105. Orta Bina Dökümhane (1. Bodrum Kat Planı)

Kaynak: (arkiv.com.tr, 2021)

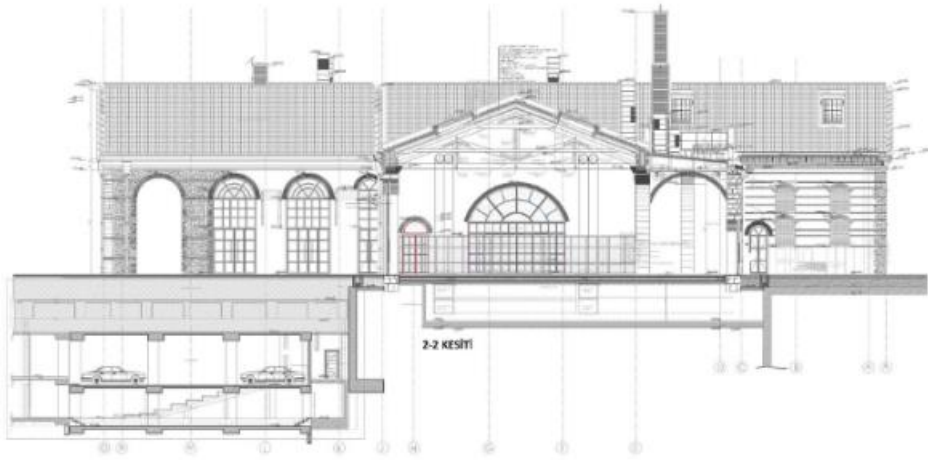
Şekil 106. Orta Bina Dökümhane (Zemin Kat Planı)

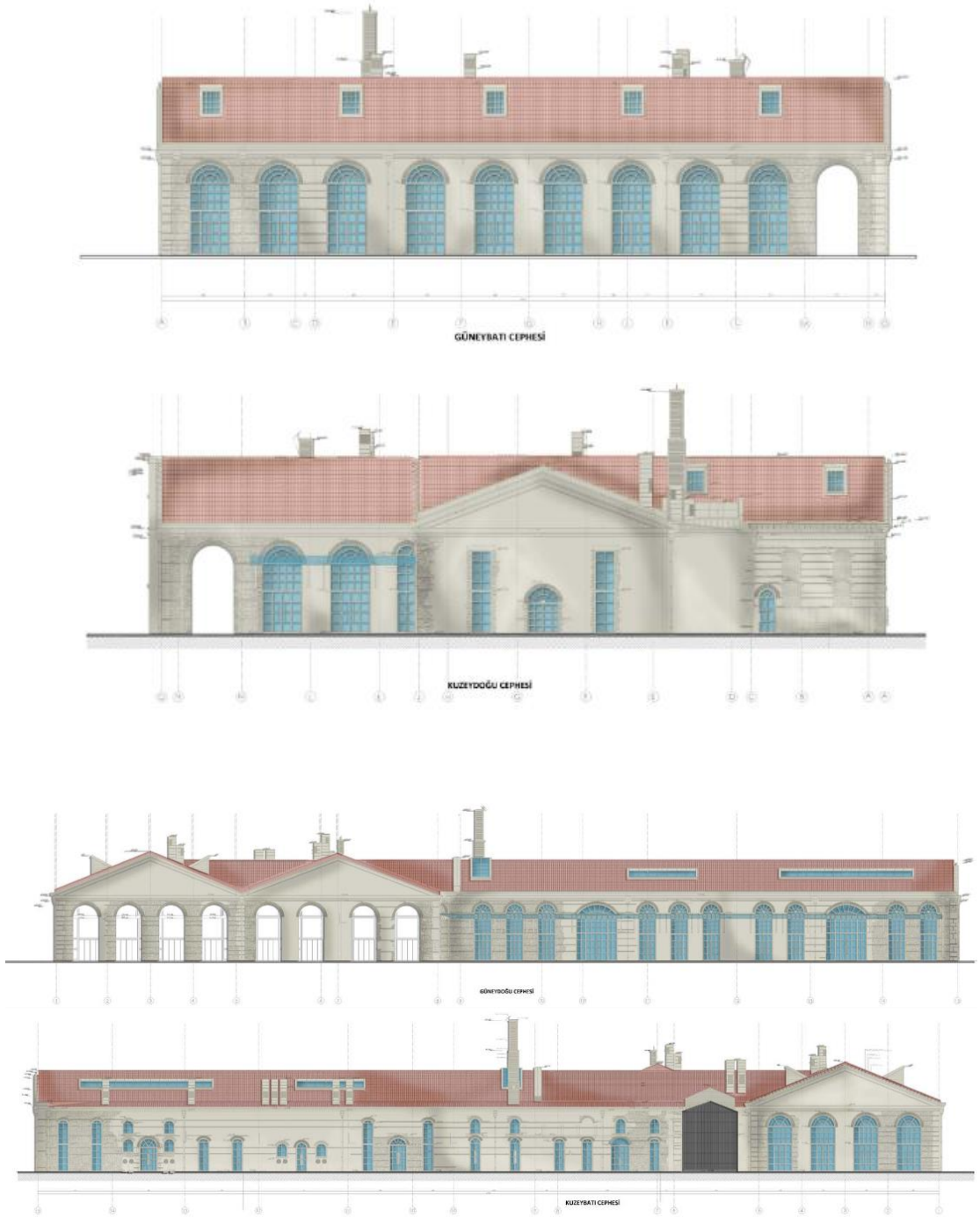
Kaynak: (arkiv.com.tr, 2021)

Şekil 109. Orta Bina (Dökümhane) (Kesit)

Kaynak: (arkiv.com.tr, 2021)

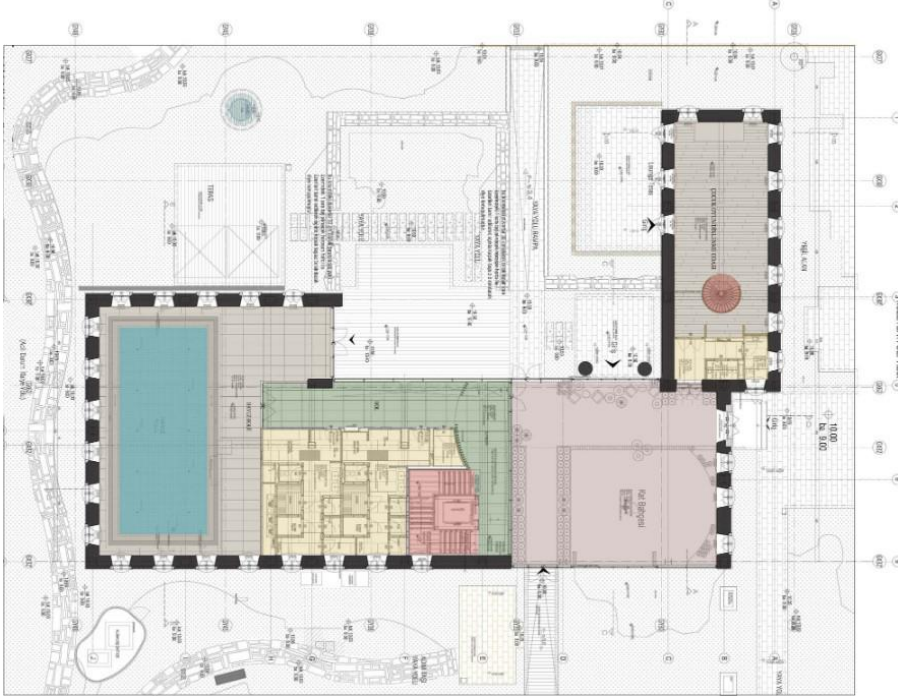

Şekil 111. Orta Bina Dökümhane (Cephe Görünüş)

Kaynak: (arkiv.com.tr, 2021)

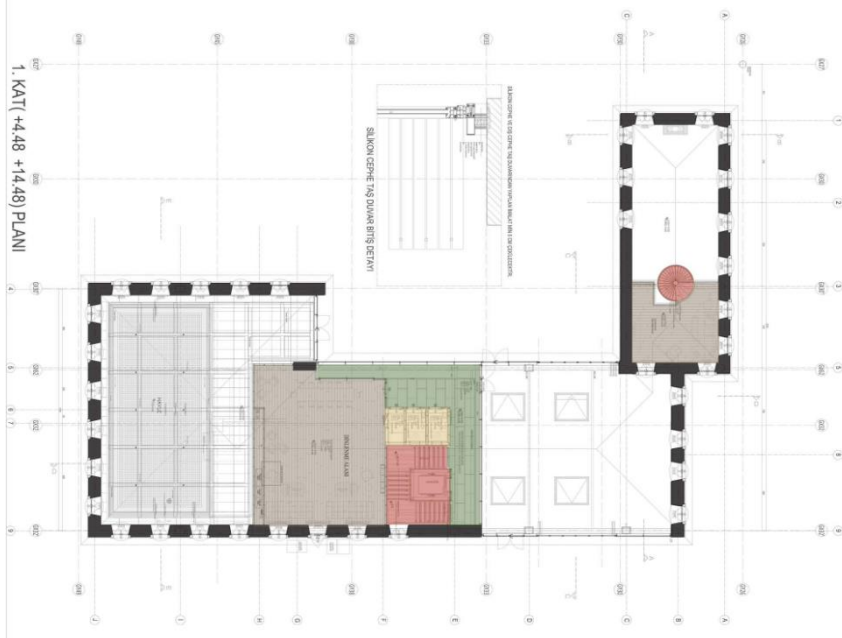
Komutanlık Binası; 2013 tespit raporu incelendiğinde (Nova Taşınmaz Değerleme ve Danışmanlık Anonim Şirketi TD Rapor No: 2013/1204 alanın güney sınırında Kennedy Caddesine komşu hat üzerinde, hamam yapısının hemen yanında yer almaktadır. Ancak, proje kapsamında alanın yeninden işlevlendirilmesinde taşıma yolu ile yeri değiştirilmiştir, konsept içerisinde sosyal

merkez olarak yeniden işlevlendirilmiştir. Yapı içerisinde yüzme havuzu, Spa, orta bölgesinde peyzaj ve sera alanı, diğer bölümünde ise çocuk etkinlik alanı oluşturulmuştur.

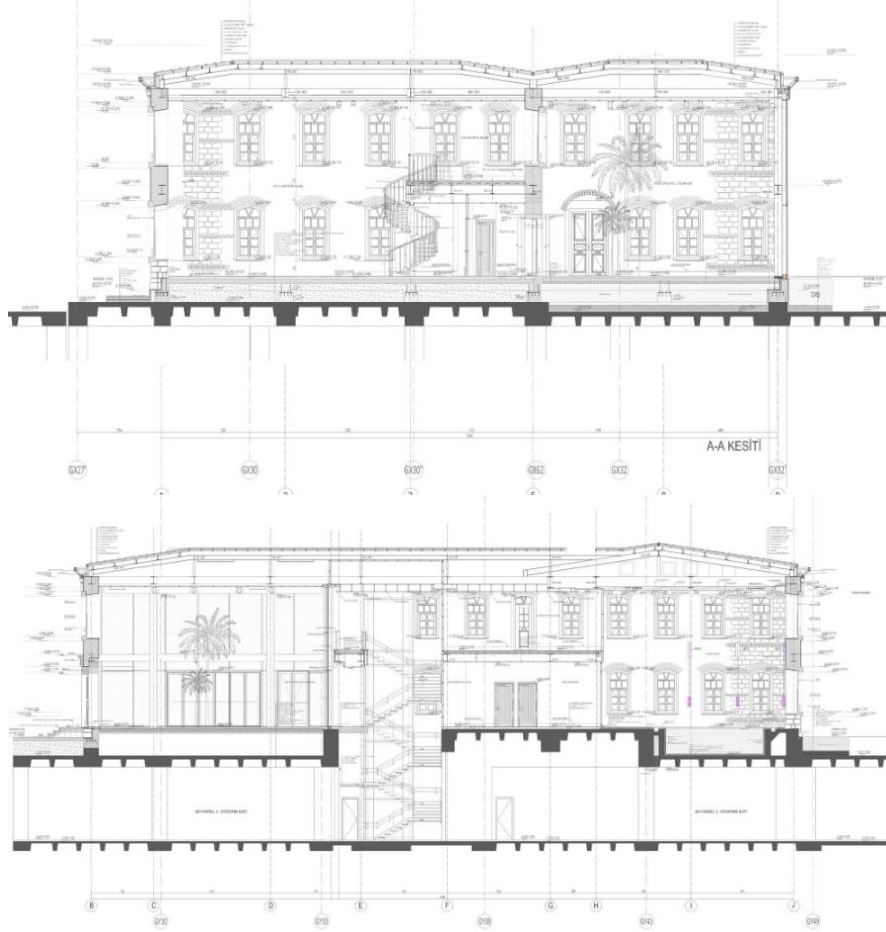
Şekil 112. Komutanlık Binası Zemin Kat Planı

Kaynak : (arkiv.com.tr, 2021)

Şekil 113. Komutanlık Binası Zemin Kat Planı

Kaynak : (arkiv.com.tr, 2021)

Şekil 114. Komutanlık Binası (Kesit)

Kaynak : (arkiv.com.tr, 2021)

Fotograf : Komutanlık Binası (Cephe Görünüş)

Kaynak : (arkiv.com.tr, 2021)

Su Kulesi yapısı; aslına uygun restore edilmiş olup özgün alanında olduğu şekliyle korunması karar alınmıştır. Yapı çevresinde açık hava aktiviteleri proje kapsamında planlanmış olsa da konut bloğu yakın çeperinde yer alması, konut

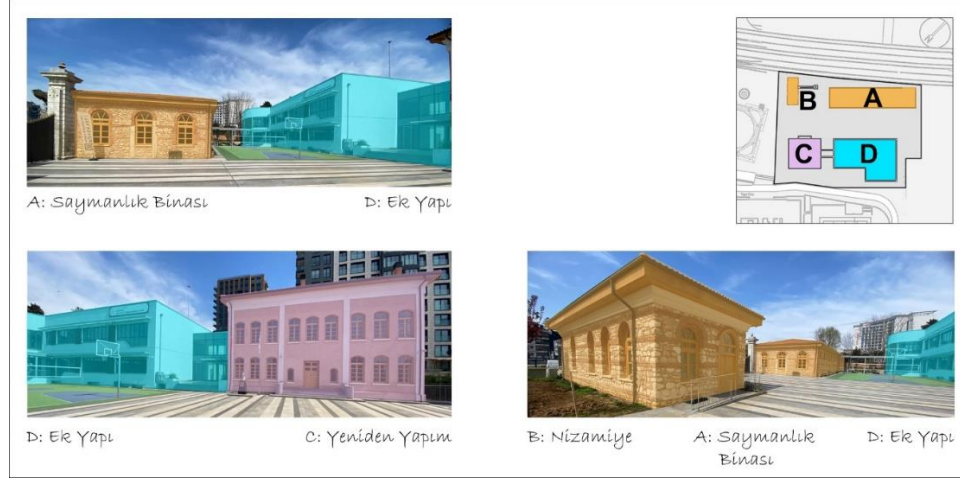
kullanıcıların talebi ile ilgili alanda açık hava etkinlik yürütülmemektedir. Mahremiyet kaygısı ile ilgili gelişen bu durumu, tez kapsamında alan fotoğrafları çekimi esnasında güvenliğin aynı açıdan uzun süreli fotoğraf çekimi konusunda uyarıda bulunması ile de teyit etmiş bulunmaktayım. Bu bağlamda proje kapsamında konut kullanıcılarının mesken mahremiyeti ile ilgili birtakım problemler yaşamakta olduğu görülmektedir.

Şekil 115. Büyükaly Su Kulesi Yapısı

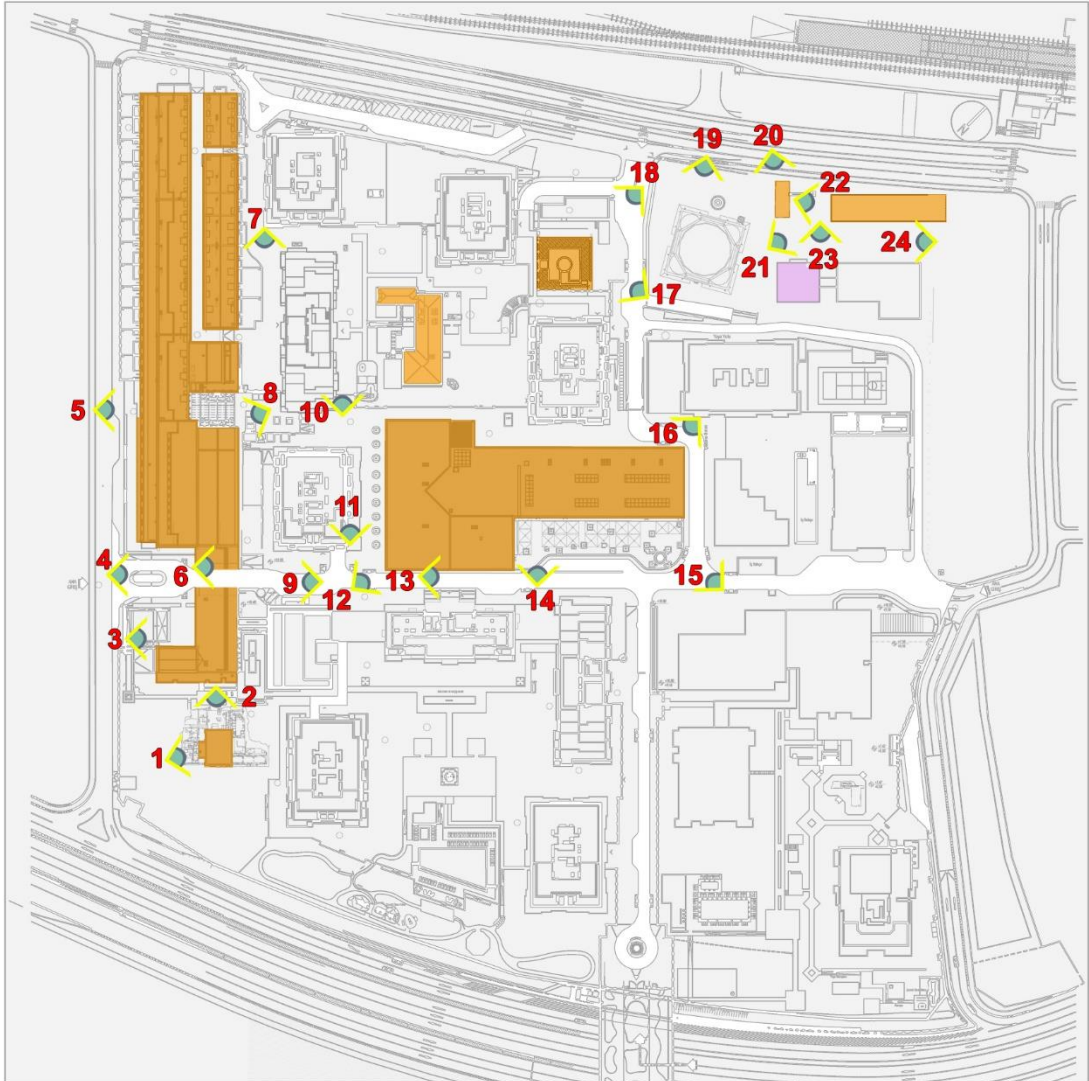
Kaynak : (Çıkrıkçı S. A., Kişisel Arşiv, 2023)

Proje sınırları içerisinde yer alan ve askeri saymanlık binası olarak kullanılan alan, içerisinde bulunan yapılar ve çağdaş eki ile birlikte eğitim yapısı olarak planlanmış ve ilgili alan proje alanından rijit sınırlarla ayrılmıştır. Tarihi yapıların fiziki bütünlüğü koruma kapsamında sağlanmakla birlikte iç mekan bölümlendirmeleri yeni işlevine hizmet edecek mahallere ayrılmıştır. Eğitim kompleksi içerisinde yer alan nizamiye yapısı ve saymanlık binası aslına uygun restore edilerek yeni işlevi destekleyici mekânsal bölümlendirme ile tekrar kullanıma açılmıştır. Alanda bulunan çağdaş ek ve yeniden yapım örneği bina ise doku ve üslup farklılığı ile tarihi doku ile algı ayrımını yakalaması hedeflenmiştir.

Şekil 116. Büyükaly Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi

Kaynak: (Çıkrıkçı S. A., Kişisel Arşiv, 2023)
(Tez kapsamında ölçek çalışmasına dahil edilmemiştir.)

Şekil 117. Büyükaly Fişekhane Fotoğraf Albümü

Kanyak : (Çıkrıkçı S. A., Kişisel Arşiv, 2023)

BÜYÜKYALI FİŞEKHANE ALAN FOTOĞRAFLARI

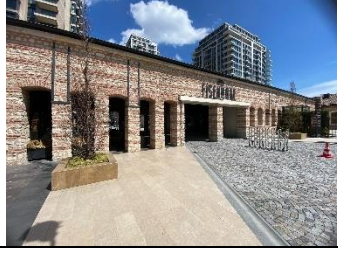
1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

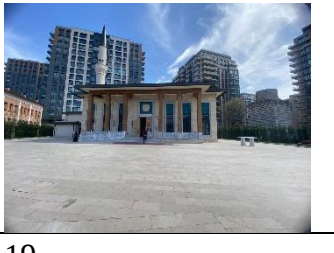
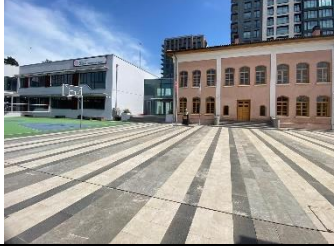
13

14

15

BÜYÜKYALI FİŞEKHANE ALAN FOTOĞRAFLARI		
		
16	17	18
		
19	20	21
		
22	23	24

Şekil 118. Büyükaly Fışekhane Alan Fotoğrafları
Kaynak : (Çıkırıkçı S. A., Kişisel Arşiv, 2023)

C. Bomonti Bira Fabrikası (Bomonti Ada)

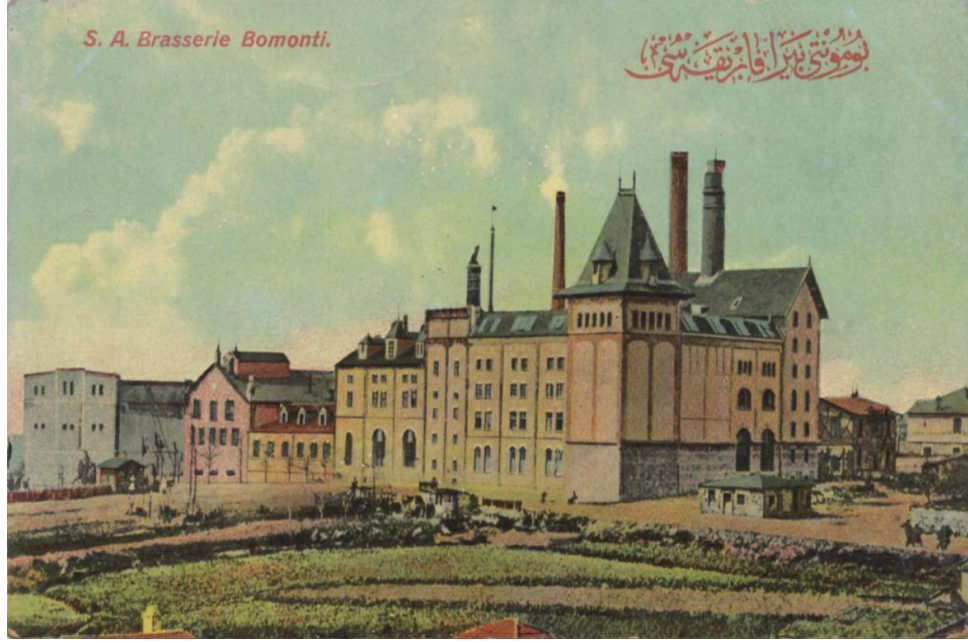
19. Yüzyıl sanayi devriminin Osmanlı'daki en büyük hareketi başkent İstanbul'da ve yakın çevresinde gerçekleşmiştir. 20. Yüzyıl başlarında Osmanlı İmparatorluğunda bulunan endüstri yapılaşmasının %55'i İstanbul'da yer almaktadır. Ve bu dönemde kurulmuş olan Bomonti bira fabrikası Türkiye'nin ilk alt fermantasyon ile (modern üretim tekniği) bira üretimi gerçekleştiren tesis olma özelliğine sahiptir.

Bomonti sanayi bölgesinin geçmişi 1890 yılına kadar uzanmaktadır. Tesis İstanbul'un Şişli ilçesi 1018 numaralı ada, Birahane Sokak, Bomonti Arkası Sokak, Tali Sokak ve Bomonti Caddeleri arasında konumlanmış olan 31.000 m²'lik alanda kurulmuş olup bölgenin en eski sanayi tesisidir.

Tesis 1890 yılında İsviçreli Bomonti Kardeşler tarafından Feriköy’de kurulmuş olup, 15 Ağustos 1891 yılında alınan ruhsatla 1893 yılında bugün de bulunduğu semte Bomonti bölgesine taşınmış ve semte adını kazandırmıştır. Fabrikanın konumlandırma sürecini değerlendirmek için dönemin politikalarını incelemek faydalı olacaktır. İslam’da haram kılınan ve insana sarhoşluk veren içkiler arasında yer alan bira için tüketmek, üretim ve satış izni almak Osmanlı İmparatorluğu ve diğer İslami esaslara bağlı devletlerde bilindiği üzere zordu. Ancak imparatorluk topraklarında ve Bira Fabrikası civarında sadece Müslümanlar yaşamıyordu. Bu bağlamda kamu düzenini bozmamak ve Müslümanlara zarar vermemek şartıyla bu ürünlerin ticaretiyle uğraşılması kontrole tabi olarak serbestti. Evliya Çelebi seyahatnamesinde İstanbul fethi öncesinde başta Galata ve Beyoğlu civarı olmak üzere Samatya, Kumkapı, Yeniköy, Kadıköy, Büyükdere, Kuruçeşme, Arnavutköy, Balat, Fener semtlerinde bulunan meyhanelerin fetih sonrasında da varlığını sürdürdüğünü belirtmiştir. (Çelebi, 1995)

Fabrika alanının seçiminde emlak arsa fiyatları ve tüketici hedef kitlesinin bölgeye olan yakınlığının değerlendirildiği görülmektedir. Bölgede fabrikanın kurulması yakın çevresindeki yapılaşmayı da etkilemiş olup civarında sosyal donatı alanları, konutlar, yeme içme mekanları, otel ve işyerleri vb. fonksiyonlarda yapıların üretilmesinde önemli bir etken olmuştur.

1893 yılında faaliyete başlayan tesis; 1905 yılında yeni yapı ilaveleriyle büyüyerek 1908 yılında anonim ortaklık haline getirilmiştir. (Eldem, 1994) Kurulduğu tarihten itibaren sektörel rakibi bulunmayan Bomonti Bira Fabrikasına 1909’da Büyükdere’de açılan Nektar Bira Fabrikası rakip olmuştur. Bu rekabet iki kurumda zarar vermiştir. Sonrasındaki süreçte ise kurumlar 1911 yılında birleşmiş ve Bomonti-Nektar Birleşik Biralara Anonim Şirketi ismi ile ticari süreçlerine devam etmişlerdir. (Yentürk, 1999). 22 Mart 1926 yılında İçki Tekeli’nin kurulması ve sonrasında 1938 yılına kadar üretim Bomonti-Nektar şirketi üzerinden devam etmiştir. 1938 yılında ise fabrika Tekel İdaresi tarafından satın alınmıştır. Tekel idaresinde üretime devam eden Bomonti Bira Fabrikası 1991 yılında üretimini sonlandırmıştır ve fabrika boşaltılmıştır. (wikipedia.org, 2022)

Şekil 119. BA: Bomonti Bira Fabrikası Kartpostalı

Kaynak : (wikipedia.org, 2022)

Kırk dönümlük arazi üzerinde birçok işletme binası ile üretim gerçekleştiren fabrika, içerisinde halka açık bira bahçeleri ile kamusal bir sosyal donatı alanı olarak da varlık göstermiştir. Bu bağlamda endüstri mirasının kentsel ve toplumsal bellek izlerine sahip önemli bir örnektir.

Şekil 120. Bomonti Bira Fabrikası Bira Bahçesi

Kaynak: (Gökdemir, 2019)

1950 yılına kadar varlığını sürdüren bira bahçeleri rekreasyon ve sosyal donatı alanı olmasının yanı sıra üretimi gerçekleştirilen biranın tadım imkanının

sunulduğu kentsel bir nirengi noktası değeri taşımıştır. 20. Yüzyılın ikinci yarısında rakip firmaların kurulmasıyla birlikte (Efes Pilsen ve Tuborg) Bomonti Bira Fabrikasının üretiminde azalma olmuştur. 1994 yılında ise fabrika kapatılmıştır. 21. Yüzyıl başlarında ise Tekel sahipliğinde olan fabrika depo olarak kullanılmıştır. (Doldur, 1993) Uzun süre âtil beklemiş olan fabrika yapıları zaman içerisinde hasar almış, içerisindeki makine ve tesisat zarar görmüştür. (Yiğit, Emek tarihinden kente bakmak: Bomonti ve bira fabrikası örneği, 2010)

Şekil 121. Bomonti Bira Fabrikası

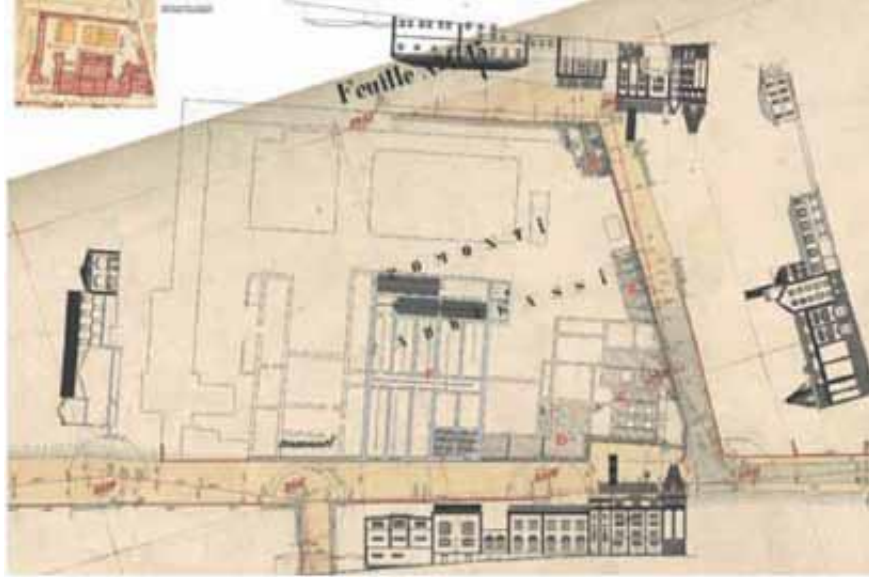
Kaynak : (Yiğit, 2019)

Fabrika 1998 yılında, İstanbul 1 No'lu Koruma Kurulu tarafından korunması gereken kültür varlığı olarak tescillenmiştir. Tescil altına alınmadan bir yıl önce 1997 de Sinan Akyurtlaklı tarafından Bomonti Bira Fabrikası Restorasyon Projesi başlığı ile ele alınan Yüksek Lisans Tezinde Akyurtlaklı kompleksi 5 farklı döneme ayırarak incelemiştir. Bu dönemler, 1890-1900'ler, 1900-1920 yılları arası, 1920-1945 yılları arası ve faaliyetin durdurulduğu 1994 yılına kadar olan evreler bu beş dönemi oluşturmaktadır. (Akyurtlaklı, 1997) Gülsün Tanyeli ve Deniz İkiz ise 2009 yılında işletmeyi yapılar bazında incelemişlerdir. Bu bağlamda tesis kendi içerisinde 8 ayrı bloktan oluşmaktadır. (Tanyeli & İkiz, İstanbulda Bir Endüstriyel Miras Örneği; Bomonti Bira Fabrikası, 2009). Ancak mevcut durum incelendiğinde çalışma kapsamında ele alınan yapıların büyük çoğunluğunun günümüze ulaşamadığı görülmektedir.

Şekil 122. Bomonti Bira Fabrikası Alanı (Jacques Pervititch Haritaları)(1924)

Kaynak : (Toprak & Hacıhasanoğlu, 2022)

Şekil 123. Bomonti Bira Fabrikası Plan ve görünüş

Kaynak: (Tanyeli & İkiz, 2009)

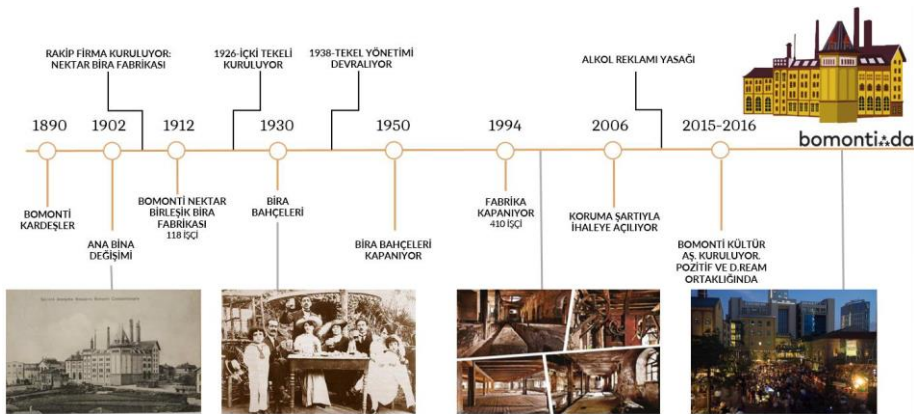

Şekil 124. Bomonti Bira Fabrikası Gül Köksal Arşivi 2003

Fotoğraf : S. Arman Çıkrıkçı Arşivi 2023

Kaynak : (Köksal, 2005)

2015 yılında Pozitif ve D.ream tarafından Bomonti Kültür Sanat A.Ş. kurulması ile alanın koruma çalışmaları başlamıştır. Yapı Kredi'nin sponsorluğu ile güncel adı Yapı Kredi Bomontiada olsa da gerek tez kapsamında gerekse kullanıcı ve sosyal medya platformunda adı Bomontiada olarak geçmektedir. Koruma uygulamaları neticesinde alan, içerisinde sekiz farklı işletmenin kurulduğu, bitişik nizam yapıların çevrelediği avlunun tarihi bira bahçeleri özelliği taşıdığı kamusal bir sosyal donatı alanı olarak günümüzde yeni işlevini sürdürmektedir. Kuruluşundan itibaren tesis kapsamında farklı işlevlerin eklenmesi ve çıkarılmasıyla değişim geçiren Bomonti Bira Fabrikası günümüzde yarı kamusal – özel mekân sınıfında yer almaktadır.

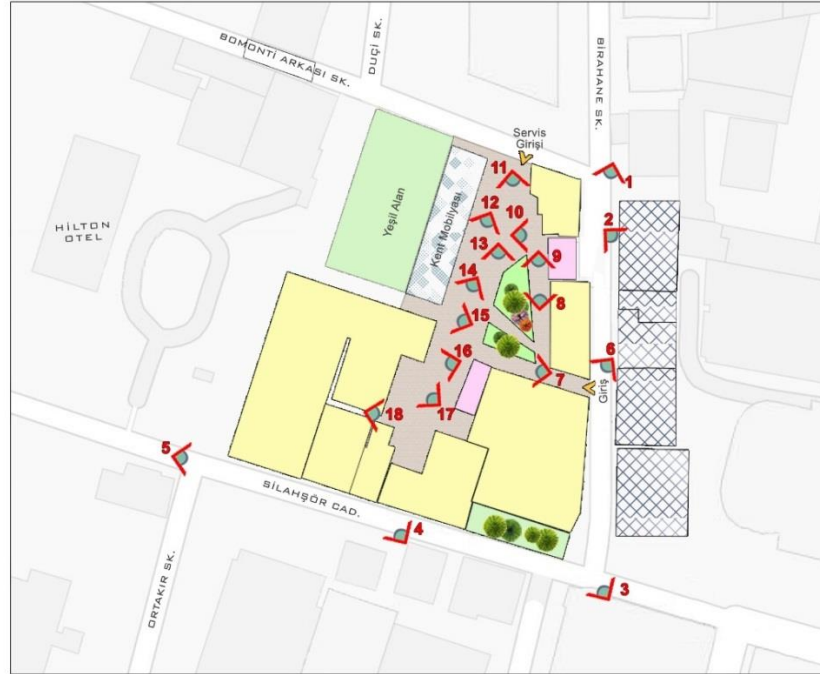
Şekil 125. Bomonti Bira Fabrikası Zaman Çizelgesi

Kaynak : (Durbin, 2020)

Şekil 126. Alan Yapı Lejantı

Kaynak : (Çıkrıkçı S. A., Kişisel Arşiv, 2023)

Şekil 127. Alan Fotoğrafları Vaziyet Planı Gösterimi

Kaynak : (Çıkrıkçı S. A., 2023)

BOMONTİ BİRA FABRİKASI ALAN FOTOĞRAFLARI

Şekil 128. Bomonti Bira Fabrikası Alan Fotoğrafları

Kaynak : (Çıkırıkçı S. A., Kişisel Arşiv, 2023)

Fotoğraflarda (Fotograf BA, Albüm No:2) ve vaziyet planında görülmekte olan yıkımı gerçekleştirilen birahane sokakta bulunan yapılar 1910 yılında çekilmiş olduğu düşünülen fotoğrafta görülmemekte olup II. Abdulhamit döneminde inşa edilmemiş yapılardır. Ancak, Eklemlenerek gelişen endüstriyel yapı ve alanlarda korumanın bütüncül yaklaşımı gereği işbu yapıların koruma kapsamına alınması konusu günümüzde geçerliliğini kaybetmiştir. Yıkımı gerçekleştirilen yapıların dönemin tesis ek hizmet yapıları olarak inşası yapılmış olup silo binası, arpa temizleme binası, eski kazan dairesi taşınmazları olduğu bilinmektedir. (Aydın, 2020) Yapı alanının diyanet taşınmaz mülk envanterine geçmesi sonrası oluşturulan proje kapsamında binaların yıkımı gerçekleştirilmiştir.

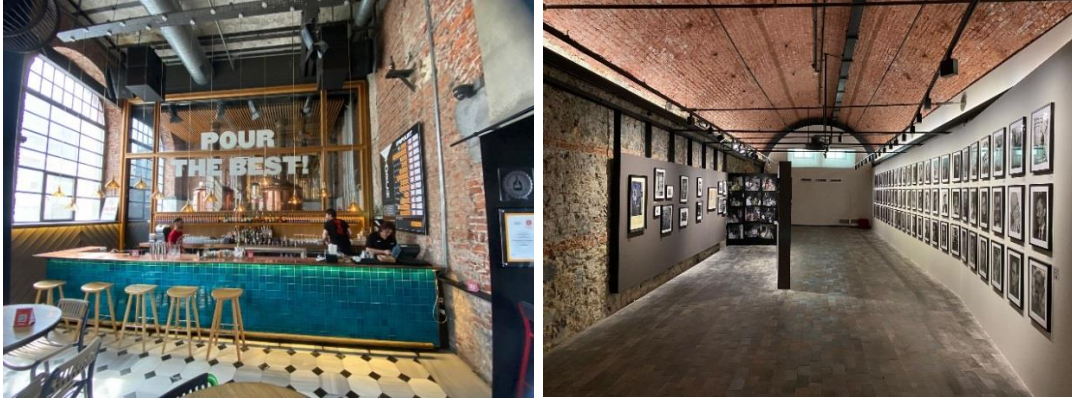

Şekil 129. Yıkımı Gerçekleştirilen Ek Yapılar

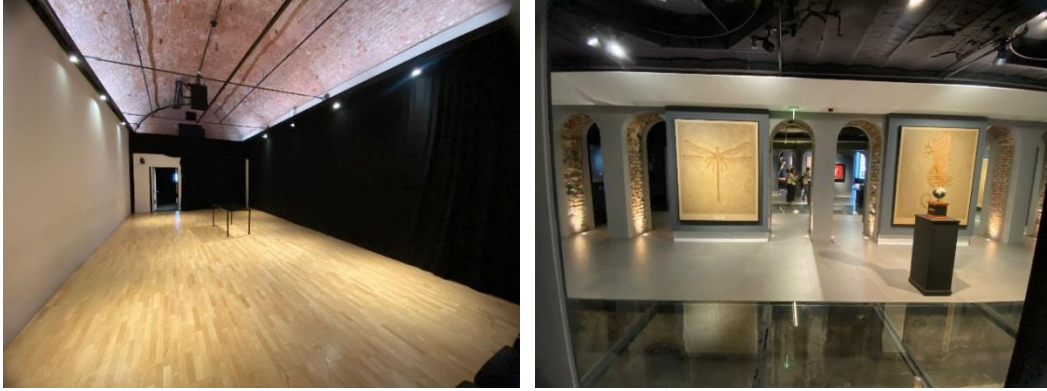
Kaynak : (Köksal, 2020)

Yıkımı gerçekleştirilen yapıların hangi tarihte inşa edildiği net bilinmiyor olsa da; İTÜ Mimarlık Bölümü Öğretim Üyesi Yıldız Salman yapmış olduğu araştırmalarında, yıkımı gerçekleştirilen binaların tesisin son dönemlerinde üretimin teknolojiye ayak uydurabilme çabasının ürünü olarak tesise eklendiği 1945-1965 yılları arasında inşa edildiğini öngörüyor. (Aydın, 2020)

Yeniden işlev kazandırılmış alanda yapı bazında farklı işletmelerin yürütmekte olduğu restoran, sanat ve sergi mekânı, müze, ofis ve eğitim atölyesi fonksiyonları bulunmakta. İşletmelerin yapıları özel tasarım ve işlevlerle yürüttüğü Bomonti ada içerisinde farklılık içerek bir bütünlük hâkim.

Şekil 130. Bomonti Ada İç Mekan Fotoğrafları

Şekil 131. Bomonti Ada İç Mekan Fotoğrafları

Şekil 132. Bomontiada Kesiti

Kaynak : (Durbin, 2020)

IX.ÖLÇEK ÇALIŞMASI VE ANALİZ SONUCU

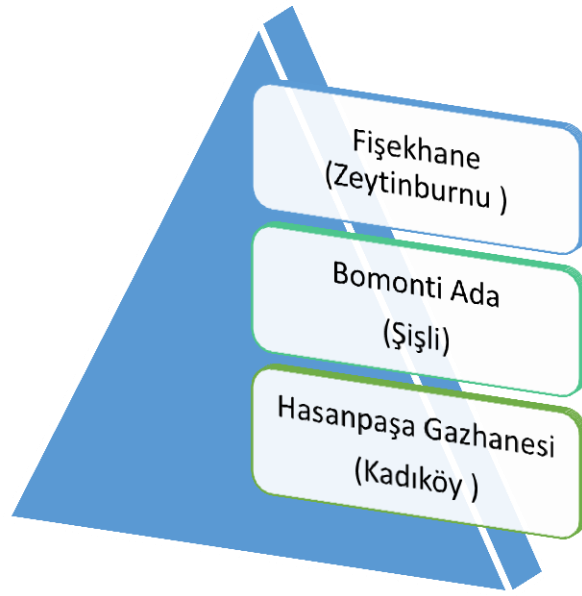
A. Araştırma Yöntemi

Araştırmanın analizinde IBM SPSS Statistics 23 versiyonu kullanılmıştır. Araştırma üç farklı yapının Fişekhane (Zeytinburnu), Bomonti Ada (Şişli) ve Hasanpaşa Gazhanesi (Kadıköy)'ni ziyaret edenler üzerinde gerçekleştirilmiş ve 172 kişi analize uygun görülmüştür.

B. Veri Toplama Araçları

Araştırmada kullanılan ölçek toplamda 21 sorudan oluşmaktadır. Katılımcılara bir adet hangi yapıyı değerlendirmek istedikleri ile ilgili, dört adet demografik özellikler (Cinsiyet, yaş, gelir ve eğitim durumu) ve onaltı adet ise yapı ile ilgili görüşleri içeren sorular sorulmuştur. Ölçekte ekteki veriler, yapıları ziyaret eden katılımcıların yüzyüze ankete katılması ve internet üzerinden ankete verilen cevaplardan elde edilmiştir. Ölçek formu ve soruları Tez Ek 01' de yer almaktadır.

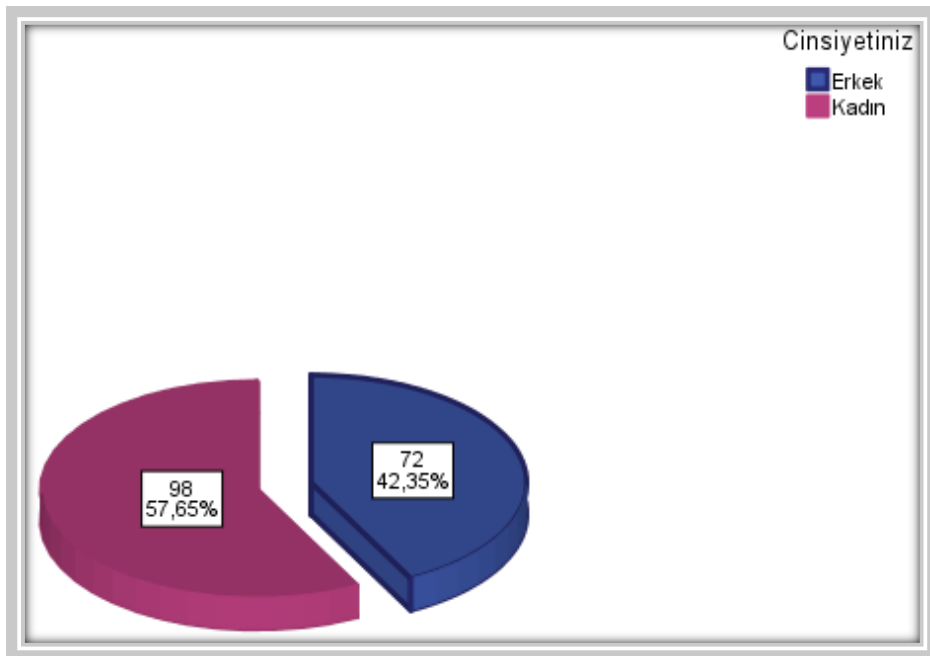
C. Araştırmanın Sonuçları

Şekil 133. Araştırmanın Şematik Gösterimi

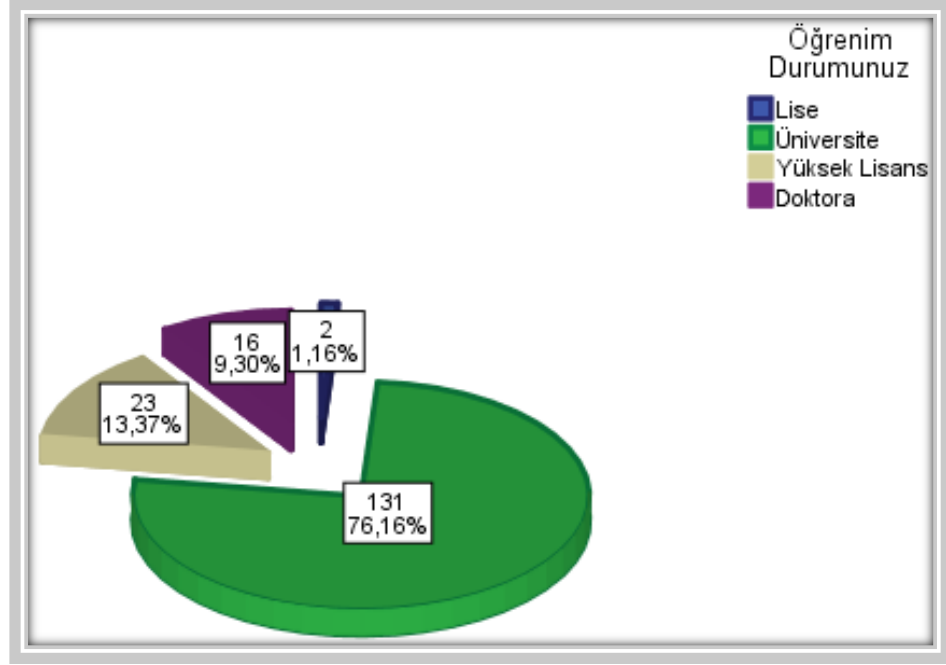
D. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Araştırmaya katılan 172 katılımcıya ait demografik özellikler Grafik 1-2-3-4'te gösterilmiş olup, katılımcıların üç yapıdan hangisini değerlendirdikleri Grafik 5'te sunulmuştur.

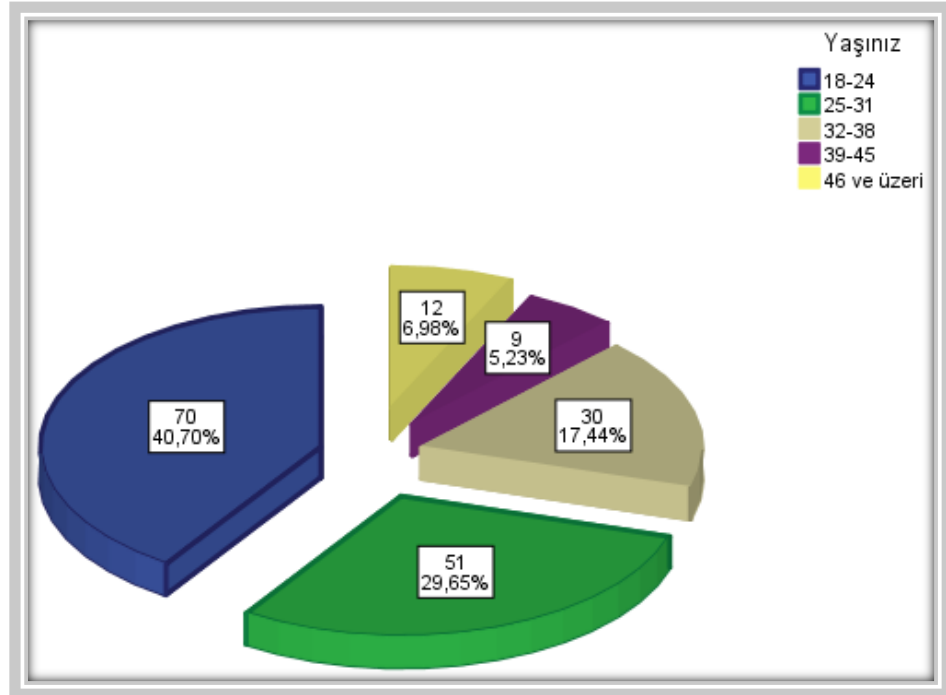
Şekil 134. Araştırmaya Katılanların Cinsiyete Göre Dağılımı

Araştırmaya katılan 172 kişiden 98'i (%57,65'i) kadın, 72'si ise (%42,35'i) erkek katılımcılardan oluşmaktadır.

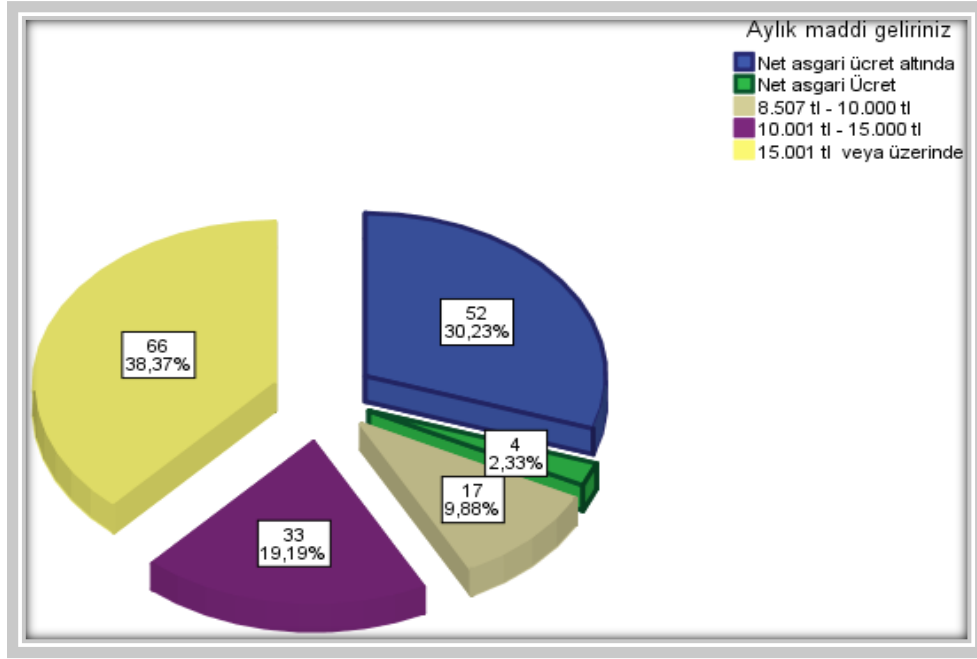
Şekil 135. Araştırmaya Katılanların Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı

Araştırmaya katılanların 131'i (%76,16'sı) üniversite mezunu, 23'ü (%13,37'si) yüksek lisans mezunu, 16'sı (%9,30'u) doktora mezunu, 2'si ise (%1,16'sı) lise mezunudur.

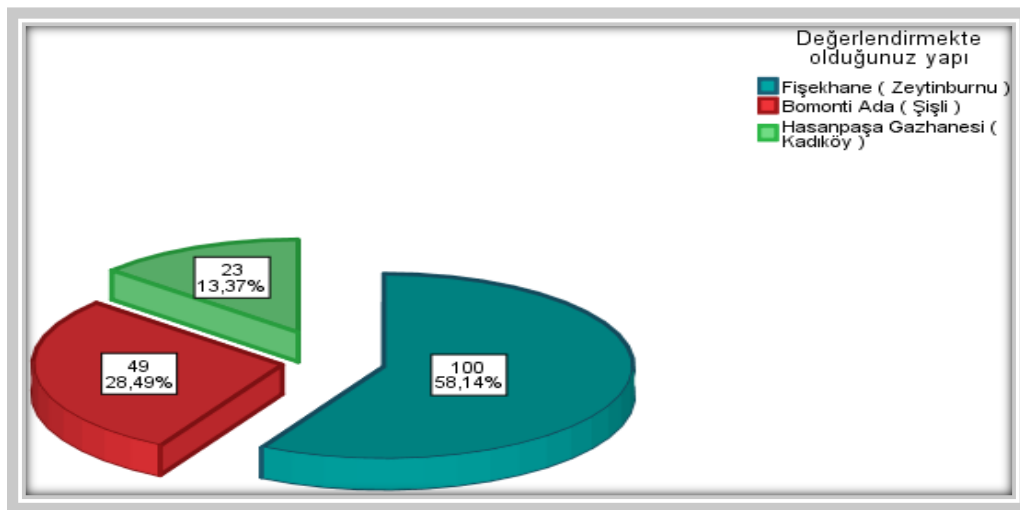
Şekil 136. Araştırmaya Katılanların Yaşa Göre Dağılımı

Araştırmaya katılanların 70'i (%40,70'i) 18-24 yaş arasında, 51'i (%29,65'i) 25-31 yaş arasında, 30'u (%17,44'ü) 32-38 yaş arasında, 9'u ise (%5,23'ü) 39-45 yaş arasında ve 12'si (%6,98'i) 46 ve üzeri yaşındadır.

Şekil 137. Araştırmaya Katılanların Aylık Gelirlerine Göre Dağılımı

Araştırmaya katılanların 52'si (%30,23'ü) net asgari ücret altında, 4'ü (%2,33'ü) net asgari ücret, 17'si (%9,88'i) 8.507TL-10.000TL arasında, 33'ü (%19,19'u) 10.001TL-15.000TL arasında ve 66'sı (%38,37'si) 15.001TL üzerinde gelire sahiptir.

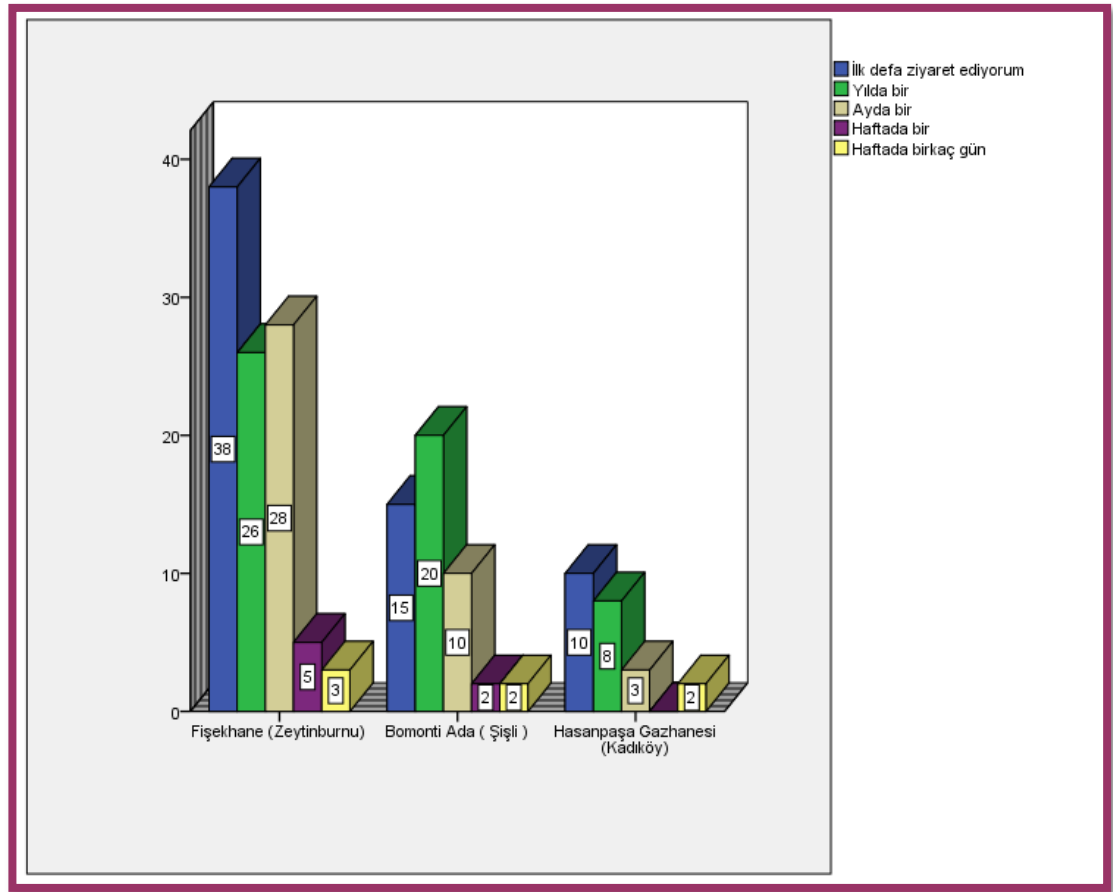

Şekil 138. Araştırmaya Katılanların Değerlendirmekte Oldukları Üç Farklı Yapıya Göre Dağılımları

Araştırmaya katılan 172 kişiden 100'ü (%58,14'ü) Fişekhane-Zeytinburnu, 49'u (%28,49'u) Bomonti Ada- Şişli ve 23'ü (%13,37'si) ise Hasanpaşa Gazhanesi-Kadıköy yapısını değerlendirmiştir.

Katılımcıların Yapılar Hakkındaki Sorulara Verdikleri Cevapların Yüzdelik Dağılımları

Araştırmaya katılan 172 kişinin değerlendirdikleri üç farklı yapıya ait görüşlerinin yüzdelik dağılımları Grafik 6-7-8-9-10-11-12-13-14-15-16-17-18-19-20-21'de sunulmuştur.

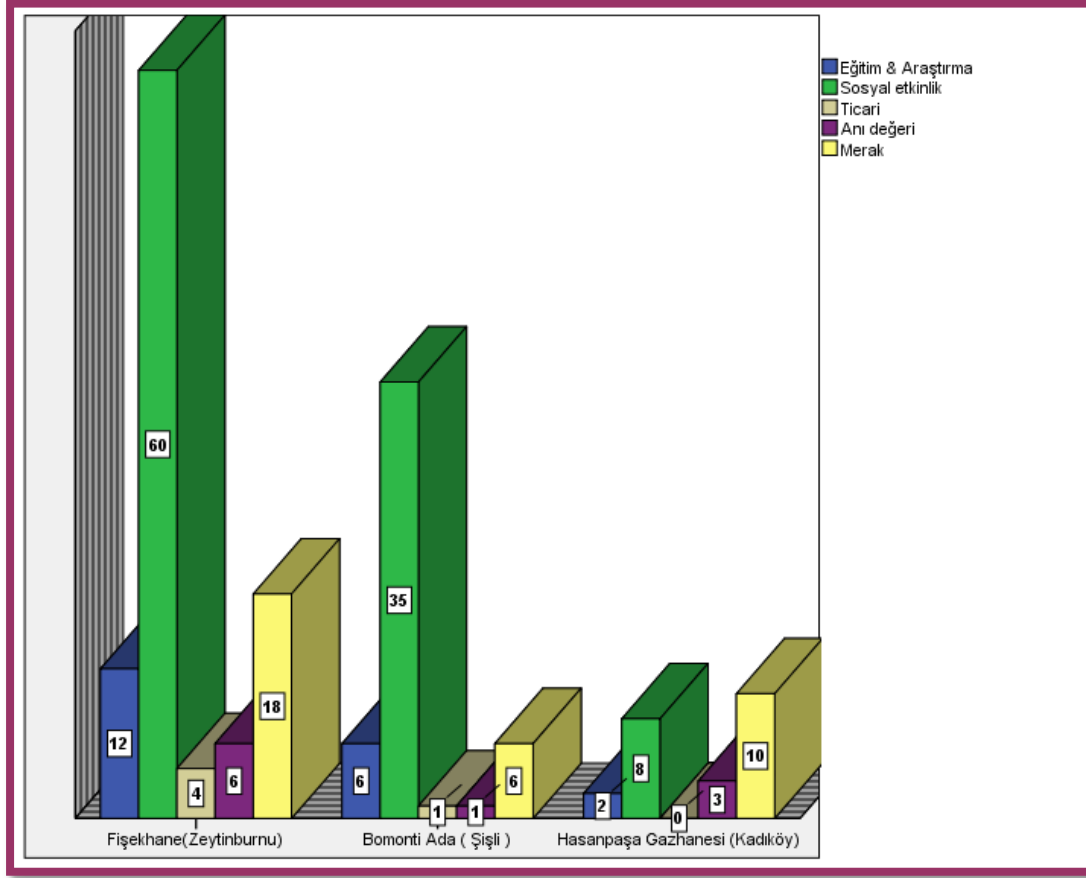

Şekil 139. Katılımcıların Değerlendirmekte Oldukları Yapıya Ait Ziyaret Sıklığının Dağılımı

Fişekhane Yapısı için; 100 kişiden 38'i ilk defa, 26'sı yılda bir, 28'i ayda bir, 5'i haftada bir ve 3'ü haftada birkaç gün ziyaret etmektedir.

Bomonti Ada Yapısı için; 49 kişiden 15'i ilk defa, 20'si yılda bir, 10'u ayda bir, 2'si haftada bir ve 2'si haftada birkaç gün ziyaret etmektedir.

Hasanpaşa Gazhanesi Yapısı için; 23 kişiden 10'u ilk defa, 8'i yılda bir, 3'ü ayda bir, 2'si de haftada bir ziyaret etmektedir.

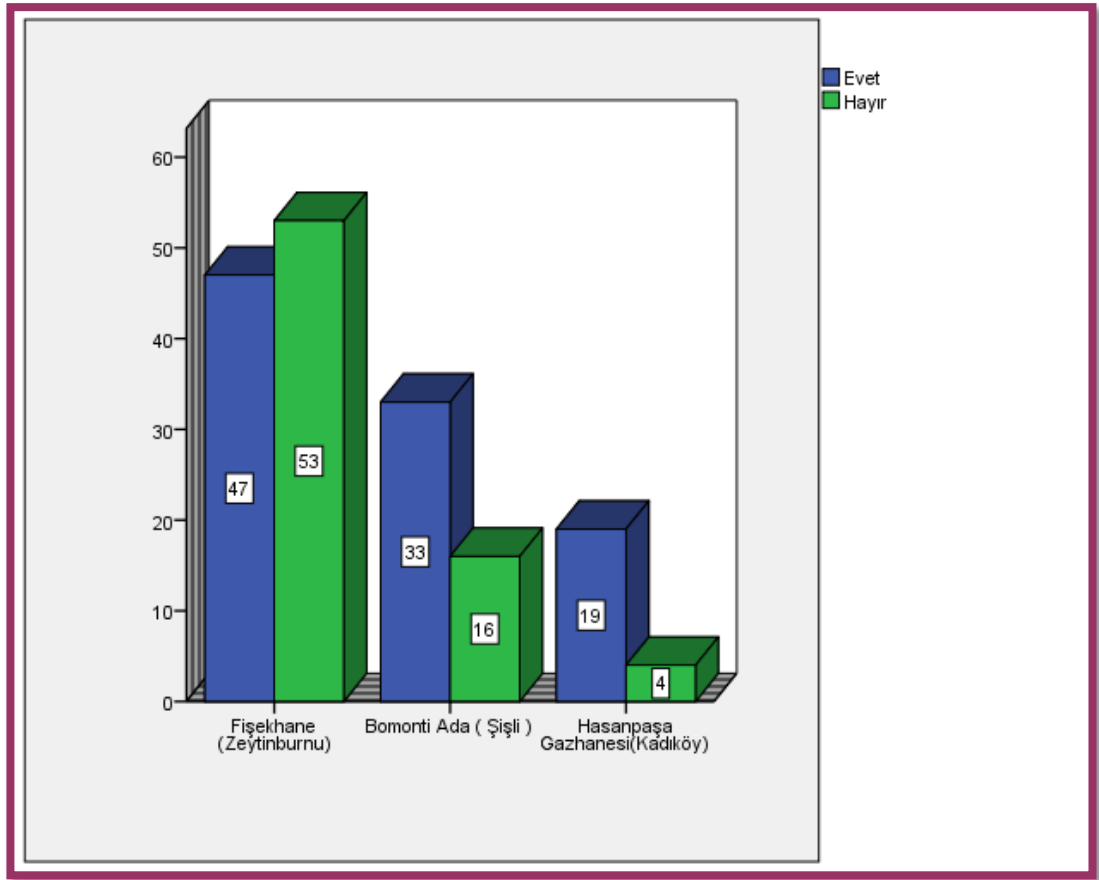

Şekil 140. Katılımcıların Değerlendirmekte Oldukları Yapıya Ait Ziyaret Sebebinin Dağılımı

Fişekhane Yapısı için; 100 kişiden 12'si eğitim ve araştırma, 60'ı sosyal etkinlik, 4'ü ticari amaçla, 6'sı anı değeri ve 18'i de merak ettikleri için ziyaret etmektedir.

Bomonti Ada Yapısı için; 49 kişiden 6'sı eğitim ve araştırma, 35'i sosyal etkinlik, 1'i ticari amaçla, 1'i anı değeri ve 6'sı da merak ettikleri için ziyaret etmektedir.

Hasanpaşa Gazhanesi Yapısı için; 23 kişiden 2'si eğitim ve araştırma, 8'i sosyal etkinlik, 3'ü anı değeri ve 10 kişi de merak ettikleri için ziyaret etmektedir. Ticari amaç ile ziyaret eden bulunmamaktadır.

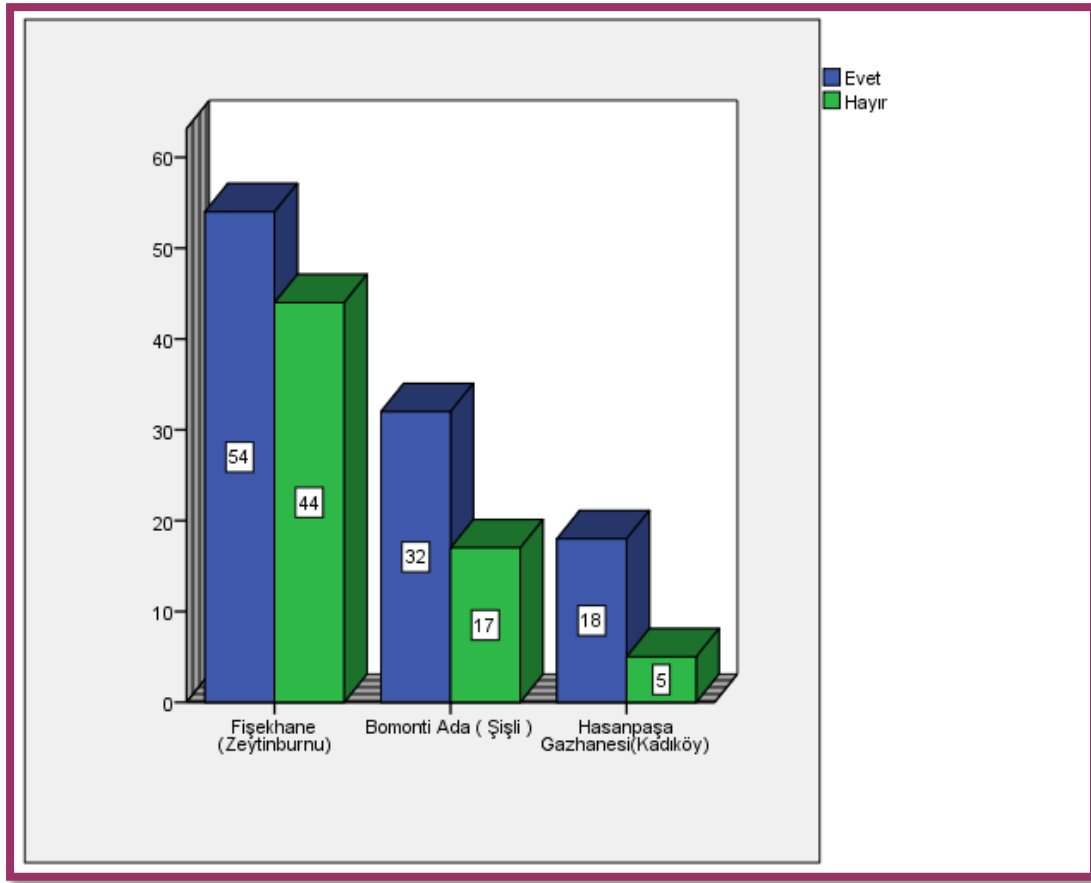

Şekil 141. Katılımcıların Değerlendirmekte Oldukları Yapının İlk İşlevi Hakkındaki Bilgilerinin Dağılımı

Fişekhane Yapısı için; 100 kişiden 47'si yapının ilk işlevi hakkında bilgiye sahip olup, 53'ü ise ilk işlevi hakkında bilgiye sahip değildir.

Bomonti Ada Yapısı için; 49 kişiden 33'ü yapının ilk işlevi hakkında bilgiye sahip olup, 16'sı ise ilk işlevi hakkında bilgiye sahip değildir.

Hasanpaşa Gazhanesi Yapısı için; 23 kişiden 19'u yapının ilk işlevi hakkında bilgiye sahip olup, 4'ü ise ilk işlevi hakkında bilgiye sahip değildir.

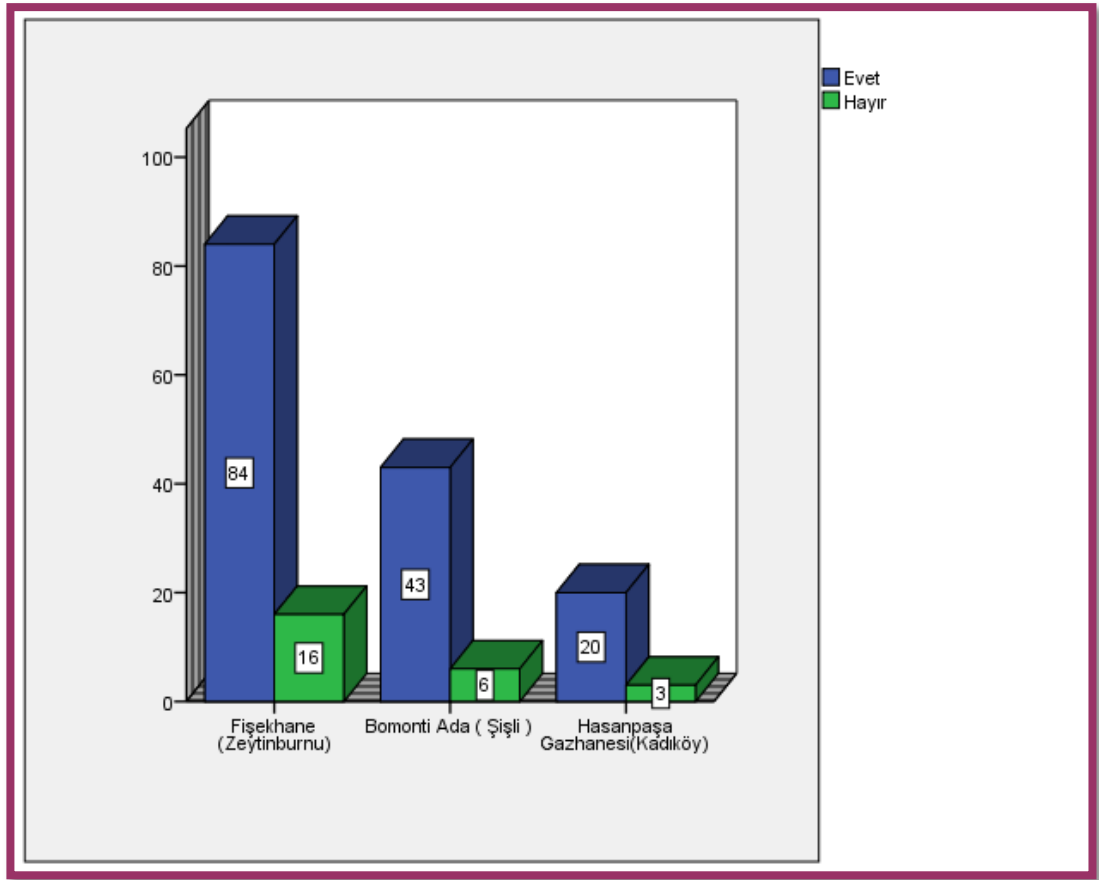

Şekil 142. Grafik 8: Katılımcıların Değerlendirmekte Oldukları Yapının Yeni İşlevinin Mekânsal Olarak Eski İşlevini Hissettirip Hissettirmedigine Dair Bilgilerinin Dağılımı

Fişekhane Yapısı için; 100 kişiden 54'ü yapının yeni işlevinin mekânsal olarak eski işlevini hissettirdiğini, 44'ü ise yapının yeni işlevinin mekânsal olarak eski işlevini hissettirmediğini belirtmektedir.

Bomonti Ada Yapısı için; 49 kişiden 32'si yapının yeni işlevinin mekânsal olarak eski işlevini hissettirdiğini, 17'si ise yapının yeni işlevinin mekânsal olarak eski işlevini hissettirmediğini ifade etmektedir.

Hasanpaşa Gazhanesi Yapısı için; 23 kişiden 18'i yapının yeni işlevinin mekânsal olarak eski işlevini hissettirdiğini, 5'i ise yapının yeni işlevinin mekânsal olarak eski işlevini hissettirmediğini belirtmektedir.

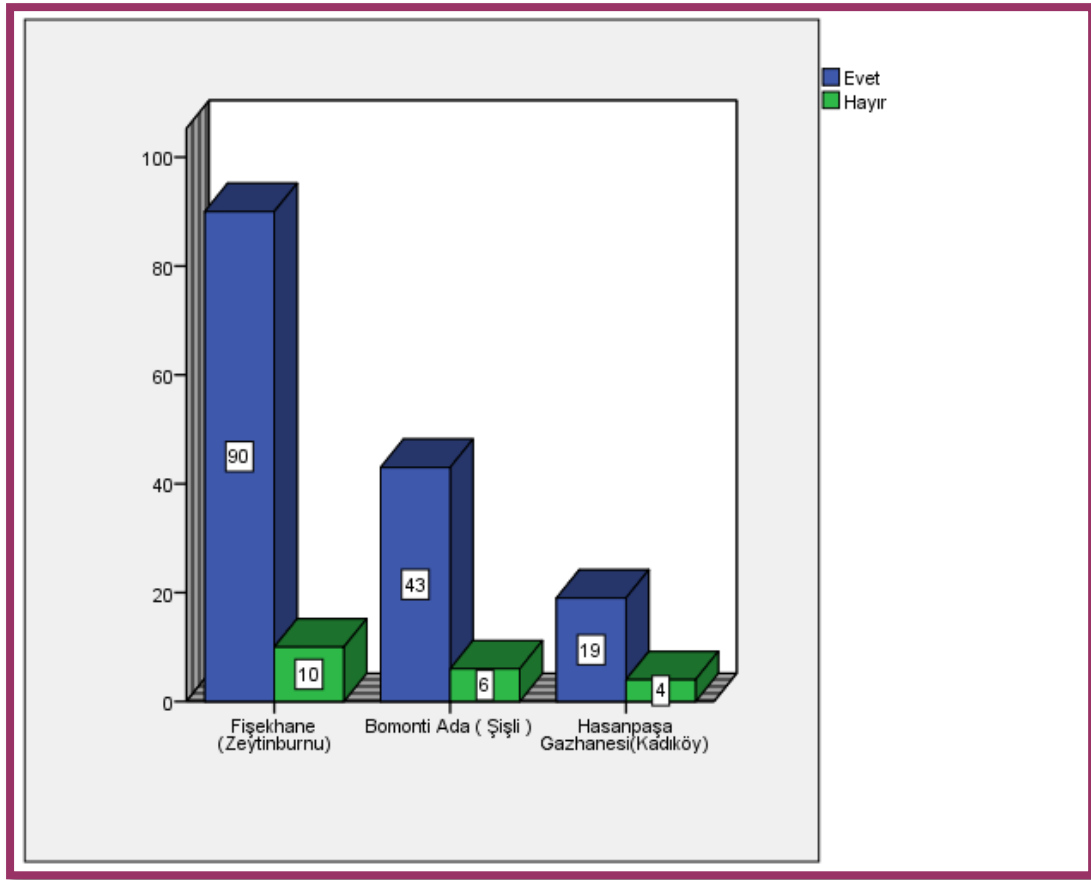

Şekil 143. Katılımcıların Değerlendirmekte Oldukları Yapının Yeni İşlevinin Kendilerine Hitap Edip Etmediklerine Dair Bilgilerinin Dağılımı

Fişekhane Yapısı için; 100 kişiden 84'ü yapının yeni işlevinin kendilerine hitap ettiğini, 16'sının ise kendilerine hitap etmediğini belirtmektedir.

Bomonti Ada Yapısı için; 49 kişiden 43'ü yapının yeni işlevinin kendilerine hitap ettiğini, 6'sının ise kendilerine hitap etmediğini ifade etmektedir.

Hasanpaşa Gazhanesi Yapısı için; 23 kişiden 20'si yapının yeni işlevinin kendilerine hitap ettiğini, 3'ünün ise hitap etmediğini belirtmektedir.

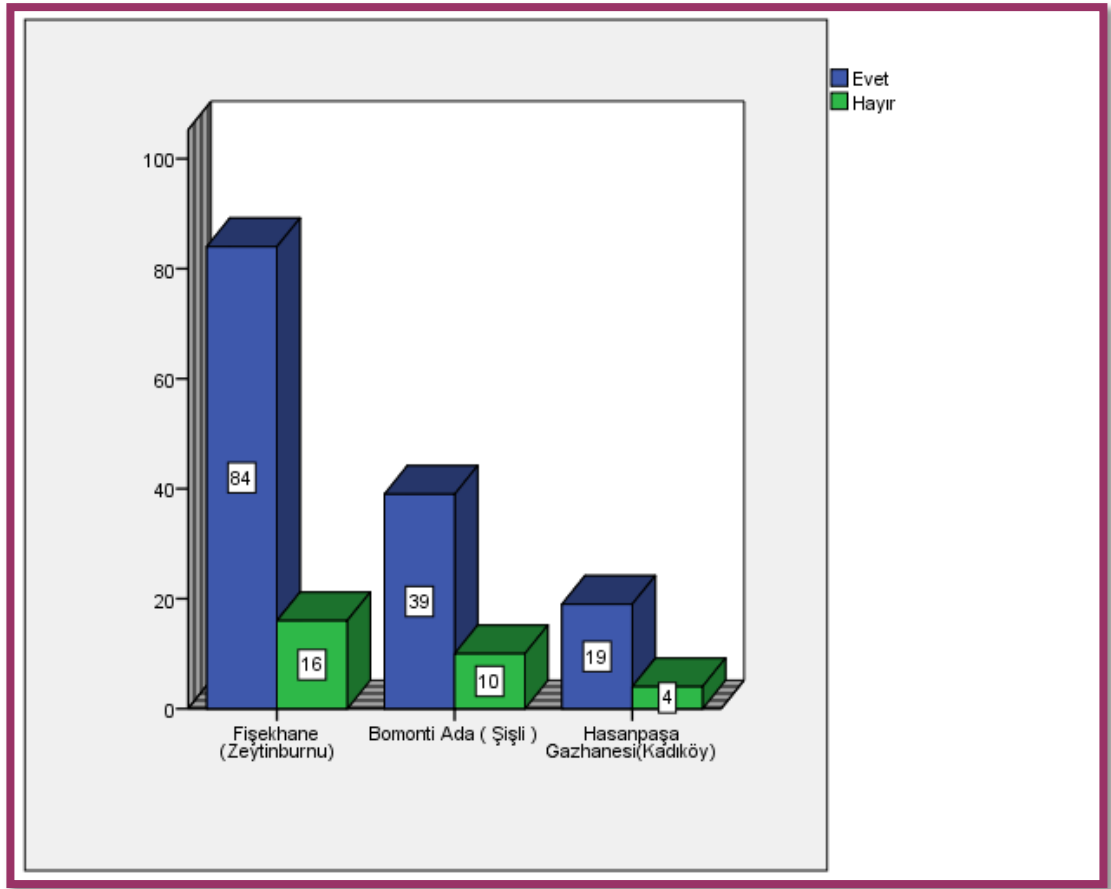

Şekil 144. Katılımcıların Değerlendirmekte Oldukları Yapının Yeni İşlevini Başarılı Bulup Bulmadıklarına Dair Bilgilerinin Dağılımı

Fişekhane Yapısı için; 100 kişiden 90'ı değerlendirdikleri yapının yeni işlevini başarılı bulmakta olup, 10'u ise başarılı bulmamaktadır.

Bomonti Ada Yapısı için; 49 kişiden 43'ü yapının yeni işlevini başarılı bulmakta olup, 6'sı ise başarılı bulmamaktadır.

Hasanpaşa Gazhanesi Yapısı için; 23 kişiden 19'u yapının yeni işlevini başarılı bulmakta olup, 4'ü ise başarılı bulmamaktadır.

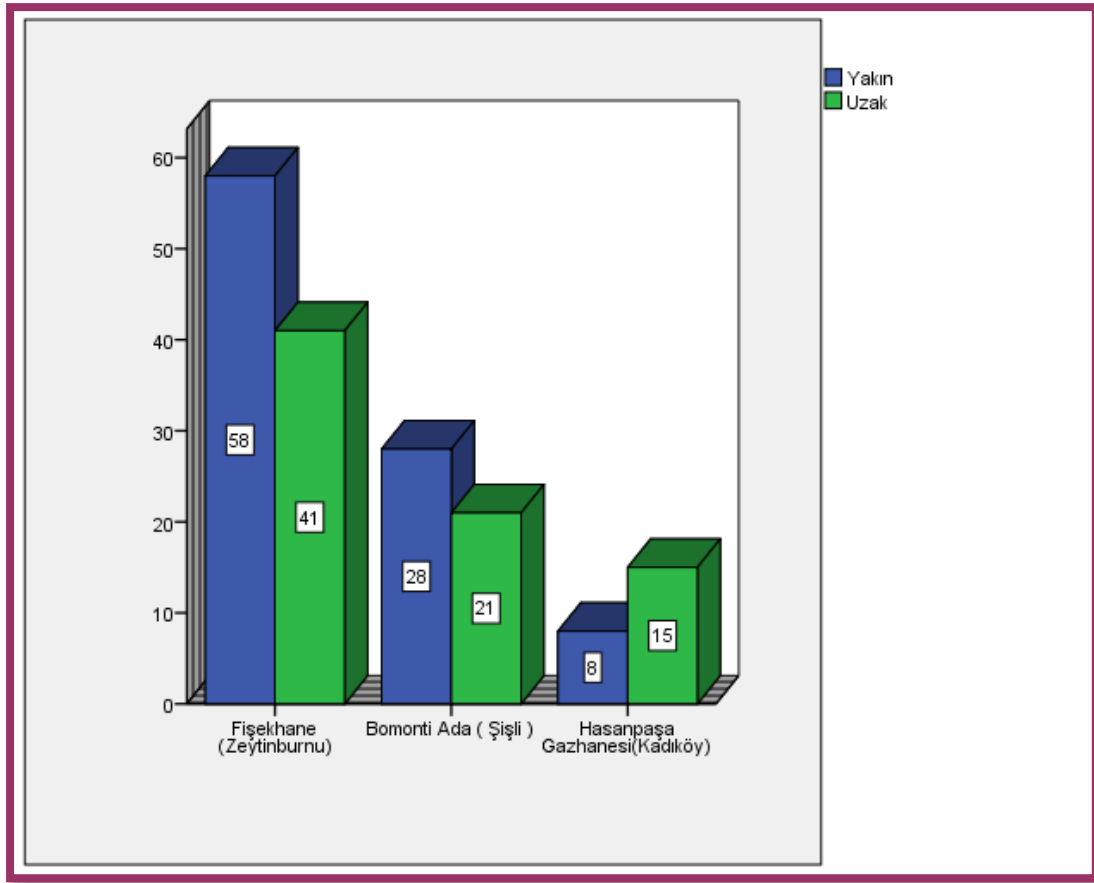

Şekil 145. Katılımcıların Değerlendirmekte Oldukları Yapının Yeni İşlevinin Uzun Yıllar Başarılı Olacağına Dair Bilgilerinin Dağılımı

Fişekhane Yapısı için; 100 kişiden 84’ü yapının yeni işlevinin uzun yıllar başarılı olacağına inanıyorken, 16’sı ise başarılı olacağına inanmamaktadır.

Bomonti Ada Yapısı için; 49 kişiden 39’u yapının yeni işlevinin uzun yıllar başarılı olacağına inanıyorken, 10’u ise başarılı olacağına inanmamaktadır.

Hasanpaşa Gazhanesi Yapısı için; 23 kişiden 19’u yapının yeni işlevinin uzun yıllar başarılı olacağına inanıyorken, 4’ü ise başarılı olacağına inanmamaktadır.

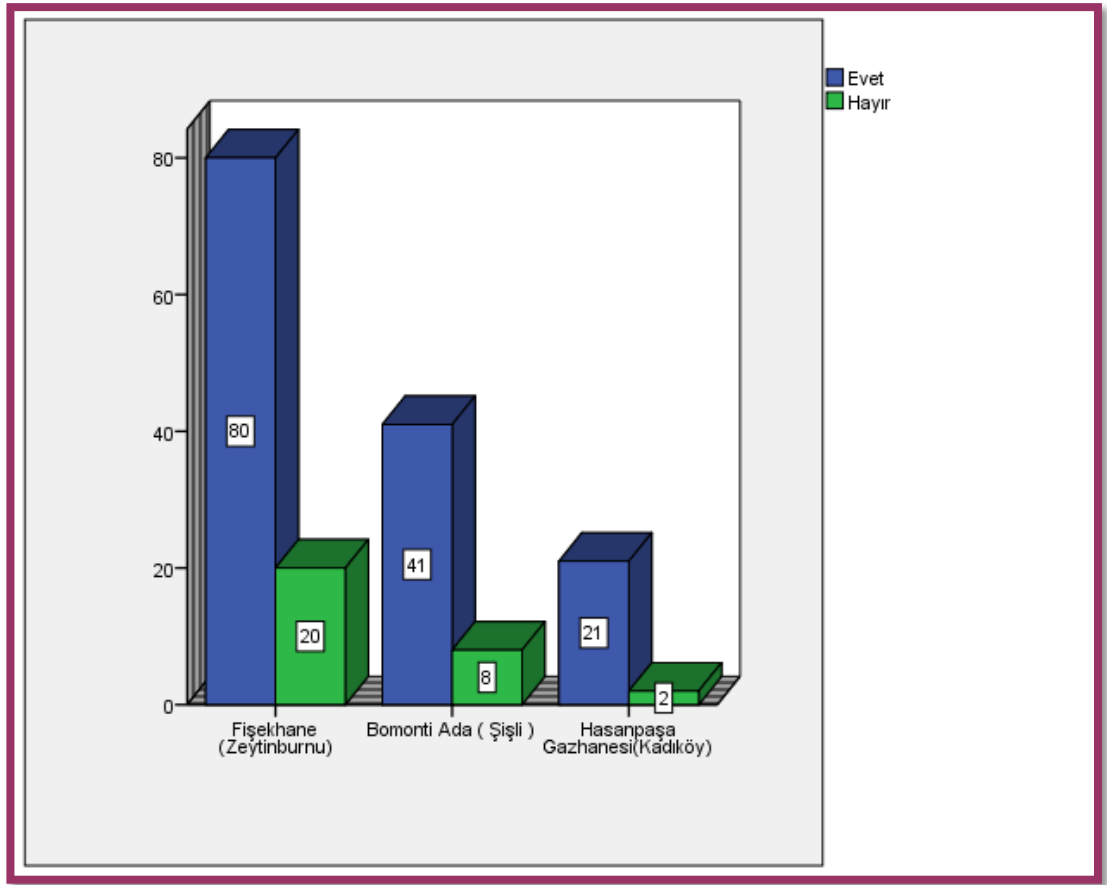

Şekil 146. Katılımcıların Değerlendirmekte Oldukları Yapının Konumunun Yaşadıkları Bölgeye Olan Mesafesine Dair Bilgilerinin Dağılımı

Fişekhane Yapısı için; 100 kişiden 58'i yapının konumunun yaşadıkları bölgeye yakın olduğunu, 41'i ise uzak olduğunu belirtmektedir.

Bomonti Ada Yapısı için; 49 kişiden 28'i yapının konumunun yaşadıkları bölgeye yakın olduğunu, 21'i ise uzak olduğunu ifade etmektedir.

Hasanpaşa Gazhanesi Yapısı için; 23 kişiden 8'i yapının konumunun yaşadıkları bölgeye yakın olduğunu, 15'i ise uzak olduğunu belirtmektedir.

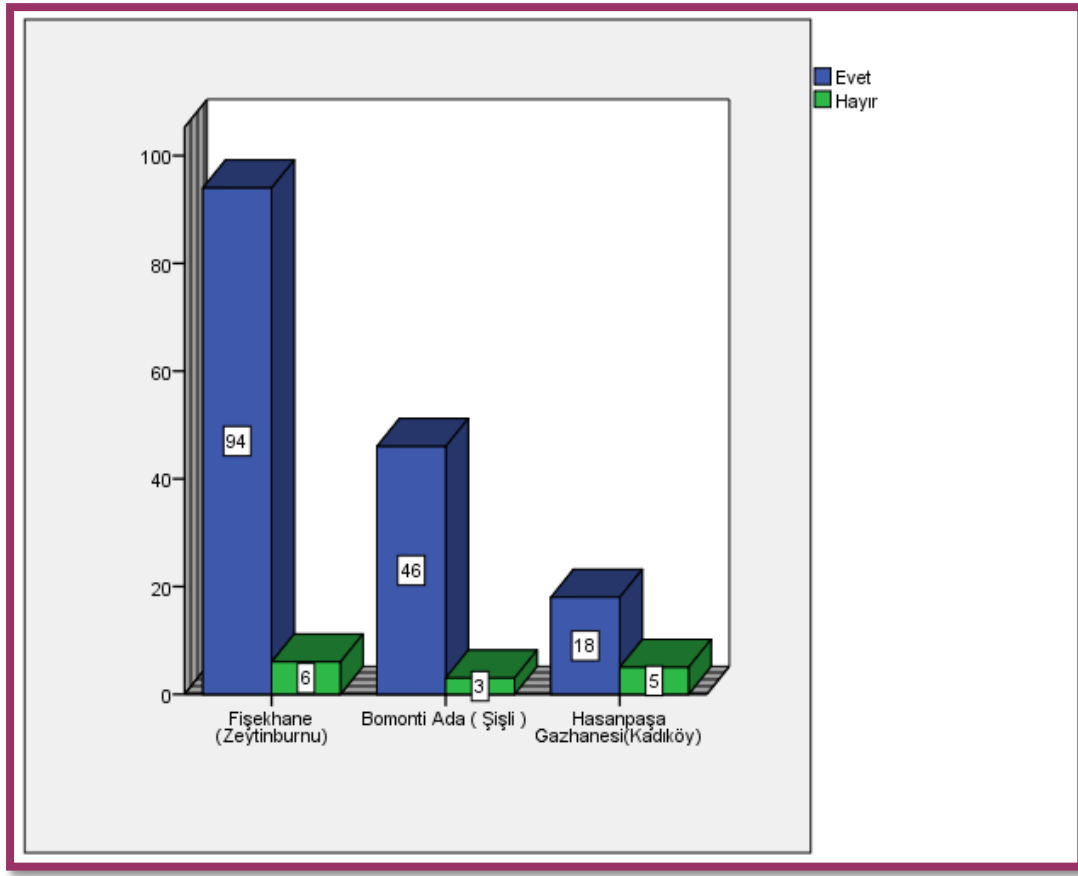

Şekil 147. Katılımcıların Değerlendirmekte Oldukları Yapının Yeni İşlevinin Bulunduğu Bölge İçin Uygun Olduğuna Dair Bilgilerinin Dağılımı

Fişekhane Yapısı için; 100 kişiden 80'i yapının yeni işlevinin bulunduğu bölge için uygun olduğunu, 20'si ise uygun olmadığını belirtmektedir.

Bomonti Ada Yapısı için; 49 kişiden 41'i yapının yeni işlevinin bulunduğu bölge için uygun olduğunu, 8'i ise uygun olmadığını ifade etmektedir.

Hasanpaşa Gazhanesi Yapısı için; 23 kişiden 21'i yapının yeni işlevinin bulunduğu bölge için uygun olduğunu, 2'si ise uygun olmadığını belirtmektedir.

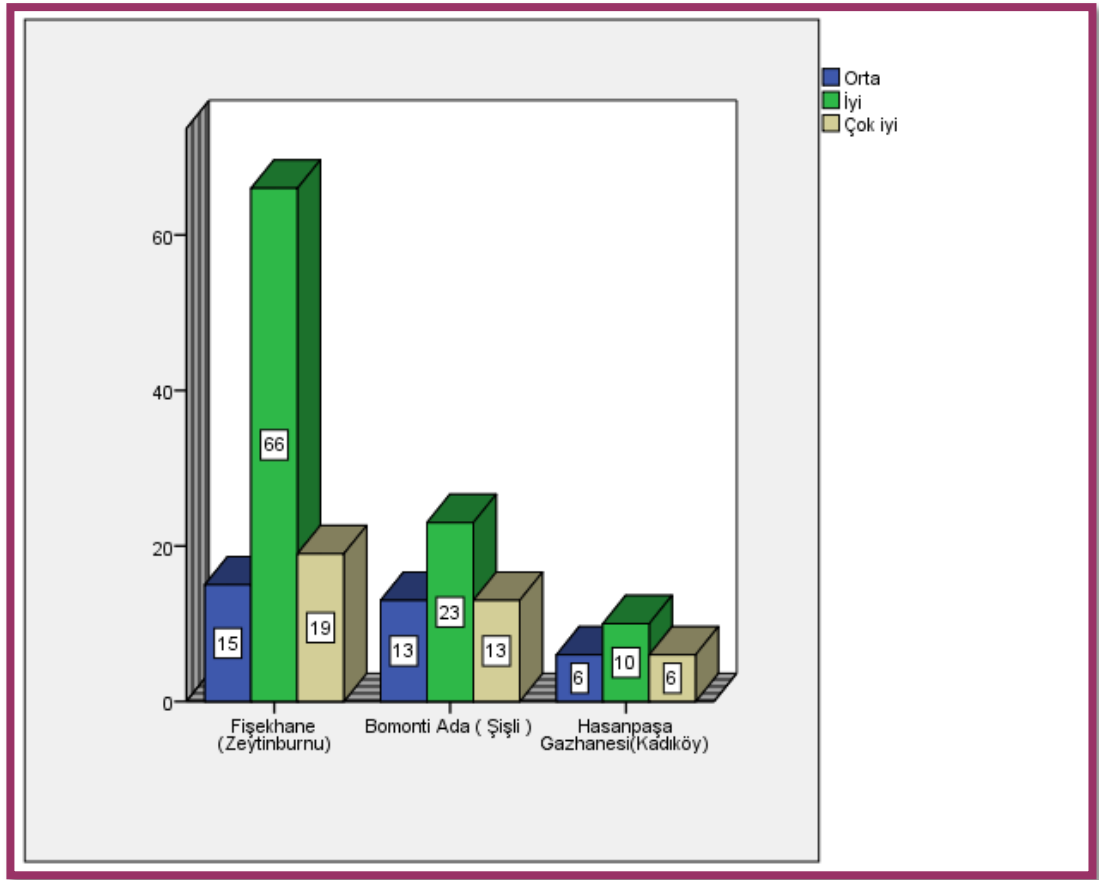

Şekil 148. Katılımcıların Değerlendirmekte Oldukları Yapının Bulunduğu Bölgeye Özel Bir Değer Katıp Katmadığına Dair Bilgilerinin Dağılımı

Fişekhane Yapısı için; 100 kişiden 94'ü yapının bulunduğu bölgeye özel bir değer kattığını, 6'sının ise katmadığını belirtmektedir.

Bomonti Ada Yapısı için; 49 kişiden 46'sı yapının bulunduğu bölgeye özel bir değer kattığını, 3'ünün ise katmadığını ifade etmektedir.

Hasanpaşa Gazhanesi Yapısı için; 23 kişiden 18'i yapının bulunduğu bölgeye özel bir değer kattığını, 5'i ise katmadığını belirtmektedir.

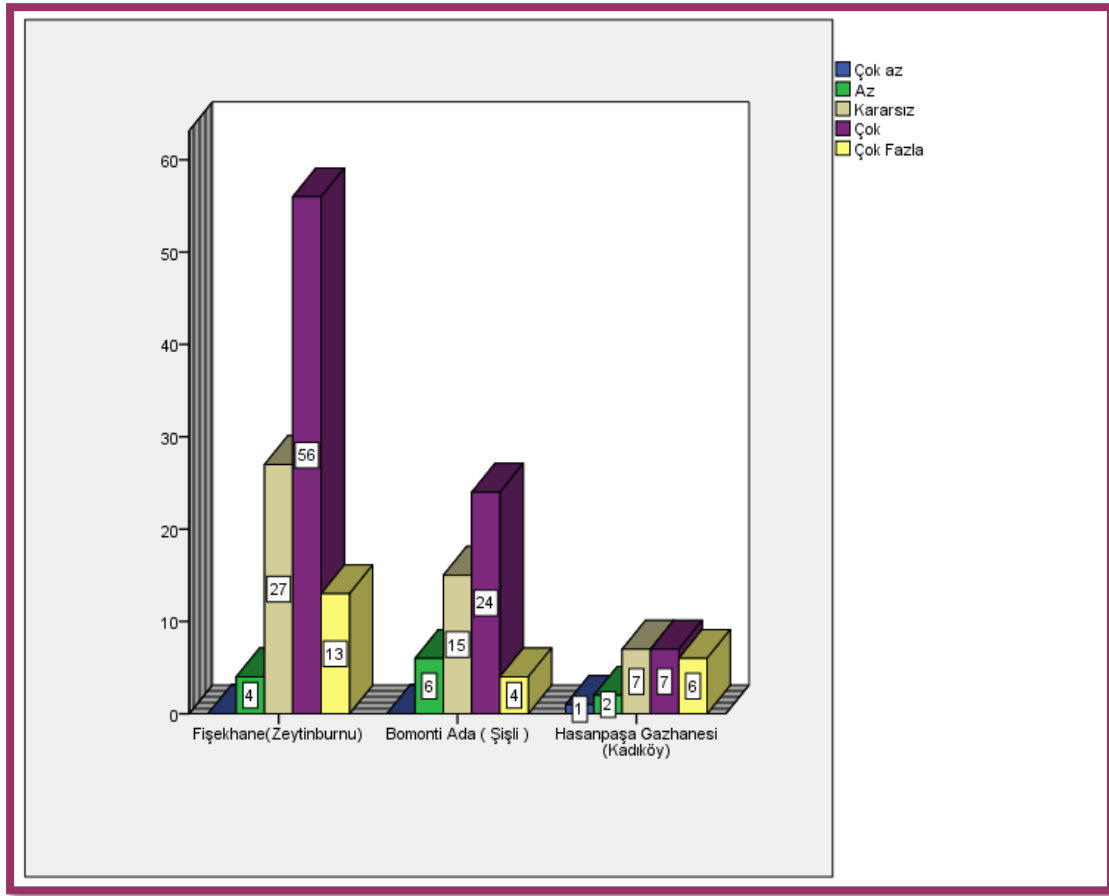

Şekil 149. Katılımcıların Değerlendirmekte Oldukları Yapıda Geçirdikleri Zamanın Kalitesine Dair Bilgilerinin Dağılımı

Fişekhane Yapısı için; 100 kişiden 15'i yapıda geçirdikleri zamanın kalitesini orta, 66'sı iyi ve 19'u da çok iyi olarak değerlendirmektedir.

Bomonti Ada Yapısı için; 49 kişiden 13'ü yapıda geçirdikleri zamanın kalitesini orta, 23'ü iyi ve 13'ü da çok iyi olarak değerlendirmektedir.

Hasanağa Gazhanesi Yapısı için; 23 kişiden 6'sı yapıda geçirdikleri zamanın kalitesini orta, 10'u iyi ve 6'sı da çok iyi olarak değerlendirmektedir.

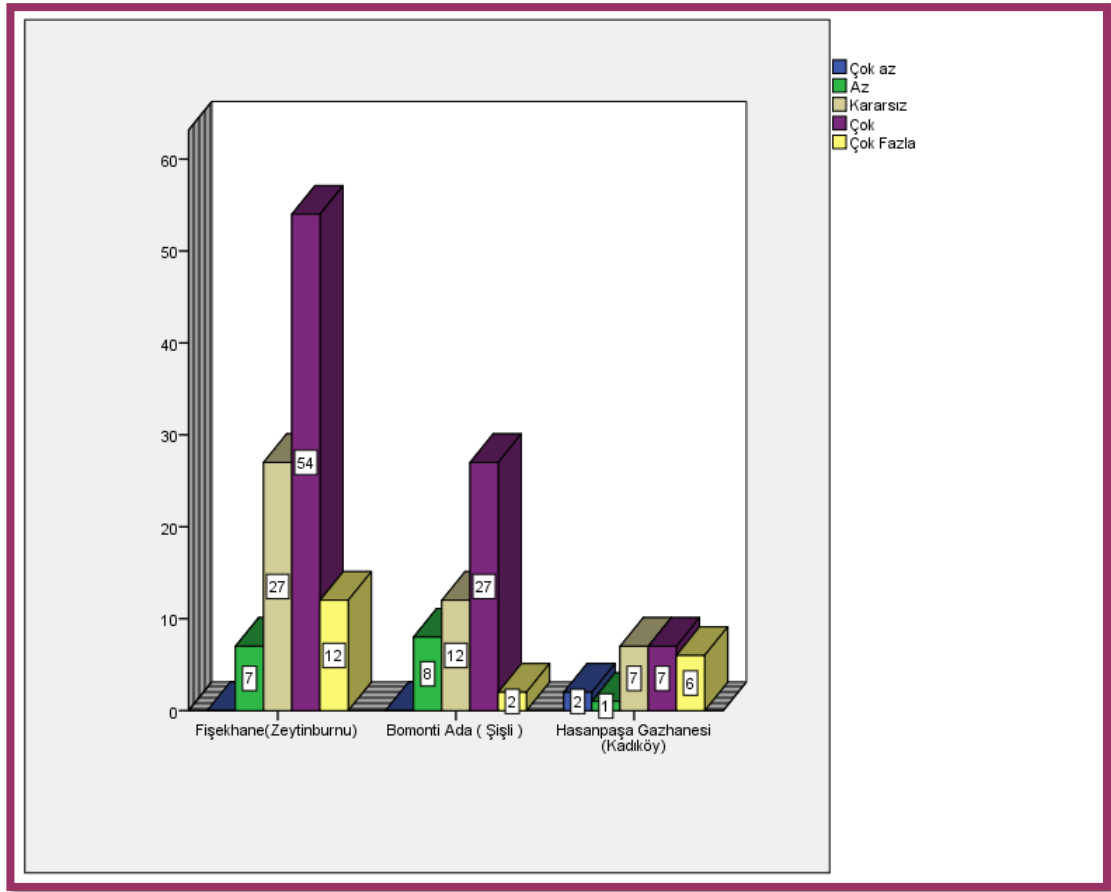

Şekil 150. Katılımcıların Değerlendirmekte Oldukları Yapının Mekânsal Düzeninin Yeni İşleve Uygun Olup Olmadığına Dair Bilgilerinin Dağılımı

Fişekhane Yapısı için; 100 kişiden 4'ü yapının mekânsal düzenini yeni işleve az uygun, 27'si kararsız, 56'sı çok uygun ve 13'ü de çok fazla uygun bulmaktadır.

Bomonti Ada Yapısı için; 49 kişiden 6'sı yapının mekânsal düzenini yeni işleve az uygun, 15'i kararsız, 4'ü çok uygun ve 4'ü de çok fazla uygun bulmaktadır.

Hasanpaşa Gazhanesi Yapısı için; 23 kişiden 1'i yapının mekânsal düzenini yeni işleve çok az uygun, 2'si az uygun, 7'si kararsız, 7'i çok uygun ve 6'sı da çok fazla uygun bulmaktadır.

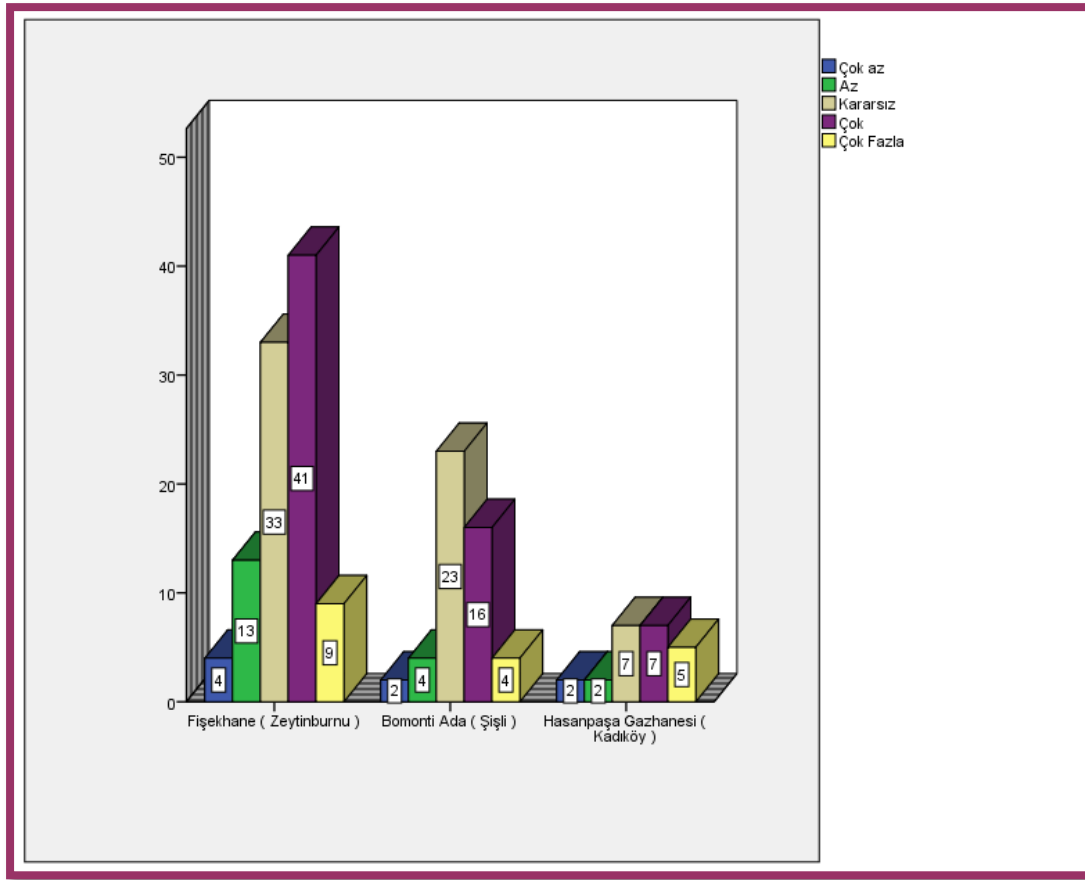

Şekil 151. Katılımcıların Değerlendirmekte Oldukları Yapının Fiziksel Özelliklerinin Yeni İşleve Uygun Olup Olmadığına Dair Bilgilerinin Dağılımı

Fişekhane Yapısı için; 100 kişiden 7'si yapının fiziksel özelliklerinin yeni işleve az uygun, 27'si kararsız, 54'ü çok uygun ve 12'si ise çok fazla uygun bulmaktadır.

Bomonti Ada Yapısı için; 49 kişiden 8'i yapının fiziksel özelliklerinin yeni işleve az uygun, 12'si kararsız, 27'si çok uygun ve 2'si ise çok fazla uygun bulmaktadır.

Hasanpaşa Gazhanesi Yapısı için; 23 kişiden 2'si yapının fiziksel özelliklerinin yeni işleve çok az uygun, 1'i az uygun, 7'si kararsız, 7'si çok uygun ve 6'sı ise çok fazla uygun bulmaktadır.

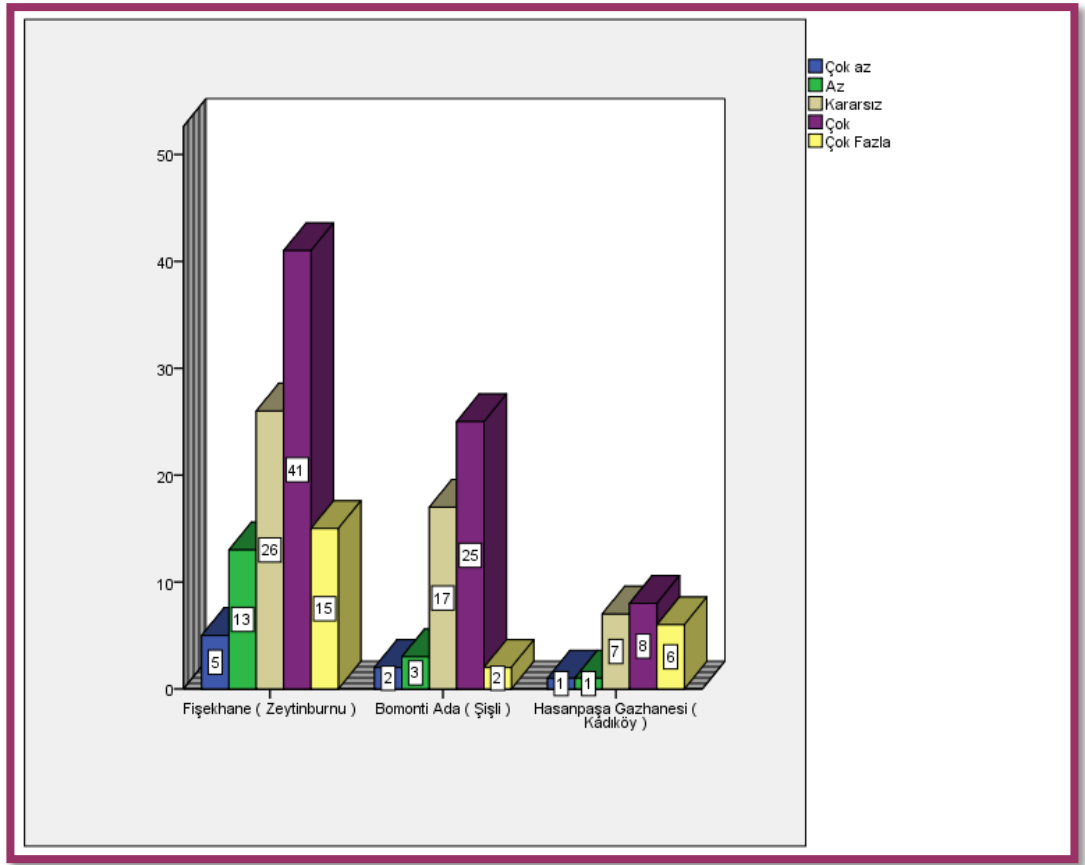

Şekil 152. Katılımcıların Değerlendirmekte Oldukları Yapının Tarihi Kimliği Düşünüldüğünde Sonradan Yapılan Fiziki Değişikliklerin Eski Yapıya Saygılı Bulunup Bulunmadığına Dair Bilgilerinin Dağılımı

Fişekhane Yapısı için; yapının tarihi kimliğini düşünüldüğünde sonradan yapılan fiziki değişikliklerin yapının eski haline, 100 kişiden 4'ü çok az saygılı, 13'ü az saygılı, 33'ü kararsız, 41'i çok saygılı ve 9'u ise çok fazla saygılı bulunmaktadır.

Bomonti Ada Yapısı için; yapının tarihi kimliğini düşünüldüğünde sonradan yapılan fiziki değişikliklerin yapının eski haline, 49 kişiden 2'si çok az saygılı, 4'ü az saygılı, 23'ü kararsız, 16'sı çok saygılı ve 4'ü ise çok fazla saygılı bulunmaktadır.

Hasanpaşa Gazhanesi Yapısı için; yapının tarihi kimliğini düşünüldüğünde sonradan yapılan fiziki değişikliklerin yapının eski haline, 23 kişiden 2'si çok az saygılı, 2'si az saygılı, 7'si kararsız, 7'si çok saygılı ve 5'i ise çok fazla saygılı bulunmaktadır.

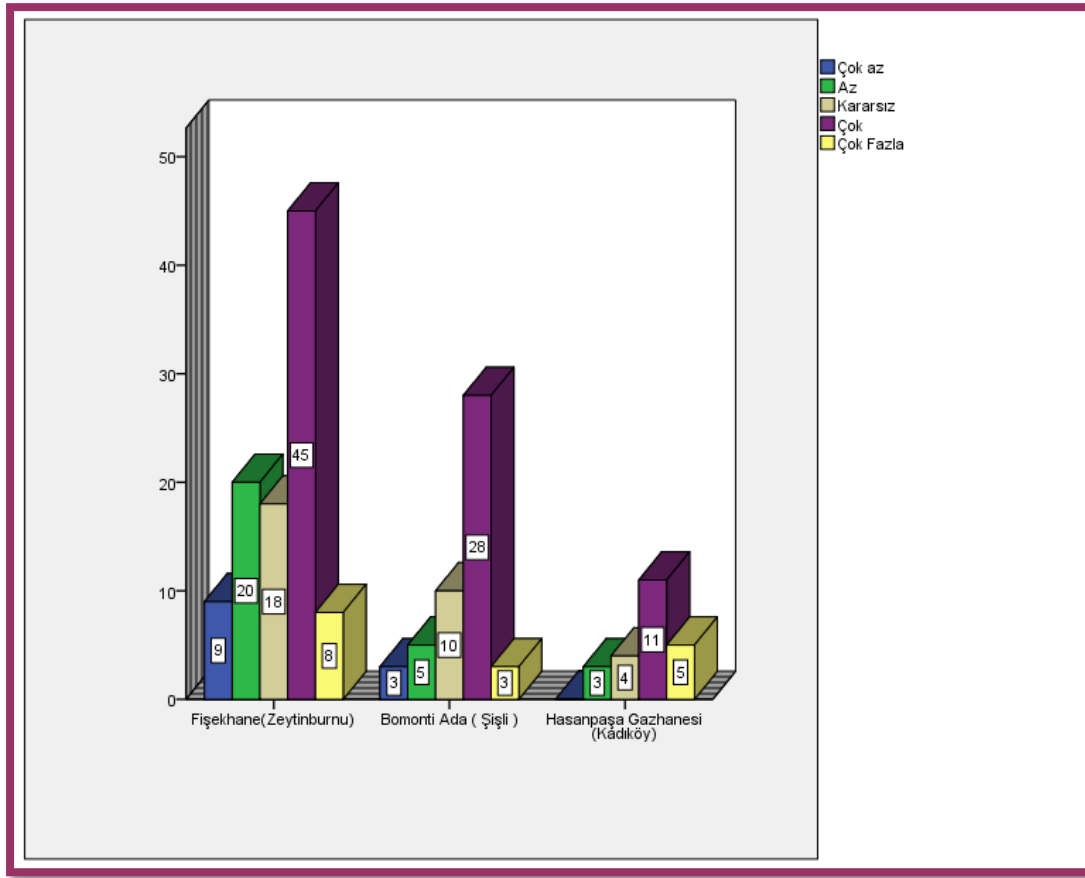

Şekil 153. Katılımcıların Değerlendirmekte Oldukları Yapının Tarihi Kimliği Düşünüldüğünde Yeni İşlevini Ne Ölçüde Başarılı Bulup Bulmadıklarına Dair Bilgilerinin Dağılımı

Fişekhane Yapısı için; yapının tarihi kimliğini düşündüğünde yeni işlevini, 100 kişiden 5'i çok az, 13'ü az, 26'sı kararsız, 41'i çok başarılı ve 15'i ise çok fazla başarılı bulmaktadır.

Bomonti Ada Yapısı için; yapının tarihi kimliğini düşündüğünde yeni işlevini, 49 kişiden 2'si çok az, 3'ü az, 17'si kararsız, 25'i çok başarılı ve 2'si ise çok fazla başarılı bulmaktadır.

Hasanpaşa Gazhanesi Yapısı için; yapının tarihi kimliğini düşündüğünde yeni işlevini, 23 kişiden 1'i çok az, 1'i az, 7'si kararsız, 8'i çok başarılı ve 6'sı ise çok fazla başarılı bulmaktadır.

Şekil 154. Katılımcıların Değerlendirmekte Oldukları Yapıda Vakit Geçirirken Yapının Tarihi Kimliğini Ne Ölçüde Hissettiklerine Dair Bilgilerinin Dağılımı

Fişekhane Yapısı için; yapıda vakit geçirirken yapının tarihi kimliğini, 100 kişiden 9'u çok az, 20'si az, 18'i kararsız, 45'i çok ve 8'i ise çok fazla hissettiklerini belirtmektedir.

Bomonti Ada Yapısı için; yapıda vakit geçirirken yapının tarihi kimliğini, 49 kişiden 3'ü çok az, 5'i az, 10'u kararsız, 28'i çok ve 3'ü ise çok fazla hissettiklerini ifade etmektedir.

Hasanpaşa Gazhanesi Yapısı için; yapıda vakit geçirirken yapının tarihi kimliğini, 23 kişiden 3'ü az, 4'ü kararsız, 11'i çok ve 5'i ise çok fazla hissettiklerini belirtmektedir.

E. Güvenirlik Analizi (Cronbach-Alfa Katsayısı)

Çizelge 12. Ölçekte Kullanılan Soruların Güvenirlik Analizi

Reliability Statistics		
Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
,729	,617	9

Ölçekteki 9 soruya ait (soru 1,2,4,5,6,7,9 yüksek güvenirlik için çıkartılmıştır) Cronbach's Alpha güvenirlik katsayısı ($\alpha=.729$) ,70 'den büyük olduğu için güvenirlik katsayısının yeterli düzeyde olduğu ve bu maddelerden elde edilen puanların güvenilir olduğu sonucuna varılmaktadır.

Geçerlilik Analizi (Örnekleme Yeterliliği Ölçüsü: Kaiser Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy)

Çizelge 13. Geçerlilik Analizi

KMO and Bartlett's Test		
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		<u>,816</u>
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	734,216
	df	55
	Sig.	<u>,000</u>

Çizelge 1'de Kaiser-Meyer-Olkin değeri $KMO>.60$ koşulunu sağladığından örneklemden elde edilen verilerin faktör analizi için uygun olduğu sonucuna varılmaktadır. Bartlett's Test of Sphericity (küresellik testi) sonucu anlamlı düzeyde ($p<.001$) olması çok değişkenli normallik şartının sağlandığı ve maddeler arasında anlamlı ilişkilerin mevcut olduğunu göstermektedir.

F. Faktör Analizi

Çizelge 14. Ölçekteki Maddelerden Açıklanan Toplam Varyans

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	4,673	42,481	42,481	4,673	42,481	<u>42,481</u>
2	1,277	11,608	54,088			
3	1,060	9,633	63,721			
4	,901	8,195	71,917			
5	,672	6,110	78,027			
6	,574	5,214	83,241			
7	,558	5,072	88,313			
8	,441	4,012	92,325			
9	,372	3,383	95,708			
10	,241	2,192	97,900			
11	,231	2,100	100,000			

Çizelge 3'te incelenen toplam 16 maddeden, madde 1-2-3-8-10 çıkartılarak elde edilen açıklanan toplam varyans oranı değeri %42,481'e yükselmektedir. Buna göre; ölçekteki kalan diğer 11 adet maddenin açıkladığı toplam varyans oranı artmıştır.

Çizelge 15. :Bışleşen Matrisi

Soru No	Component 1
15	,786
13	,742
12	,736
14	,707
6	-,695
11	,650
16	,623
7	-,619
5	-,584
4	-,509
9	-,432

Çizelge 4 incelendiğinde ölçekteki geriye kalan 11 adet maddenin tümünün ölçme aracının geçerliğine katkıda bulunacak özellikte ve ,40'dan daha yüksek faktör yüklerine sahip oldukları görülmektedir.

G. Normallik Analizi

Çizelge 16. :Normallik Testi

	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	Df	Sig.
1	,214	168	,000	,839	168	,000
2	,392	168	,000	,729	168	,000
3	,381	168	,000	,628	168	,000
4	,396	168	,000	,619	168	,000
5	,515	168	,000	,416	168	,000
6	,526	168	,000	,367	168	,000
7	,503	168	,000	,457	168	,000
8	,365	168	,000	,633	168	,000
9	,500	168	,000	,464	168	,000
10	,535	168	,000	,308	168	,000
11	,294	168	,000	,789	168	,000
12	,291	168	,000	,853	168	,000
13	,300	168	,000	,851	168	,000
14	,213	168	,000	,889	168	,000
15	,251	168	,000	,878	168	,000
16	,301	168	,000	,853	168	,000

Normal dağılımın incelenen grubun büyüklüğü (n) değerine göre, n<50 olduğunda Shapiro-Wilk Testi, n>50 ise Kolmogorov-Smirnov Testine

bakılmaktadır. Araştırmada katılımcı sayısı (n)=172 olduğundan Kolmogorov-Smirnov testi sonucuna göre, ($p=,000$) $p<,05$ olduğundan ölçekteki sorular normal dağılım şartını sağlamamaktadır. Normal dağılım şartı sağlanmadığından bundan sonraki analizlere parametrik olmayan testler ile devam edilmiştir.

H. Ki-Kare Bağımsızlık Testi

Ki-kare bağımsızlık testine ait hipotezler şöyledir:

H_0 : Katılımcıların yaşları ile değerlendirmekte oldukları yapı arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H_1 : Katılımcıların yaşları ile değerlendirmekte oldukları yapı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Çizelge 17. Değerlendirilmekte Olan Yapının Yaş ile Arasındaki İlişkinin Analizi

Chi-Square Tests	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	23,393 ^a	8	,003
Likelihood Ratio	23,667	8	,003
Linear-by-Linear Association	7,286	1	,007
N of Valid Cases	172		

Pearson Chi-Square testinde hesaplanan anlamlılık değeri (Asymp. Sig.) ($p=,003$) $p<,05$ olduğundan

H_0 hipotezi reddedilir. Buna göre, katılımcıların yaşları ve değerlendirmekte oldukları yapı arasında anlamlı bir ilişki vardır (H_1 kabul).

İ. Mann-Whitney U Testi

Mann-Whitney U Testine ait hipotezler şöyledir:

H_0 : Değerlendirilmekte olan yapı ile sorular arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

H_1 : Değerlendirilmekte olan yapı ile sorular arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Çizelge 18. Değerlendirilmekte Olan Yapı İle Sorular Arasındaki İlişki

		Mann-Whitney U	Wilcoxon W	Z	Asymp. Sig. (2-tailed)
1	Bu yapıyı ziyaret sıklığınız nedir ?	1029,000	1305,000	-,826	,409
2	Yapıyı ziyaret sebebiniz nedir ?	805,000	5855,000	-2,475	.013
3	Yapının ilk işlevi hakkında bilginiz var mı ?	740,500	1016,500	-3,075	.002
4	Yapının yeni işlevi mekânsal olarak eski işlevini hissettiriyor mu ?	866,000	1142,000	-2,028	.043
5	Yapının yeni işlevi size hitap ediyor mu ?	1116,000	1392,000	-,352	,725
6	Yapının yeni işlevini başarılı buluyor musunuz ?	1065,000	6115,000	-1,002	,316
7	Yapının yeni işlevinin uzun yıllar başarılı olacağını düşünüyor musunuz ?	1134,000	6184,000	-,162	,871
8	Yapının konumunun yaşadığınız bölgeye olan mesafesini nasıl değerlendiriyorsunuz ?	867,500	5817,500	-2,055	.040
9	Yapının yeni işlevinin bulunduğu bölge için uygun olduğunu düşünüyor musunuz ?	1020,000	1296,000	-1,270	,204
10	Yapının bulunduğu bölgeye özel bir değer kattığını düşünüyor musunuz ?	969,000	6019,000	-2,375	.018
11	Yapıda geçmiş olduğunuz zamanın kalitesini nasıl değerlendirirsiniz ?	1068,000	1321,000	-,247	,805
12	Yapının mekânsal düzenini yeni işlevi için uygun buluyor musunuz ?	1100,500	1376,500	-,350	,726
13	Yapının fiziki özelliklerini yeni işlev için yeterli buluyor musunuz ?	1138,000	1414,000	-,084	,933
14	Yapının tarihi kimliğini düşündüğünüzde sonradan yapılan fiziki değişiklikleri ne derece saygılı buluyorsunuz ?	1069,500	6119,500	-,550	,583
15	Yapının tarihi kimliğini düşündüğünüzde yeni işlev seçimini ne ölçüde başarılı buluyorsunuz ?	998,000	6048,000	-1,033	,302
16	Yapıda vakit geçirirken yapının tarihi kimliğini ne ölçüde hissediyorsunuz ?	846,500	5896,500	-2,085	.037

Çizelge 7’de 2-3-4-8-10 ve 16. sorulara ait anlamlılık değeri $p < ,05$ olduğundan bu sorular ile değerlendirilen yapı arasında anlamlı bir farklılık olduğu karara varılmaktadır (H_1 kabul). Buna göre değerlendirilmekte olan yapı bu sorulara göre farklı biçimde cevap almaktadır. Diğer sorularla ise değerlendirilmekte olan yapı arasında $p > ,05$ olduğundan anlamlı farklılık yoktur (H_0 kabul). Böylece diğer soruların değerlendirilmekte olan üç yapıya göre aynı şeyi ifade ettiği sonucuna varılmaktadır.

J. Spearman Korelasyon Analizi

Korelasyon analizine ait hipotezler şöyledir:

H_0 : Ölçekte yer alan sorular arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H_1 : Ölçekte yer alan sorular arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Çizelge 19. Ölçekteki Soruların Kendi Aralarında Oluşturduğu Korelasyonlar

		Pozitif Korelasyon Oluşturduğu Soru	Negatif Korelasyon Oluşturduğu Soru
1	Bu yapıyı ziyaret sıklığınız nedir ?	11	7-8
2	Yapıyı ziyaret sebebiniz nedir?	7-9-10	11-12-13-14
3	Yapının ilk işlevi hakkında bilginiz var mı ?	4	-
4	Yapının yeni işlevi mekânsal olarak eski işlevini hissettiriyor mu ?	3-5-6-7	8-9-11-12-13-14-15-16
5	Yapının yeni işlevi size hitap ediyor mu ?	4-6-7-8-9-10	11-12-13-14-15-16
6	Yapının yeni işlevini başarılı buluyor musunuz ?	4-5-7-9-10	11-12-13-14-15-16
7	Yapının yeni işlevinin uzun yıllar başarılı olacağını düşünüyor musunuz ?	2-3-4-5-8	1-11-12-13-14-15-16
8	Yapının konumunun yaşadığınız bölgeye olan mesafesini nasıl değerlendiriyorsunuz ?	5	1
9	Yapının yeni işlevinin bulunduğu bölge için uygun olduğunu düşünüyor musunuz ?	2-4-5-6-7	11-12-13-15-16
10	Yapının bulunduğu bölgeye özel bir değer kattığını düşünüyor musunuz ?	2-5-6	11-12-13-15
11	Yapıda geçirmiş olduğunuz zamanın kalitesini nasıl değerlendirirsiniz ?	1-12-13-14-15-16	2-4-5-6-7-9-10
12	Yapının mekânsal düzenini yeni işlevi için uygun buluyor musunuz ?	11-13-14-15-16	2-4-5-6-7-9-10
13	Yapının fiziki özelliklerini yeni işlev için yeterli buluyor musunuz ?	11-12-14-15-16	2-4-5-6-7-9-10
14	Yapının tarihi kimliğini düşündüğünüzde sonradan yapılan fiziki değişiklikleri ne derece saygılı buluyorsunuz ?	11-12-13-15-16	2-4-5-6-7-10
15	Yapının tarihi kimliğini düşündüğünüzde yeni işlev seçimini ne ölçüde başarılı buluyorsunuz ?	11-12-13-14-16	4-5-6-7-9-10
16	Yapıda vakit geçirirken yapının tarihi kimliğini ne ölçüde hissediyorsunuz ?	11-12-13-14-15	4-5-6-7-9

Çizelge 8’de ölçekte yer alan soruların birbirleri ile oluşturduğu pozitif ve negatif ilişkiler görülmekte olup, 3. sorunun 4. soru ile pozitif korelasyona sahip olduğu, yani yapının ilk işlevi hakkındaki bilgi arttıkça yapının mekansal olarak yeni işlevinin eski işlevini hissettirmesi de artmaktadır. Ayrıca 8. Soru ile 1. soru arasında negatif korelasyon mevcuttur. Buna göre de; Yapının konumunun yaşanılan bölgeye olan mesafesi arttıkça yapıyı ziyaret sıklığı azalmaktadır.

Çizelge 20. Korelasyon Analizi

Soru No		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1	Correlation Coefficient	1,000	-,145	-,100	,106	-,100	-,117	-,199**	-,230**	-,055	-,012	,202**	,066	,095	-,005	-,027	-,044
	Sig. (2-tailed)	.	,057	,193	,170	,193	,128	,009	,002	,470	,877	,008	,387	,216	,945	,725	,564
	N	172	172	172	170	172	172	172	171	172	172	171	172	172	172	172	172
2	Correlation Coefficient	-,145	1,000	,039	,087	,133	,110	,151*	,139	,202**	,252**	-,191*	-,170*	-,183*	-,150*	-,097	-,094
	Sig. (2-tailed)	,057	.	,608	,261	,083	,151	,047	,070	,008	,001	,012	,026	,016	,049	,208	,220
	N	172	172	172	170	172	172	172	171	172	172	171	172	172	172	172	172
3	Correlation Coefficient	-,100	,039	1,000	,158*	,046	-,018	,039	-,021	,008	,046	-,104	-,072	-,031	-,090	-,067	-,130
	Sig. (2-tailed)	,193	,608	.	,040	,546	,815	,609	,788	,914	,553	,175	,346	,690	,238	,385	,089
	N	172	172	172	170	172	172	172	171	172	172	171	172	172	172	172	172
4	Correlation Coefficient	,106	,087	,158*	1,000	,249**	,234**	,201**	-,017	,264**	,113	-,209**	-,252**	-,162*	-,363**	-,367**	-,542**
	Sig. (2-tailed)	,170	,261	,040	.	,001	,002	,009	,830	,000	,144	,006	,001	,035	,000	,000	,000
	N	170	170	170	170	170	170	170	169	170	170	169	170	170	170	170	170
5	Correlation Coefficient	-,100	,133	,046	,249**	1,000	,674**	,289**	,176*	,245**	,239**	-,295**	-,346**	-,303**	-,273**	-,272**	-,185*
	Sig. (2-tailed)	,193	,083	,546	,001	.	,000	,000	,022	,001	,002	,000	,000	,000	,000	,000	,015
	N	172	172	172	170	172	172	172	171	172	172	171	172	172	172	172	172
6	Correlation Coefficient	-,117	,110	-,018	,234**	,674**	1,000	,502**	,091	,263**	,224**	-,348**	-,343**	-,357**	-,367**	-,422**	-,254**
	Sig. (2-tailed)	,128	,151	,815	,002	,000	.	,000	,234	,000	,003	,000	,000	,000	,000	,000	,001
	N	172	172	172	170	172	172	172	171	172	172	171	172	172	172	172	172
7	Correlation Coefficient	-,199**	,151*	,039	,201**	,289**	,502**	1,000	,092	,192*	,087	-,348**	-,403**	-,446**	-,364**	-,392**	-,212**
	Sig. (2-tailed)	,009	,047	,609	,009	,000	,000	.	,231	,011	,255	,000	,000	,000	,000	,000	,005
	N	172	172	172	170	172	172	172	171	172	172	171	172	172	172	172	172
8	Correlation Coefficient	-,230**	,139	-,021	-,017	,176*	,091	,092	1,000	,108	,073	-,059	,006	-,066	,001	,036	,019
	Sig. (2-tailed)	,002	,070	,788	,830	,022	,234	,231	.	,160	,345	,441	,938	,395	,995	,636	,804
	N	171	171	171	169	171	171	171	171	171	171	170	171	171	171	171	171
9	Correlation Coefficient	-,055	,202**	,008	,264**	,245**	,263**	,192*	,108	1,000	,087	-,252**	-,247**	-,277**	-,105	-,216**	-,252**
	Sig. (2-tailed)	,470	,008	,914	,000	,001	,000	,011	,160	.	,255	,001	,001	,000	,171	,004	,001
	N	172	172	172	170	172	172	172	171	172	172	171	172	172	172	172	172
10	Correlation Coefficient	-,012	,252**	,046	,113	,239**	,224**	,087	,073	,087	1,000	-,239**	-,172*	-,247**	-,193*	-,167*	-,105
	Sig. (2-tailed)	,877	,001	,553	,144	,002	,003	,255	,345	,255	.	,002	,024	,001	,011	,028	,172
	N	172	172	172	170	172	172	172	171	172	172	171	172	172	172	172	172
11	Correlation Coefficient	,202**	-,191*	-,104	-,209**	-,295**	-,348**	-,348**	-,059	-,252**	-,239**	1,000	,522**	,511**	,347**	,441**	,313**
	Sig. (2-tailed)	,008	,012	,175	,006	,000	,000	,000	,441	,001	,002	.	,000	,000	,000	,000	,000
	N	171	171	171	169	171	171	171	170	171	171	171	171	171	171	171	171

Çizelge 20. (devamı) Korelasyon Analizi

Soru No		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
12	Correlation Coefficient	,066	-,170*	-,072	-,252**	-,346**	-,343**	-,403**	,006	-,247**	-,172*	,522**	1,000	,660**	,476**	,505**	,313**
	Sig. (2-tailed)	,387	,026	,346	,001	,000	,000	,000	,938	,001	,024	,000	.	,000	,000	,000	,000
	N	172	172	172	170	172	172	172	171	172	172	171	172	172	172	172	172
13	Correlation Coefficient	,095	-,183*	-,031	-,162*	-,303**	-,357**	-,446**	-,066	-,277**	-,247**	,511**	,660**	1,000	,457**	,512**	,425**
	Sig. (2-tailed)	,216	,016	,690	,035	,000	,000	,000	,395	,000	,001	,000	,000	.	,000	,000	,000
	N	172	172	172	170	172	172	172	171	172	172	171	172	172	172	172	172
14	Correlation Coefficient	-,005	-,150*	-,090	-,363**	-,273**	-,367**	-,364**	,001	-,105	-,193*	,347**	,476**	,457**	1,000	,607**	,541**
	Sig. (2-tailed)	,945	,049	,238	,000	,000	,000	,000	,995	,171	,011	,000	,000	,000	.	,000	,000
	N	172	172	172	170	172	172	172	171	172	172	171	172	172	172	172	172
15	Correlation Coefficient	-,027	-,097	-,067	-,367**	-,272**	-,422**	-,392**	,036	-,216**	-,167*	,441**	,505**	,512**	,607**	1,000	,472**
	Sig. (2-tailed)	,725	,208	,385	,000	,000	,000	,000	,636	,004	,028	,000	,000	,000	,000	.	,000
	N	172	172	172	170	172	172	172	171	172	172	171	172	172	172	172	172
16	Correlation Coefficient	-,044	-,094	-,130	-,542**	-,185*	-,254**	-,212**	,019	-,252**	-,105	,313**	,313**	,425**	,541**	,472**	1,000
	Sig. (2-tailed)	,564	,220	,089	,000	,015	,001	,005	,804	,001	,172	,000	,000	,000	,000	,000	.
	N	172	172	172	170	172	172	172	171	172	172	171	172	172	172	172	172

(Ölçekte yer alan sorular korelasyon çizelgesi üzerinde soru numarası ile kodlanmıştır).

Çizelge 9’da pembe renk ile gösterilen ölçekteki soruların birbirleri ile aralarındaki korelasyonlar mevcut olup, en güçlü korelasyon değeri ($r=,674$) 6 ile 5. soru arasındadır. Buna göre; Kişilerin yapının yeni işlevini başarılı bulması arttıkça, kendisine hitap etme özelliği de artmaktadır. Bu güçlü ilişkiyi soru 13 ile soru 12 takip etmekte ($r=,660$) olup, kişilerin yapının fiziki özelliklerini yeni işlev için yeterli bulması arttıkça, yapının mekansal düzenini yeni işlev için uygun bulmaları da artmaktadır. $p<,05$ olduğundan ölçekte yer alan soruların birbirleri ile aralarında anlamlı bir ilişki olduğu kararlaştırılmaktadır (H_1 kabul).

K. Multinomial Lojistik Regresyon Analizi

Çizelge 21. Model Uygunluğu

Model	Model Fitting Criteria -2 Log Likelihood	Likelihood Ratio Tests		
		Chi-Square	Df	Sig.
Intercept Only	281,000			
Final	179,703	101,297	46	,000

Çizelge 10’a bakıldığında araştırmada kullanılan ölçek modelinin $p<0,05$ olması nedeniyle istatistiksel olarak anlamlı bir model olduğu doğrulanmaktadır.

Çizelge 22. “Yapının ilk işlevi hakkında bilginiz var mı?” sorusunun Değerlendirilen Yapılar Üzerinde Yüzdelik Etkisi

	Fişekhane (Zeytinburnu)	Bomonti Ada (Şişli)	Hasanpaşa Gazhanesi (Kadıköy)	Yüzde
Fişekhane (Zeytinburnu)	83	9	5	85,6%
Bomonti Ada (Şişli)	23	25	1	51,0%
Hasanpaşa Gazhanesi (Kadıköy)	9	3	10	45,5%
Genel Yüzde	68,5%	22,0%	9,5%	<u>70,2%</u>

Çizelge 11’deki genel yüzde sonucunda, “Yapının ilk işlevi hakkında bilginiz var mı?” sorusu, değerlendirilmekte olan üç farklı yapı üzerinde %70,2 oranında doğru tahmin yaptığını göstermektedir.

Çizelge 23. Parametre Değerlerinin Tahmini

Değerlendirmekte olduğunuz yapı ^a Referans Kategorisi: Fişekhane-Zeytinburnu		B	Std. Error	Wald	df	Sig.	Exp(B)	95% Confidence Interval for Exp(B) Lower Bound Upper Bound	
BOMONTI ADA -ŞİŞLİ	Intercept	-,904	1,703	,281	1	,596			
Yapının ilk işlevi hakkında bilginiz var mı?	EVET	<u>1,315</u>	,503	6,846	1	<u>,009</u>	3,726	1,391	9,982
Yapıda geçirmiş olduğunuz zamanın kalitesini nasıl değerlendirirsiniz?	İYİ	<u>-1,700</u>	,643	6,978	1	<u>,008</u>	,183	,052	,645
Yapının fiziki özelliklerini yeni işlevi için yeterli buluyor musunuz?	AZ	<u>4,046</u>	1,762	5,274	1	<u>,022</u>	57,196	1,810	1807,726
Yapının fiziki özelliklerini yeni işlevi için yeterli buluyor musunuz?	ÇOK	<u>3,196</u>	1,392	5,276	1	<u>,022</u>	24,442	1,598	373,832
Yapının tarihi kimliğini düşündüğünüzde yeni işlev seçimini ne ölçüde başarılı buluyorsunuz?	KARARSIZ	<u>3,223</u>	1,113	8,390	1	<u>,004</u>	25,091	2,835	222,091
Yapının tarihi kimliğini düşündüğünüzde yeni işlev seçiminin ne ölçüde başarılı buluyorsunuz?	ÇOK	<u>2,250</u>	1,042	4,662	1	<u>,031</u>	9,488	1,231	73,144
Yapıda vakit geçirirken yapının tarihi kimliğini ne ölçüde hissediyorsunuz?	AZ	<u>-2,860</u>	1,366	4,384	1	<u>,036</u>	,057	,004	,833
Yapının yeni işlevini başarılı buluyor musunuz?	EVET	<u>-3,203</u>	1,424	5,062	1	<u>,024</u>	,041	,002	,662
HASANPAŞA GAZHANESİ	Intercept	-3,788	2,543	2,218	1	,136			
KADIKÖY	Intercept	-3,788	2,543	2,218	1	,136			
Yapının ilk işlevi hakkında bilginiz var mı?	EVET	<u>2,841</u>	,920	9,535	1	<u>,002</u>	17,131	2,823	103,964
Yapının konumunun yaşadığınız bölgeye olan mesafesini nasıl değerlendiriyorsunuz?	YAKIN	<u>-1,996</u>	,793	6,325	1	<u>,012</u>	,136	,029	,644

Araştırmada incelenen üç yapıdan Fişekhane (Zeytinburnu) yapısını referans kategorisi olarak kabul ederek, diğer iki kategoriyi (Bomonti Ada - Şişli ve Hasanpaşa Gazhanesi -Kadıköy) referans kategorisi ile karşılaştırarak incelediğinde, yapılar için Çizelge 12’de görülen sigma değeri $p<0,05$ anlamlıdır. Buna göre;

Kişilerin, Bomonti Adayı ziyaret etme sıklığının artmasının sebebi, yapının ilk işlevi hakkında bilgilerinin olması ve yapının fiziki özelliklerini yeni işlevi için yeterli bulmaları ayrıca yapının tarihi kimliği düşünüldüğünde yeni işlev seçiminin başarılı bulunması durumlarından kaynaklanmaktadır. Buna rağmen, kişilerin yapıda geçirmiş oldukları zamanın kalitesi arttıkça da Bomonti Adayı ziyaret etme sıklığı düşmektedir. Ayrıca kişilerin yapıda vakit geçirirken yapının tarihi kimliğini hissetmeleri arttıkça ve yapının yeni işlevini başarılı bulmaları

arttıkça Bomonti Adayı ziyaret etme sıklığı azalmaktadır. Bunun sonucunda ziyaretçilerin kaliteli zaman geçirdikleri ve başarılı buldukları yapılarda geçirdikleri zamanın az olduğu ve buna bağlı ziyaret etmenin her zaman olmadığı sonucuna varılmaktadır.

Hasanpaşa Gazhanesi için ise; Kişilerin yapının ilk işlevi hakkında bilgilerinin artması Bomonti Adadaki gibi Hasanpaşa Gazhanesini de ziyaret etme sıklığını arttırmaktadır. Hasanpaşa Gazhanesini ziyaret etme sıklığının artması, yapının konumunun kişilerin bölgeye olan mesafesinin azalması ile olacağı görülmektedir. Bomonti Ada ve Hasanpaşa Gazhanesi için elde edilen bu bilgiler Fişekhane yapısı için de geçerli olmaktadır.

L. Ölçek Sonucu

İstatiksel olarak sonuçlara bakıldığında; Araştırmaya katılan 172 kişinin çoğunluğu kadın, üniversite mezunu, 18-24 yaş arasında, 15.001 TL ve üzerinde aylık gelire sahip olduğu ve büyük bir kısmının Fişekhane-Zeytinburnu yapısını değerlendirdiği görülmüştür.

Fişekhane yapısı ile Hasanpaşa Gazhanesi yapısını, katılımcıların çoğunluğu ilk defa ziyaret etmişlerdir. Bomonti Ada yapısını ise çoğunlukla yılda bir defa ziyaret eden katılımcılar oluşturmaktadır. Fişekhane ve Bomonti Ada yapılarını katılımcılar çoğunlukla sosyal etkinlik amacıyla, Hasanpaşa Gazhanesi yapısını ise merak amaçlı ziyaret etmektedirler. Yapıların ilk işlevleri hakkında katılımcıların çoğunluğu Fişekhane yapısı bilgilerinin olmadığı fakat Bomonti Ada ile Hasanpaşa Gazhanesi yapısı hakkında ise ilk işlevleri hakkında bilgilerinin olduğu sonucuna varılmıştır. Katılımcıların çoğunluğu değerlendirmekte oldukları üç yapının da yeni işlevinin mekânsal olarak eski işlevini hissettirdiğini, yeni işlevinin kendilerine hitap ettiğini, yeni işlevi başarılı bulduklarını ve uzun yıllar da başarılı olacağını düşündükleri sonucuna varılmıştır. Fişekhane ve Bomonti Ada yapılarının katılımcıların çoğunluğunun bulundukları bölgeye yakın olduğu fakat Hasanpaşa Gazhanesi yapısının ise uzak olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcıların çoğunluğu değerlendirmekte oldukları yapının yeni işlevinin bulunduğu bölge için uygun olduğunu, aynı zamanda bulunduğu bölgeye özel bir değer kattığını düşünmektedirler. Katılımcıların çoğunluğunun yapılarda geçirdikleri zamanın kalitesini üç yapı için de iyi olarak

değerlendirmekte, mekânsal düzenlerinin ve fiziksel özelliklerinin yeni işleve çok uygun olduğunu düşünmektedirler. Katılımcıların çoğunluğu yapıların tarihi kimliği düşünüldüğünde sonradan yapılan fiziki değişikliklerin Fişekhane ve Hasanpaşa Gazhanesi için eski yapıya çok saygılı bulunduğu fakat Bomonti Ada yapısı için kararsız kaldıkları görülmüştür. Katılımcıların değerlendirmekte oldukları yapının tarihi kimliği düşünüldüğünde çoğunlukla üç yapı için de yeni işlevini çok başarılı buldukları, yapılarda vakit geçirirken yapıların tarihi kimliğini çok hissettikleri sonuçlarına varılmıştır.

Katılımcılara yöneltilen ölçek sorularının güvenirlik katsayısının yeterli düzeyde olduğu, geçerlilik şartını sağladığı, ölçekteki 11 sorunun açıkladığı toplam varyansın %42 olduğu ve soruların ,40'dan daha yüksek faktör yüklerine sahip oldukları görülmektedir. Ölçekteki soruların normallik analizi sonucu, normal dağılım sağlanmadığından analizler parametrik olmayan testler ile devam etmiş olup, analizlerin hipotez sonuçları aşağıda özetlenmiştir:

Çizelge 24. Hipotez analizi

Analiz	H_0	H_1
<u>Ki-Kare Bağımsızlık Testi Hipotezleri</u>		
H_0 : Katılımcıların yaşları ile değerlendirmekte oldukları yapı arasında anlamlı bir ilişki yoktur.	<u>RED</u>	<u>KABUL</u>
H_1 : Katılımcıların yaşları ile değerlendirmekte oldukları yapı arasında anlamlı bir ilişki vardır.		
<u>Mann-Whitney U Testi Hipotezleri</u>		
H_0 : Değerlendirilmekte olan yapı ile sorular arasında anlamlı bir farklılık yoktur.	1-5-6-7-9-11-12-13-14-15	2-3-4-8-10-16
H_1 : Değerlendirilmekte olan yapı ile sorular arasında anlamlı bir farklılık vardır.	soruları için <u>KABUL</u>	soruları için <u>KABUL</u>
<u>Spearman Korelasyon Analizi Hipotezleri</u>		
H_0 : Ölçekte yer alan sorular arasında anlamlı bir ilişki yoktur.	<u>RED</u>	<u>KABUL</u>
H_1 : Ölçekte yer alan sorular arasında anlamlı bir ilişki vardır.		

Özetlenen çizelgedeki hipotezler değerlendirildiğinde; Katılımcıların yaşları ve değerlendirmekte oldukları yapı arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Katılımcıların yapıyı ziyaret sebebi, ilk işlevi hakkındaki bilgisinin olması, yapının yeni işlevinin mekânsal olarak eski işlevini hissettirmesi, yapının konumunun ziyaretçilere yakın olması, yapının bulunduğu bölgeye özel bir değer kattığını düşünülmesi ve yapıda vakit geçirirken yapının tarihi kimliğinin

hissedilmesi değerlendirilmekte olan yapı ile anlamlı olarak ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır. Korelasyon analizinden elde edilen bilgiler doğrultusunda ise; Kişilerin yapının yeni işlevini başarılı bulması arttıkça, kendisine hitap etme özelliğinin de arttığını, kişilerin yapının fiziki özelliklerini yeni işlev için yeterli bulması arttıkça ise, yapının mekânsal düzenini yeni işlev için uygun bulmalarının da arttığı sonucuna varılmıştır.

Ölçekte yer alan sorular için ayrıca Multinomial Lojistik Regresyon Analizi yapılmış ve bunun sonucunda araştırmada kullanılan ölçeğin istatistiksel olarak anlamlı bir model olduğu ortaya konmuştur. 'Yapının ilk işlevi hakkında bilginiz var mı?' sorusu, değerlendirilmekte olan üç farklı yapı üzerinde %70,2 oranında doğru tahmin yaptığının sonucuna da varılmıştır. Regresyon Analizi sonucunda yapılan araştırmadan elde edilen bilgiye göre; Kişilerin yapının ilk işlevi hakkında bilgilerinin artması, yapının fiziki özelliklerini yeni işlevi için yeterli bulmaları, yapının tarihi kimliği düşünüldüğünde yeni işlev seçiminin başarılı bulunması durumları arttıkça, Bomonti Adayı ziyaret etme sebebi de artmıştır. Buna rağmen, kişilerin yapıda geçirmiş oldukları zamanın kalitesi arttıkça da Bomonti Adayı ziyaret etme sıklığı düşmektedir. Ayrıca kişilerin yapıda vakit geçirirken yapının tarihi kimliğini hissetmeleri ve yapının yeni işlevini başarılı bulmaları arttıkça Bomonti Adayı ziyaret etme sıklığı azalmaktadır.

Hasanpaşa Gazhanesi için ise; Kişilerin yapının ilk işlevi hakkında bilgilerinin artması Bomonti Adadaki gibi Hasanpaşa Gazhanesini de ziyaret etme sıklığını arttırmaktadır. Hasanpaşa Gazhanesini ziyaret etme sıklığının artması, yapının konumunun kişilerin bölgeye olan mesafesinin azalması sonucunda ortaya çıktığı görülmüştür. Bomonti Ada ve Hasanpaşa Gazhanesi için elde edilen bu bilgiler Fişekhane yapısı için de geçerli olmaktadır.

Tez kapsamında incelenmiş olan yapılar için; kullanıcı verileri ve kişisel gözlemlerim sentezinde Fişekhane yapısının kişisel ve toplu ulaşım arterlerine bağlı olarak Bomontiada ve Hasanpaşa Gazhanesine kıyasla daha fazla seçenek sunması katılımcı sayısındaki farkın temel sebebi olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte ilgili endüstri mirası yapılarının toplu konut sitesi içerisinde yer alıyor olması, işlev değişikliğinin alışveriş, yeme içme ve kültürel etkinlik alanlarını barındırıyor olması katılımcıların ziyaret etme sıklığını

arttırmakta, bu durum ise bilinirlik değerini etkilemektedir. Proje kurgusunun konut kullanıcıları ile ziyaretçiler arasında rijit sınırlar çizmiyor oluşu kullanım yoğunluğunu arttırmakta ve ziyaretçi sayısını arttırmakta. Yeni ve eski dokunun zıtlık oluşturarak görsel bütünlük sağlaması mekân algısını güçlendirmekte. Projede algıyı güçlendirmek için açık alan peyzaj öğelerinden ve yapı-zemin kurgusundan yararlandığı görülmektedir. Fişekhane projesine kıyasla ulaşım ve kent dokusu teması bakımından Bomontiada ve Hasanpaşa Gazhanesi ise daha sınırlı bir profil çizmektedir. Bu profil sinirliliği, yapıların homojen / tek işlev ağırlıklı olması üzerinden de değerlendirilebilir. Homojen işlev planlamasının ziyaretçilerde amaca yönelik kullanıma neden olduğu, bu durumun ise ziyaret sayılarında sinirlilik oluşturduğu belirtilebilir. Çok işlevli karma bir yapılanmadan daha homojen bir fonksiyonel yapıya sahip olmanın avantajı olarak ise kimlik algısının güçlenmesi denilebilir. Ağırlıklı fonksiyonun niteliğinin güçlü olmasıyla yapıya yeni bir karakter kazandırmak hızlı olmakta, yapının eski kimliğinin de daha fazla vurgulanması mümkün olabilmektedir. Bomontiada ve Hasanpaşa gazhanesinde kullanıcı sayısı daha sınırlı olsa da kimliklerine ait izlenim güçlü haldedir.

Her üç proje için de yapı kimlik unsurlarının tarihsel sürekliliğinin sağlanması adına özgün doku ve tefrişata yer verilmiş, bu durumunun kullanıcının mekan kimlik algısını güçlendirdiği görülmüştür. Bununla birlikte Fişekhane yapısında yeni ve eski öğelerin beraber bulunması tarihi yapılara olan vurguyu güçlendirmiştir. Kullanıcı verileri göz önünde bulunluğunda, işlevlere yönelik yapılan sonradan ekleme düzenlemelerin bazılarında ise tarihi algıda kopukluğa sebebiyet verdiği gözlenebilmektedir. Örneğin, ağırlıklı yeni işlevi sosyal etkinlik alanı olarak sürdüren Bomontiada için işlev değişikliği sonrası mevsimlere bağlı ticari hizmet sürekliliğini sağlamak için avlu içinde kurgulanan membran kış bahçelerinin, görsel bütünlüğe zarar verdiğini söylemek mümkündür.

Çalışmada elde edilen veriler göz önünde bulundurularak kimlik algısını etkileyen süreçte kullanıcıların yapılara erişim durumunun, yapının yeni işlevinin niteliğinin, özgün yapının referans öğeler ile birlikte korunma düzeyinin ve modern çevre ile entegrasyon düzeyinin öne çıkan önemli faktörler olduğu belirtilebilir. Koruma kavramının öncelikli hedeflerinden olan kullanımda

sureklilik sağlanması üç örnek için de yeni işlevin kazandırmış olduğu getiri olarak ortaya çıkmaktadır. Ölçek verilerinden ifadeyle yapıların işlev değışikliği sonrası yeni işlevin kullanıcıları tarafından başarılı bulunması ve uzun yıllar değeri koruyacağı görüşü işlev değışikliği ile endüstri mirası kapsamında yer alan analiz örneklerinin koruma bağlamında başarılı bir sonuca ulaştığını göstermektedir. Pekçok bileşenin dahil olduğu yeniden işlevlendirme sürecinde tarihsel karakterin korunabilmesi ve yeni kullanıcılara aktarılabilmesi, orjinal kimliğin doğru algılanmasıyla mümkün olabilmektedir.

X.KAYNAKLAR

KİTAPLAR

- AHUNBAY, Z. (2009). **“Tarihi Çevrede Koruma ve Restorasyon”**.Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul
- AHUNBAY, Z. (2019). **“Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon”** 11. Baskı (s. 90) Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul
- BEKTAŞ, C. (1992). **“Koruma onarım ”** Literatür Yayınları, İstanbul
- BEKTAŞ, C. (2001). **“Koruma onarım ”** Literatür Yayınları, İstanbul
- CANVİNO, I. (2002). **“Görünmez Kentler (I.Saatçioğlu Çevirisi)** Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- CÜCELOĞLU, D. (2006). **“İnsan ve davranışı - psikolojinin temel kavramları”** Remzi Kitapevi, İstanbul
- ÇELEBİ, E. (1995). **“Evliya Çelebi Seyahatnamesi. Y. Dağlı içinde, Seyahatname 1. Kitap (s. 314) ”**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- DAVIS, P. (1999). **“Gender differences in autobiographical memory for childhood. Journal of Personality and Social Psychology”**, American Psychological Association, Washington DC.
- DJEBBOUR, I. VE BIARA, R. W. (2020, Nisan - Haziran). **“The Challenge of Adaptive Reuse Towards the Sustainability of Heritage Buildings.** **“International Journal of Conservation Science, Cilt 11, Sayı 2, Sayfa 519-530. “Cezayir.**
- DOUGLAS, J. (2002). **“Building Adaptation”** Heriot-Watt University, Edinburgh.
- DUC, E. E. (1854). **“The Foundations of Architecture”** . Michigan University, Michigan, Amerika Birleşik Devletleri
- EARL, J. (2003). **“Building Conservation Philosophy”** Routledge, New York, USA

- ECO, U. (1968). “**La Struttura Assante**“ (s. 77,87,105),
- ELDEM, V. (1994). “**Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik. V. Eldem içinde, Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik**“ (s. 72), Türk Tarih Kurumu, Ankara
- ERDER, C. (1975). “Tarihi Çevre Bilinci“. ODTÜ Yayınları, Ankara
- ERTÜRK, H. (1997). “**Kent Ekonomisi**“ Ekin Yayınevi, Bursa
- EYÜPGİLLER, K. K. VE ZAKAR, L. (2015). “**Mimari Restorasyon Koruma Teknik ve Yöntemleri**“ Ömür Matbaacılık, İstanbul
- FÖHL, A. (1995). “ **Bauten der Industrie und Technik**“ Schriftenreihe des Deutschen Nationalkomitees für Denkmalschutz.Bonn, Germany
- GOLDSTEIN, E. B. (2009). “**Sensation and Perception**“ Wadsworth Publishing, Canada
- GONZALEZ, B. VE POZO, D. (Ocak 2012). “**Industrial Heritage And Place Identity In Spain: From Monuments To Landscapes**“ The Geographical Review. Vol. 102 (4), p.446-464. American Geographical Society of Newyork, Newyork USA
- GÖRGENLİ, M. (Mart 2021) “**Çevre Psikolojisi: İnsan Mekân İlişkileri**“ İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.İstanbul ,
- HALBWACHS, M. (2018). “**Kollektif Bellek**“ (Zuhale Karagöz Çevirisi). İstanbul: Pinhan Yayınları, İstanbul
- HANÇERLİOĞLU, O. (1972). “**Ekonomi Sözlüğü**“ Remzi Kitapevi, İstanbul
- HASOL, D. (2003). “**Mimarlık ve Yapı Sözlüğü**“ YEM Yayınları, İstanbul
- HASOL, D. (2005). “**Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü**“.YEM Yayınları.İstanbul ,
- ISELİN, D. V. (1993). “**The fourth dimension in building: Strategies for minimizing obsolescence**“ NAP, Washington, United States of America
- JANIN, R. (1964). “**Constantinople Byzantine**“ Developpement Urbain et Repertoire Topographique, Archives De L'orient Chretien. Paris, Fransa
- KARAMAN, Z. T. (1998). “**Kent Yönetimi ve Politikası**“ Anadolu Matbaacılık, İzmir

- KELEŞ, R. (1998). **“Kentbilim Terimleri Sözlüğü”** (2. Baskı), İmge Kitapevi, Ankara
- KELEŞ, R. VE HAMAMCI C. (1998). **“Çevrebilim”** (s. 34-35). İmge Kitapevi Yayınları, Ankara
- KUBAN, D. (1980). **“Mimarlık Kavramları : Tarihsel Perspektif İçinde Mimarlığın Kuramsal Sözlüğüne Giriş”** Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul
- KUBAN, D. (2000). **“Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu Kuram ve Uygulama”**Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul
- LANZ, F. (2019). **“Adaptive Reuse and Heritage Making”** Heritage and Society. International Cultural Centre, Krakow
- LEFEBRE, H. (1991). **“The Production of Space Wiley-Blackwell”** Oxford Üniversitesi, Massachusetts, Amerika Birleşik Devletleri
- LEWIS, R. H. (2013). **“Re-Architecture: Adaptive Reuse of Buildings with focus on Interiors”** Manipal, India.
- LYNC, K. (2015). **“Kent İmgesi”** İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul
- LYNCH, K. (1981). **“A Theory of Good City Form”** MIT Press, Cambridge
- NORA, P. (2022). **“Hafıza Mekanları”** (M. E. Özcan Çevirisi). Doğubatı Yayıncılık, Ankara
- ONAT, Ü. (1993). **“Gecekondu Kadınının Kente Özgü Düşünce ve Davranışlar Geliştirme Süreci”**. T.C. Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayınları, Ankara
- ORBAŞLI, A. (2008, Kasım 25). **“Architectural Conservation”** Blackwell, ISBN:978-0-632-04025-4. , United Kingdom
- PARK, R. E. (1925). **“The City”**, The University of Chicago Press, Chicago, Amerika Birleşik Devletleri
- PENICA M., S. G. (2015). **“Revitalization of Historic Buildings as an Approach to Preserve Cultural and Historical Heritage”** (s. Cilt 117, 883-890). Procedia Engineering,

- PİRENNE, H. (1994). **“Ortaçağ Kentleri Kökenleri ve Ticaretin Canlanması”**. İletişim Yayınları, Ankara
- RAPOPORT, A. (1981). **“Identity And Environment: A Cross-Cultural Perspective. Housing And Identity: Cross-Cultural Perspective”**. (J.S. Duncan / Croom Helm), Londra, İngiltere
- ROSSİ, A. (2006). **“Şehrin Mimarisi”** (N.Gürbilek). Kanat Kitap, İstanbul
- RUBİN, D. C. (2000). **“Autobiographical memory and aging. D. C Park Ve N. Schwarz Ed.,Cognitive aging: A primer”** Sy 131-149. Psychology Press, Philadelphia, Amerika Birleşik Devletleri
- SAHRAİYAN, F. (2017). **“Adaptive Reuse of Industrial Buildings: Case. Famagusta”** Eastern Mediterranean University, Cyprus
- SEVERCAN, Y. (2012). **“Endüstri Mirasının Korunması ve Yeniden İşlevlendirilmesine İlişkin Özelleştirme Yaklaşımları: Sorunlar ve Olanaklar, Planlama ”** TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, sayı 52 sayfa 40.Ankara
- SEYİDOĞLU, H. (2002). **“Ekonomik Terimler - Ansiklopedik Sözlük ”**3. Baskı sy. 540 Güzem Can Yayınları, İstanbul
- SHAUKLAND, G. (1996). **“Tarihi değeri olan kentlere neden el atmalıyız ”** Cotigo Kent ve Kültürü Dergisi Sayı(8), Sy: 23-37 Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- SÖKMEN, P. (1992). **“Tarihi Çevre Korumasının Kent Planlaması İçindeki Yeri”**, Tarihi Kentlerde Planlama, Düzenleme Sorunları. 11. Dünya Şehircilik Günü Kollokyumu Bildirileri (s. 59-68). Bayındırlık İskan Bakanlığı Yayını.Ankara
- SUBAŞI, G. (1999). **“Bilişsel Öğrenme Yaklaşımı Bilgiyi İşleme Kuramı”** Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi, Mesleki Eğitim Dergisi S. 99:2. , Ankara
- TANAÇ, Z. (2010). **“Tarihi Çevrede Yeni Ek ve Yeni Yapı Olgusu ”** (s. 96) Yalın Yayıncılık ,

- TANYELİ, G. VE İKİZ D. (2009). **“İstanbulda Bir Endüstriyel Miras Örneği; Bomonti Bira Fabrikası”**TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi, Ankara
- TANYELİ, U VE SOZEN M, (2011). **“Sanat ve Kavram Terimleri Sözlüğü”** (s. 360). Remzi Kitapevi, İstanbul
- TEKELİ, İ. (1991). **“Kentsel Korumada Değişik Yaklaşımlar Üzerine Düşünceler, Korumacı Yaklaşımlarda Amaç Farklılaşması”**Türkiye 2. Dünya Şehircilik Kolokiyumu, İstanbul
- (TİMOTHY, D. J. (2015**“Cultural Heritage And Tourism an İntroduction”**, Industrial Heritage Tourism, P.F. Xie Channel View Publications, Bristol, İngiltere
- TOPRAK, İ. VE HACİHASANOĞLU O (2022). **“Effects of Cultural Processes on Heterotopic Spaces: The Case of Bomonti”** Journal of Urban Culture Research Volume 25, sy.29.İstanbul,
- TRİNDER, B. (1981). **“The Industrial Revolution in Shropshire”**Phillimore & Co Ltd.İngiltere ,
- YENTÜRK, A. (1999). **“Osmanlı'dan Günümüze Bira”** TMMOB Gıda Mühendisliği Dergisi S.6 Sayfa 26.Ankara ,
- YILDIRIM, A.E. VE ÖZ B. N. (2021). **“Türkçe-İngilizce Kültürel Miras Sözlüğü”** Mutlu Basım ISBN-605-70242-7-5.İstanbul ,
- ZEREN, N. (1984). **“Türkiye’de Tarihsel Mimari Değeri Koruma Anlayışının Gelişimi”**Tarihsel Çevre Koruma Seminer Dizisi, İ.T.Ü Yayını.İstanbul ,

TEZLER:

- AKKURT, E. (2019). **“Kullanıcının Yapı Cephelerindeki Görsel Algısında Gestalt Kuramı'nın Etkileri, Diyarbakır'da 3 Farklı Bulvar Değerlendirmesi”**Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi
- AKYURTLAKLI, S. (1997). **“Bomonti Bira Fabrikası Restorasyon Projesi”**Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi

- ASAR, H. (2013). “Mimari Mekân Okumasında Algısal Deneyim Analizinin Bir Yöntem Yardımıyla İrdelenmesi “Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
- ATAOĞLU, N. C. (2009). “Çağdaş mimaride bir antitez: sirkülasyon“. Yayınlanmış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi
- AYHAN, E. (2006). “Workers Health and Architecture. A Reading on Eskişehir Sugar Factory within Turkish Modernization“ Yayınlanmış Doktora Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi
- CİHANGİROĞLU, M. S. (2019). “ Bellek Mekanlarının Değer Algısı ve Değişimi Üzerine Bir İnceleme: Ankara Tren Garı“ Yayınlanmış Sanatta Yeterlilik Tezi, Hacettepe Üniversitesi
- ÇIKRIKÇI, S. (2022). “Tarihi Tren Garlarının Yeniden İşlevlendirilme Potansiyelinin Kent Dokusuna Eklenen Yüksek Hızlı Tren Garlarının Etkileri Ele Alınarak İncelenmesi: Ankara-Eskişehir Demiryolu Gar Yapıları “Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi
- DOLDUR, H. (1993). “Bomonti Sanayi Bölgesi“ Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi
- DÖKER, M. F. (2012). “İstanbul Kentsel Büyüme Sürecinin Belirlenmesi, İzlenmesi ve Modellenmesi“. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi
- DURALI, İ. K. (2007). “Tarihi Çevrede Yeni Yapılaşma Uygulamalarının İrdelenmesi“ Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
- DURBİN, K. (2020). “İç Mekan Algısı Bağlamında Yarı Kamusal Özel Açık-Dış Oda Kavramı: Bomonti (ADA) Üzerinde İrdelenmesi“. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi
- ERSİNE, C. S. (2012). “Doku nakli ve yeni kimlik oluşturma bağlamında endüstri mirasının değerlendirilmesi“ Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi

- FEROĞLU, Y. E. (2008). “Ankara Bira Fabrikası'nın Günümüz Koşullarında İşlevsel Dönüşümü Üzerine Bir Araştırma“ Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi .
- İNCEDERE, L. (2019). “Eşitsiz Gelişme Ve Mekansal Ayırışma Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz; İzmir Karşıyaka Örneği“. Ege Üniversitesi
- Kahvecioğlu, H. L. (1998). “Mimarlıkta İmaj: Mekansal İmajın Oluşumu Ve Yapısı Üzerine Bir Model“ Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi
- KANDEMİR, Ö. (2013). “Kültürel Miras Kapsamındaki Yapıların Çağdaş Yaklaşımlarla Muze İşlevine Adaptasyonları'Yeni' Mekansal Deneyimler“ Yayınlanmış Sanatta Yeterlilik Tezi, Anadolu Üniversitesi
- KARİPTAŞ, F. (2010). “Endüstri Mirası Kapsamındaki Yapıların Günümüz Şartlarında Değerlendirilmesi Ve Kasımpaşa Tuz Ambarı Örneği“ Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi
- KAYAN, L. E. (2020). “Tarihi Yapılarda Çağdaş Eklerin Koruma ve Tasarım Bağlamı Üzerine Bir Araştırma“ Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi
- KIRAÇ, A. B. (2001). “ Türkiye’deki Tarihi Sanayi Yapılarının Koşullarına Göre Yeniden Değerlendirilmeleri Konusunda Bir Yöntem Araştırması“ Yayınlanmış Doktora Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi
- KOCABIYIK, Y. (2014). “Yeniden İşlevlendirme Kavramı ve Bu Kapsamda İTÜ Taşkışla Binasının İncelenmesi“Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi
- KÖKSAL, G. (2005). “İstanbul'daki Endüstri Mirası İçin Koruma ve Yeniden Kullanım Önerileri“ Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi
- LANGSTON, C. A. (2008). “The Sustainability Implications Of Building Adaptive Reuse“Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Bond University, Avustralia
- ÖZAK, N. Ö. (2008). “Bellek ve Mimarlık İlişkisi Kalıcı Bellekte Mekânsal Öğeler“ Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi

- ÖZBALTA, N. B. (2019). “İşlevsel Ömrünü Bitirmiş Sanayi Alanları Ve Yapılarının Yeniden İşlevlendirme Yaklaşımlarının İrdelenmesi“ Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi
- ÖZDEMİR, M. (2015). “Endüstri Mirasının Yeniden İşlevlendirilmesi; Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası Örneği“ Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi
- ÖZKAN, Ö. (2002). “Mevcut Binaların Lüks Otellere Dönüştürülme Olanakları Ve Tasarlama Yaklaşımları“ Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi
- ÖZTÜRK, H. H. (2007). “Tarihi ve Kültürel Cevrenin Korunmasında Sivil Toplumun Rolü“ Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi
- ÖZÜDOĞRU, A. A. (2010, 07 23). “Adana’da Dokuma Sanayi Yapılarının Endüstri Mirası“ Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi
- SEÇKİN, N. P. (2010, MAYIS). “Mimaride Malzeme Algısı: Dokunsal Ve Görsel-Dokunsal Deneyimlerin Değerlendirilmesi“ Yayınlanmış Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
- SELÇUK, M. (2006). “Binaların Yeniden İşlevlendirilmesinde Mekânsal Kurgunun Değerlendirilmesi“. ,Yayınlanmış Yüksek Lisans TeziSelçuk Üniversitesi
- SOĞANCI, N. M. (2001). “Architecture As Palimpsest: Re-Functioning of Industrial Buildings Within The Scope of Industrial Archaeology“. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- SYNEDER, G. (2003). “Sustainability Through Adaptive Reuse, The Conversion of Industrial Buildings. “ Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, B.S. Architecture University of Cincinnati.
- TURTURIELLO, A. B. (2017). “Adaptive reuse of industrial heritage. Best practices definition by case studies analysis“. Politeknik di Milano, İtalya
- UÇAR, B. (2013). “Endüstriyel Miras Ve Yeniden İşlevlendirme Kavramları Kapsamında Beykoz Deri Ve Kundura Fabrikası'nın İrdelenmesi“

Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü

UÇARKUŞ, Ö. (2017). “Anıt Eserlerin Restorasyon Proje Ve Uygulamalarında Karşılaşılan Sorunlar” Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

ULUŞAHİN, H. (1992). “Korunması Gerekli Bina Ve Çevrelere Yapılan 'Ek'lerin Değerlendirilmesi”. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi

Uzar, H. M. (2013). “İstanbul'da Otele Dönüştürülmüş Tarihi Yapılarda İç Mekan İrdelenmesi” Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi

YALDIZ, E. (2003). “Konya’da ki Medrese Yapılarının Yeniden kullanım Koşullarına Göre Değerlendirilmesi” Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi.

YILDIRIM, D. (1999). “Anıtsal Binalardaki İşlev Değişiklerinden Doğacak Müdahalelerin Çevresel Olarak İncelenmesi Ve Ayazağa Kasırları Örneği” Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi

YİĞİT, E. (2010). “Emek Tarihinden Kente Bakmak: Bomonti Ve Bira Fabrikası Örneği” Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.

MAKALELER

ARTHUR, P. VE PASSİNİ, R. (1992). “**Wayfinding: people, signs, and architecture**”. McGraw-Hill.

BATUR, A. , VE BATUR, S. (1970). “**Sanayi, Sanayi Toplumu ve Sanayi Yapısının Evrimi Üzerine Bazı Düşünceler**” Mimarlık Dergisi Sayı 6-Sy.80.

BAYARTAN, H. (2003). “**Geçmişten Günümüze İstanbul’da Nüfus**”. Coğrafya Dergisi Sayı 11 , s. 5-20.

- BOYACIOĞLU, D. (2018). **“19. Yüzyılda İnşa Edilen Fabrika Yapılarının Kent Üzerindeki Olumsuz Etkileri ve Osmanlı Yönetiminin Çözüm Arayışları”**. History Studies Cilt 10 Sayı 9 Sayfa 21-43.
- BRANCA, A. (1949). **“Tarihsel Çevrede Yapı Eylemi”** Mimarlık Dergisi, s. 79(1): 45-46.
- BULLEN, P. (2007). **“Adaptive Reuse And Sustainability Of Commercial Buildings”** Facilities, s. 25(1/2), s.20–31.
- BURDEN, E. (2004). **“Illustrated Dictionary Of Architecture Preservation: Restoration, Renovation, Rehabilitation”** Reuse, McGraw-Hill Press.
- CENGİZKAN, N. M. (2006). **“TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Bülteni”** Endüstri Mirası, Dosya 3 Sayfa 45. Endüstri Mirası.
- CLARK, J. (2013). **“Adaptive Reuse Of Industrial Heritage: Opportunities&Challenges”** Heritage Council of Victoria.
- CRAVATTE. (1977). **“Historic Town Centres in the Development of Present Day Towns”** Council of Europe.
- DAĞLIK, F. (2012). **“Sanayi Yapıları / Endüstri Arkeolojisi ”** Güney Mimarlık Sayı 8, TMMOB Mimarlar Odası Adana Şubesi.
- DURAN, E. K. (2020). **“Arkeolojik Alanlarda Uygulanan Bütünleme (Tamamlama) Müdahalelerinin Değerlendirilmesi: Metropolis Örneği”**. Sdü Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi Sayı:50, S. SAYI: 50, SS. 255-274.
- ERSEN, A. R. (2015). **“Stilistik Rekompozisyon “Üslup Birliği” Anlayışı ve Rekonstrüksiyon Düşüncesinin Kökenleri”**. Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi sayı 14, ss.3-6.
- FAİLDEN, B. M. (2003). **“Conservation of Historic Buildings”** 3. Edition (s. 10-11), Architectural Press, Oxford.
- GÖÇER, P. (2003). **“Devingen Toplum Esnek Mekanlar İster”** Arredomento Mimarlık Dergisi Sayı 02.

- KOHN, M. (2010, Eylül). **“Toronto's Distillery District : Consumption And Nostalgia İn A Post-Industrial Landscape”**. Globalizations, s. Vol. 7, No. 3, pp. 359–369.
- KÖKSAL, G. (2012). **“Endüstri Mirasını Koruma ve Yeniden Kullanım Yaklaşımı. Sanayi Yapıları / Endüstri Arkeolojisi”**Güney Mimarlık Sayı 6, Tmmob Mimarlar Odası Adana Şubesi.
- KÖKSAL, G., & AHUNBAY, Z. (2006). **“İstanbul'daki Endüstri Mirası için Koruma ve Yeniden Kullanım Önerileri”**. İTÜ Dergisi 5-2 (s. 125-136).
- KUBAN, D. (1986). **“Kültür ve Tarihi Çevre Koruma”**. Taç Dergisi, s. Cilt 1, 2. Sayı
- MAZUMDAR, S. (2007). **“Kentsel Yaşam Kalitesi”** Mimarlık Dergisi Sayı 335
- ORTAYLI, İ. (1977). **“İstanbul'un Mekânsal Yapısının Tarihsel Evrimine Bir Bakış”** Amme İdaresi Dergisi Cilt X,Sayı:2, s. 93.
- ÖRMECİOĞLU, H. T. (2010). **“Tarihi Binaların Yapısal Güçlendirmesinde Ana İlkeler ve Yaklaşımlar”**. Gazi Üniversitesi Politeknik Dergisi Cilt 13 No:3, Cilt 13, S3.

ELEKTRONİK KAYNAKLARI

1-URL	"Google	Haritalar"
	https://www.google.com/maps/place/Distillery+District,+Toronto,+Ontario,+Kanada/@43.6468836,-79.3619644,14.35z/data=!4m6!3m5!1s0x89d4cb3dc701c609:0xc3e729dcdb566a16!8m2!3d43.6503055!4d-79.35958!16zL20vMDcwNDBw	
	adresinden alınmıştır	
2-URL	tokihaber.com.tr:	https://www.tokihaber.com.tr/haberler/hasankeyfte-dunyanin-en-genis-kapsamli-tasima-projesi/
	adresinden alınmıştır	
URL-3	https://en.wikipedia.org/wiki/Bracken_House,_London	
URL -4	https://www.archdaily.com/998283/kingway-brewery-renovation-urbanus?ad_source=search&ad_medium=projects_tab	

- URL-5 https://architizer-prod.imgix.net/media/mediadata/uploads/164664515887613_-_%E5%9F%BA%E5%9C%B0%E7%8E%B0%E7%8A%B6_Site_condit ion_in_2019.JPG
- URL-6 <https://www.archdaily.com/783861/cadiz-castle-restoration-interesting-interpretation-or-harmful-to-heritage>
- URL-7 arkeofili.com/istanbulun-eski-limani-theodosius-arkeopark-oluyor/
- URL-8 <https://www.arkitektuel.com/elbphilharmonie-hamburg/>
- URL-9 <https://www.arkitera.com/haber/olmuslerdi-dirildiler/>
- URL-10 <https://www.arkitera.com/proje/muze-gazhane-muze-ve-kutuphane-binalari-yeniden-islevlendirme-ve-ic-mekan-tasarimlari/>
- URL-11 <https://www.arkiv.com.tr/proje/hasanpasa-gazhanesi-restorasyon-peyzaj-tasarimi-ve-yeniden-islevlendirme-projesi/12190>
- URL-12 <https://www.arkiv.com.tr/proje/hasanpasa-gazhanesi-restorasyon-peyzaj-tasarimi-ve-yeniden-islevlendirme-projesi/12190>
- URL-13 <https://www.arkiv.com.tr/proje/hasanpasa-gazhanesi-restorasyon-peyzaj-tasarimi-ve-yeniden-islevlendirme-projesi/12190>
- URL-14 www.arkiv.com.tr: <https://www.arkiv.com.tr/proje/zeytin-burnu-fabrika-i-humayun-fisek-fabrikasi-restorasyon-projesi/11696>
- URL-15 <https://www.arkiv.com.tr/proje/bomonti-fabrikasi-ortak-alanlari/5808>
- URL-16 <https://serbestiyet.com/featured/bomonti-bira-fabrikasi-yikiliyor-mu-iddialar-sorular-tartismalar-37988/>
- URL-17 <https://www.arkitera.com/proje/elbphilharmonie/>
- URL-18 <http://www.brandlifemag.com/sehrin-yeni-bulusma-noktasi-fisekhane>
- URL-19 Çetin, C. (2005). ‘Ankara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Koruma ve Onarım Kavram ve İlkeleri Ders Notları.’ <https://acikders.ankara.edu.tr/mod/resource/view.php?id=1392>
- URL-20 <http://www.hasancenkdereli.com/2009/08/karakoy-fransz-gecidi.html>

- URL-21 <https://www.diken.com.tr/restorasyon-skandali-171-yillik-cami-yigma-tastan-duz-duvara-cevrildi>
- URL-22 http://www.distilleryheritage.com/architecture_docs.html
- URL-23 <https://www.emlakwebtv.com/kazlicesme-buyuk-yali-projesi/53231>
- URL-24 <https://arkeofili.com/tarihi-sile-kalesinin-restorasyonuna-tepkiler-buyuyor/>
- URL-25 www.gasometer.de. <https://www.gasometer.de/en/the-gasometer/technology>
- URL-26 <https://www.sinangenim.com/tr/projects.asp?ID=4&Y=1978&PID=1&do=detail>
- URL-27 <https://www.gezelim.com/fotograf-tutkunlarinin-yeni-adresi-fatih-semtleri-23263.html>
- 28-URL <https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/distillery-historic-district-gooderham-worts-national-historic-site>
- URL-29 <https://www.goodnewsnetwork.org/dresden-church-rebuilt-from-wwii-ashes/>
- URL-30 <https://m.bianet.org/biamag/yasam/212717-bomonti-bira-fabrikasi-hafizamizdan-silinmeyecek>
- URL-31 <https://www.trthaber.com/foto-galeri/tektur-sarayi-muzesinin-ziyaretci-sayisi-artiyor/21643.html>
- URL-32 <http://www.doganhasol.net/kentsel-mekan-ve-kentlilik-bilinci-2.html>
- URL-33 **‘Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması ve Yerel Yönetimler El Kitabı’**
http://www.mimarlarodasiansankara.org/dosya/korumakitabi_BAKANLIK.pdf
- URL-34 <https://divisare.com/projects/372945-mcivr-arquitectos-emergency-staircase-in-a-19th-century-school-building>
- URL-35 <https://muzegazhane.istanbul/hasanpasa-gazhanesi>

URL-36

<https://www.designcouncil.org.uk/fileadmin/uploads/dc/Documents/building-in-context-new-development-in-historic-areas.pdf>

URL-37 ‘Mimarlık ve Mühendislik Hizmet Bedellerinin Hesabında Kullanılacak 2023 Yılı Yapı Yaklaşık Birim Maliyetleri Hakkında Tebliğ’ Resmi Gazete,

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2023/02/20230211-3.htm>

URL-38 <https://www.thehighline.org/history/>

URL-39 <https://www.hurriyet.com.tr/galeri-osmanlinin-ilk-kibrit-fabrikasi-70-milyon-liraya-satisa-cikarildi-41813360/1>

40-URL

<http://www.ibb.gov.tr/bilgihizmetleri/istatistikler/documents/demografii/t211.pdf>

URL-41 <http://www.icomos.org.tr/?Sayfa=Icomostuzukleri&dil=tr>

URL-42 <https://www.istka.org.tr/media/1070/2010-2013-%C4%B0stanbul-b%C3%B6lge-plan%C4%B1-ekleri.pdf>

URL-43 <https://istanbulunsirlari.net/fisekhane-diye-bir-fabrikamiz-vardi>

URL-44 <https://www.arkitera.com/proje/muze-gazhane-muze-ve-kutuphane-binalari-yeniden-islevlendirme-ve-ic-mekan-tasarimlari>

URL-45 <https://kibrithane.com>

URL-46 <https://kilburnnightingale.com/projects/royal-central-school-of-speech-and-drama-new-library-building>

URL-47 <https://www.enkocaeli.com/makale/9203188/senem-kocman/bu-hafta-nereye-gidiyoruz-fabrika-gezelim-isterseniz-cocuklari-da-alin>

URL-48 <http://mimdap.org/2020/07/bira-fabrikasindan-bomontiada-ve-diyanete-degerlerimiz-uzerinden-sermaye-birikiminin-ideolojik-donusumu>

URL-49 "e HaritalarGoogl"Distillery District,
<https://goo.gl/maps/u5JzYvPKQaSKWh1h6>

URL-50 <https://www.architectsjournal.co.uk/news/english-heritage-why-these-14-post-war-offices-deserved-listing>

- URL-51 <https://www.iheartradio.ca/newstalk-1010/news/the-distillery-s-toronto-christmas-market-opens-today-1.3441448>
- URL-52 <https://muzegazhane.istanbul/wp-content/uploads/elementor/thumbs/gazhane-meydan-6-1-pj8gynyecvgkw272dcufu6brfz9n9mqygz50tj8qo.jpg>
- URL-53 archdaily.com. <https://www.archdaily.com/992678/brewery-reconversion-aux-bureau-voor-architectuur-en-stedenbouw>
- URL-54 <https://www.jra.co.uk/projects/historic-buildings/new-bracken-house-london-ec4/>
- URL-55 <https://www.sabah.com.tr/yasam/hasanpasa-gazhanesi-muze-oluyor-3048008>
- URL-56 arkitektuel.com: <https://www.arkitektuel.com/santralistanbul/>
- URL-57 <https://www.hotcourses-turkey.com/study-abroad-info/destination-guides/dunyada-turk-sehirleri/>
- URL-58 <https://www.hotcourses-turkey.com/study-abroad-info/destination-guides/dunyada-turk-sehirleri>
- URL-59 <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=373&RecID=2652>
- URL-60 https://www.emlakkonut.com.tr/_Assets/Upload/Images/file/ikincihalkaarzgayrimenkuldegerlemeraporlari/Guncelleme2013_10/ISTANBUL_ZEYTINBURNU_KAZLICESME_MAH__2_ADET_PARSEL.pdf
- URL-61 https://www.researchgate.net/figure/Copying-the-architectural-style-of-the-new-developments-surrounding-historic-context_fig14_271597073
- URL-62 https://www.thehighline.org/events/high-line-tour-from-freight-to-flowers/?utm_source=highline&utm_medium=website-homepage&utm_content=events&utm_campaign=tickets
- URL-63 <https://ticcih.org/about/charter/#:~:text=The%20Nizhny%20Tagil%20>

Charter%20For%20The%20Industrial%20Heritage%20%2F%20July%20C%202003&text=TICCIH%20is%20the%20world%20organisation,for%20eventual%20approval%20by%20UNESCO

URL-64 <https://artdogistanbul.com/130-illik-miras/>

URL-65 <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/675998>

URL-66 https://tr.wikipedia.org/wiki/Bomonti_Bira_Fabrikas%C4%B1

URL-67 <https://www.buyukyali.com/en/gallery.html>

URL-68 www.tdk.gov.tr

URL-69 <https://www.e-skop.com/skopbulten/tezler-emek-tarihinden-kente-bakmak-bomonti-ve-bira-fabrikasi-ornegi/5459>

URL-70 <https://onedio.com/haber/bomontiada-nerede-nasil-gidilir-hangi-mekanlar-var-bomontiada-nin-tarihcesi-1085022>

URL-71

<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0197397511000877?via%3Dihub>.

KİŞİSEL ARŞİV KAYNAKLARI:

ÇIKRIKÇI, S. A. (2012). Arşiv. İstanbul: Serhat Arman Çıkrıkçı.

ÇIKRIKÇI, S. A. (2023, Nisan). Bomontiada Fotoğraf Albümü Vaziyet Planı. İstanbul.

ÇIKRIKÇI, S. A. (2023, Nisan 8). Kişisel Arşiv. İstanbul.

ÇIKRIKÇI, S. A. (2023, Nisan 08). Müze Gazhane Fotoğraf Albümü. Kadıköy, İstanbul.

EKLER

EK 1: Anket

EK 2: Etik Kurul Raporu

EK 1: Anket

ANKET FORMU

Bu anket formu İstanbul Aydın Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü'nde yürütülmekte olan “*Endüstri Mirası Kapsamında Yer Alan Yapılarda İşlev Değişikliğinin Mekan Ve Kimlik Algısı Üzerine Etkileri Hakkında Bir Araştırma, İstanbul Örneği*” başlıklı yüksek lisans tez çalışması için belirlenmiş olan örnekler üzerinde bir ölçek çalışması yapılmaktadır. Sizlerden edinilecek bilgiler tamamen bilimsel amaçlı kullanılacaktır. Anket kapsamında belirlenen 3 farklı yapıdan seçmiş olduğunuz 1 tanesi için ilgili soruları yanıtlamanız istenmektedir.

Katkılarınız bizim için önemlidir. Şimdiden değerli katkılarınızdan dolayı teşekkür ederiz.

Ad-Soyad
Serhat Arman ÇIKRIKÇI

1	Değerlendirmekte olduğunuz yapı	Fişekhane (Zeytinburnu) (.....)	Bomonti Ada (Şişli) (.....)	Hasanpaşa Gazhanesi (Kadıköy) (.....)
---	---------------------------------	---------------------------------	-----------------------------	---------------------------------------

Sorular						
2	Cinsiyetiniz	Erkek (.....)		Kadın (.....)		
3	Yaşınız	18-24 (.....)	25-31 (.....)	32-38 (.....)	39-45 (.....)	46 ve Üstü (.....)
4	Öğrenim durumunuz	İlkokul (.....)	Lise (.....)	Üniversite (.....)	Yüksek Lisans (.....)	Doktora (.....)
5	Maddi geliriniz	Net Asgari Ücret Altında / Ay (.....)	Net Asgari Ücret / Ay (.....)	8.507 tl- 10.000 tl/Ay (.....)	10.001 tl – 15.000 tl / Ay (.....)	15.001 tl ve üzerinde / Ay
6	Bu yapıya ziyaret sıklığınız	İlk Defa (.....)	Yılda Bir (.....)	Ayda Bir (.....)	Haftada Bir (.....)	Hafta Birkaç Gün (.....)
7	Yapıyı ziyaret sebebiniz	Eğitim & Araştırma (.....)	Sosyal Etkinlik (.....)	Ticari (.....)	Anı Değeri (.....)	Merak (.....)
8	Yapının ilk işlevi hakkında bilginiz var mı ?				Evet (.....)	Hayır (.....)
9	Yapının yeni işlevi mekânsal olarak eski işlevini hissettiriyor mu ?				Evet (.....)	Hayır (.....)
10	Yapının yeni işlevi size hitap ediyor mu ?				Evet (.....)	Hayır (.....)

11	Yapının yeni işlevini başarılı buluyor musunuz ?			Evet (.....)	Hayır (.....)	
12	Yapının yeni işlevinin uzun yıllar başarılı olacağını düşünüyor musunuz ?			Evet (.....)	Hayır (.....)	
13	Yapının konumunun yaşadığınız bölgeye olan mesafesini nasıl değerlendiriyorsunuz ?			Yakın (.....)	Uzak (.....)	
14	Yapının yeni işlevinin bulunduğu bölge için uygun olduğunu düşünüyor musunuz ?			Evet (.....)	Hayır (.....)	
15	Yapının bulunduğu bölgeye özel bir değer kattığını düşünüyor musunuz ?			Evet (.....)	Hayır (.....)	
16	Yapıda geçirmiş olduğunuz zamanın kalitesini nasıl değerlendirirsiniz ?	Çok Kötü (.....)	Kötü (.....)	Orta (.....)	İyi (.....)	Çok İyi (.....)
17	Yapının mekânsal düzenini yeni işlevi için uygun buluyor musunuz ?	Çok Az (.....)	Az (.....)	Kararsız (.....)	Çok (.....)	Çok Fazla (.....)
18	Yapının fiziki özelliklerini yeni işlev için yeterli buluyor musunuz ?	Çok Az (.....)	Az (.....)	Kararsız (.....)	Çok (.....)	Çok Fazla (.....)
19	Yapının tarihi kimliğini düşündüğünüzde sonradan yapılan fiziki değişiklikleri ne derece saygılı buluyorsunuz ?	Çok Az (.....)	Az (.....)	Kararsız (.....)	Çok (.....)	Çok Fazla (.....)
20	Yapının tarihi kimliğini düşündüğünüzde yeni işlev seçimini ne ölçüde başarılı buluyorsunuz ?	Çok Az (.....)	Az (.....)	Kararsız (.....)	Çok (.....)	Çok Fazla (.....)
21	Yapıda vakit geçirirken yapının tarihi kimliğini ne ölçüde hissediyorsunuz ?	Çok Az (.....)	Az (.....)	Kararsız (.....)	Çok (.....)	Çok Fazla (.....)

(Bu ölçek çalışmasının soruları Mimar Serhat Arman ÇIKRIKÇI' ya aittir.)

EK 2: Etik Kurul Raporu

Evrak Tarih ve Sayısı: 31.03.2023-82723

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü

Sayı : E-88083623-020-82723
Konu : Etik Onayı Hk.

31.03.2023

Sayın SERHAT ARMAN ÇIKRIKÇI

Tez çalışmanızda kullanmak üzere yapmayı talep ettiğiniz anketiniz İstanbul Aydın Üniversitesi Etik Komisyonu'nun 30.03.2023 tarihli ve 2023/03 sayılı kararıyla uygun bulunmuştur. Bilgilerinize rica ederim.

Dr.Öğr.Üyesi Mehmet Sencer GİRĞİN
Müdür Yardımcısı

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu : BSR40HJPN3 Pin Kodu : 24662

Belge Takip Adresi : <https://www.turkiye.gov.tr/istanbul-aydin-universitesi-ebys?>

Adres : Beşyol Mah. İnönü Cad. No:38 Sefaköy , 34295 Küçükçekmece / İSTANBUL

Telefon : 444 1 428

Web : <http://www.aydin.edu.tr/>

Kep Adresi : iau.yazisleri@iau.hs03.kep.tr

Bilgi için : Tuğba SÜNNETÇİ

Unvanı : Yazı İşleri Uzmanı

Tel No : 31002

ÖZGEÇMİŞ

Serhat Arman ÇIKRIKÇI

Öğrenim Durumu

Yüksek Lisans: : İstanbul Aydın Üniversitesi
: Mimarlık 2021-2023

Lisans: : Kocaeli Üniversitesi
: Mimarlık 2008-2014

Lise: : Trabzon Kanuni Anadolu Lisesi
2003-2006

İlköğretim : Trabzon Mimar Sinan İlköğretim Okulu

Mesleki Deneyim

İstanbul Aydın Üniversitesi : Öğretim Görevlisi
Ağustos 2017-Halen

Beykent Üniversitesi : Öğretim Görevlisi
Ocak 2020-Haziran 2020

FS Akademi OSGB : Kurucu Ortak
Ocak 2015 - Aralık 2023

DENEYİM ALANLARIM

Mimari Proje Çalışmaları

Alt ve Üst Ölçekli Çalışmalar

Mimari Uygulama Çalışmaları

Mimari Hakediş Düzenleme Çalışmaları

İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Sistemleri

YABANCI DİL

İngilizce: Okuma – İyi Derecede, Yazma – İyi Derecede , Anlama – Çok İyi Derecede

BİLGİSAYAR BİLGİSİ

Office Programları, Autocad , Archicad, Revit , 3DS Max, Photoshop , Sketchup, Vray, Lumion, Enscape

STAJ TECRÜBELERİM:

Delta Proje İnşaat: 2012 - Ataköy Konakları (Şantiye), Bahçeşehir Park Projesi (Şantiye)